

Werktitel:

Niet omdat het af is, maar
Omdat je klaar bent.

Boek in wording

Start 11 mei 2016
Versie 5 juni 2017

Inhoud

1 Afscheidsbrief	7	24 Verre Landen	35
2 Verjaardagsfoto	8	25 Rug	36
3 Bank	9	26 De grote baas	38
4 Ruitjespapier	10	27 Opgetild als een klein kind ...	39
5 Auto	11	28 Strand	40
6 Peuken	13	29 Tafels en stoelen	41
7 Gehaktballetjes	14	30 De geur van vergankelijkheid	43
8 Gelukkig	15	31 Spoorlijn	44
9 Veldboeket	16	32 Zenuwen	45
10 Seringen in een vaas	18	33 Koffer	47
11 Maagd	19	34 Kinderachtig	48
12 Verlovingsring met groene steentjes	20	35 Thuis-werk-thuis	49
13 Over de haren strijken	21	36 Zonder te knippen	51
14 Diploma-uitreiking	23	37 Betrapt	52
15 Onopgemaakt bed	24	38 Het kleine flatje	53
16 Gouden kruisje	25	39 Alles anders	55
17 Tranen	26	40 Borduurwerk	56
18 Lichtje in het donker	28	-Intermezzo-	57
19 Vlinder	29	41 Zo blij	57
20 Lavendel	30	42 Oorbellen	59
21 Liefde op het eerste gezicht	31	43 Misselijk	61
22 Een weg	33	44 Ademhaling	62
23 De kerk van de Verlosser	34	45 Dekentje	63
		46 Een snaar geraakt	64

47 Glazig	66	71 Verwijten	99
48 Bijen	67	72 Verbonden	100
49 In het donker	68	73 Een vlaag van eerlijkheid	102
50 Hartstochtelijk	69	74 Een nieuw begin	103
51 Een leven voor zich	71	75 Op reis	105
52 Zo spoedig mogelijk	72	76 Sprekend zijn vader	106
53 Tijdelijk	74	77 Uitstapje	107
54 Dat de dag zou komen	75	78 Als troost	109
55 Ga je gang	77	79 Het onvermijdelijke	110
56 Zij schrok ervan	78	Intermezzo -	112
57 Zwarte schaduw	79	80 Hoe dingen soms lopen in het leven	112
58 Open ramen	81	81 Aangekomen	114
59 Nieuwe start	82	82 Hoe zag hij de toekomst?	116
60 Grip op het leven	83	83 Zijn pad	117
61 Veelbetekenend aangekeken	85	84 Feestje	118
62 Liefdeloos verlaten	86	85 Wat anders	120
63 Vasthouden	88	86 Ik kan niet anders	121
64 Later	89	87 Misgegaan	123
65 Terugkeren en wel meteen ..	90	88 In de lucht	124
66 In afwachting	92	89 Eerste stapjes	125
67 Bevallen	93	90 Woest	127
68 Een wonder	95	91 Snik	128
69 De gelukkigste man op aarde	96	92 Buiten spelen	130
70 Iemands zoon	97	93 Van de ene op de andere dag	131

94 Veertig	133	118 In een kooitje	165
95 Spelletjes	134	Intermezzo	166
96 Geduld	135	119 Brood en wijn	166
97 Zinloos	137	120 Omarmen	169
98 Opvoeden	138	121 De middelbare school	170
99 Ruzie	139	122 Ondergaande zon	171
100 Teleurstellingen voorkomen	141	123 Het is goed zo	173
101 Fantasieën	142	124 Te lang geleden	174
102 Pijn	143	125 Kinderen	176
103 Hij voelde de pijn	145	126 Zijn natuur	177
104 Groot geworden	146	127 Vliegtuigen	179
105 Ouder	147	128 Sparen	180
106 Het mocht	149	129 Een prima plek	181
107 Op reis	150	130 Zuinig	183
108 In aanbouw	151	131 Aandacht	184
109 Welterusten	153	132 Welkome aanvulling	185
110 Op het eiland	154	133 Huishoudpotje	187
111 Zorgen	155	134 Zomervakantie	188
112 Rondscharrelen	157	135 Geen baby meer	190
113 Territorium	158	136 Voorhoofd	191
114 Zij had hem nodig	159	137 Zoals vorig jaar	192
115 Met zijn vieren	160	138 Volg mij	194
116 Hangende schouders	162	139 Ga maar kijken	195
117 Boek	163	140 Veilig	197
		141 Je doet alles voor ze	198

142 Samen met de baby	199	164 Terugkeren	231
143 Zoonlief	201	165 Schade	232
144 Aardbeving	202	166 Veel vragen.....	233
145 De boot	203	167 Zo lang geleden	235
146 Genoeg tijd	205	168 Gebeurtenissen	236
147 Met zijn hond	206	169 Tranen	237
148 Dat het leven mooi was	207	170 Alleen	239
149 Het gemis	209	171 Schouder	240
150 Was de boot maar vertrokken	210	172 Vragen	241
151 Vertraging	212	173 In de steek gelaten	243
152 Wachtend op de reis	213	174 In contact brengen	244
153 Niet meer terug	214	175 Onvoorzien.....	245
154 Een strijd	216	176 Achteraf.....	247
155 Wachten	217	177 Krampachtig vast	248
156 Het zweet stond op haar voorhoofd	218	178 Een paar minuten	250
157 Weinig mee aan de hand ..	220	179 Ik kom weer een keer	251
158 Naar buiten	221	180 Aan de lijn	252
Intermezzo	223	181 Bezorgd	254
159 Verwonderd kijkend	223	182 Gewacht	255
160 Het was er niet van gekomen.....	225	183 Morgen krijg je je geld	256
161 Voor de kinderen	226	184 Heerlijke druiven.....	258
162 Niet te diep	228	185 Geluksvogel	259
163 Ze leefden nog lang en gelukkig	229	186 Gebogen rug	260
		187 Honger	262
		188 Evenwicht	263

189 Geregeld	264	208 Op de terugweg	292
190 Jouw leven, jouw keuze ..	266	209 Zijn kinderjaren	293
191 Een soort verdriet.....	267	210 Bezoek	295
192 Vertrouwde omgeving	268	211 Nog drie weken	296
193 Alles onder controle.....	270	212 Hij telde de dagen.....	298
194 Rayon noord	271	213 Ongemakkelijk	299
195 Een tweede huis	273	214 Aanmoediging.....	300
196 Zenuwachtig	274	215 Hartkloppingen	302
197 Een vriend van de familie ..	275	216 De ring	303
198 Lachen	277	217 Een dag als alle andere	304
199 Groeten	278	218 Even kwijt	306
-Intermezzo-	279	219 Gewacht en gewacht	307
200 Citroen en vanille	279	220 Flesjes bier	309
201 Aanvalshouding	282	221 Het verleden is het verleden	310
202 Het busje	284	222 De ziel van de mens is een labyrint.....	311
203 Snikken	285	223 Wegen	313
204 De grens bereikt.....	286	224 Tegelijkertijd.....	314
205 Sleutels	288	225 Goede reis	316
206 Spaargeld	289		
207 Dingen regelen.....	291		

1 Afscheidsbrief

In de bureaula, tussen andere paperassen, lag een blaadje. Er stond: "Lief ik ga Ik kan niet anders."

Hij bekeek het stukje papier nog een keer, de zoveelste, zonder emotie, met verwondering. Het handschrift onvast, onzeker, onregelmatig. Vlekkerige letters geschreven met een balpen, aan het eind van elk woord liep de inkt uit. Blauwe letters. Bij de hoofdletters had iemand ingeademd, om zichzelf moed in te blazen. Ze waren geschreven met een grote lus en een uithaal. Ze namen alle ruimte in. Te groot voor de rest van het woord. Aan het einde van de zin stond een eenzame punt. Punt. Het was klaar. Opluchting. De tekst was helemaal bovenaan het blaadje geschreven. Had de schrijver meer kwijt gewild, maar kwam het er niet van. Was er zo weinig te zeggen, dat de overige ruimte leeg bleef. Waren deze woorden genoeg?

Het blaadje was uit een ruitjesschrift gescheurd, aan de onderkant schuin en rafelig. Er was geen ander papier, mooier, netter. Iemand griste snel een bladzijde uit een schrift. In de haast scheurde het papier. Geen tijd, jammer dan, zo kan het ook. Een ruitjesschrift van school, sommen in het papier gekrast achter de korte tekst, onleesbare geheime tekens, die misschien iets verklaren, geen idee wat. Van wie was het schriftje? Lag het zomaar hier op het bureau of zat het in een tas, een beetje gekreukeld tussen de andere schriften en boeken? Had de docent zijn cijfer erop genoteerd met complimenten: "Goed zo! Prima!?"

De woorden, wat staat daar? Lief? Ik ga? Ik kan niet anders? Had daar niet moeten staan "maar ik kom ooit terug" of "sorry!" Hij had het blaadje zo vaak in de handen gehad, zo vaak op het bureau gelegd om erna te kijken, het omgedraaid en weer terug, in de la gelegd en weer eruit gehaald. Eraan geroken, aan zijn lippen gehouden, het gevoeld. Tussen zijn vingers gewreven. Dit was het, de tekst veranderde niet, de boodschap. Het was het enige tastbare bewijs dat hij een moeder had, die weg was gegaan toen hij nog maar een baby was. Hij had geen enkele herinnering aan haar. In de bureaula lag een foto van een verjaardag met een vrouw en een baby. Op de taart één kaarsje. Zij keek blij en trots ook wel. De baby zat daar gewoon, op de schoot van zijn moeder, kijkend naar het lichtje van de kaars. En dat was het. Daarna was ze verdwenen.

Ze was er nog wel. Had een man en twee kinderen, bleek later. Haar man hield van haar en de kinderen keken haar met

vertrouwen in de ogen en riepen "maaa-ma". Als ze met een geschaafd knietje kwamen aanstropelen, gaf ze er een kusje op en alles was weer goed. Haar huis rook naar kruidnagel en kaneel, gezellig en warm. In haar toilet hingen zelf geborduurde handdoekjes voor de gasten. Op de deurmat stond "welkom". Op de koelkastdeur hing een briefje "Lief, ik ga even boodschappen doen." In dezelfde vlekkerige en onzekere letters.

2 Verjaardagsfoto

Het was een typische begin jaren zestig foto. Met een bruine gloed, korrelig beeld en een witte rand. Een verjaardagsfoto, constateerde hij, zoals alle andere keren dat hij deze in zijn handen had gehouden. Wat zou het handig zijn als iemand op de achterkant iets zou hebben geschreven, een datum, een plek of een naam, een boodschap liefst. Maar misschien was dat alles wat er was: een tafereel op een stug stukje papier.

Kijk. De taart staat centraal. Een eenvoudige taart, donker, waarschijnlijk chocolade, zijn favoriete taart! Een kaarsje erop. De vlam lijkt groot en vervormt het beeld. De taart staat op een lage salontafel op een tafelkleed, op de foto lijkt het geel of bruin. Er ligt een kleed op de vloer, een Pers met een bruinig-paarse rand. Veel zie je er niet van. Het kleed komt tot aan de bank. De bank, bruin met een motief met bloemen, staat tegen de muur. De muur is gelig, leeg. De bank is groot en vult de foto. Op de armen van de bank liggen kleedjes, dat ze geborduurd zijn, zoals het hoort, vult hij zelf in.

Op de bank zit een vrouw. Haar benen stevig tegen elkaar, schuin, vanwege de rok, lang tot net over de knie. Ze zit ongemakkelijk, opgeprikt, alsof ze hier niet thuishoort. Ze draagt een donkere coltrui, haar donker haar in een gekrulde bob, je ziet nauwelijks iets van haar gezicht. Haar ogen, haar neus en lippen, een vage schaduw. Zij lijkt jong. Hij verbeeldt zich dat zij blij en trots naar de baby op haar schoot kijkt. Hij draagt een gebreide trui met horizontale strepen, blauw en beige. Hij heeft grote, donkere ogen, een rond gezicht. Hij kijkt in de vlam van de kaars, er is niets anders voor hem op de wereld, dan de vlam van de kaars. Gek als anderen je vertellen dat jij dat bent daar op de foto, maar je er zelf niets van weet. Je neemt het maar aan. Zoals zoveel verhalen waarvan je niet weet of ze uit jouw geheugen komen of uit de vertellingen van anderen.

Naast hem staan nog drie andere kinderen, ouder zijn ze, ze dragen allemaal van diezelfde gebreide truien. Het is winter. Ze staan daar, rechtop, kijken strak in de lens van de fotograaf, alsof ze er zijn enkel voor de foto, in het decor van bank, tafel, taart. Bij

een verjaardagsfeestje horen nu eenmaal gasten. Straks krijgen ze een stukje taart en gaan ze verder met hun spel. Het waren de buurjongens, vulde hij in, hij kende ze nog wel. Ze zaten later op dezelfde school.

Het valt hem telkens op hoe leeg het beeld eigenlijk is. Je zou slingers of ballonnen verwachten, cadeaus, misschien wat gezellige wanorde, dat er iets op de vloer ligt, of een jas over een stoel, een krant of een boek op de hoek van de tafel, een schilderij aan de muur, een lamp, deels zichtbaar desnoods, iets dat huiselijkheid uitstraalt, iets dat mensen aan het interieur verbindt. Niet alleen spullen ontbreken, de warmte ontbreekt. Wat zie je als je naar een foto kijkt? Als je er vaak en steeds weer naar kijkt? Je hebt alles gezien, niets gemist. En dan laat je de foto weer liggen, in een la, achteloos vergeten tussen andere papieren. Na een tijd, als je weer kijkt ga je invullen, inkleuren. Je kijkt opnieuw op zoek naar antwoorden op vragen. Ze staan niet op de foto, omdat de foto de achtergrond wordt van telkens een nieuw verhaal waarin alles mogelijk is.

3 Bank

De geur deed haar denken aan die ene keer dat zij met haar ouders naar het circus ging. Daar liepen ze, alle drie in hun zondagse kleding, vader droeg een hoed en moeder de broche die zij cadeau had gekregen van haar schoonmoeder. Zij was een jaar of vier, vijf misschien. Zij droeg nieuwe roze lakschoentjes. Die waren nog te groot. Moeder had haar gewaarschuwd en trok haar twee paar sokken over elkaar aan. Zij slofte met die glimmende, stugge schoentjes, alsof het klompjes waren. Ze zaten op de houten banken rond de circus-piste, op de bovenste rij. Haar lakschoentje viel op de grond onder de tribune. Zij zat de hele voorstelling muisstil en onzichtbaar. Haar beentjes tegen elkaar, de schoenloze voet achter de andere. Zij ademde in en uit, de geur van zaagsel.

Zij rook het circus weer, toen zij de werkplaats binnenstapte. "Hier", hoorde zij haar verloofde zeggen. "Deze, dacht ik zo", zei hij en wees voor zich. Er stonden drie rijen kratten gestapeld, zoals zij die van de markt kende, waar haar moeder sinaasappels en citroenen uitzocht door er goed in te knijpen. Zij keek hem vragend aan. "Dit wordt onze nieuwe bank. Als je het goed vindt", voegde hij er snel aan toe. De meubelmaker plukte geamuseerd aan zijn borstelige snor. Een beetje overbodig zei hij: "De bank is nog niet af!" De mannen vervolgden het gesprek, over aflevering en geld, en als vanzelfsprekend ging het daarna over voetbal en politiek. Zij was onzichtbaar, keek naar die latjes, haar bank, zij ademde in en uit, de geur van zaagsel.

“Dat is dan geregeld”, zei hij. “De bank wordt geleverd in de week voor de bruiloft. Heb jij de stof al uitgezocht?” Zij hield twee staaltjes in haar handen. Bruin met bloemen of grijs met bloemen. “Deze maar”, wees hij met een blik op haar handen. “Deze ...”, fluisterde zij, buiten adem. De mannen gaven elkaar de handen, zij klampte zich vast aan de arm van haar verloofde, keek schichtig naar de meubelmaker en naar de bank in wording.

Zij was er niet, toen de bank werd gebracht. Zij had plots een andere verplichting. “Hé, jammer”, had hij gezegd. Pas na drie dagen ging zij kijken in haar nieuwe huis. De bank stond tegen de muur, een enorm ding zo midden in de woonkamer. Wat een lelijke bruine kleur en die bloemen, afzichtelijk, dacht zij. “Leuk, hé?” had hij gezegd. “Precies zoals jij de bank wilde. Laten wij gaan zitten”, hij klopte uitnodigend op de zitting. Die klonk hol. Zij ging timide zitten, ongemakkelijk rechtop, haar benen stevig tegen elkaar, schuin. Hij keek haar aan. Over drie dagen was de bruiloft, daarna zouden ze eindelijk hier samen komen wonen, als man en vrouw. Hij glimlachte. Schoof dichterbij. Kuste haar voorzichtig op haar lippen, toen heftiger, dwingender. Legde zijn hand op haar knie. Toen hoger onder haar rok. Hij drukte haar op de harde bank. Zij sloot haar ogen en bleef muisstil liggen.

Hij stond daarna op, trok zijn broek omhoog, schikte zijn overhemd en jasje, keek op zijn horloge en zei: “Ach, ik kom nog te laat, het voetbal begint zo”. Hij wandelde zonder om te kijken hun toekomstig huis uit. Zij keek naar het plafond. Het was net geschilderd, een vliegje was blijven plakken in de verf. Zij staarde er een poosje naar. De bank rook nog naar zaagsel.

4 Ruitjespapier

Het was bijna elf uur. De lichtblauwe Citroën DS stond voor de deur. Twee witte linten liepen van de nummerplaat naar de spiegels, op de motorkap was een bloemstukje vastgeplakt, anjers. Hij keek streng toe, toen haar vriendinnen de bloemen bevestigden. Pas op voorde lak, kijk uit voorde bumper, voorzichtig met de koplampen. De auto was nieuw, “de godin van de weg”, noemde hij haar. Hij raakte er niet over uitgepraat. Het was de eerste DS in het stadje, iedereen draaide zich om om naar de nieuwigheid te kijken. Hij ging nog rechter en trotser achter het stuur zitten, langzaam rijdend, zodat iedereen hem goed kon zien. Zij vond de auto eng met die ronde koplampen die ver van elkaar stonden als een misvormd gezicht dat je aanstaarde, die spitse, lange, gemene neus, het schuine dak, een en al glim en kilte. Met deze auto gingen ze zo naar de kerk voor de bruiloft. “Ik rij wel!”

had hij gezegd. Zijn moeder keek op, dat hoort toch niet, dat de bruidegom achter het stuur zit, maar zij wist dat het zinloos was, hij zou doen wat hij wilde, zij zei niets.

Zij was klaar. De witte jurk zat te strak. De jurk was van haar nichtje geweest, maar zij mocht hem gebruiken, hoor, had zij vrolijk gezegd. De wijnvlek op het lijfje, zij had er alles aan gedaan om hem eruit te krijgen, was niet gelukt, maar met een bloem of een sjerp zag je er niets van. De jurk moest worden ingenomen in de taille en zat nu te strak. Zij had het koud. Zij zat in haar meisjeskamer. Haar bed met de roze pluizige deken, haar pop met porseleinen hoofd, handjes en benen, een schoolfoto in een zilver lijstje, een plankje tegen de muur met een paar boeken naast de Bijbel, een geborduurd paard in een donkere lijst aan de muur. Zij had er weken aan gewerkt, iedereen was trots op haar, elk steekje had zij precies volgens het patroon gezet. Zij keek in de spiegel, een vrouw keek haar aan. Witte jurk, bleek gezicht, rode lippen, getoupeerd haar, lege blik. "Ach, arm schaap..." zei zij tegen de vrouw, die tegelijkertijd hetzelfde tegen haar zei.

De koekoeksklok in de gang sloeg elf. Bij elke koe-koek hoorde zij het poortje open klikken en weer dicht, klik-klik, koe-koek. Een, twee, drie, vier, ... elf. Zij hoorde haar hart bonken, bonk-bonk. Toen het getoeter van buiten, toet-toet. "Wij gaan!" riep haar verloofde. Hij startte de motor, stapte een paar keer op het gaspedaal, ronk-ronk. Zij stond op, het duizelde haar. "Gaan ..." herhaalde zij, terwijl zij rondkeek in haar kamer. Hoe vaak had zij erover gedroomd, om weg te vluchten van haar bedompte, benauwde meisjeskamer, wanneer zou zij eindelijk oud genoeg en vrij zijn om haar eigen weg te gaan. Te kunnen ademen. Dat niet iedereen haar steeds zou voorschrijven wat zij moest kiezen. En haar moeder zou roepen dat zij rekening moest houden met wat 'men' ervan zou denken? Men, wie was dat eigenlijk, men?

Nu stond zij hier. Zij voelde de nieuwe, strakke bruidsschoenen aan haar voeten. Op haar bureautje lag nog een schriftje met ruitjespapier. Een paar maanden geleden had zij nog sommen overgeschreven van het schoolbord. Wiskunde, zij kon er niets van. Zij kleurde de blokjes in met haar balpen en schreef: "Liefde is vrijheid" of "Voor altijd samen" in een vlekkerig handschrift. Zij hoopte dat het zo was. Zij propte het schriftje in haar tasje, als souvenir. Zij trok de deur achter zich dicht. Hier kwam zij niet meer terug.

5 Auto

Toen hij zijn nieuwe auto bij de dealer ophaalde herinnerde hij zich de lichtblauwe Citroën DS van zijn vader. Hij had die auto begin jaren zestig gekocht, toen er maar weinig van dit merk rondreden.

Hij was er erg trots op, erg zuinig ook. Hij had een keer als kleine jongen de deur te hard dichtgeslagen, hoe hard kan dat geweest zijn, hoe sterk was hij? Onmiddellijk na de knal van de deur, klonk de klap van de oorvijg tegen zijn wang. Zijn vader sloeg hem vaker als straf voor het een of ander. Hij wilde wel braaf zijn, maar soms vergat hij het en kreeg slaag. Meestal op zijn billen en benen, soms trok hij aan zijn oor, zodat hij op zijn tenen moest lopen, een enkele keer was het een klap op het achterhoofd. De oorvijg kwam onverwacht, waarom, wat had hij gedaan? Normaal zou hij naar de grond kijken, naar de versleten punten van zijn schoenen, in schaamte en berouw, maar nu schrok hij zo dat hij hem roerloos recht in de ogen aanstaarde. Hij zag de blik van onredelijkheid, van machteloosheid. "Doe dat nooit meer!" beklemtoonde zijn vader elk woord. Hij bracht zijn wijsvinger heel dicht bij zijn neus. "Nooit meer!" herhaalde hij. Zijn wang gloeide nog toen hij 's avonds zijn hoofd op het koele kussen legde.

Hij mocht meestal voorin zitten en, hoewel het niet verplicht was in die tijd, moest hij wel de gordel om. Hij was nog te klein en de gordel liep dwars onder zijn kin en schuurde tegen zijn zachte huid. Hij duwde de gordel omlaag met zijn schouder. Hij probeerde rechtop te zitten, maar gleed weg over de bruinleren zitting. Het dashboard was van glad mahoniehout. Hij moest hoe dan ook voorkomen dat hij met zijn schoentjes daar tegenaan zou komen. Vader had het duidelijk gezegd: "Je mag als een man voorin zitten, maar je blijft overal vanaf en raakt niets aan, oké?" Hij had een paar keer geknikt en beloofd echt heel voorzichtig te zijn. Hij keek naar het stuur, de snelheidsmeter, de handen van zijn vader, zijn nicotinevingers. Hoe zuinig hij op de auto ook was, de asbak was altijd vol. Hij duwde er nog een peuk in, deze smeulde nog even na. De asbak leek op een kerkhof filtertjes op grijze aarde. Hoe ouder hij werd, hoe hoger hij kon zitten. Hij kon beetje bij beetje naar buiten kijken.

Wat de reden was om de Snoek te verkopen wist hij niet. En waarom hij mee moest ook niet. De hele ochtend had zijn vader de auto gepeetst. Buiten, het dak, de motorkap, de eigenzinnige koplampen, binnen, de matten, de leren banken, het stuur, alles was blinkend schoon. Zelfs de asbak, hoewel er brandplekken op zaten van het jarenlang gebruik. Hij liep naar zijn vader om iets vragen, maar het had geen zin, hij keek naar zijn spiegeling in de ruiten alsof hij een was met de auto. "Stap in!" zei hij kortaf. Ze reden naar de andere kant van de stad, waar een handelaar in tweedehandsjes op ze stond te wachten. Het was gaan motregen. "Zet daar maar neer," zei hij nors. Hij manoeuvreerde voorzichtig de auto naar de aangewezen plek tussen een aftands wit-groen VW-busje en een rode Daf. Hij liet de sleutel in het contact en klom uit de auto. Hij stapte in een plas olie. Hij streelde de auto zachtjes over zijn bumper. "Het is goed ...", zei hij teder. "Het is goed", snauwde de handelaar. Zonder te groeten

vertrokken ze. Ze liepen het hele eind te voet terug, vader en zoon, zwijgend.

6 Peuken

“Er komen wat vrienden langs vanavond”, had hij gezegd. Zij schrok ervan. Zij had net een kopje koffie voor hem op de keukentafel gezet. Hij dronk een slok, drukte de sigaret uit in de asbak en zei: “Jij zorgt voor wat lekkers.” Het was een mededeling. Zij hapte naar adem, knikte en zei quasi spontaan. “Leuk, ja, leuk, ik heb er zin in! Dan ontmoet ik jouw vrienden weer eens”. Hij legde wat geld op tafel.

Op hun bruiloft, drie maanden geleden, had zij zijn vrienden voor het eerst gezien. Zij zaten samen aan een tafel te drinken en te roken. Toen ze later op de avond dronken waren, vertelden ze schuine moppen en brulden van het lachen, ze kwamen niet meer bij. Op tafel ontelbare lege flessen en peuken. Toen het pasgetrouwd stel vertrok moedigden ze, als supporters die hun favoriete team naar de overwinning joelen, hun kameraad aan voor wat zou volgen. “Joeoe! Je bent de beste! Gaan! Je kunt het! Hard en diep! En dooooo!” En maar lachen en brullen. Die vrienden dus. Die kwamen straks op bezoek.

Zij had het huis van boven tot onder schoongemaakt, vooral de woonkamer, waar straks de vrienden zouden zitten. Zij had de kussens van de grote bank uitgeklopt, het vloerkleed gezogen, de salontafel afgenomen en het dressoir. De ramen had zij gelapt, al was het straks te donker om daar iets van te zien. Boodschappen gedaan. Als het geld maar genoeg is, dacht zij, als ik maar uitkom. Wat moet ik maken? Heb ik alles? Hoe laat is het? Zij had haar moeder zes keer gebeld om te checken hoeveel komijn, kaneel en olijfolie zij moest gebruiken voor de gerechten, hoelang de rijst moest koken, op welke stand de oven. Toen haar moeder aanbood om langs te komen om te helpen, riep zij snel “het lukt wel hoor!” Stel je voor. Haar moeder zou het allemaal vanzelfsprekend anders doen met een blik van “kijk mij nou!” en, niet met zoveel woorden maar indirect, alles afkeuren. Zij zou iets zeggen van: “Best hoor, schatje, maar voor de gehaktballetjes gebruiken wij ei én peterselie, géén komijn”. En dan zou zij haar zachtjes op de schouder kloppen. Met dat zinnetje, “best hoor”, zij had het eerder gehoord, zou al haar energie wegvloeien en zou zij zich klein voelen en futloos. “Ik ga maar snel verder”, riep zij opgewekt. Zij legde de telefoon neer en haalde diep adem.

Zij keek tevreden naar haar voorbereidingen. Zij had een tafelkleed uit de kast gehaald, een huwelijkscadeau, strak wit en gesteven. Ook het servies en het bestek waren nieuw, zoals eigenlijk alles in het huis nieuw was. Soms miste zij spullen. Dan

maakte zij een lijstje. Dat liet zij aan haar echtgenoot zien. Met een balpen streepte hij de onnodige spullen door, met zijn pink wees hij op de spullen die hij wel zou kopen, als het uit zou komen, voor de rest kreeg zij wat geld. "Zie, maar." De tafel was mooi gedekt. Alles stond te dampen op schalen. De glazen en de wijn klaar.

Zij had zich net opgefrist, toen hij in de deuropening verscheen. Zij had hem niet horen aankomen. Hij was alleen. Zij rook dat hij al had gedronken. Hij was zijn vrienden vanmiddag al tegengekomen, ze hadden een borrel genomen, wat gekletst. "Je weet wel", concludeerde hij en haalde het pakje sigaretten uit zijn zak. Hij stak er een op. Blies de rook in haar gezicht en zei: "Was best gezellig..."

7 Gehaktballetjes

Ze hadden vaak ruzie. Voor zijn moeder, al jong weduwe, was hij alles. Zij omhelsde en verstikte hem met al haar liefde en zorg. De krachtverhoudingen waren weer veranderd. Zij kon hem fel aankijken met haar donkere ogen en met haar doorrookte, zware stem kort, maar beslist "nee!" zeggen, hij krom als jochie van vijf ineen, sloeg zijn blik neer en wist dat het "nee" was, niets anders dan "nee". Later als vijftienjarige ging hij de strijd aan, reageerde ook heftig, keek met even donkere ogen in de hare, hij werd sterker, haar kracht nam af, de uitkomst was een hele tijd onbeslist. Ze stonden als twee koppige bokken tegenover elkaar, namen een aanloop, sprongen omhoog en knalden met hun schedels tegen elkaar. En opnieuw, tok! Het duurde niet lang, toen was hij de sterkste. Hij schreeuwde, schold alles bij elkaar en had haar zelfs een keer zo stevig beetgenomen bij haar pols, toen zij hem wilde slaan, dat de blauwe plekken weken later nog zichtbaar waren. Zij veranderde haar strategie. Zij had plots last van een zwak hart, de dokter had gezegd dat zij rust moest nemen en dat zij zich niet moest opwinden. Ach, ik ga dood, riep ze theatraal als ze ruzie kregen, stortte in of rolde met haar ogen. Hij ving haar op, zij lag week in zijn armen, hij hield haar krachtig vast, zij won. De ruzie ging over zijn verjaardag. Die vierde hij allang niet meer, "waarom begin je erover, moeder", vroeg hij. "Dertig, mijn jongen", zei zij, "dat is toch een leeftijd om bij stil te staan. Weet je wat? Ik organiseer een feestje. Ik nodig de tantes uit, jouw neven, de burens, vraag jij je vrienden ook? Dan drinken en eten wij wat. Dat is toch leuk? Hoe vaak geven wij een feestje in dit donkere en lege huis ", zei ze en begon zachtjes te huilen. "Doe je oude moeder een plezier, jongen. Ik wil dat je gelukkig bent!" Zij had met die tranen haar zwaarste geschut ingezet, hij ging dit weer verliezen. "Goed, goed, om jou een plezier te doen dan". Hij

sjokte naar zijn kamer, ging op zijn bed liggen en bedacht dat het best gezellig kon zijn. Even een uurtje met iedereen en dan met zijn maten naar de kroeg. "Zeg," riep hij, "je gaat wel van die lekkere gehaktballetjes maken? Je weet wel." Hij hoorde haar triomfantelijk lachen door haar woorden heen, "ja, lieve jongen, jouw lievelingsgehaktballetjes!"

De volgende dag, toen hij thuiskwam, stond alles klaar. Het huis rook heerlijk naar kruiden, oregano, knoflook, kaneel. In de oven zag hij zijn favoriete taart met walnoten en honing, goudbruin en knapperig te bakken. Van een schaal pakte hij een gehaktballetje en kreeg een tik op zijn vingers. "Niet doen!" zei zijn moeder plagerig. "Dan heb je straks geen honger meer. Ga je snel even omkleden, de gasten komen bijna." Hij gehoorzaamde. Toen hij iets later de kamer weer binnenliep was het bezoek er al. De tantes kusten hem en knepen zelfs even in zijn wang, je bent nog steeds dat kleine jochie, ook al ben je nu een hele kerel, zeiden ze zoetjes. Hij groette iedereen. Als laatste de buurvrouw van twee huizen verderop. Haar man was een maandje geleden overleden. "Gecondoleerd nog", zei hij en loog "ik had geen tijd om langs te komen". Naast haar stond een jonge vrouw, haar dochter. Ze gaven elkaar een hand, "hallo", zei hij. Nu drong het tot hem door waarom zijn moeder het feestje organiseerde. "Hallo", zei het meisje en ging weer zitten, kaarsrecht op de bank. Dertig, zuchtte hij, het is tijd. Hij vroeg beleefd hoe het op school ging. Het meisje zei dat ze bijna klaar was.

8 Gelukkig

"Het was leuk", zei zij overdreven opgewekt, "de verjaardag, bedoel ik. Wij moeten de draad zachtjesaan weer oppakken na de dood van jouw vader. Een beetje onder de mensen komen. Niet te snel. Maar zo nu en dan." De dochter liep zwiingend naar haar kamer, de deur trok zij zachtjes achter zich dicht. Zij ging op de roze pluizige deken liggen en draaide naar de muur. Zij was moe, leeg. Wat probeerde haar moeder toch? Haar te koppelen aan de buurjongen. Wat, buurjongen? Dertig was hij al en hij woonde nog bij zijn moeder. Zij had hem een paar keer op straat gezien, met zijn donkere, arrogante blik, nog geen goede morgen kon er vanaf. Die auto ook, een lichtblauwe Citroën DS, zij kreeg er de bibbers van. Hij had hem maar net, hij was er de godganse dag mee bezig, boenen en poetsen. Hou toch op! Het is maar blik, hoor, wilde zij roepen.

Dacht haar moeder nou echt dat zij... Met hem? Nooit, echt nooit! Zo zou het niet gaan. Zij zou smoorverliefd worden op iemand, de ideale man, knap, rijk ook, hij zou van haar houden en haar aanbidden, zij zou het licht in zijn ogen zijn, zijn koningin. Liefde

voor altijd, zouden ze in hun verlovingsringen graveren. In zijn armen zou zij veilig zijn. Hij zou haar handen kussen. Samen, weg van alles en iedereen. Een nieuw begin. En trouwens, zij zat nog op school, hallo! Nog een paar maanden. Zij had trouwens proefwerk wiskunde morgen. "Oef! Ik moet nog leren..."

Zij ging aan haar bureautje zitten met het boek en het ruitjesschrift. Zij keek naar het boek, naar het schrift. Hopeloos dit, dacht zij. Ik kan er niets van. Zij bladerde wat en trok lijntjes in het schrift. Uit het boek viel een briefje. Er stond: "Tien uur. Parkje. Ik zal op je wachten!" Er stond geen naam onder, maar zij kende het handschrift. Het was buiten allang donker. Winters koud nog, de lente wilde maar niet doorbreken. "Wat zal ik doen?" Het was kwart voor. Zij stond op: "Ik ga! Ja, ik ga!"

Zij liep naar het parkje dicht bij haar school. Zij had er nu al spijt van. Keek om zich heen. Wat doe ik hier toch helemaal? Naar huis, snel. Maar toen zag zij hem. Hij kwam uit het donker tevoorschijn. In het schijnsel van de lantaarn zag zij zijn blonde krulletjes, zijn lichte huid en groene ogen. Hij had van die lange wimpers, zacht, maar toch sterk en mannelijk. Hij kwam dichterbij. In zijn handen had hij een klein boeketje veldbloemen. Madeliefjes, paardenbloemen, kattenstaart, een pioenroos en van die gele bloemen die ze meisjesogen noemen. Voor jou, zei hij en keek haar verliefd aan. "Heb je de tuin van je moeder geplunderd?" grinnikte zij. "Daar komen problemen van". Hij lachte. "Voor jou! Voor jou doe ik alles!" Zij hield het boeketje vast en hij hield haar handen in de zijne. Zachte handen, warme handen. Hij kwam dichterbij. Oh, nee, gaat hij mij zoenen? Wil ik dat? Haar hart bonkte in haar keel. Voordat zij een antwoord had op haar vragen, kustte hij haar voorzichtig op haar voorhoofd.

Hij was even oud als zij, zat nog op school en woonde verderop in de straat met zijn ouders en drie broers. Hij schreef gedichten en maakte schilderijtjes. Hij zou de wereld rondreizen. Of niet, als zij liever hier wilde blijven. "Ik wil dat je gelukkig bent. Ik hou van je..." zei hij met een zucht, alsof het zijn laatste woorden waren. "Ik ook van jou", zei zij, omdat dat de juiste tekst leek op dat moment.

9 Veldboeket

"Ben je klaar met leren?" vroeg haar moeder. "Je bent al dagen niet buiten geweest, kind. Je wordt nog ziek. Kom, laten wij een stukje gaan wandelen. Wij drinken wat in het theehuis. Het is prachtig weer. Kijk!" Met een flinke ruk schoof zij de gordijnen opzij. Het was al de derde keer dat zij het probeerde, haar moeder. Maar zij hield koppig vol dat zij moest leren, ja, zij was nog lang niet klaar en over drie dagen begonnen de eindexamens. "Als ik

klaar ben ..." Zij boog zich boven haar wiskundeboek als teken dat dit gesprek was beëindigd. Haar moeder mopperde wat, maar vertrok.

Zij smeedde de balpen op haar bureautje tussen de schriften en de aantekeningen. Sloeg haar handen voor haar gezicht en steunde haar ellebogen op de boeken. Schudde nee met haar hoofd, nee, nee, nee, dit is hopeloos. Zij probeerde te leren, tuurde naar de cijfers, naar de jaartallen, naar de opsommingen, niets bleef hangen. Zij kon zich niet concentreren. Zij las hele passages uit het geschiedenisboek, aardrijkskunde en natuurkunde, geen idee waar het allemaal over ging. De wijzers van de klok draaiden, rustig, onverstoort. Tussen de bladzijden van het grammatica-boek had zij bloemen gelegd, om te drogen. Het veldboekje dat zij van hem had gekregen, de madeliefjes, de gele meisjesogen, de sering en de viooltjes. Het was bijna vier weken geleden, de bloemen tussen de bladzijden waren nu knapperig en zo dun als papier.

Zij dacht de hele tijd aan hun ontmoeting in het donker. Dat hij zei "ik hou van jou" en dat zij het herhaalde. Zij dacht aan hem, aan zijn handen, zijn zachte en warme handen. Zij kon niet slapen, woelde in haar bed, draaide zich om en weer, de deken was te warm, het kussen klam, even sliep zij en werd opnieuw wakker. Staarde naar het plafond. Zij dacht aan hem, hoe hij haar op haar voorhoofd had gekust. Haar hart ging harder kloppen, tussen slapen en waken voelde zij zijn lippen op haar voorhoofd branden. En op haar wang, op haar lippen, in haar nek, ja, lager, op haar borsten, brandende lippen op haar tepels, ja, lager, op haar buik ... Zij kon niet slapen, draaide zich weer om, warm, onrustig, opgewonden. Zij zuchtte van verlangen. Zij dacht aan hem, aan zijn lippen, zij wilde hem omhelzen, tegen zich aandrukken, zijn lijf voelen. Zij omhelsde zichzelf, stevig, warm, over haar nachtjapon. Haar katoenen meisjesnachtjaponnetje, met die kleine blauwe bloemetjes en het witte kraagje, dat zij van haar moeder had gekregen en dat naar wasmiddel rook. Het was te lomp, te lang, voelde stroef en schuurde tegen haar benen en rug. Zij trok het uit en bleef naakt onder de koele lakens liggen. Zij rilde. Zij voelde weer zijn adem, zijn lippen op haar buik, ja, lager ... De koekoeksklok in de gang sloeg drie op het moment dat zij buiten adem haar gezicht in het kussen drukte om een gilletje te onderdrukken. Zij draaide zich om, probeerde te slapen en droomde weer van hem. En hoe zij samen in de zon in een veld met paardenbloemen lagen. Warm. Licht. Het was weer ochtend. Haar moeder was al op en had de tafel gedekt voor het ontbijt. "Ik moet gaan, hoor", riep zij gehaast en weg was zij. Zij kwam hem tegen bij het parkje, hun parkje. "Hallo..." zei zij. "Hallo..." zei hij verlegen en gaf haar een briefje. Het was een gedicht, een triest verhaal over een onbereikbare liefde. Zij wilde roepen: "Hier ben ik! Hier!" Maar hij was snel verder gelopen en uit het zicht verdwenen.

10 Seringen in een vaas

Het was stil, doodstil. Door de gele vitrage scheen de zon, stof hing in de kamer. Op een rond tafeltje met een ecru gehaakt kleedje stond een vaas witte sering. Achter het glas van de vitrinekast waren foto's van bruidsparen en baby's vastgeklemd. Op de eetkamertafel een lege porseleinen schaal. Aan de muur een dikke houten lijst om een bostafereel heen. In de hoek op een ander tafeltje een Tiffany lamp, zo te zien, geen echte. Het was stil. Alleen een lepeltje tikte tijdens het roeren tegen de rand van het kopje en maakte de stilte leger.

Ze zaten in de kamer, hij, zijn moeder, zij, haar moeder. Tegenover elkaar. Op een zilveren dienblad op de salontafel lag, naast de theekan, de kopjes, de lepeltjes, het suikerpotje, een doosje. Ze dronken zwijgend hun thee. Zij zat roerloos, haar ogen waren nog rood. Zij had voordat de bezoekers kwamen op haar bed gelegen en gehuild. "Kom", zei haar moeder, "ze komen zo. Veeg je tranen af. Het komt goed." Zij wreef met haar natte zakdoek over haar ogen. Het komt nooit meer goed, dacht zij, maar zei het niet hardop, er werd toch niet naar haar geluisterd. De boodschap tijdens het middageten was keihard, maar duidelijk. Eind van de middag kregen ze bezoek. De buurjongen zou samen met zijn moeder langskomen. Het zou een officieel bezoek zijn. Hij kwam kennismaken en om haar hand vragen. De moeders hadden er al over gesproken en besloten dat het een goede zaak was om ze aan elkaar te koppelen. Ze hadden het gehad over de voordelen voor beide partijen. Hij was jong, dertig is een mooie leeftijd voor een man om te trouwen, en gezond. Hij had een baan, een appartement, waar ze konden gaan wonen, niet groot, maar geschikt als begin, hij had een auto. De bruiloft zou door de moeder van de bruidegom worden betaald. Zij was jong, maagd, bedoelde ze te zeggen. Net klaar met school, ze had het diploma ondanks tegenvallende cijfers toch gehaald. Haar vader was een paar maanden geleden overleden en met alleen het weduwepensioen van haar moeder zouden ze het niet redden. Ze hadden verder niets. Het was een prima deal.

Zij had het betoog van haar moeder aangehoord, haar vol ongelooft aangekeken en iets gemompeld over liefde. "Liefde komt met de jaren," had haar moeder stellig gezegd en liep de keuken uit. Zij bleef boos en wanhopig en verdrietig naar haar bord staren. Met haar vork schoof ze het eten wat heen en weer. "Ik? Trouwen? Ik ga niet trouwen. Echt niet. Niet met hem. Met niemand." Zij kreeg het benauwd en vluchtte naar de enige vertrouwde plek op de wereld, haar kamer. Daar was zij zichzelf. Niemand kwam daar binnen zonder te kloppen, zonder een doel, zonder een verhaal. Op

haar bureautje lag een briefje met een gedicht. Zij had het van hem gekregen, van de jongen met de blonde krulletjes, die met haar had afgesproken in het park en haar de liefde had verklaard. De dichter zag zijn geliefde in de verte, hij verlangde naar haar, kon haar niet bereiken. Het was een triest gedicht. Niet omdat zij niet bereikbaar was, maar omdat hij niet durfde. Zij ging zachtjes huilen. Haar moeder had gelijk over hun uitzichtloze situatie. Dat er iets moet worden gedaan, maar waarom zo? Toen zij het zilveren dienblad naar de kamer bracht en met trillende handen de thee inschonk, zag zij de seringen in de vaas. Ze hadden al bruine randjes.

11 Maagd

Haar laatste woorden, toen de deur dichtknalde, waren: "Deze keer doe je je best!" Hij beende boos weg, mompelde nog iets, godverdomme, sprong in zijn auto, de gierende banden echoden in de straat. Toen werd het weer stil. Zij ging in de keuken verder met haar besognes, boos spoelde zij de glazen om, schoof een pan van het ene pitje van het gasstel naar het andere en gooide twee uitgeperste citroenen in de afvalbak. Zij veegde haar handen af aan haar schort en ging woest de vloer vegen. Eindelijk was zij klaar, deed het licht uit en ging in de donkere woonkamer zitten. Zij was alleen. Haar zoon zou midden in de nacht terugkomen. Hij was na hun ruzie naar de kroeg gevluht, naar zijn vrienden, ze zouden drinken en schelden en nog meer drinken en schelden. Ze zouden daarna nauwelijks op hun benen kunnen staan. Dan zouden ze wankel naar de auto's lopen, de frisse avondbries zou ze even wakker maken, ontzuichten, lang genoeg om naar huis te rijden, over de bloembakken te struikelen, dan de trap op te strompelen, te schelden en uiteindelijk in bed te ploffen. Met kleren en al in slaap te vallen tot de volgende middag en dan met knallende koppijn wakker te worden. Brak en bleek zou haar zoon aan de keukentafel aanschuiven en, terwijl hij een sigaret aan zou steken, zou zij een kop sterke koffie zetten. Zij zou zwijgen en hij ook.

Zij zei na de tweede sigaret: "Wij moeten daar om zeven uur zijn". Een bezoek aan de buurvrouw van twee huizen verderop en het buurmeisje. Zij had al met haar gesproken, zei zij, het is geregeld. Hij kende het meisje al, zij was op zijn verjaardag gekomen, toen hadden ze zo gezellig met elkaar gekletst. Zij was nog jong, een onbeschreven blad, maagd bedoelde zij te zeggen, leuk om te zien, gezond en sterk, zij zou zonder problemen zijn kinderen op de wereld zetten. Het is een nette familie. Hij zweeg nog steeds met

zijn hoofd in een wolk van rook. Zijn ogen traanden en hij mompelde: "Je gaat zelf maar...", maar had geen puf om de ruzie van gisteren over te doen. Zijn moeder greep dit moment van zwakte. "Je bent dertig jaar oud. Het is tijd om te trouwen, om te settelen, om die kroegtochten met de vrienden te staken, dat gezuip, dat geblèr. En die troela's waarmee je het bed in duikt, je weet niet eens hoe ze heten, dat is ook over. Dat half baantje van jou, daar stop je mee. Je zoekt een betere baan, meer geld". Hij stribbelde tegen: "Dat beslis ik ..." Maar zij was strijdbaar, vastberaden. "Jij woont in mijn huis en je luistert naar mij. Ik ben het zat om al jouw rekeningen te betalen, om elke avond te bidden dat je niet met je auto ergens tegenaan botst en nooit meer thuis komt, om mij zorgen te maken dat een van die sletjes straks met een dikke buik op de stoep staat. Het speelkwartier is over, jongen. Je gaat trouwen, anders..." Het dreigement bleef hangen, niet uitgesproken, maar overtuigend. Het was bijna zeven uur. Hij had zich omgekleed en geschoren. Zijn moeder schikte zijn das, streek teder door zijn haar, ach, jongen, het is voor je bestwil, zei zij en stopte een doosje in zijn hand. Hij klapte het doosje open en zag de ring, een verlovingsring met groene steentjes. Bij zijn eerste verloving had hij zo'n ring meegenomen. Zij zag hem denken. "Goh, dit lijkt wel ..." Zij reageerde niet. "Kom wij gaan, wij mogen niet te laat komen."

12 Verlovingsring met groene steentjes

Het was donker in huis. Zij sloop op blote voeten naar de slaapkamer van haar moeder. In een hoek flikkerde het lichtje van het olielampje bij het huisaltaar. Er stonden twee iconen. De ene was die van Hodegetria, zij-die-de-weg-wijst, een afbeelding van Moeder Gods Maria met Christus als kleine jongen naast haar. Moeder en Kind kijken elkaar niet aan. De andere was van Christus Pantocrator, een icoon uit het Sint-Catharinaklooster in Egypte, Christus met het asymmetrische gezicht. Beide iconen waren streng en afstandelijk. In het licht van het olielampje zagen ze eruit als spoken, die zo uit hun hoekje zouden springen. Boven het huisaltaar hingen de trouwkransen van haar ouders. Bijna twintig jaar waren ze getrouwd, toen hij plotseling stierf. Hier in dit bed. Op een ochtend werd hij niet wakker. Haar moeder liet de huisarts komen, maar terwijl hij nog onderweg was, had zij al het pak klaargelegd voor de begrafenis. Toen haar dochter er wat van zei, haalde zij haar schouders op, "hij is er niet meer", zei zij hees, "al ga ik hier duizend nachten mijn ogen stukhuilen, hij komt niet terug".

Haar moeder sliep. Zij lag op haar zij aan haar kant van het bed. Daar sliep zij altijd, met de rug naar haar man toe. Ze snurkte zachtjes. Het was meer een zucht, alsof zij de dagelijkse zorgen elke keer dat zij uitademde

wegblies. Tot de dageraad. Haar haar hing los op het kussen. Overdag droeg zij het opgestoken in een knotje, dat gaf haar een stoere uitstraling. Maar nu lag ze daar te slapen, kwetsbaar op de een of andere manier, weerloos, alleen in dat grote bed. Zij kroop in bed bij haar moeder en zei zachtjes: "Mama... slaap je..." Zij ging dicht bij haar liggen, zij had het koud. Haar moeder voelde warm en zacht aan. Het was als vroeger, toen zij als klein meisje vaak in dit bed lag. Als zij naar had gedroomd, wat vaak gebeurde, ziek was of verdrietig. Dan ging zij "op haar stoeltje" zitten, alsof ze op haar moeders schoot zat, terwijl ze op bed lagen. Haar moeder streek over haar haren. Zij werd er rustig van. De laatste keer was lang geleden.

"Mama ..." fluisterde zij. Haar moeder lag stil en roerloos. "Ik kan niet slapen ..." Zij wilde vertellen dat zij ongelukkig was, dat zij begreep hoe moeilijk de situatie was, vooral nu haar vader niet meer leefde en ze rond moesten komen van een weduwepensioen. Maar zij wilde echt niet met die man trouwen, echt niet. Hij was arrogant en lelijk en oud en ongeïnteresseerd en alles. Wat was het een verschrikkelijk avond! Ze zaten daar met zijn vieren, hij met zijn moeder, zij met haar moeder. Het ging over het weer. Over school. Over hoe duur alles was geworden. Over zijn auto. Twee zinnen, stilte, weer een zin, stilte. Hij was gekomen om haar hand te vragen. Maar het enige dat hij zei was: "Het is in orde, dus?" Hij haalde een doosje uit zijn zak, legde dat op tafel en stond op. "Dag, hé!" en liep naar de deur. Zijn moeder struikelde achter hem aan.

Zij had een hele tijd naar dat doosje zitten staren. Als het maar dicht bleef, dan was er nog hoop, dan was er niets aan de hand. Haar moeder ritste het doosje van tafel, haalde de ring eruit, "hier met je hand" en schoof de verlovingsring met de groene steentjes aan haar vinger. "Hij past", concludeerde zij tevreden, "mooi!"

"Mama ... alsjeblieft... ik wil het echt niet..." Haar moeder snurkte zachtjes, opgelucht.

13 Over de haren strijken

Zij trok een wenkbrauw op en keek langs haar neus naar de vinger van haar vriendin. "Is dit 'm nou? De verlovingsring?" Zij knikte, tuitte haar lippen en zei: "Jaja..." Kennelijk kon de ring niet helemaal haar goedkeuring wegdragen. Zij draaide de ring en de vinger een beetje opzij, schuin, en knikte weer. "Lelijk is de ring niet", was haar conclusie. Zij keek haar vriendin in de ogen en vroeg verwonderd: "Dus ... eigenlijk ... samenvattend ...je bent nu dus verloofd". De twee meisjes zaten samen in de kamer, op het bed, zoals ze dat zo vaak deden. Ze dronken vers geperste limonade met ijsblokjes. Ze kenden elkaar vanaf het begin van de

middelbare school. Ze zaten naast elkaar in de klas. Ze liepen samen naar school en samen weer naar huis. Ze kletsten aan een stuk door, over van alles, elke dag weer, ook in het weekend of 's avonds spraken ze af om zogenaamd samen te leren. Waar ze het over hadden? Geen idee. Gewoon. Soms leenden ze elkaars kleren, een vest of een sjaal. Ze waren net zussen, ze leken steeds meer op elkaar.

Ze hadden elkaar na de diploma-uitreiking een paar weken niet gezien. Haar vriendin was meteen naar haar opa en oma gegaan, die een klein hutje hadden aan het strand. Zij had daar lekker geluierd, geholpen met kleine huishoudelijke klusjes, in tijdschriften gebladerd, zo nu en dan afgesproken met vrienden in de buurt, langs het strand geslenterd of rond het kampvuur gezeten. Andere jaren ging zij ook mee, maar dit jaar liep alles anders. In die paar weken was zij dus verloofd. Zij schudde haar hoofd. De twee vriendinnen keken elkaar lang en diep in de ogen aan. "Hebben jullie gezoend?" vroeg zij. Zij keek alsof zij een hap slijm in haar mond had, gatver, zei zij, nee, natuurlijk niet. "Het gaat ook niet gebeuren!" Haar vriendin plaagde haar: "Suffie, jullie gaan vast meer doen, dan alleen zoenen!" De tranen maakten duidelijk dat de grap misplaatst was.

Zij legde haar hoofd op de schoot van haar vriendin. Zij streek over haar haren. "Stil maar", zei zij, "misschien valt het mee. Leer hem eerst even kennen. Je weet het niet. Mijn ouders kenden elkaar ook niet voordat ze trouwden. Ik kan er niet tegen als ze klef aan het doen zijn, maar ze houden van elkaar, dat merk je aan alles. Dus, wie weet. En als het niets wordt? Dan loop je toch weg!" Zij streek over haar haren, zachtjes, masseerde haar nek. Zij werd er rustig van.

"Vertel precies wat er is gebeurd, ik wil alle details horen", vroeg haar vriendin. Zij vertelde over het gesprek met haar moeder, over de nieuwe situatie nu haar vader was overleden, over het bezoek en het aanzoek, "de aanfluiting, bedoel ik", zei zij tussendoor, over de verlovingsring. "En toen?" Zij vertelde over de eerste afspraak met haar verloofde. De moeders hadden afgesproken dat ze kennis moesten maken. Hij kwam haar ophalen met de auto. Zij had een zwarte jurk met lange mouwen aangetrokken. "Hartje zomer en jij kiest een jurk met lange mouwen?" Ze moesten erg giechelen.

"Het was erg warm," gaf zij toe, maar zij ging zich echt niet mooi maken voor hem, "wat denk je?" Ze gingen wat drinken, hij een biertje, zij een kopje muntthee. "En weet je wat hij zei? Jij wil ook niet trouwen, hé, zei hij!" Even voelde zij verwantschap, gedeeld leed. Zij keek hem hoopvol aan. Als ze allebei niet willen, dan konden ze het afzeggen, toch? Hij zei: "Ach, ik zal toch niet vaak thuis zijn".

14 Diploma-uitreiking

Het schooljaar was begonnen, andere leerlingen waren nu de oudsten en zouden eindexamen doen. Zij liep langs het hek. Zij zag door een raam het hoofd van een docent, hij keek naar de klas, stelde een vraag, iemand stak zijn hand op, zij kon alleen de hand zien, gaf kennelijk antwoord, de docent gebaarde dat het goed was en draaide naar het schoolbord om iets belangrijks op te schrijven.

Zij leunde tegen het hek, hield met haar handen de spijlen vast. Toen zij op school zat voelde zij zich vaak gevangen, dat hek, dat plein, de deur die sloot nadat de schoolbel was gegaan en waar je alleen met toestemming van de rector gedurende de dag door mocht. Nu leek de gevangenis aan de andere kant. Op het schoolplein zag zij dat een klas gym had. Het waren eersteklassers, zo te zien, nieuwe broekjes, shirtjes en gympen. Ze keken, net een paar weken op de nieuwe school, verlegen om zich heen. Ze verloren de docent geen seconde uit het oog, hoe wisten ze anders wat ze moesten doen. Het was lang geleden dat zij daar zat, een mensenleven geleden.

"Hallo!" hoorde zij een stem naast zich, hij noemde haar achternaam. "Meester!" antwoordde zij. "Leuk je te zien! Gefeliciteerd met jouw verloving!" zei hij. Haar wanhopige blik sprak boekdelen. "Heb je tijd om een kopje thee te drinken? Kom!" Zij liep gehoorzaam achter hem aan naar de hoofdingang. Daar mochten leerlingen niet komen. Zij voelde zich een moment misplaatst, maar zij was geen leerling meer nu, zij was hier op bezoek, haar docent had haar uitgenodigd. Er was niets veranderd, de gangen, de deuren, de ramen, de geur van de school, zurig en stoffig.

Hij was haar favoriete docent, de jongste docent op school. Hij gaf aardrijkskunde. Hij kon zo beeldend vertellen over andere landen, culturen, landschappen, oceanen en bergtoppen. Zij droomde van verre reizen naar plekken met exotische namen, zoals Kuala Lumpur, Novosibirsk, Guadalajara. Zij zat voor in de klas en keek de hele tijd naar zijn mond. Hij had een mooie, zachte stem. Hij had volle, roze lippen en rechte, gave tanden. Naast zijn mond liep een ondiep lachrimpeltje. Alle meiden waren verliefd op hem, zij ook. Als hij haar aankeek met een vraag over een hoofdstad, een rivier of klimaattype, kreeg zij het warm en met een rode kop gaf zij stotterend antwoord. Hij had haar een atlas geleend. Zij was na de diploma-uitreiking langs zijn huis gegaan om de atlas terug te brengen. Met knikkende knieën had zij aangebeld. Kom, had hij gezegd. Zij keek nieuwsgierig rond. Zijn flatje was anders dan zij had gedacht, klein, veel boeken, hoge stapels, kranten en

tijdschriften, lege muren, echt het huis van een man alleen, dacht zij, hoewel zij geen idee had hoe dat eruit zag. De deur naar de slaapkamer stond open, zij zag zijn onopgemaakt bed. Zij gaf het boek en fluisterde met droge keel: "Bedankt ..." Hij legde zijn handen op haar schouders. Zij gaf zich over aan het moment en zou tegen alles ja zeggen. In zijn ogen zag zij de worsteling. Hij zei: "Ik hoop dat je er iets aan had".

Ze liepen de brede, stenen trap op naar de docentenkamer. Daar zag zij nog een paar andere docenten, die haar vriendelijk groetten en verder gingen met hun nakijkwerk of overleg. Hij haalde een kopje thee. Ze gingen in een leeg lokaal zitten. Zij vertelde hoe ongelukkig zij was, dat zij echt niet wilde trouwen, dat zij droomde van de landen waar hij over had verteld. Hij legde zijn arm om haar heen. In zijn ogen zag zij opnieuw een worsteling. Hij zei: "Het komt vast goed!"

15 Onopgemaakt bed

Dat haar docent had gezegd "Het komt vast goed!" had zij opgevat als een belofte, als een toezegging, hij zou iets doen, iets regelen. Dat huwelijk ging niet door. Zijn woorden, zijn stem, zijn arm om haar heen, alles, zij voelde zich voor het eerst sinds lange tijd gehoord. Zij had weer hoop, zij ging haar leven weer oppakken. Zij huppelde de trap af, opgelucht, alsof alles al was gefikst. In een vlaag van overmoed besloot zij naar het huis van haar verloofde te gaan. Zij zou duidelijk vertellen, aan hem en aan zijn moeder, dat de verloving een slecht idee was, zij zou de ring achterlaten en vertrekken.

Hij deed de deur open. Hij had een flesje bier in zijn hand. Het was zo te zien niet het eerste biertje en het was niet eens middag. Hij stond bij de deuropening op blote voeten. Zijn hemd hing half uit zijn broek. Hij droeg een kettinkje met een kruisje om zijn nek. Hij had zich niet geschoren en zijn haar was vettig en in de war. "Hey, wie hebben wij daar!" zei hij joviaal. "Mijn aanstaande bruid!" Hij maakte een belachelijke buiging, waardoor hij bijna omviel. Zij greep hem bij zijn arm en hielp hem overeind. Hij leunde met zijn hele gewicht op haar. Zij kon hem nauwelijks tillen, maar het lukte om hem op een stoel te zetten. Tijdens die hele worsteling had hij het flesje stevig in zijn hand. Hij dronk het leeg en liet het op tafel ronddraaien.

Waar was zijn moeder eigenlijk, vroeg zij zich af. Hij zag het en zei: "Zij is er niet, mijn liefste, wij zijn hier met z'n tweetjes." Hij knipoogde. Voordat zij een stap terug kon doen, trok hij haar op zijn schoot. Zij stribbelde tegen, maar hij was dronken sterker dan nuchter. Zij wilde gillen, maar wat een schandaal dat zou zijn, dat zij naar zijn huis was gekomen, alleen. Het was haar verloofde ook

nog, wie zou het voor haar opnemen? "Ik moet naar huis..." stotterde zij, hij luisterde niet. Hij probeerde haar blouse open te knopen. Dat lukte niet, dus trok hij onder de blouse aan haar bh en kneep in haar borsten. Het wond hem op. Hij stak nu zijn hand tussen haar benen. Toen zij probeerde op te staan, vielen zij beiden van de stoel.

Hij trok haar aan haar arm naar zijn slaapkamer en schopte de deur dicht. Die klapte dicht met een dreun. Er lagen kleren op het onopgemaakt bed, een gestreken wit overhemd, een nieuwe broek. Hij gooide haar op het bed en ging op haar liggen. Zij probeerde hem van zich af te duwen. Hij raakte daardoor nog meer opgewonden. "Lekker wild in bed!" gromde hij, "dat bevalt mij wel! Kom hier!" Hij likte aan haar wang. Zij rook de bierlucht uit zijn mond, die maakte haar misselijk. Hij trok de blouse omhoog, haar rok omlaag, haar slipje. "Doe het niet" jammerde zij, hij hoorde het niet. "Alsjeblieft, nee" Hij drong in haar. Het deed pijn, een stekende, schurende pijn, hoe meer zij vocht, hoe harder hij binnendrong. Zij gaf het op. Staarde naar het gouden kruisje om zijn nek dat voor haar ogen heen en weer slingerde. Hij stootte nog twee keer en kwam klaar. Hij liet zich naast haar vallen, staaarde een tijdje naar het plafond en viel in slaap. Zij trok haar kleren snel aan, veegde de tranen van haar gezicht en vluchtte beschaamd naar huis. Op het overhemd dat op bed lag was een vlekje bloed achtergebleven.

16 Gouden kruisje

Uren later werd hij pas wakker. Hij opende zijn ogen, keek door een waas van slaap en dronkenschap om zich heen, naar de kamer, naar het bed, naar zijn lijf. Zijn hemd opgestroopt om zijn borst, zijn broek om zijn enkels, de rest bloot, hij probeerde zich te herinneren wat er was gebeurd. Hij wreef over zijn buik. Zijn buik en dijen waren ijskoud. Zijn lid was gekrompen en onzichtbaar toen hij omlaag keek. Hij deed een poging om zijn hoofd op te tillen, maar het was zwaar, hij gaf op. Hij sloot zijn ogen, die aan de binnenkant draaiden en tolden. Hij had een bittere smaak in zijn mond, was misselijk. Hij trok een deken over zich heen en ging op zijn zij liggen.

De beelden kwamen als flarden terug in zijn herinnering. Hij had een paar biertjes gedronken. Toen was zijn verloofde gekomen, die omhelsde hem en ging op zijn schoot zitten. Hij glimlachte bij dit beeld. Zij was eigenlijk best mooi, bedacht hij. En zacht. Zij rook naar lavendel of had hij zich dat verbeeld. Toen nam hij haar mee naar zijn slaapkamer. Zij stribbelde tegen. Of het echt was? Hij

had haar op het bed gegooid en was op haar gaan liggen. Eerst vond zij het niet goed, maar daarna wel. Zei zij niet met een hijgstemmetje: "Alsjeblieft? Alsjeblieft?" Hij kon zich niet herinneren hoe het was afgelopen. Hij was in slaap gevallen. Hij dronk te veel, gaf hij toe. Waarom? Hij kreeg er telkens spijt van. Zijn moeder had een keer gezegd dat hij een ander mens is als hij drinkt, naar en gewelddadig. Ze hadden woorden gehad, hij ontkende, zij huilde. Maar, eerlijk, zij had gelijk. Hij dronk, kwam in een roes, maar werd ziek en schuldig wakker, wist de helft niet meer van wat was gebeurd. Hij moest minderen, bedacht hij. Hij herinnerde zich dat hij op haar lag en het gouden kruisje om zijn nek voor haar ogen hing. Hij keek naar haar, zij keek naar het kruisje. Haar blik had iets wanhopigs en triests. Dat meisje had veel verdriet. Tranen vulden zijn ogen. Hij zou haar vast willen houden en troosten, zijn bruid.

Dat ga ik doen, besloot hij. Kwam moeilijk overeind, strompelde naar de douche. Zijn hart stopte even, zijn adem stokte, toen het ijsskoude water over zijn rug liep. Hij probeerde deze dag van zich af te spoelen. Dat lukte niet. Hij voelde zich zwaaren misplaatst. Nadat hij zich had gewassen en geschoren, keek hij in de spiegel naar zijn bloeddoorlopen ogen met de dikke wallen, naar zijn bleke wangen, hij leek, verdomme, een lijk zoals hij daar stond. Frisse lucht, ik moet naar buiten. Ik moet naar haar, was zijn gedachte. Om haar te troosten.

Bij haar huis aangekomen zag hij twee vriendinnen van haar school. En nog een derde die net aan kwam lopen. En toen nog een. Het was druk. Binnen waren nog meer meisjes. Hij zag dat ze huilden. Ze hielden elkaar vast. In hun handen zakdoeken. Wat was er gebeurd? Hij keek in de kamer en in de keuken. Er werd gefluisterd, gejammerd. Een meisje schudde met haar hoofd. Niemand zag hem, niemand sprak met hem. Toen zag hij haar moeder. Uit schuldgevoel durfde hij haar niet aan te kijken. Zij zei: "Wat triest! Wat erg!" en klapte met haar handen op haar gezicht. "Zo jong nog!" Er was een jongen verdronken. Het was zo'n mooie jongen met blonde krulletjes en groene ogen, een zachte jongen. Hij kon goed zwemmen. Niemand wist wat er was gebeurd.

17 Tranen

De hele school was naar de begrafenis gekomen. De meisjes droegen zwarte rokjes en blouses, de jongens een zwarte band om hun arm. Ze keken ernstig, geschrokken. Nooit eerder hadden ze afscheid genomen van een van hen. Ze voelden zich verraden. De kerk was vol, benauwd, de lucht was zwaar van de kaarsengeur, de wierook, de tranen. De heiligen keken verdrietig toe vanaf hun iconen.

De kist met de jongen stond in het midden. Hij sliep, leek wel. Blonde krulletjes, lange wimpers, als een engel, bleek, haast doorzichtig, breekbaar. De vader zat naast zijn zoon. Hij ondersteunde haar, de moeder, die haar kind, dat zij op de wereld had gezet, nu had aangekleed om in een kist te liggen. Zij had hem gewassen, gekamd, zijn beige pak aangetrokken, met het witte overhemd, de honingkleurige das, de bruine sokken en schoenen. Zij had hem op zijn voorhoofd gekust en op zijn wangen. Hij voelde koud aan, zoals toen hij als klein jochie buiten had gespeeld in de winter en op haar schoot kroop met ijskoude wangen en handen. Zij nam zijn handen in de hare en wreef en blies ze warm, zij aaide over zijn rug. Hij omhelsde haar onder haar vest, zij rilde van die koude vingers tegen haar lijf. Zij wiegde hem heen en weer. Langzaam, langzaam, kreeg hij weer wat kleur, zijn vingers tintelden niet meer, hij keek haar dankbaar aan, zijn moeder was zijn veilige haven, zij gaf hem haar warmte. De tranen liepen over haar wangen, zij jammerde stilletjes, bij de kist van haar zoon. Hoe had zij bij zijn wieg gezeten en gezongen als hij niet in slaap wilde vallen, hoe had zij met haar duim over zijn voorhoofd gestreken, totdat hij zijn oogjes niet meer open kon houden. Zij bleef bij hem zitten en hij beloofde haar in zijn slaap met de mooiste tevreden glimlach. Hij plukte op weg naar huis bloemen in de wei en bracht haar soms een vuistje madeliefjes of klaprozen. Ze hingen slapjes in zijn handje, maar hoe trots was hij als zij verrukte de bloemen aannam en in een vaasje zette. Nu stonden de bloemen naast zijn kist.

Zij was die ochtend druk geweest met het ophangen van de was. Het was mooi weer, het zonnetje scheen, de was zou snel drogen. Zijn overhemd hing aan de lijn. Zij raakte met haar hand de natte stof aan, die door een briesje in de lucht danste en zij droomde van haar zoon, die op een dag zo'n overhemd zou dragen op zijn bruiloft en gelukkig met de vrouw van zijn dromen zou dansen. Ach, lachte zij, hij is nog veel te jong, mijn kleine jongen, nu is hij nog van mij. Haar andere jongens waren het huis uit, maar zij had hem, hij was haar nakomertje, niet gepland, niet verwacht, de onverhoopte vreugde in haar leven. En nu ging hij met dat overhemd zijn graf in.

De vader en de broers droegen de kist, die woog haast niets, zo slank en fijn was hij gebouwd. De weg naar het kerkhof vol tranen, zuchten, snikken, ze liepen op hun tenen, om hem niet wakker te maken, om hem niet te storen, zachtjes. Toen ze bij het graf kwamen brak haar hart. Hij was altijd zo bang in het donker. Zij liet altijd een lichtje branden in zijn kamer. Hoe kon zij hem alleen laten in dat donkere gat? Zij begon onbedaarlijk te huilen, een en al verdriet en machteloosheid. "Ik laat je niet alleen ..." gilde zij, toen de kist in de grond verdween. De vader nam haar in zijn armen. "Nee.." riep zij en viel flauw.

18 Lichtje in het donker

Na de begrafenis stonden de leerlingen in groepjes bij elkaar. Dat hun vriend was verdronken, ze konden het nog steeds niet geloven. Dat ze een dode zagen in een kist, iemand die ze echt kenden, die ze hadden aangeraakt, mee gepraat, een van hen, eng was dat. Ze kletsten zachtjes met elkaar, de meisjes omarmden elkaar en droogden hun tranen. En die moeder, zeiden ze tegen elkaar, die moeder, hoe zij schreeuwde en huilde. Hartverscheurend, zo zielig voor haar, zo oneerlijk. Ze moesten er weer om huilen.

Zij stond daar met rode ogen, snotterend, met haar beste vriendin. Ze hielden elkaar vast. Er was zoveel gebeurd in die twee dagen, ze hadden nog geen tijd gehad om bij te praten. Ga je mee, knikte zij, wij gaan. Ze liepen tussen de graven naar de uitgang. Een man liep naar ze toe. "Jij kende mijn broer, jullie waren vrienden," zei hij. "Deze zijn voor jou." Hij gaf haar een stapeltje blaadjes in een kartonnen koftje. Op het koftje, zij herkende zijn tekenstijl, had hij een zeemeermin getekend. Zijn naam was geschreven in kleine lettertjes. "Voor mij?" Zij kreeg geen antwoord, de man ging terug naar zijn familie. Zijn gedichten, dacht zij, moet ik ze bewaren? Ze liepen stil naar huis. Er was zoveel om over te praten, maar ze zwegen. Ze zaten met zijn tweetjes op haar kamer, zij wilde vertelde over wat er was gebeurd met haar verloofde, die schoft, over de pijn, de schaamte, dat zij huilend naar huis was gerend, dat zij eindeloos onder de douche had gestaan, dat zij gegil had gehoord buiten en toen het nieuws over de verdrinking, dat alle meiden zich bij haar verzamelden, zij had zich nog niet eens aangekleed, met een omslagdoek zat zij te huilen, haar natte haren in haar gezicht. Zij was daarna naar de nachtwake gegaan, zij had naar hem gestaard, zoals hij daar lag, onbereikbaar, hij die had gezegd: "Voor jou doe ik alles!" was er nu niet meer. Hoe vaak zij van hem had gedroomd, eenzaam naar hem verlangd. Hij had haar op haar voorhoofd gekust, zijn lippen waren nu bleek en koud. De woorden kwamen niet, het waren er te veel. Zij bleef alleen. Het was laat, zij stak een lichtje aan. Het bundeltje lag op haar bed, zij keek er lang naar. Zij durfde niet. Met een vinger raakte zij het aan. Zij voelde niets. Wat had zij gedacht dan, dat zijn hand door het papier zou steken en haar zou meetrekken naar het graf? Gewoon papier. Woorden. Zij pakte het in haar hand, maakte het bundeltje los en nam een van de gedichten. Zij las:

***Van een druppel dauw / En een regenboogslirt / Heb ik
woorden versierd / Van mijn liefde voor jou***

***Als een ongrijpbare vlinder / Vlieg je rond de sering / Ik wil
jouw hart en jouw ring / Ik kan niet leven met minder.***

Zij voelde een ondraaglijke zwaarte, een leed dat op haar hart drukte. Een gevoel van iets onherroepelijk kwijt zijn. Zij ging liggen met het gedicht tegen haar wang aan. Het papier rook naar lavendel, de inkt naar ijzer. Zij sloot haar ogen en viel uitgeput in slaap.

Haar moeder opende de voordeur. "Nee, mijn zoon", zei zij, "zij slaapt. Het was een zware dag voor iedereen. De verdrongen jongen zat in dezelfde klas. Iedereen is erg van slag. Zal ik een boodschap doorgeven als zij wakker wordt? Dat je met haar meeleeft? Dat je er voor haar wil zijn? Ach, wat aardig, wat attent. Ik zal het doorgeven. Kom morgen anders bij ons eten. Kunnen jullie in alle rust samen zijn. Goed, dat is dan afgesproken! Welterusten, hoor. Dank je!"

19 Vlinder

"Erg, ik vind het echt heel erg..." zei hij. Ze zaten op de bank. Haar moeder had na het eten gezegd, "kinderen, gaan jullie maar even rustig zitten, uitrusten, ik ruim de tafel hier af". Ze liepen gehoorzaam naar de woonkamer. Zij had nog wat druiven gewassen en op een schaalte op de salontafel gezet. Ze glinsterden vochtig en knapperig, een druppeltje droop heel langzaam van het schaalte af op het gehaakte kleed en bleef daar liggen. Zij keek naar het druppeltje, werd helemaal een met het druppeltje, klein en rond, zij werd opgezogen door het kleed. Het leek alsof zij was verdwenen, onzichtbaar was, toen hij plots zei: "Ik vind het echt heel erg ...".

Had zij het goed gehoord? Aan tafel hadden ze nauwelijks met elkaar gesproken. Haar moeder probeerde iets van een gesprek te voeren, over niets eigenlijk. Zij sloot zich af, at rustig wat op haar bord lag, geen idee wat het was, zij had geen trek, zij luisterde niet, zij was er, maar zij was niet. Zij keek hem niet aan. Haar moeder schonk wat in, schepte weer op, stond op om wat te halen, ging weer zitten, kletste wat, veegde haar mond af aan een servet, sloeg een kruis toen ze klaar waren, godzijdank, amen, prevelde zij. Zij legde haar vork neer, zij was ook klaar, zij wilde naar haar kamer, zij wilde weg.

"Heel erg..." had hij gezegd. Ja, zeg dat wel, wat er bij hem thuis was gebeurd, heel erg. Hoe kun je dat een vrouw aandoen, de pijn, de vernedering, de schaamte. Geen respect. Zij voelde zich machteloos, beschadigd, besmeurd. Zij keek hem aan. Zij wilde gillen dat zij hem haatte, van hem walgde, dat hij zielig en onguur was, een aanfluiting en een schande van een man. "Echt ..." zei hij

en keek haar met zijn donkere ogen aan. Iets in haar knapte en zij begon te huilen.

Hij ging dichterbij haar zitten en legde zijn arm om haar schouders. "Rustig nou..." Dat was geen huilen, dat was janken, haar hele lijf schudde, zij kon nauwelijks ademen. Haar moeder, die het vanuit de keuken hoorde, kwam aangesneld, maar hij gebaarde dat het oké was, hij was er nu voor haar. Hij bleef daar zitten op de bank en liet haar gaan. Haar verdriet raakte hem, ook zijn ogen werden vochtig. Voor het eerst voelde hij iets voor haar, genegenheid, hij werd zacht van binnen. Zij was zo weerloos, zo jong nog en zo emotioneel. Met zijn arm trok hij haar zachtjes tegen zich aan: "Ssss..." zei hij. Hij hield zijn wang tegen haar haar en rook weer lavendel. Haalde diep adem. Die geur had iets huiselijks. Hij gaf haar een zakdoek om haar tranen af te vegen, haar neus te snuiten. Hij schaamde zich eigenlijk voor de zakdoek, waar zijn moeder een vlinder op had geborduurd. Waar slaat dat op: een vlinder op de zakdoek van een man? Zij wilde de zakdoek niet aannemen. "Het is goed..." fluisterde hij, "neem maar". Zij moest nog harder huilen. Door haar tranen zag zij de zakdoek met de geborduurde vlinder. Een vlinder... Een moment was zij afgeleid. In haar verdriet vloog een vlinder voorbij. Dat raakte haar, het voelde als een vleugje koele lucht in haar warme, betraande gezicht. Zij was uitgeput door de pijn in haar hart. Zij snikte nog wat na en werd toen rustiger. Zijn arm om haar heen voelde zij niet.

Hij dacht dat hij haar had getroost. Hij vond het erg, leefde met haar mee. Dat zij zoveel verdriet had om die jongen die was verdronken! Wat een gevoelige vrouw was het toch.

20 Lavendel

Het was maar een klein eindje lopen naar zijn huis. Hij voelde zich licht en ontspannen. Uit de verte zag hij zijn lichtblauwe auto staan en werd daar blij van. Hij glimlachte tevreden. Toevallig liep een buurman langs, die hem daarom vriendelijk groette. Dat voelde goed. Zijn moeder was het pad aan het vegen. Hij raakte de lavendelstruik naast het tuinhek aan met zijn hand en snoof aan zijn vingers. Zijn moeder keek hem verbaasd aan. "Gaat het?" vroeg zij. "Wat een heerlijke geur!" zei hij verrukt. Zij liep achter hem aan naar binnen. Benieuwd, nieuwgierig. "Hoe was het?" Zij wilde alles horen over het etentje met zijn verloofde. Zij maakte zich zorgen over de klik tussen die twee. Het meisje zou haar zoon een regelmatig, net leven bezorgen, had zij besloten, een gezin, kindjes, rust, het was de hoogste tijd om te settelen. Liefde op het eerste gezicht, zij geloofde er niets van, liefde heeft tijd nodig. Net als nieuwe schonen, je moet ze eerst

inlopen, voordat ze lekker zitten. In het begin knellen ze. Geduld dus. Het meisje hield afstand, was stil, gereserveerd. Dat hoort zo, dacht zij bij zichzelf, nette meisjes laten zich niet kennen. In het begin. En die jongen van haar. Die was niet de gemakkelijkste. De vorige keer ging het mis. Maar daar wilde zij niet meer aan denken.

Hij ging met een biertje op de bank zitten en glimlachte een beetje wezenloos voor zich uit. Zij keek hem onderzoekend aan, "jongen, gaat het met je?" Was hij nou aan het dollen? Hij vertelde over het etentje, het was gezellig, ze hadden elkaar beter leren kennen, zij was echt aardig en heel gevoelig. "En knap", zei hij zomaar erachteraan. Zij fronste de wenkbrauwen, zette haar handen in haar zij en schudde haar hoofd geamuseerd: "Ach, zo!" En, oh, ja, trouwens, hij had een nieuwe baan. Hij ging in de bouwmaterialen-groothandel werken. Hij zou het voorraadbeheer doen en de beveiliging van de loods en na een tijdje, als hij zijn best zou doen, zou hij onderdirecteur worden. En misschien mocht hij zich in de zaak inkopen. Maar dat was voor later zorg. Het was hard werken, de loods lag helemaal aan de andere kant van het stadje, maar hij had er zin in. Vaste uren, overuren werden uitbetaald en om de week mocht hij een middag vrij nemen. Als hij later een eigen huis zou willen bouwen, kreeg hij korting op de materialen. Hij keek haar recht in de ogen om te zien of hij haar had verrast. Dat was aardig gelukt. Hij had nog een laatste troef: "Zeg, hadden wij al een datum geprikt voor de bruiloft?"

Drie biertjes later vertrok hij naar zijn vrienden. Ze hadden hem gemist, graptten ze, proost! Tsjonge, jonge, nu je bent verloofd laat je je niet meer zien, pesten ze hem. Je zit goed onder de plak, watje. Zet zij je sloffen klaar als je thuis komt? Krijg je een kopje thee, dat je met een pink omhoog moet drinken? Of liggen jullie de hele dag te vozen? Vertel, vertel, is zij geil? Doet zij alles? Lekker pijpen? Kan zij er wat van? Zij raakten, schaamteloos opgewonden, niet uitgepraat over haar zogenaamde kwaliteiten. Hij hoorde ze aan, zijn maten. Hij ging met de armen over elkaar zitten. Hij voelde in zijn borstzak een takje lavendel dat hij had geplukt. Nam het tussen wijsvinger en duim en plette het fijn, het sap rook bitter. Hij glimlachte met een vals lachje, zijn ogen in spleetjes. Ik mag niet klagen, zei hij en likte met zijn tong aan zijn lippen.

21 Liefde op het eerste gezicht

Ze tuurden met zijn tweeën in het koffiekopje. Donkere klodders koffiedrab tussen dunne witte streepjes, zo zag de toekomst eruit.

Ze zochten naar een positief teken. In de stilte van de namiddag zaten ze koffie te drinken, zijn moeder, haar moeder. Eind september, nog erg warm voor de tijd van het jaar. Ze keken elkaar aan, de moeders. Ze woonden in het hetzelfde buurtje. Hoe lang kenden ze elkaar al?

Het was haar ouderlijk huis, dit laag volkshuisje, een woonkamer met een keukentje, twee slaapkamers, de badkamer had zij later laten aanbouwen, douchen deden ze nog in een grote teil in de keuken. Het wc-tje was in de tuin, zo ging dat in die tijd. Ook dat heeft zij later bij het huis betrokken. Rondom het huis was een tuin met veel bloemen, een groentetuin, kruidentuin, een paar bomen. Langs het huis stonden witgekalkte olijfolieblikken, waar nu geraniums, hibiscus en afrikaantjes bloeiden. Toen zij op haar zeventiende trouwde trok zij bij haar man en schoonmoeder in. Hij werkte op het land, toen de ploeg over zijn voet reed. Hij maakte zijn werk af en kwam met een diepe wond thuis. Zij had de wond voorzichtig schoongemaakt en met zorg verbonden. Het was niets, het kwam wel goed, zei haar man, maar na twee dagen kreeg hij hoge koorts, zijn hele been was rood en gloeide. Na drie dagen liep de etter uit de wond, het been werd steeds donkerder en donkerder, de koorts werd heviger. Inlend en badend in het zweet ging hij dood. Terwijl zij haar zoontje de borst gaf, hoorde zij zijn doodsgerochel. Zij bleef zitten, de kleine was nog niet klaar, haar man reikte naar haar, maar zij zat te ver om hem aan te raken. Haar schoonmoeder verweet haar de dood van haar zoon. Zij had hem verzorgd, zij had hem moeten redden. Na de begrafenis verzamelde zij haar spullen, nam haar zoon op de arm en ging terug naar het ouderlijk huis. De kleine was, vanaf het moment dat hij uit haar gleed, alles voor haar, liefde op het eerste gezicht. Zij was zo jong al weduwe. Zij bleef de rest van haar leven alleen. Zij was achttien toen zij trouwde. Zij en haar man kwamen uit een dorpje verderop, maar vanwege zijn werk als metselaar vestigden ze zich in het stadje. Meer klussen, beter leven, had haar man gezegd. Hij was bijna twintig jaar ouder dan zij. Omdat hij drie oudere zussen had moest hij, volgens de traditie, zorgen dat ze zouden trouwen en een gezin stichten. Dan pas mocht hij aan zijn eigen toekomst denken. Toen kwam de oorlog, moeilijke tijden. Het huis kochten ze voor weinig geld. Het was nog niet af. Beter, had hij gezegd, ik bouw het zelf af. Hij keek zijn jonge vrouw met verliefde blik aan en voegde eraan toe: "Zeg maar wat jouw wensen zijn, liefste!" Hij had haar op het dorpsfeest voor het eerst gezien. Zij was nog maar vijftien. Het was liefde op het eerste gezicht. Als de tijd daar zou zijn, zou hij met haar trouwen. Ze trouwden een week na het eind van de oorlog, een klein jaartje later werd hun dochter geboren. Het liefst had hij haar "Vrijheid" genoemd, maar vernoemde haar naar zijn te vroeg overleden moeder. Toen hij plots stierf bleef zij achter met haar achttienjarige dochter, weduwe op haar zevenendertigste.

“Ik zie een weg ...”, zei zijn moeder en wees in het kopje op een plekje waar de koffie langs was gesijpeld, het had een riviertje kunnen zijn, een weg of een touw, het is maar wat je ziet. “Een weg ...”, bevestigde haar moeder.

22 Een weg

“Het is nu september”, zei zijn moeder, “wat vind je van februari? De week voor carnaval, nog vóór de Grote Vasten.” De moeders zaten in de schaduw voor het huis. Haar moeder was aardappelen aan het schillen. Zij stond op met de schillen op haar schort, gooide ze op de hoop voor de schillenboer en liep weer terug met het kleine scherpe mesje stevig in haar vuist. Bescheiden zei zij, “als dát het beste uitkomt”. Het klonk min of meer als ja. Zijn moeder stroopte haar mouwen op, alsof zij ter plekke zou beginnen met de voorbereidingen en zei “wij hebben veel te regelen”. Over de kerk en de priester waren ze het eens, het was hun kerk, de kerk van Christus de Verlosser, ze gingen er elke zondag en alle feestdagen naar toe, bruiloft, doop, begrafenis, alles daar, dezelfde priester nam beiden de biecht af. En het feest? Haar moeder zweeg. Zij had geen geld voor een feest, hoe zou zij er een mening over hebben. Zijn moeder noemde een restaurant, zij knikte ja. Zo kletsten ze nog wat over uitnodigingen, cadeaulijsten, gasten. “Misschien moeten wij de kinderen ook vragen wat ze willen”, zei haar moeder timide. “Kunnen wij doen”, zei zijn moeder en ging verder met haar lijstjes. Het hoefde niet allemaal luxe te zijn, maar wel fatsoenlijk, zoals het hoort. Ze knikten, ze waren het met elkaar eens.

Zijn moeder herhaalde dat haar zoon een eigen appartement had en dat ze daar in het begin zouden wonen. Hij zou met wat spaargeld zorgen voor de meubels, zij moest maar zorgen voor de uitzet. Hij had een betere baan nu, het zou alleen maar beter gaan. Zij zou huisvrouw zijn en straks als de kinderen komen –ze sloegen beiden een kruis en zeiden “als God het wil”- zou zij daar haar handen aan vol hebben. Iedereen moet zijn eigen weg vinden, ze knikten weer beiden, ja, dat was zo.

Haar moeder verzamelde al haar moed om een belangrijke vraag te stellen. “Hoe zit het met haar?” Zij sprak “haar” uit met afkeer in de stem, alsof zij iets vies in haar mond had. Er gingen roddels rond over “haar”. Sommigen zeiden dat de eerste verloofde een rijke weduwe was, die hem in haar bed had gelokt. Zij had zijn moeder kunnen zijn. Hij was ternauwernood ontsnapt uit haar klauwen. Anderen zeiden dat zij een oosterse schoonheid was uit Turkije of Egypte, geen Christen dus en dat de priester eigenhandig een stokje had gestoken voor dat huwelijk. En anderen wisten zeker dat zij een nicht was, dat ze verliefd waren

op elkaar, maar niet konden trouwen. "Zij hield niet van hem. Toen hij erachter kwam heeft hij het uitgemaakt. Zij is geïmmigreerd. Maar al woonde zij naast ons, zij bestaat niet meer voor hem." Toen kwam de onvermijdelijke tweede vraag: "En het kind?" Dat kind, zei zij heel stellig, is niet van hem. Van wie dan wel? Dat weet "zij" –zij trok een grimas van walging- alleen. Het kan van iedereen zijn, zei zij vals. "Het is niet van hem!" Hij was weer uitgegaan met zijn vrienden. Na de nodige biertjes gingen ze al vroeg uit elkaar. Hij was nog lang niet moe, ging een eindje wandelen langs het strand, ging op een oude vissersboot zitten. Hij staaarde naar de zee, hoe rustig was zij vanavond. Uit zijn zak haalde hij zijn portemonnee. Hij haalde een foto tevoorschijn. Het was een vrouw, zij droeg een badpak en zat op zo'n zelfde vissersboot te poseren voor de lens. Hij streelde zachtjes haar haar, borsten, buik, keek dromerig. Hij miste haar.

23 De kerk van de Verlosser

De kerk was leeg. Het was er schemerig en koel. Zij stond voor het altaar. Zoals in alle kerken was rechts de icoon van Christus, met naast zich Johannes de Doper, links Moeder Gods Maria. Zij knielde voor Haar en haalde diep adem. Elke zondag, terwijl haar vader uitsliep, de enige dag dat hij dat deed, ging zij met haar moeder naar de kerk. Of zij echt gelovig was, kon zij niet zeggen. Het geloof, de kerk maakten onderdeel uit van haar leven. Zij deed alles zoals het hoorde, zij vroeg zich verder niet af hoe en wat. In haar verdriet en wanhoop zocht zij troost hier, op deze plek die zo vertrouwd was. Zij vouwde haar handen voor haar borst en begon aan een gebed. Na een paar zinnen was zij de draad kwijt, zij zweeg en voelde zich zwaar en droef. Wat kon zij doen om te ontsnappen aan dat huwelijk, aan een leven lang ellende? Zij was niet alleen in de kerk. Op de bank aan de andere kant van het gangpad zat een vrouw. Eerst durfde zij niet te kijken. Maar haar nieuwgierigheid won het van haar gêne. De vrouw zag er bekend uit, maar zij kende haar niet. Zij liep naar haar toe. Zij ging naast haar knielen, vouwde ook de handen voor haar borst en begon stilletjes te bidden. Je zag haar lippen bewegen, je hoorde haar ademen, verder was het stil. Het gebed was klaar, zij sloeg een kruis en stond op, keek neer op de jonge vrouw. Zij zei iets zachtjes, het klonk veelbetekenend, maar zij kon haar niet goed verstaan. Had zij nou gezegd: "Wanhoop niet, doe wat je kunt, meer kan niemand van je vragen"? Of had zij gezegd "Want hopen is niets, wat kun je meer doen dan vragen?" Zij dacht het laatste. Dus zij vroeg: "Moet ik het hem vragen?" Zij dacht aan haar favoriete docent. Hoe fijn ze onlangs hadden gesproken. Zij had hem bij de begrafenis van haar schoolvriend gezien, maar hij

vertrok snel. Zij wilde het hem vragen. Het moest er een keer van komen. De eenvoudige vraag: "Wat bedoelde je eigenlijk, toen je zei dat het vast goed zou komen?" Zij had het opgevat als een toezegging. Moest zij wachten? Op iets? Op hem? Had zij het toch goed gezien, die worsteling in zijn blik, hij was haar docent, zij zijn leerling, het kon niet. Maar nu, nu het wel kon? Als hij zou willen, dan was zij van hem. Zij dacht aan zijn stem, aan zijn mond, aan zijn verhalen over verre landen en voelde een zinding over haar rug.

De vrouw keek op haar neer. "Moet ik het hem vragen?" herhaalde zij. Zij zei: "Vragen-niet-eisen", benadrukte elk woord even duidelijk. Zij leek het orakel van Delphi wel met haar dubbelzinnige antwoorden. Was het "vragen, niet eisen" of juist "vragen niet, eisen". Toen zij opkeek was de vrouw verdwenen. Zij leek op een van deze iconen hier, bedacht zij, het was een advies "van boven". Zij zou naar hem toe gaan, hij was haar laatste strohalm. Toen zij naar buiten liep was hij daar. Hij liep hand-in-hand met een meisje, dat zij kende van school. Zij was misschien net een jaar ouder dan zij. "Hallo!" groette hij haar met een glimlach. "Leuk je weer te zien! Dit is mijn vriendin!" Ze gaven elkaar een hand. Zij bleek te studeren in de hoofdstad. Ze vonden de afstand te groot, vertelden ze, daarom zou hij binnenkort verhuizen om bij haar te zijn. Hij ging het stadje missen, zei hij, maar het kwam vast goed!

24 Verre Landen

Het uitzicht was waanzinnig mooi. De lucht was deze middag helder. Je kon de cipressen van het kerkhof in de verte zien, de dennen met hun groene schaduw tot in de zee, het kiezelstrand met de vissersboten, de rode daken van een paar huisjes aan deze kant van het stadje, de weg die je naar het centrum bracht. De horizon was een mauve streep, waar water en lucht elkaar aanraken, je kon slechts fantaseren over wat daar achter lag. Er hing een valk in de lucht, boven de bergtop, onbeweeglijk, ergens op de grond huppelde een onschuldige muis of een haasje, zich niet bewust van het gevaar. Zij zat op de rots, die ze begrijpelijkerwijs lokaal "de zetel" noemden. Je liep langs een pleintje met een kerkje iets lager en kwam via een steil pad bij "de zetel". De zweetdruppels liepen langs haar wangen en langs haar rug. Haar blouse was doorweekt. Het was een hele klim, maar de moeite waard om hier aan te komen. Wat een uitzicht! Wat een vrijheid! Zij sloot haar ogen en draaide als een zonnebloem haar gezicht naar de zon.

Zijn hemd was ook bezweet. Hij trok het uit en liet het op een paar struiken drogen. Op zijn rug had hij littekens, lijntjes en krasjes. Zij kende het van haar vader. Als hij verkouden was warmde haar moeder glazen kopjes op, plaatste ze op zijn rug, ze zogen zich vast aan zijn huid. Om de slechte stoffen weg te drijven, vertelde haar moeder. Nog beter was het om ook het "slechte bloed" weg te zuigen. Zij had daarvoor een vierkant metalen doosje met vier scheermesjes. Zij drukte op een hendeltje en de mesjes schoten uit het doosje en krasten zijn huid. Dan snel het hete kopje erop. Het bloed spatte tegen het glas aan. Zijn rug leek daarna op een slagveld, maar de verkoudheid was weg. Zij keek naar de krasjes, raakte ze eventjes aan, wat miste zij haar vader ...

Hij keek om. Zij keek hem aan. Hij had niet de blonde krulletjes van zijn broer, ook niet de lichte huid. Hij had lichtbruine ogen en borstelige, doorlopende wenkbrauwen, maar wel dezelfde lange wimpers en dezelfde blik. Hij was breed en sterk, zijn donker, krullend borsthaar liep door op zijn hals en wangen. Hij had ruwe, eeltige handen. Ze waren elkaar tegengekomen bij de kerk van de Verlosser. Hij had een kaarsje aangestoken voor zijn overleden broer, liep naar buiten en zag haar in de schaduw van een olijfbom zitten. "Hey, jij bent een vriendin van mijn broer, ik gaf je zijn gedichten!" Ja, nu zag zij het ook, "hey, hallo!" Hij ging naast haar zitten, blij dat hij het lege gevoel van de herinnering aan zijn broer met iemand kon delen. Ze kletsten wat, heel ontspannen, alsof ze elkaar al jaren kenden. Het gesprek kwam op reizen naar verre landen. Hij vertelde dat hij een contract had getekend om te gaan werken in een autofabriek in Duitsland, de naam was hem ontgaan, moeilijk dat Duits, hoor, zei hij, over twee weken zou hij vertrekken. Veel jongeren vertrokken naar het buitenland, ze gingen met een heel stel. Hij zou het stadje missen, vooral "de zetel". Zij keek hem niet begrijpend aan. "Wat? Ken je "de zetel" niet? Kom, wij gaan".

Het liefst bleef zij de rest van haar leven hier zitten, genieten van de zonen het uitzicht, weg van alles en iedereen, alleen, vrij. Hij had haar gedachten geraden. "Heerlijk hier, hé? Waar ik ook heen ga, hier zal ik altijd naar verlangen, hier naar terugreizen". Ze keken elkaar aan en samen naar de zee.

25 Rug

Met zijn kleren aan was hij op het bed in slaap gevallen. Hij was gaan zitten om zijn schoenen uit te trekken, maar kon zich nauwelijks bukken. Hij liet zich voorzichtig achterover vallen op de dekens, voelde zijn zere rug, wervel voor wervel probeerde hij te ontspannen, alles deed pijn. Hij kon een gil niet onderdrukken, toen hij als laatste zijn hoofd op het kussen had gelegd, aaaah!

Een beetje draaien, een beetje strekken, hij wist zich letterlijk geen houding te geven. Hij was gebroken. Maar nog meer dan de pijn, had de vermoeidheid hem in haar greep. Het was buiten nog licht, maar hij viel in diepe slaap. Hij werd midden in de nacht, koud en stijf, wakker.

De groothandel in bouwmaterialen, waar hij deze maandag zijn eerste werkdag had gehad, was anders dan hij zich had voorgesteld. Dat hij het voorraadbeheer zou doen en de beveiliging van de loods, had de grote baas gezegd, maar hij dacht dat hij dat, net zoals hij, in zijn pak vanachter een bureau zou doen. Orders geven en wijzen "daar", "zo" en dat iemand het dan zou doen, tillen en slepen en regelen. Eigenlijk zou hij vanaf de eerste dag de onderdirecteur zijn, had hij gedacht. Zo had de grote baas het voorgespiegeld, hij had hem op de schouders geklopt en gelachen, zijn gouden tanden glommen in zijn mond, hij gaf hem een stevige hand, ze hadden een deal. Hij voelde als de vader, die hij nooit had gekend. Met dat gevoel, trots en geslaagd, had hij de loods verlaten op die middag en met dezelfde trots kwam hij maandag precies op tijd, want je moet het goede voorbeeld geven, aan om te starten. Het was er stoffig, het stonk naar zaagsel en teer, de hoge ramen waren gebarsten en het tochtte door de kieren van de poort. De voorman had "môge" gemompeld, "ben jij de nieuwe?" Te overrompeld om hem terecht te wijzen, had hij ja geknikt. "Daar is jouw overal, omkleden, meekomen!"

Hij begreep het wel. De grote baas stelde hem op de proef, of hij wel hard kon werken, zich inzetten, zich met de jongens kon meten, zijn gezag kon laten gelden. Hij moest zich bewijzen, dat zou hij doen. "Draag altijd handschoenen" zei de voorman en wees op een grote stapel eiken bielzen. Er werd een spoorlijn aangelegd naar het noorden, wist hij zich te herinneren, en kijk nou, hier lagen ze. Hij stond ze verwonderd aan te staren, toen hij een por kreeg van de voorman: "Aan de slag!" Er waren meer werkmannen verschenen, drie hielpen mee met de bielzen, de rest had andere taken. Hij ging wijdbeens voor de vracht staan, ging door de knieën, greep er een stevig vast en tilde deze. Ze waren een armlengte lang en wogen zo'n tachtig kilo per stuk. Hij liet zich niet kennen, greep het houtblok en tilde het naar de oplegger. Het zweet stond op zijn voorhoofd. Hij keek om zich heen. De mannen deden hun ding, ze keken nors en afwezig. Werk, het moest afkomen. Aan het eind van de ochtend voelde hij amper zijn armen, schouders en rug. Hij wilde even gaan zitten, maar de voorman trok hem mee naar de volgende klus. Het plateau waar de bielzen op hadden gestaan moest worden geveegd. "Hier!" hij kreeg een bezem in de handen gedrukt. Hij begon te schuiven, de splinters en het stof dwarrelden rond, hij keek omhoog naar de gebarsten ramen, het was nog lang niet middag.

Het was de eerste dag. Het zou vanaf morgen beter gaan, dacht hij, toen hij wakker werd. Dit was een test. Ik ben geslaagd. Hij

probeerde overeind te komen, maar dat lukte niet. Hij moest nodig plassen.

26 De grote baas

“Dan heb ik wel een ander klusje voor jou”, zei de grote baas. Hij bulderde van het lachen en keek met dichtgeknepen oogjes naar de in elkaar gezakte man. De hele dag had hij niet kunnen zitten of staan van de spierpijn. Hij schuifelde stapje voor stapje door de loods. De andere werkmannen hadden het al vanaf de vroegste ochtend door, toen hij met een scheve glimlach, quasi vrolijk “Môge!” riep en zijn handschoenen pakte. Een tweede vracht bielzen was aangekomen en moest over worden gebracht. Bij het tillen van de zware bielzen beet hij op zijn lip om het niet uit te schreeuwen. Hij werkte traag, als in slow motion, elke kleine beweging kostte enorme moeite. De werkmannen hadden hem de hele ochtend een beetje lopen jennen, hem extra klusjes en taakjes gegeven, die hij zwijgend met tranen van de pijn had uitgevoerd. Maar zelfs de meest onverschillige vent kreeg medelijden met die arme stumper. Tegen de middag was de lol er vanaf om hem te treiteren. Hij zat bleek en uitgeput op een betonblok. Hij kon niet meer.

De voorman had hem als een klein kind opgetild en naar het kantoor gedragen. Het was de vorige nacht al gênant dat hij zijn moeder moest roepen, omdat hij wilde plassen en niet kon opstaan. Hij riep: “Ma!”, wat zij niet hoorde. “Ma!” nog een keer en toen huilend “mama..” Dat hoorde zij wel. Zij stond meteen naast hem, keek hem verwijtend aan, “heb je weer gedronken?” Hij knikte van nee. Zij zag zijn tranen en hoe hulpeloos hij daar lag en werd zacht en zorgzaam. “Wat is er aan de hand? Voel je je niet goed? Waar heb je pijn?” Hij schaamde zich dood, maar hij moest echt plassen. Zij tilde hem op, een hele vent, zwaar voor een vrouw alleen, maar het lukte, zij was tenslotte zijn moeder. Als een klein kind bracht zij hem naar het toilet, trok zijn broek omlaag en hielp hem. Hij keek de andere kant op. Bracht hem daarna weer naar zijn bed, hoorde het verhaal aan over het tillen van bielzen en het zwaarwerk. Geen spier in zijn lijf was niet gekneusd. En over een paar uur moest hij weer naar zijn werk, zei hij en geloofde het zelf nauwelijks.

Zijn moeder greep het potje met haar speciale zalf tegen de spierpijn. Het recept had zij van een oudtante, die hij “de heks” noemde. De zalf, zwart en plakkerig, rook naar petroleum, de geur brandde in zijn neus. Zij pakte een goede klodder en begon zijn rug te masseren. Bij elke aanraking ging hij dood. Zij ging verder met zijn schouders, zijn armen, zijn borst, zijn benen. Met schone, koele doeken wikkelde zij zijn lijf in. Het stonk nu én het brandde

door zijn huid. Hij kon geen woord uitbrengen. Keek zijn moeder aan met een half dankbare, half wanhopige blik. En nu had de voorman hem naar het kantoor getild. De hele ploeg zat naar hem te kijken. Vernederend. Tegen de grote baas zou hij zeggen dat hij ziek was, ja, griep had hij, maar wilde toch naar het werk komen, want, ja, hij moest het goede voorbeeld geven, hij liet zich niet kennen, ja, hij moest misschien even uitzieken, hij zou morgen weer de oude zijn. "Baas!" was het enige dat hij kon fluisteren. De grote baas keek hem aan, moest erg lachen, hij zou hem wegsturen, ongeschikt voor het werk, klaar. Hij keek hem smekend aan, in zijn ogen zag hij de wanhoop. Hij realiseerde zich dat dit zielig hoopje daar alles voor hem zou doen. Dat kwam nog van pas, dacht hij.

27 Opgetild als een klein kind

Ze kwamen elkaar weer tegen in de kerk. Hij had een kaarsje aanstoken voor zijn overleden broer, zij zocht troost en antwoorden. Ze zaten een poosje zwijgend in de schaduw van de olijfboom. "Wat voor een jongen was mijn broer?" vroeg hij onverwacht. Je jongste broer, wat heb je daaraan, zei hij. Hij zat al op de middelbare school, toen de kleine werd geboren. Hij hilde veel als baby en iedereen deed enorm zijn best om het hem naar de zin te maken. Anders dan zijn broers was hij blond en licht, anders. Hun moeder was zielsgelukkig met haar nakomertje, hij was een cadeautje, zei zij vaak. Hij gaf toe dat hij een tijdje jaloers was. Hij maakte zijn school af, deed zijn militaire dienstplicht en ging daarna werken. Hij keek haar aan op zoek naar antwoorden. Het was een lieve jongen, een gevoelige jongen, begon zij te vertellen. Hij schreef zulke beeldende gedichten, tekende prachtig. Hij had mooie krullen, een lichte huid en lange wimpers. "Alle meisjes waren verliefd op hem, de jongens ook". Zij schrok van haar eigen woorden, bracht haar hand voor haar mond. "Ga verder", zei hij. Zij aarzelde, maar besloot toen te vertellen over hun ontmoeting in het parkje. Zij benadrukte dat hij haar had gekust, als bewijs dat hij echt op meisjes viel, dat het op het voorhoofd was, verzwegen zij. Zij vertelde hoe erg zij was geschrokken, toen zij het hoorde en dat zij het niet kon geloven. "Hij kon goed zwemmen!"

Hij was op bezoek bij zijn ouders. Zat op het terras, zijn moeder had watermeloen gesneden, fris en knapperig. Lekker. Met de eerste hap in zijn mond hoorde hij in de verte geschreeuw van mensen. Er was iets aan de hand op het strand. Hij stond op uit nieuwsgierigheid, om te kijken of hij kon helpen. Waarom hij het deed, wist hij niet. Hij rende naar het strand, het was niet erg ver van het huis, een minuut of tien flink doorlopen. Aan de bleke

gezichten van de mensen zag hij dat het niet goed was. Hij zag veel bekenden, vrienden, burens. Ze durfden hem niet aan te kijken, maar dat had hij toen niet door. Op het strand lag iemand, een jong iemand. Zelfs toen hij hem kon aanraken zag hij niet dat het zijn broer was. Toen het tot hem doordrong, dacht hij aan zijn moeder. Hoe kon hij haar dit vertellen?

Hij had de krullen uit zijn ogen geveegd, een sliertje zeewier haalde hij van zijn wang. Hij wikkelde hem in een handdoek. Hij tilde hem voorzichtig op als een klein kind. Hij lag slap in zijn armen, maar woog haast niets. Rustig met langzame passen liep hij naar huis, alsof hij een boodschap had gedaan en nu klaar was. Mensen liepen met hem mee, een hele stoet vanaf het strand. Er kwamen mensen bij vanuit de straatjes, ze liepen hun huizen uit om te kijken, de auto's stopten zodat hij zou oversteken. Hij was boos. "Sukkel!" dacht hij, "wat doe je nou? Wat zal moeder daar nou van vinden? Kon je niet een beetje op jezelf passen? Hoe vaak heb ik niet gezegd ..." Wat had hij gezegd? Ze hadden nooit veel contact, ze leefden langs elkaar, hij was te jong om deel uit te maken van zijn broers leven. Dat zou nog komen, stelde zijn moeder hem gerust. "Niet dus!" concludeerde hij. "Ik heb hem eigenlijk nooit echt gekend. Hij was er. Nu is hij er niet. Ik ben erg boos op hem! Nog steeds."

Zij knikte begripvol. Zij was ook boos.

28 Strand

Hij hield het portier open en zei beleefd "Goede morgen, baas!" Die propte zijn grote lijf op de achterbank, stak een sigaar aan en vouwde zijn krantje open. Hij deed het portier dicht, ging achter het stuur zitten en vroeg: "Waar gaat de rit heen, baas?" Hij noemde een adres, ze vertrokken. Sinds drie weken was dit zijn werk. Daarnaast had hij allerlei andere belangrijke taken, krant kopen, koffie zetten, zo nu en dan een pakketje afleveren. Hij noemde zichzelf "secretaris". Dat was natuurlijk een nog belangrijke baan dan onderdirecteur. De "secretaris" ging over alles. Soms vroeg de grote baas: "En hoe was het vandaag in de loods? Bijzonderheden?" Eerst begreep hij de vraag niet precies. Toen hij vertelde over de werkmannen en wat ze deden, maar vooral wat ze zeiden, wilde de baas meer weten. Wie ging om met wie, wie deed zijn best, wie klaagde? Op een dag vroeg hij: "Wie is er lid van de vakbond?" Geen idee, zei hij, keek achterom via de spiegel naar zijn baas, zag zijn vettig achterover gekamd haar en zijn kleine kralenoogjes en begreep het, "ik kom er wel achter". Als hij geen bijzondere taken had, liep hij door de loods en maakte een praatje. Dat hij met zoveel pijn de eerste dagen toch was gekomen, toch had doorgezet, hadden veel mannen gewaardeerd.

Hij was een watje, maar wel een watje met kloden. Het was tof van de grote baas dat hij hem er niet meteen uit had gegooid. Hij hielp een beetje, ach, waarom niet, hij verdiende er een eerlijke boterham mee. Hij deed niemand kwaad. Hij bracht ze wel eens sigaretten of sterke drank in een flacon, kletste wat en ging weer verder.

Hij manoeuvreerde de auto langs een weggetje en kwam bij een strandtentje. Het was schemerig. Een andere auto stond verderop. Op het terras zaten drie mannen aan een tafel. Wacht hier, zei de grote baas en liep naar ze toe. Er liep een sliert lampen van de ene boom naar de andere, die verlichtten het terras. In de zomer stond het hier vol met tafeltjes en stoelen. Jonge lui kwamen om te zwemmen en verse limonade te drinken, gezinnetjes kwamen in hun stadskleding om een vers visje te eten en huiswijn te drinken. Nu was het rustig. Het weer was plots eind oktober omgeslagen. Het had de hele dag geregend. Hij blies in zijn handen, ha, koud. De mannen aan het tafeltje hadden een gesprek. Ze hadden op de grote baas gewacht en waren nu met zijn drieën aan het schreeuwen tegen de vierde man. Die bleef recht op zijn stoel zitten, hij leek wel vastgebonden en reageerde niet. Ze werden bozer en bozer, gebaarden heftig en stompten de man in zijn buik. Zijn hoofd viel naar voren, hij zakte in elkaar, ze duwden hem weer overeind. En weer schreeuwden ze tegen hem. Het ging een tijdje zo door. Zijn baas gebaarde dat het klaar was, stond op en liep naar de auto, "wij gaan!" zei hij. In de spiegel zag hij hoe de twee mannen de derde met stoel en al naar het strand trokken. Hij bracht de baas naar huis. Daarna reed hij naar zijn verloofde. Hij klopte zachtjes op haar raam, "kom!" gebaarde hij. Het duurde even, toen kwam zij naar buiten. Ze zaten daar een hele tijd. Hij wilde vertellen over zijn werk, dat hij de "secretaris" was, dat het een hele belangrijke baan was, dat zij trots mocht zijn op hem. Hij kon haar niet vertellen over de man in de stoel op het strand. Hij zei, geen idee waarom, "Ik doe mijn best!" Zij haalde haar schouders op.

29 Tafels en stoelen

De voordeur was donkerblauw met figuurglas. Een raampje kon van de binnenkant open, tralies ervoor. Zijn moeder had de sleutel in het sleutelgat gestoken. Het lukte niet. Zij keek verstoord. Zij probeerde het nog een keer. Weer niet. Zij probeerde een andere sleutel van de bos, toen nog een andere. Toen toch weer de eerste. Zij drukte iets harder, trok toen de sleutel ietsjes terug. Eindelijk ging de zware deur met moeite open. Het flatje rook naar verf en zaagsel.

Het was van een tante geweest, die kinderloos was gestorven. Zij was geraakt door het lot van haar nicht, die zo jong haar man had verloren en zich alleen moest zien te redden met een klein kind. Zij had haar in haar testament gezet. Tantelief was als vluchteling in het stadje aangekomen met alleen de kleren die zij aan had. Zij vertelde graag uitgebreid over haar vroegere leven, over haar huis, dat enorm groot en licht was, met een prachtige balustrade naar het balkon, met hoge plafonds met glimmende kroonluchters, met marmeren vloeren met roze aders, meubels van glad ebbenhout, dikke Perzische tapijten, er kwam geen eind aan de verhalen over de luxe van het verleden. Na haar dood waren ze maanden in het flatje bezig om op te ruimen. Zij had het tot in de nok gevuld. Kasten vol met lakens, dekens, handdoeken, alles vierdubbel en nog was het niet genoeg. De keukenkastjes zaten vol met serviezen, zeker drie verschillende soorten en alles twaalfdelig. Dat gold ook voor het bestek, tafelkleden, pannen en potten, vijzels, messen, vazen, onbeschrijfelijk veel van alles. De kleine kamers zaten tjokvol met meubels, tafels en stoelen, kastjes, lampen, dozen met kerstspullen, kleding voor mannen, vrouwen, kinderen, boeken en borduurwerk. Tante had alles wat zij achter had gelaten opnieuw willen verzamelen. Zij deed het met enorme geestdrift in een te kleine ruimte. Deuren, noch ramen konden op het laatst meer open, elk hoekje was volgestouwd en zij, bejaard en verward, kon geen kant meer op. Ze hebben geprobeerd om haar uit het huis te halen, maar zij had met haar wandelstok met zilveren handvat wild om zich heen gezwaaid, haar witte haren, die zij in een degelijk knot droeg, hingen in plukken los over haar schouders. Ze gingen vervolgens om de dag bij haar kijken. Op een dag lag zij dood op de bank. Met grote moeite hadden ze haar uit het huis getild om haar te begraven.

Alles in de overvolle flat was gebarsten, vergeeld, verrot of beschimmeld, door ratten of motten aangevreten, half vergaan of uit elkaar gevallen. Niets was heel, van waarde of kon worden bewaard. De eerste paar dagen had zij met haar zoon zorgvuldig de spullen uitgezocht, gesorteerd en doos voor doos weggebracht. Maar er was geen beginnen aan. De flat moest leeg, alles moest worden weggegooid, het liefst verbrand. De geur van vergankelijkheid bleef nog jaren hangen. Nu zou haar zoon hier met zijn vrouw gaan wonen. Zij had het huis nog een keer laten ontsmetten, een nieuwere vloer laten leggen, de kozijnen vervangen, alles opnieuw laten schilderen. Alleen de voordeur was gebleven, blauw en zwaar.

"Hier, dochter", had zij tegen de verloofde van haar zoon gezegd. "Dit is straks jouw huis. Hier heb je de sleutels!" Zij keek verschrikt op en duwde de hand met de sleutels beleefd weg. Nee, dat kon zij echt niet aannemen. Het was nog niet zo ver. Zijn moeder had het gebaar zeer gewaardeerd. Zij had het als bescheidenheid opgevat.

Het duurde nog vier maanden tot de bruiloft. De aanstaande bruid liep naar buiten en moest om de hoek overgeven.

30 De geur van vergankelijkheid

Hij had op kantoor wat spullen opgeruimd, de orders van de dag gesorteerd, de asbakken en prullenbaken geleegd en de glazen plaat op het bureau van de grote baas met een doek afgenomen. Hij zou hem later ophalen, hij had andere afspraken, had hij gezegd. Hij haalde de post op en maakte op het postkantoor een praatje met de beambte, het ging al gauw over politiek, het waren onrustige tijden, concludeerden ze. Hij kocht de krant in de kiosk, las de titels op de voorpagina en sprak met de eigenaar over het weer, het was plots koud geworden, ongewoon eigenlijk, vonden ze. Op weg terug zag hij in de verte de rook. Zwarte, dikke rook, er stond iets in brand, het kon niet anders of het was iets groots. Hij hoorde twee knallen, toen even stil en toen nog een. In de rookwolk sprongen rode vlammen en toen was er nog meer rook. Hij kwam dichterbij en zag wat hij al vermoedde. De loods stond in brand.

Er hing 's ochtends een vreemde sfeer in de loods. Dit was zijn favoriete tijdstip. De opkomende zon die door de hoge ramen scheen, je zag niet eens dat ze gebarsten waren, de stoefwolkjes in de lucht, die koel was en langzaam opwarmde, de stilte, voordat het kabaal van de werkdag zou beginnen. Het was het gevoel van onverwachte vrijheid en ruimte. Hij zat op een kluwen touw, zacht en compact, als een kussen, en dronk uit een klein wit kopje zijn koffie. Twee slokken, hij werd er wakker en alert van. Toen viel het hem op. De gebruikelijke bedrijvigheid kwam niet op gang. Niemand zei wat, geen "môge", geen zwaaien, geen knikken. De voetstappen klonken gedempt, gereedschap werd geruisloos opgetild, de vracht werd zachtjes neergezet. De laadplek was leeg, het hout voor de dag moest nog komen. Hij maakte een praatje, kreeg geen respons. Hij ging verder met zijn eigen taken. Was iedereen op tijd naar buiten gegaan, vroeg hij zich af. Er waren zeker twintig man binnen toen hij vertrok. Hij probeerde dichterbij te komen, maar intussen was de brandweer ter plekke en mocht hij niet door. Maar ik werk hier, zei hij, ik ben de secretaris. De brandweerman snauwde hem uit: "Als wij niet snel blussen, dan ben je straks niets, vriend, dus lazer op!" In zijn helm weerkaatsten de vlammen. De loods stond aan alle kanten in lichterlaaie. Hoe kon dat gebeuren? Er was nauwelijks hout binnen. De vorige dag hadden ze de hele middag geïnventariseerd. Ze gingen "leeg" het weekend in, "maandag weer!" had de grote baas gezegd.

De grote baas! Ik ga hem halen, hij zal er bij willen zijn, dacht hij, bij zijn zaak, zijn eigendom. Hij rende naar de auto, die verderop stond en snelde naar het huis. "Baas, baas!" riep hij buiten adem. "Wat is er", zei hij, "brand?" en schaterde. Zijn dikke wangen, onderkin en buik schudden van het lachen, er stonden tranen in zijn ogen, zo grappig! Hij fluisterde: "Ja... brand..." In zijn kralenoogjes zag hij een kwaadaardige schaduw, alsof hij met eigen handen de brand had aangestoken en genoot van de warmte. "Ik ga maar weer, baas. Misschien kan ik nog helpen daar", zei hij. "Doe dat, jochie!" zei de baas. Hij kwam niet meer bij van het lachen.

De brand was aan het eind van de middag geblust. Het rook zoetig naar verband hout, de geur van vergankelijkheid. Het was sabotage, zei de brandweer. Drie werkmannen, allemaal vakbondsmensen, hadden de brand aangestoken. Ze waren in de brand omgekomen. De burgemeester had toegezegd te helpen met de wederopbouw van de groothandel in bouwmaterialen. De aanleg van de spoorlijn mocht niet in gevaar komen.

31 Spoorlijn

Op de ansichtkaart stond een trein met vier wagons, midden op straat! Zij had dit nooit eerder gezien, een tram. Op de achtergrond een spoorbrug, die vast leek te zitten aan een middeleeuwse toren, een spoorlijn. Links stond een standbeeld met een man op een paard, een generaal of een keizer, hij wees een kant op. Op een gebouwtje was een naam geschilderd in gotische letters, iets met "...bahn". Op de lantaarpalen met twee armen was een klok bevestigd. Hoewel de kaart grauw en korrelig was, zag je dat het kwart over tien was. Zij keek op haar klok, het was bij haar veel later.

De postzegel was blauw en 40 "pfennig" waard. President Kennedy stond erop. Zij had vorig jaar het nieuws van zijn moord op de zwart-wit televisie van de burens gevolgd. Op de voorpagina van de kranten stonden zijn vrouw en de kinderen, zo zielig. Ze missen hem zeker, dacht zij. Zoals zij haar vader miste, ook al was hij ouder en stierf hij in bed. De postzegel was gestempeld, de neus en het voorhoofd van de president zaten onder de inkt.

Op de kaart stond in hoofdletters: "GROETEN UIT DUITSLAND". En zijn naam. Hij was twee maanden geleden vertrokken om daar te werken in een autofabriek. Iets met "Boch...", was dat de naam van de stad of van de fabriek, zij wist het niet meer. Veel jongeren uit het stadje gingen in de fabrieken in Duitsland werken of in de mijnen in België, omdat de mensen daar het zware werk niet wilden doen. "Ik wel hoor", zei hij, "geen probleem!" en liet zijn spierballen rollen met een stralende lach en pretoogjes. Hij was

jong, sterk en vrij, hij kon de hele wereld aan. Alleen die blik van zijn moeder, toen hij vertelde dat hij zou gaan, daar kon hij niet tegen. Zijn moeder begon te jammeren. "Niet nóg een kind! Nee! Ga niet weg!" Hij keek haar niet aan, zoals vroeger, toen hij stiekem een koekje uit de trommel had gepakt of op school een slecht cijfer had gehaald en daarom op zijn donder kreeg. Hij keek naar de punten van zijn schoenen. Hij zou drie jaar hard werken, beloofde hij, sparen en weer terugkomen naar het stadje om zich te settelen, een huis te bouwen, een meisje te vinden om te trouwen. Hij omhelsde zijn moeder om zijn belofte te onderstrepen. Zij treurde, dacht aan haar overleden zoon en huilde de rest van de avond zachtjes verder. "Ik heb geluk", zei hij, in de mijnen werken leek hem niets, hij kreeg het van de gedachte al benauwd, "ik blijf boven de grond". In de blik van zijn vader zag hij dat het niet grappig was.

Hij had een contract, het geld was goed, de huisvesting inbegrepen. Drie jaar, die zijn zo voorbij, zei hij. Had hij haar veelbetekenend aangekeken toen zij elkaar bij de kerk hadden gesproken of had zij zich het ingebeeld? Zij keek naar de grauwe ansichtkaart. Zij droomde van verre reizen naar plekken, die zij in de aardrijkskundeles had geleerd, plekken met exotische namen. Maar Bochum leek in niets op Kuala Lumpur of Guadalajara. Zij legde de kaart bij het gedichtenbundeltje van zijn broer. Haar vriendin kwam langs om te helpen met de uitnodigingen. Zij had een dikke trui aan, ook in huis was het koud. "Wie ga je uitnodigen?" vroeg zij kordaat. Zij had er alles aan gedaan om deze bruiloft te voorkomen. Zij had er ook met haar verloofde over gepraat. Hij keek haar begripvol aan, het waren de zenuwen, concludeerde hij. Het is spannend, ik begrijp het. Wij hebben nog alle tijd, twee maanden.

32 Zenuwen

De bruidsjurk hing aan een hanger aan de kastdeur. Het was nog donker in de kamer. De jurk zag eruit als een spook dat in de lucht zweefde, zonder hoofd en zonder benen, glanzend en bleek. Met die wijnvlek op het lijfje leek het alsof het spook gewond was, in de borst geraakt. Naast de kast de bruidsschoenen, nieuw, blinkend, netjes naast elkaar. Daarnaast een stoel. Onhandig dat die stoel daar staat, die moet een andere plek krijgen. Daar bijvoorbeeld, veel beter. Zij was wakker aan het worden en moest zich oriënteren. Zij lag op haar rug, haar arm onder het kussen. Zij droeg een ivoorkleurig babydolleetje van satijn. Het kroop de hele tijd omhoog, voelde zacht en glad. Het was een cadeau van haar vriendinnen. Het hoorde erbij, zeiden ze knipogend. Ze hadden op haar kamer gezeten met z'n allen, bergthee met suiker

gedronken en verhalen verteld. Als kleine meisjes hadden ze gegiecheld, zoveel ondeugd, spannende gedachten en vriendschap. Zij was doodongelukkig, wilde niet meelachen, er viel niets te lachen, maar haar vriendinnen waren opgetogen, oprecht en lief. Natuurlijk waren die gekke grimassen grappig en de act over de dronken bruidegom tijdens de eerste huwelijksnacht flauw, maar leuk. Een zuinig glimlachje eerst, daarna iets hartelijker en toen kreeg zij van de zenuwen de slappe lach. Ze kwamen niet meer bij. Haar moeder luisterde vanuit haar kamer tevreden naar het plezier van haar dochter.

Haar ogen waren nu gewend in het donker. Links was de balkondeur, bruine gordijnen ervoor, die moesten nog worden ingekort, zag zij. Dat was er niet van gekomen. Een koffer, oh, ja, die moet nog worden uitgepakt. Al haar spulletjes pasten daarin. De muren waren kaal, misschien maar zo laten? Op haar nachtkastje lag haar horloge. Het was acht uur. Zij keek naar de ring aan haar vinger. Oh, ja, het was de volgende ochtend. Hij lag naast haar, hij, haar man dus. Zijn haar was in de war, zijn wangen kleurden donker van de stoppeltjes, zijn oogleden lagen zwaar op zijn ogen, zijn mond was open. Op het kussen zag zij een nat plekje van zijn kwijl. Uit zijn oor staken haartjes. Hij droeg een wit hemdje, zijn gouden kruisje hing om zijn nek. Donkere haren op zijn borst en zijn armen. Hij was mager, was zelfs afgefallen de laatste tijd. Kwam door zijn werk had hij tegen zijn aanstaande schoonmoeder gisteren gezegd, belangrijk werk, moeilijk werk, hij had veel zorgen en verantwoordelijkheden. Op zijn arm had hij twee plekjes, overblijfsel van een inenting in zijn kinderjaren. De bruiloft had zij als een toeschouwer beleefd, alsof zij buiten haar lichaam was getreden en vanaf een afstandje alles had gezien. Dat ze met zijn auto, die lichtblauwe snoek, naar de kerk waren gereden. De gasten waren er al, de priester stond te wachten. Ze liepen naar binnen, stonden voor het altaar voor de ceremonie. Liepen daarna drie keer rond met de trouwkransen op hun hoofden verbonden met een lint. Haar vriendinnen hadden rijst gestrooid, toen het bruidspaar naar buiten liep. De twee moeders pinkten een traantje weg en wensten hun kinderen veel geluk. Het leek op een gewone bruiloft. Toen het feest en toen gingen ze naar huis, weer met zijn auto. Of was het hun auto nu?

Eerst kon hij zijn sleutels niet vinden, toen het sleutelgat. Hij had moeite om de deur open te krijgen. Vloekend en wankel lukte het na een paar pogingen wel. Hij liep naar binnen, "ik moet plassen", zei hij en ging naar het toilet. Zij liep naar de slaapkamer, trok haar babydoll aan en ging liggen. Hij kwam ook, ging liggen en viel in slaap.

33 Koffer

Haar moeder had haar op de haren gekust, had haar alleen gelaten in haar kamer, vertrok met rode ogen. Zij had niets meer toe te voegen, zij had alles gezegd, meer was er niet te zeggen. Het was de avond voor de bruiloft. Alles was klaar voor de volgende dag. De gasten zouden komen, de kerk was geregeld, de auto van de bruidegom versierd, zijn pak, haar bruidsjurk, de ringen, het nieuwe huis was schoon en ingericht, het restaurant voor het feest zou ze 's avonds ontvangen. Zij had haar koffer gepakt.

Zij zat eerder vanavond op haar kamer toen haar moeder binnenstapte. Zij ging naast haar op het bed zitten en streek over haar knie. "En?" vroeg zij opgewekt om het gesprek te beginnen. Deze gesprekken verliepen de laatste maanden moeizaam. Dochter begon te klagen over het ongewenst huwelijk, moeder bagatelliseerde alle argumenten. Dochter zei "ik hou niet van hem!" moeder zei "dat komt nog!" het antwoord was "Nooit!" en de reactie daarop "Doe niet zo kinderachtig!" Zij werd als een klein kind weggezet en werd bozer en verdrietiger. Een andere dialoog begon zo: "het is een dronkenlap!" moeder zei "als hij eenmaal getrouwd is, gaat hij zich gedragen", maar "je kent hem niet" en de reactie "jij ook nog niet". Ze kibbelden dagelijks. Dochter zei "wil je niet dat ik gelukkig ben?" moeder: "juist daarom ga je met hem trouwen, voor een betere toekomst". Dan probeerde zij het anders: "ik zoek een baan, dan hebben wij geen financiële problemen", maar ook daarop had haar moeder een reactie: "je bent nu al verloofd, wij kunnen niet meer terug, wat zullen de mensen wel denken". Gewoon, zei de dochter, "het klikte niet", maar de moeder hield vol "als je te kieskeurig bent blijft je over". Dochter liep stampvoetend en verongelijkt naar buiten of viel huilend op haar bed.

Haar moeder deed pogingen om, op haar eigen onhandige wijze en zonder resultaat, dichterbij te komen. Dan zei zij bijvoorbeeld: "Schatje, ik hou van je", alsof dit een excuus was voor alles dat zij uit naam van moederliefde deed. "Nee," schreeuwde de dochter dan, "als je van mij hield, dan zou je de bruiloft afzeggen". De koekoeksklok in de gang zag het allemaal gebeuren. Het poortje ging open en dicht, zoals de deuren van de kamers van moeder en dochter, tegenover elkaar, deur open, dicht, knal.

Ze hadden zich beiden deze laatste avond thuis, voor de bruiloft morgen, anders voorgesteld. Het had een feestje moeten zijn met verhaaltjes, lachen, rijmpjes, persoonlijke ontboezemingen, zoete walnootkoekjes en kersenlikeur. Samen met vriendinnen, buurmeisjes, nichtjes, een onvergetelijke avond, eind van een

tijdperk, start van een nieuw leven, spannend, opwindend. Zo'n avond dat moeder en dochter iets speciaals zouden delen, tranen van ontroering en verbondenheid, een intiem detail of een sieraad dat jaren had gewacht op dit moment.

In een ultieme poging vroeg zij haar moeder of het alsjeblieft kon worden afgezegd. Dit huwelijk zou niets worden, geloof mij nu, echt. Haar moeder zei onverwacht: "ik wil niet dat je ongelukkig bent". Zij keek door haar tranen haar moeder aan. "En ik", zei zij, "wil je niet teleurstellen." Ze bleven even zo zitten. Zij zag dat haar moeder nog zo jong was, zij had haast geen rimpel in haar gezicht, zij had mooie lange haren, een vrouwelijk figuur. Haar moeder keek haar aan en zag hoe volwassen haar dochter was geworden, niet meer het meisje dat zij zo kort geleden nog was, zij had een stralend gezicht, mooie haren, een sportief lijf. "Zou zij alleen blijven de rest van haar leven?" vroegen beide vrouwen zich over de ander af.

34 Kinderachtig

Het was niet de eerste keer dat zij in het donker wachtte op haar zoon. Hij zat nog op school toen hij met zijn vrienden begon te spijbelen en steeds later thuis kwam. Onder taal of godsdienst, allemaal zonde van de tijd, zei hij. Wat heb ik eraan? Ik praat, ik geloof, klaar. Die jongens waren samen groot geworden. Samen verjaardagen gevierd, samen met Kerst of Pasen naar de kerk, elke dag samen naar school, allemaal tegelijkertijd de waterpokken. Ze hadden samen hun eerste sigaret gerookt, hun eerste biertje gedronken. Ze hadden tegelijkertijd voor het eerst een meisje gezoend, soms hetzelfde. Toen gingen ze uit elkaar voor hun militaire dienstplicht. Ze zaten in alle uithoeken van het land. Ze kwamen zo nu en dan met verlof thuis, allemaal even kort geknipt, hoekig en zongeband. Ze zetten de boel op stelten, zoals ze dat gewend waren, maar nog luidruchtiger dan eerst, nog harder lachend, nog meer drinkend. De moeders keken hoofdschuddend toe, stiekem trots op hun zonen, die jong waren en vol leven. En na het leger kwamen ze thuis, het haar werd weer langer, ze gingen werken. Ze werkten in de fabriek, in de haven, als verkoper op de markt of als stratenmaker. Jongens waren het, mannen werden het, maar bleven kinderen.

"Die vrienden van jou, die deugen niet", zei zij met een glimlach. Zij meende het oprecht, maar tegelijkertijd moest zij er ook erg om lachen. De onbezorgdheid van die jongens, zo aanstekelijk

optimistisch en blij, zij kon er ook van genieten. Wanneer moet je lachen en gek doen dan, als je oud en bejaard bij de openhaard zit? Maar zij was bezorgd. Ze dronken erg veel, maakten elkaar gek, daagden elkaar uit. Zij had gehoord dat ze straatraces hielden, dat ze illegale drank smokkelden uit het buitenland, dat ze gingen jagen in de heuvels rond het stadje, allemaal verhalen die hij keihard ontkende, maar waarvan zij de sporen telkens aantrof op zijn kleding. Regelmatig sloegen ze gewoon een nacht over en gingen ze de volgende ochtend met dezelfde kleren en rooddoorlopen ogen naar hun werk. Zij was bezorgd dat er een keer echt iets mis zou gaan en dat hij niet meer terug zou keren. "Dat doen moeders", zei hij, als zij weer begon te jammeren en het zogenaamd aan haar hart kreeg. "Moeders maken zich zorgen, zonen maken plezier". Hij stonk naar alcohol, hij maakte een dansje met zijn moeder, viel bijna om en plofte in bed. "Je bent geen kind meer, hou op met dat kinderachtig gedoe" riep zij hem nog na, maar hij sliep al.

Zij keek op de klok. Over een kwartier vier uur. Zij zat in het donker op hem te wachten. Zij was boos en bezorgd. Eerst vooral boos, later vooral bezorgd. Zo ging het elke keer. En elke keer kwam hij terug. Ze hadden midden in de nacht woorden, hij ging slapen, zij kon niet meer slapen. Zij was moe, het was genoeg, al dertig jaar een kind. Vroeger kon zij hem aan, nu al lang niet meer. Morgen, dacht zij bij zichzelf, gaat hij trouwen, tijd om hem los te laten. Ik heb alles voor hem overgehad, nu mag een andere vrouw hem in het gareel houden. Een beetje regelmaat, thuis-werk-thuis. Al die kwajongens zouden een voor een trouwen en elkaar dan in de weekenden treffen met hun vrouwen en kinderen. Het leven is geen feest, het waren moeilijke tijden met de werkloosheid en de zedenloosheid.

Zij hoorde de auto voor de deur stoppen, zijn voetstappen op het pad en toen de sleutel in de deur. Vanaf morgen woont hij niet meer hier, realiseerde zij zich, en ging stilletjes huilen.

35 Thuis-werk-thuis

Het leven was al na een paar weken een sleur geworden. Hij stond vroeg op, zij zette koffie voor hem, hij trok het overhemd aan dat zij voor hem had gestreken en vertrok naar zijn werk, zij dronk haar koffie en begon aan het huishouden. In de middag kwam hij thuis, at wat zij hem voorzette, ging dan liggen voor een dutje en vertrok daarna weer. Zij had altijd wel wat te doen. Soms kwam een vriendin op bezoek, soms haar moeder, zij was weer begonnen

met borduren. Hij kwam laat thuis, meestal had hij zijn vrienden getroffen in de kroeg en had gedronken. Ze gingen slapen, hij trok haar naar zich toe, nam haar vlug en achteloos, draaide zich om en sliep. Dit is mijn leven, dacht zij, terwijl zij opstond om naar het toilet te gaan.

De loods was helemaal vernieuwd na de brand, was groter, breder, met een hoog hek eromheen en een bewaker bij de poort. De voorman was er niet meer, niemand wist waar hij was gebleven, niemand vroeg het. De nieuwe was een grijsaard met een oog, een lapje op het andere. Het verhaal ging dat hij tijdens de oorlog gevangen was genomen en was gemarteld. Met zijn ene oog zag hij alles. Het was een man van weinig woorden. Die sprak hij lettergreep na lettergreep duidelijk en luid uit, hij was niet mis te verstaan, wat moest gebeuren moest gebeuren, punt uit. Hij kwam elke ochtend op kantoor de dag doornemen met de grote baas. Dat duurde nooit langer dan tien minuten. Hij zei "zo gaan wij het doen!" draaide zich om en marcheerde weg.

Er waren meer werkmannen bij gekomen, niet van hier, maar waarvandaan wist niemand. Ze werkten langer, het werk was zwaarder, ze verdienden minder, maar ze klaagden niet. Er werd niet meer gerookt in de pauze, niet meer gegrapt en gelachen, geen praatjes meer gemaakt. Hij had als "secretaris" er nieuwe taken bij gekregen. Hij moest de werkuren bijhouden. Hij noteerde 's ochtends hoe laat iedereen door de poort kwam en wanneer ze weer vertrokken. Hij trok standaard drie kwartier per dag per persoon af voor zogenaamde niet-productieve uren. Verder ging hij steeds vaker naar het stadhuis om een pakje af te leveren voor de burgemeester. Hij had de opdracht om het persoonlijk te overhandigen, wat hij nauwgezet deed. De bode kende hem al goed en liet hem zonder vertraging door. Een keer toen hij met zijn vrouw in de lichtblauwe auto langsreed had de bode hem vanaf het bordes gegroet. Hij keek of zijn vrouw onder de indruk was, zij liet het niet merken.

Deze dag was mooi begonnen. Het zonnetje scheen, de eerste bloesem van de amandelbomen vrolijkte de weg op, de krantenverkoper had hem vriendelijk gegroet en bij het postkantoor was hij meteen geholpen. Hij zwaaide naar de bewaker en reed door de poort. Hij liep naar kantoor en was verbaasd te zien dat de grote baas in zijn bureaustoel zat. Joviaal riep hij "Een hele goede morgen, baas!" Er kwam geen reactie. Hij zat daar, met het enorme lijf op zijn stoel, de knoopjes van zijn overhemd knapten bijna los, roerloos, strak voor zich uitkijkend. Zijn haar was achterover gekamd, zijn priemende kraallogjes keken hem zonder te knippen aan.

Op de begrafenis de volgende dag stond hij als enige bij de kist. De priester had kort gezegd wat moest worden gezegd, besproeide het graf met wijwater, twee mannen lieten de kist in het gat zakken. De kist was zo zwaar dat deze neerplofte en het hout

openbarstte. De aarde kletterde op de kist, het gat was zo dicht. Het leven ging verder.

36 Zonder te knippen

Zijn plunjezak plofte neer. Hij stond daar. Verbijsterd. Zijn mond open en grote ogen. Zij draaide zich om en liep weg. Haar pas had iets triomfantelijks. Haar hoofd, haar rug, zelfs van achteren zag je hoe trots zij wegstapte. Stap voor stap in gewone sandalen, een eenvoudige jurk, een dun vestje. Zij droeg een rieten mand met wat boodschappen, zelfverzekerd, sterk, alsof zij het gewicht van de spullen niet voelde. Hij voelde zich klein en nederig. Hij werd een stipje in de verte, je kon nauwelijks zien wat het was wat daar stond, een schaduw.

Het was een toevallige ontmoeting op straat. Hij had er een lange reis in de nachttrein op zitten. Had haast niet geslapen door het eentonig gedreun van de rails en het gesnurk van een paar militairen die terugkeerden van verlof. Toen de trein vertrok kon hij nog naar buiten kijken, naar de hoge bergen, de dorpjes waarlangs de rails liepen, verderop een vallei met grote platanen. Het schemerde, werd snel donker, het enige dat hij nog zag waren lichtjes in de verte, de lampen van voorbijrazende stations en zijn eigen weerkaatsing. Hij had wallen en rooie ogen, bleke wangen en rommelig haar. Zijn hemd was gekreukeld en op zijn pantalon had hij koffie gemorst. Hij had barstende koppijn. Hij had zich erg verheugd op zijn weekendje weg. Hij zou zijn vriendin bezoeken, die in de hoofdstad studeerde. Het plan was dat hij ook naar de hoofdstad zou verhuizen om bij haar te zijn. Hij had om overplaatsing gevraagd, maar die was nog niet in behandeling genomen. De directeur had gezegd dat hij de zaak spoedig zou bekijken.

Het had een verrassing moeten zijn. Hij klopte op de deur van het kleine flatje dat hij met moeite had gevonden, nadat hij aan drie verschillende voorbijgangers de weg had gevraagd. Hij stond voor de deur met een brede glimlach. Zij zou de deur achteloos open doen, hem zien, gillen van vreugde en in zijn armen vallen. Wat had hij haar gemist! Haar lekkere lijf, haar zachte lippen, haar warmte, die heerlijke geur van sandelhout die zo bij haar hoorde. Hij zou haar optillen, als een veertje en haar meenemen naar binnen. Hij raakte opgewonden van verlangen. Alle dagen en nachten dacht hij aan haar, aan deze scene, de ontvangst bij de deur, de vreugde om weer samen te zijn. De deur ging open. Voor hem stond een man, even oud, even lang, hij droeg een

ochtendjas, keek verveeld en vroeg wat er was. Uit de kamer hoorde hij haar stem: "Schat, wie is het?" Ik zit verkeerd, verontschuldigde hij zich, sorry en liep snel weg. Hij had de rest van de dag rondgeslenterd en de volgende nachttrein terug genomen.

Ze zagen elkaar op straat, ze liepen toevallig naar elkaar toe.

"Hey, hallo", zei hij blij dat hij een bekend gezicht zag.

"Goedemorgen, meester", zei zij. "Meester, meester... Hou op! Dat was lang geleden. Gewoon mijn naam gebruiken, hoor." Hij vroeg hoe het met haar ging. Zonder op haar antwoord te wachten begon hij te vertellen over zijn reis naar zijn vriendin en hoe hij bij de deur had gestaan toen die man open deed. En dat hij haar stem had gehoord. Zij had "schat" gezegd, zoals zij dat vroeger tegen hem zei. Hij miste haar, hij kon aan niets anders denken, maar nu had zij dus een ander. Hij ging maar door en door. Hij raakte niet uitgepraat over hoe mooi zij was, hoe zacht, hoe heerlijk het was bij haar, hoe hij haar miste.

Zij keek hem aan en zei zonder te knippen: "Meester, ik moet verder ..." Met mijn leven, had zij nog willen zeggen.

37 Betrapt

Er was niemand bij de poort. De bewaker was niet op zijn plek. Dat irriteerde hem mateloos. Hij keek achter het huisje, in de geparkeerde auto ernaast, langs het pad naar de loods, hij was nergens te bekennen. "Betrapt!" zei hij dreigend en reed naar de loods. Daar zag hij tot zijn ontsteltenis dat alle mannen bij elkaar stonden in de hal. Ze stonden daar maar. Te niksen. Toen pas zag hij dat er iemand op kantoor was. Betrapt. Hij probeerde kalm te blijven, liep snel naar boven. "Wie bent u? Wat doet u hier?" riep hij tegen een kleine kalige man met een bril met donkere glazen en een dun snorretje.

Sinds de grote baas plotseling was overleden had hij als "secretaris" de zaak draaiende gehouden. Tegen beter weten in. Hoe het precies was geregeld met het eigendom van de groothandel, wie wettig erfgenaam was en wat er moest gebeuren, daar waren advocaten over aan het stechelen namens drie ex-en en twee zussen van de overledene. Dat ging een tijd duren. Daar kon de handel niet op wachten. Hij was in de boekhouding gedoken, was daar van alles tegengekomen. En hij had de orders verzameld. Ondanks veel onduidelijkheden, was het helder wat moest gebeuren. Hij had de roosters aangepast, de voorman extra taken erbij gegeven, bracht regelmatig pakjes naar het stadhuis en was maar aan de slag gegaan. Dat had hem een salarisverhoging

opgeleverd overigens. Dat had hij zelf geregeld, zoals de grote baas het zou hebben gewild.

Dat was zijn gevleugelde uitspraak geworden: "Zo zou de grote baas het willen!" Het gaf het werk in de loods, werk dat even zwaar en smerig was als voorheen, iets verhevens, iemand van boven had het zo gewild, alsof de Heer zelf op ze neerkeek en het goed vond. Een ding was zeker. De grote baas zou het niet goed vinden dat een onbekende, een onderkruipsel met een rattensnorretje daar in zijn leren bureaustoel zou zitten. "Wat moet dat?" riep hij opnieuw toen hij geen reactie kreeg. Hij voelde op zijn schouder een zware, stevige hand. Achter hem stond een reus van een man, groot en breed. Die hoorde er kennelijk bij. Toen hij aan het eind van de middag vertrok moest hij alles laten bezinken. Alles zag er ineens anders uit dan toen hij diezelfde ochtend was binnengestapt. De groothandel was in andere handen gekomen. Het was cruciaal voor de realisatie van diverse belangrijke projecten dat de bedrijfscontinuïteit werd gegarandeerd, had de kleine man gezegd. Wat er ook gebeurd het werk gaat door, orde en tucht waren de hoekstenen van een gezonde werksfeer. Beter, harder, meer werken, met minder zou hij geen genoeg nemen. Hij had gehoord, vertelde hij, dat de "secretaris" graag zijn bijdrage zou leveren. Dat was prima. "Doe wat je moet doen", zei hij, "en, oh, ja, je mag mij "meneer" noemen". "Ja, meneer", zei hij beduusd en ging verder met zijn taken. Meneer bleef zitten en hield alles van achter zijn donkere glazen in de gaten. En voor de rest hield de reus de wacht. Hij reed de straat in, het was stil. De seringen stonden in bloei, blauwe seringen. Hij parkeerde zijn auto voor een oprit en liep de trap op. Hij had niet eens geklopt of de deur ging open. "Ik had op je gewacht", zei de vrouw in een rode negligé, "waar bleef je nu?" Hij begon te vertellen over de groothandel, de nieuwe baas. Zij luisterde niet. Zij knoopte een voor een de knoopjes van zijn overhemd open. Zij trok de rits van zijn broek omlaag. Zij gleed langzaam langs zijn borst en buik omlaag.

38 Het kleine flatje

Een kopje suiker kwam zij vragen, de onderbuurvrouw. Ze hadden elkaar op de trap wel eens ontmoet, goede morgen gezegd en weer verder gelopen. Zij woonde op de tweede in een even klein flatje. Zij was een jaar of dertig, veertig misschien. Zij had een rond gezicht, honingbruine ogen onder volle wenkbrauwen en kastanjebruine haren, die zij meestal in een staart droeg. Haar blik had iets geruststellends, zij straalde kalmte uit. Maar nu was kennelijk de suiker op. "Ik ben een cake aan het bakken",

verontschuldigde zij zich. "Ik haal het even", zei zij en nam het kopje aan. Het was een porseleinen kopje met een motiefje met roze rozen erop en een gouden randje. Zij vulde het met suiker en gaf het. "Ach ...", lachte zij, "dit is ontzettend veel suiker voor een cake". Zij beloofde een tweede cake te bakken voor haar buurvrouw.

De volgende ochtend klopte zij op de deur. Door het figuurglas zag zij het silhouet van de vrouw. Zij was stevig, vrouwelijk. Zij hield een bord in haar handen. "Beloofd is beloofd", het was de tweede cake. Zij glimlachte met zoveel warmte dat zij haar haast had willen omhelzen. "Kom verder", nodigde zij haar uit naar binnen. De cake rook heerlijk naar sinaasappel en vanille, was vers, een beetje warm nog. Het bord had hetzelfde motiefje met de rozen, duidelijk van hetzelfde servies. Ze gingen in de keuken zitten, dronken een kopje thee en aten een plakje cake, "om te proeven" en kletsten wat. Zij bleek verpleegster te zijn, zij werkte in het ziekenhuis, meestal de avonddienst. De andere vrouwen, die getrouwd waren en kinderen hadden werkten liever overdag, zij was alleen en werkte 's nachts, "dus" zei zij, alsof het daarom vanzelfsprekend was. Zij woonde al jaren in het flatje en had de oudtante van haar man dus nog gekend. Zij knikte, ach, dat oud mensje dat zo eenzaam was en dus haar huis vulde om haar hart te vullen.

Het viel haar op dat haar buurvrouw in bijna elke zin een oorzaak en een gevolg aan elkaar koppelde. Of het klopte betwijfelde zij, maar alles klonk zo wel aannemelijk. Het gaf ordening en houvast, zij werd er rustig van, alles in het leven heeft ergens een reden. De buurvrouw legde haar hand op die van haar. Zij keek diep in haar ogen en vroeg wat er was. Zij schrok ervan. Nog nooit eerder had iemand haar zo indringend aangekeken. Alsof zij was doorgedrongen tot in het diepste van haar ziel, dieper kon niet en daar iets had geraakt, iets dat vergeten in een hoekje lag. Zij schoof wat met haar stoel naar achteren, maar haar hand lag op tafel en die van haar buurvrouw erboven op. Zij hield haar niet vast, maar had haar in haar greep. Een warme, liefdevolle greep, die haar tegelijkertijd een ongemakkelijk gevoel gaf. Zij voelde zich betrappt, zij dacht dat haar verdriet diep, heel diep begraven was, zodat niemand het kon zien. De buurvrouw had het in deze eerste ontmoeting gezien en gevoeld. Haar hand, haar blik, haar warmte lieten niet los.

Wat moest zij prijsgeven? Want zij moest nu wel iets geven, zodat zij los zou laten. Zij haalde diep adem en vertelde over het gearrangeerd huwelijk. Dat zij niet van hem hield. Dat hij dronk. Dat zij eenzaam was. Dat zij pijn had en heimwee. Naar iets dat er niet is, misschien nooit was. "Maar als je iets mist, dan moet het toch hebben bestaan?" zei zij. Zij kneep in haar hand, dat stelde haar gerust. Zij glimlachte en bracht haar gezicht heel dicht bij het hare, haar lippen raakten haar lippen bijna aan.

39 Alles anders

De tweede en derde ansichtkaart zagen er ook zo uit. Kerken, stationnetjes, bruggen. Kennelijk was Duitsland gewoon zo, een beetje grijs en korrelig met veel oude gebouwen. Zou daar de zon ook schijnen, vroeg zij zich af. Zouden ze een strand hebben en bergen of was alles anders? Zij kon zich geen voorstelling maken van het leven zo ver weg. Er was een fabriek en die maakte auto's. Het was zeker een hele grote loods of een veld voor zoveel auto's. Misschien kwam hun auto, die lichtblauwe, ook daar vandaan. Wat vond zij het trouwens nog steeds een verschrikkelijke enge auto met die ronde gele koplampen, die haar boos en streng aanstaarden. Zij moest zo nog wat boodschappen doen, bedacht zij, voor het avondeten. Zij borduurde rustig verder. Steekje voor steekje keurig op een rijtje. Het was een afbeelding van wilde paarden die door een beek draven met veel gespetter en schaduwen van de bomen. Haar moeder zei "kies maar een moeilijk borduurwerk, anders verveel je je op een gegeven moment". Dat had zij maar gedaan.

Iemand kwam aan de deur. Het was de onderbuurvrouw. Zij verontschuldigde zich dat zij onaangekondigd was verschenen. Zij wilde niemand tot last zijn. En niemand voor de voeten lopen. Zij zei nog een paar keer "sorry" en "ik ga meteen weer". De postbode had een ansichtkaart bij haar in de brievenbus achtergelaten, die niet voor haar was, een kaart uit Duitsland. Alsjeblieft, zei zij en draaide zich om om te vertrekken. Zij hield de kaart in haar handen. Een kerk weer en een lange straat, dezelfde postzegels, weer groeten uit Duitsland. De buurvrouw keek om en zag, nee, voelde de teleurstelling. Zij liep terug, legde haar hand op de arm, "wat is er?" zei zij. Zij keek haar indringend aan. Zo deed zij dat dus, met haar hand maakte zij verbinding, met haar blik ging zij wroeten en graven naar verstopte emoties en verdriet. Zij kwam heel dichtbij alsof zij zo iedereen zou willen verleiden, omhelzen en opslokken in haar warmte.

Zij voelde zich betrappt en gegeneerd. Alsof zij dacht alleen te zijn, haar kleren had uitgetrokken, maar er was toch iemand die een hele tijd naar haar had gestaard. Zo bloot was zij en zo zichtbaar haar pijn. De hand op haar arm zou niet loslaten totdat zij zou toegeven, het liefst letterlijk: ja, ja, ik ben teleurgesteld.

Ontkennen had geen zin en voelde ongepast, als een blijk van wantrouwen tegen zo'n vriendelijke en warme vrouw. Maar wat moest zij met het gevoel van teleurstelling, wat had zij verwacht dan en wie had haar het recht gegeven om iets te verwachten. Had iemand gezegd: jij mag er zijn?

Zij vertelde in een adem over Duitsland, de autofabriek, over de broer van de verdronken jongen die daar ging werken en kaarten stuurde. Zij voelde niets voor hem, maar hij had iets dat haar

raakte. Hij leek niet op zijn broer, had wel zijn oogopslag, had hetzelfde bloed. Hij voelde vertrouwd. Zij voelde zich bij hem thuis. Iemand bij wie je huiselijk je sloffen aantrekt, je flanelen pyjama en op de bank gaat zitten onder een dekentje. En verder was zij natuurlijk getrouwd. En hij was zoveel duizend kilometer verder weg. Hij deed geen enkele poging om haar te benaderen, met deze ansichtkaarten zeker, zij was niet eens in de verleiding gekomen, hoe kon zij toegeven?

De hand van de buurvrouw op haar arm liet niet los. Er was meer, diep in haar ziel was nog meer teleurstelling. Zij herhaalde haar vraag: "wat is er?" Toen vertelde zij: "ik ben zwanger..."

40 Borduurwerk

Ze zaten aan tafel. Hij was moe teruggekomen van zijn werk, zijn schoenen in een hoek geschopt, had zich omgekleed, met zijn pyjama aan was hij aan tafel gaan zitten. Hij had zich snel gewassen. Er glinsterden druppeltjes in zijn nek en op zijn borst. Zij moest elke keer denken aan de hond van haar vriendin. Het was een vriendelijke pluizige lobbies die graag in het water sprong. Daarna stond hij op zijn vier poten stevig in het zand en schudde het water van zijn vacht. De druppels spatten alle kanten op. Hij keek ze aan, hield zijn kop scheef en hijgde met zijn tong uit zijn bek. Druppeltjes glinsterden aan zijn oren en snorharen.

Hij at rustig wat zij hem had voorgeschoteld. Zij vroeg hoe het op het werk was. Hij schudde zijn hoofd en zweeg. Of hij nou een aanloop nam om antwoord te geven of dit het antwoord al was, het bleef stil. Hij slikte zijn hap door en keek haar aan. "Eerlijk?" Hij schoof wat eten heen en weer op zijn bord en legde toen zijn vork neer. "Het gaat niet goed..." Hij vertelde over de nieuwe leiding, alles was strak georganiseerd, mensen leken machines, er werd hard gewerkt, alleen maar gewerkt, er was geen tijd om een praatje te maken, om te lachen. Je werd constant in de gaten gehouden door iemand. Je wist niet door wie, maar je wist wel dat het zo was. Hij werd behandeld als loopjongen, werd voor kleine klusjes op pad gestuurd en weer weggestuurd als het klaar was. Hij mocht niet meer op kantoor komen. Zelfs zijn auto moest hij tegenwoordig buiten het hek parkeren en dat hele stuk lopen. Nee, het ging niet goed op het werk. Hij liet zijn hoofd hangen en keek naar zijn bord.

Toen keek hij haar aan. "Hoe gaat het met jou?" vroeg hij onverwacht. "Het borduurwerk schiet al op, hé? Je bent zo bleek. Ben je ziek?" Zij was er stil van. Ze waren vier maanden getrouwd, leefden in een klein flatje, sliepen in een bed, aten samen. Zij had zich van tevoren niet kunnen voorstellen hoe het zou zijn,

getrouwd te zijn met een onbekende, iemand waar zij niet van hield, iemand die kil en afstandelijk was. Het was nog erger dan zij dacht. En dat hij met zijn vrienden in de kroeg hing en dronken werd, was al helemaal verschrikkelijk. En nu? Dat hij naar haar had gekeken, dat hij haar had gezien. Zij wist niet hoe zij moest reageren. Hij klomk eerlijk. Met de rug van zijn hand had hij de laatste druppeltjes van zijn voorhoofd geveegd en keek haar aan. "Ik ben zwanger", zei zij toen. Het klomk meer als een mededeling, dan als een verklaring.

Hij stond op, omhelsde haar, sprong een rondje om de tafel en gaf haar een zachte, warme kus op haar voorhoofd. "Ik ben zo blij! Zo blij! Je hebt mij de gelukkigste man van de wereld gemaakt." Hij maakte nog een sprongetje, wreef door zijn haar, keek omhoog naar het plafond of god, geen idee. Hij nam haar gezicht in zijn handen en keek haar aan. Hij had tranen in zijn ogen, een traan liep over zijn wang. "Zo blij!" herhaalde hij nog een keer. Hij ging op zijn knieën en legde zijn hoofd op haar schoot, zijn oor tegen haar buik. Zij voelde zich opgelaten. Tegelijkertijd was zij geraakt door zijn reactie. Hij had haar lichaam zonder liefde, zonder respect genomen als hij er zin in had, zij walgde van zijn aanraking en zijn geur, van zijn onverschilligheid. En nu bleef hij geduldig met zijn oor op haar buik wachten op een teken van leven.

-Intermezzo-

41 Zo blij

"Wat zeg je?" Zij had net gedoucht. Gewikkeld in een baddoek liep zij de kamer in. Haar blote voeten lieten natte plekjes achter op het marmer. Haar haar was nog nat, zij wreef het droog en keek met een schuine blik: wat zeg je? "Het is af?" Wat? "Het is af!" Zij keek om zich heen. Af? "Het eerste hoofdstuk! Wat denk je? Is de verteller een hij of een zij? Jij mag het zeggen". Met een hoofdbeweging zwiepte zij haar haar de andere kant op en wreef het met een handdoek droog. Een paar druppeltjes vielen op het marmer, een paar op het computerscherm. "Wat maakt het uit?" vroeg zij. "Dat maakt zeker wat uit: jij staat hier in deze kamer met een man óf met een vrouw. Daar begin ik het volgende hoofdstuk mee. Jij mag meedoen!" Zij keek geamuseerd, haar keuze zou echt het verschil maken. "Wat schrijf je?" vroeg zij nieuwsgierig. "Dat je uit de douche komt met natte haren en dat

wij een gesprek beginnen over het eerste hoofdstuk van mijn boek, het hoofdstuk dat af is." Zij was ook blij: "Het eerste hoofdstuk! Proficiat! Een goed begin. Waar gaat het boek over?" vroeg zij en keek op het scherm van de computer. De titel van dit stukje was: "Zo blij".

"Het is dus autobiografisch, het boek". Zij wilde maar geen keuze maken, man of vrouw, zij kon de gevolgen niet overzien. Stel zij maakte de verkeerde keuze. "Er is geen verkeerde keuze, ook geen goede. Het boek heeft een verteller nodig. En omdat er in de tekst "hij" en "zij" staat en omdat de verhaallijn daar weer vanaf hangt moet er een keuze worden gemaakt. Jij speelt op dit moment een belangrijke rol in het boek, dus zeg het maar." Zij glunderde, wel leuk dit, onverwacht, eens denken. Zij ging de spanning opbouwen. Zij liep naar het balkon. De zon ging onder in de zee en gaf de hele kust een paarse gloed. Het was een zwoele septemberavond. In de verte klonk muziek, die accentueerde de rust op deze plek. Zij kneep in de tube met bodylotion en smeerde haar benen in. Zag tevreden de lichte tint van de afgelopen twee dagen. Zij smeerde haar armen in en genoot van de frisse geur en de heerlijke temperatuur. Het was een cadeautje, dat weekendje weg. Morgen weer naar huis. Zij had haar lichtblauwe jurk met het diepe décolleté en de witte riem de hele zomer niet aangehad. Vanavond zou het er toch van komen. Iedereen vond dat die jurk haar zo mooi stond. Zij glimlachte tevreden, het klopte helemaal. "Al een keuze gemaakt?" hoorde zij vanuit de kamer. "Dus", fantaseerde zij, "als ik kies voor een man in jouw roman, dan ben ik hier nu met een man. Is het een knappe man? Wij gaan zo wat eten en drinken, dansen misschien, een wandeling langs het strand maken en dan nog even in de baai zitten, het zal er stil zijn, de maan zal schijnen, en dan zitten wij daar met zijn tweetjes ver weg van thuis, op een avond dat alles mogelijk is". Zij glimlachte ondeugend. "Dat zal mijn man leuk vinden, om dat te lezen!" Zij dacht aan hem, de lieverd. Na al die jaren was zij nog steeds stapelverliefd op hem, op zijn mooie donkere, trouwe ogen, die haar in pure aanbidding aankeken. Alles had hij voor haar over, als zij maar na al haar avonturen en reizen weer bij hem terugkwam, naar zijn omarming, zijn bed. Maar, het was niet anders, nu was hij hier niet. "Anders kies je voor een vrouw, wat jij wilt". Dan kies ik voor een vrouw, dat kan ook. Eten, drinken, dansen, alles, met de wandeling en het staren naar de mannenschijn en kletsen, veel kletsen. Dat was ook een optie en herhaalde "op een avond dat alles mogelijk is". Zij mocht het verhaal inkleuren. "Zeg, waar gaat jouw roman eigenlijk over?"

"Het is een zoektocht". Zij was intussen aangekleed. De blauwe jurk stond haar inderdaad beeldig. Zij had zich opgemaakt, niet te uitbundig, precies goed. Dat kon zij als geen ander: met mate en met een twist. Zij stak de oorbellen in haar oren, de bijpassende hanger hield zij aan haar pink vast. Zij fronste haar wenkbrauwen, ja, ja, een zoektocht. "Zijn alle romans dat niet?" Stilte. "Wat?" Alle romans en deze ook, zei hij. "Je hebt jouw keuze gemaakt", merkte hij met een grijns op.

Hij vertelde dat hij was begonnen met een verhaaltje over een afscheidsbrief en over een verjaardagsfoto. Het waren zijn twee aanknopingspunten. Het verhaal begon ergens in de jaren zestig. Hier en daar liet hij aanwijzingen achter over de tijdsgeest en relevante data voor de lezer die het allemaal precies wilde weten en de puzzel stukje voor stukje wilde leggen. Voor de lezer die er geen zin in had zou het verhaal alsnog lopen. Een serie schilderijtjes, een feuilleton, ja, dat was het. Een in porties geknipte roman, elke aflevering een nieuwe episode, je zou er telkens "wordt vervolgd" onder willen zetten. Misschien zou het lukken om de afleveringen ook zelfstandig te kunnen lezen, maar dat was wel erg ambitieus, realiseerde hij zich. Hij was de toeschouwer, de verteller. Van een afstandje bekeken, niet te dichtbij, niet te persoonlijk. Een paar scènes waren echt gebeurd, andere ook, maar in een andere context en sommige scènes schreven zichzelf. Er was een verhaallijn en een tijdspad, personages, verbanden, stijlfiguren. Maar het kon zomaar de andere kant op gaan. Loslaten, niet zijn sterkste kant, maar hij wilde het proberen.

Hij gaf toe dat het eerste hoofdstuk droevig was. Veel misverstanden, miscommunicatie, mensen die elkaar gelukkig willen maken, met de beste bedoelingen, maar elkaar alleen maar ellende bezorgen. En vooral die moeders, die hun kinderen de verkeerde kant op duwen. Een donkere wolk hangt boven het stel dat centraal staat. Dat zal later weer anders blijken te zijn, maar in het eerste hoofdstuk leven de lezers vooral met haar mee. Toch staat in de eerste twee afleveringen dat zij zal vertrekken en haar kind achter zal laten. Dat is wel de centrale vraag. "Ik weet niet eens of ik de antwoorden zal vinden die ik zoek. Wil ik het eigenlijk? Geen idee."

Hij keek haar aan en bewonderde haar. Wat een prachtvrouw. De jurk stond haar fantastisch. Hij zou bijna voor haar willen fluiten. Zij zou hem uitlachen. Ze hadden mooie gesprekken gevoerd, prachtige plekken bezocht, de vriendschap werd steviger en intiemer. Zij hield zijn hand vast, hij werd er blij van. Zij hielp zonder het te weten mee in zijn zoektocht. "Kom! Wij gaan!" riep hij, hield de deur voor haar open. Zij lachte zelfverzekerd en samen liepen ze de zwoele avond in.

42 Oorbellen

Hij had een hele tijd op zijn knieën gezeten met zijn oor tegen haar buik. Hij hoorde iets. Een geritsel, een gefluister. Hij had vaker op de buik van een vrouw gelegen met zijn armen om de rondingen van haar heupen. Het was altijd nadat hij was klaargekomen dat hij zo lag. Hij hield van dat zachte gevoel, een moment rust, die geur van aarde, zijn ogen vielen dicht, zijn lichaam ontspande zich.

En nu lag hij met zijn oor tegen de buik van zijn vrouw en daar was nog iemand, zijn zoon.

Dat het een jongen zou worden stond vast, geen twijfel over mogelijk. Hij kon zich er verder geen voorstelling van maken. Had, nu hij er zo over nadacht, nooit een baby in zijn handen gehouden. Zou niet weten hoe ze er echt uitzien. Hij zou de kleine vernoemen naar zijn vader. Hij was nog maar een baby toen hij overleed en kon zich uiteraard niets van hem herinneren. Er werd thuis nooit over zijn vader gepraat. Het ging alleen over zijn afwezigheid.

Toen hij klein was noemden de andere kinderen hem: "de zoon van de weduwe". In de buurt, later op school, toen hij in het leger zat, en ook toen hij ging werken, dat was zijn bijnaam. Wie ooit de eerste was, wist hij niet, het was altijd al zo. Het stak hem elke keer dat hij het hoorde. Met zijn moeder had hij het er nooit over. Hij realiseerde zich dat toen zij zo oud was als hij nu al jaren weduwe was en alleen. Hij dacht dat zij het niet wist, maar had beter kunnen weten. Thuis stond een foto van zijn vader in uniform in een houten lijstje op het dressoir, een jongeling die nors keek. En een foto in pak samen met zijn moeder. De foto zal wel zijn gemaakt na de bruiloft, op de achterkant stond een datum, mei 1932. Daar keek hij serieus. Hij zag dat hij glunderde. Wat waren ze jong, kinderen nog! Wat zou hij het geweldig vinden om tegen zijn vader, de nors kijkende jongeling, zoveel jonger dan hij, te kunnen zeggen: "Vader, je kleinzoon!"

Zij kreeg pijn in haar rug van het stijf zitten op de stoel met zijn hoofd op haar schoot. Zij was misselijk. Hoe intiem de hele scene, zij zei toch maar dat zij naar het toilet moest om te kotsen. Hij glimlachte sullig. "Het hoort erbij!" zei hij en bleef op de vloer zitten. Hij hield zijn hoofd in zijn handen, hij kon het nog steeds niet geloven, ongelooflijk. De hele wereld mocht het weten. Hij sprong op, trok snel zijn kleren aan en voordat zij was teruggekomen riep hij vrolijk: "Ga jij maar lekker slapen, ik ga het vieren met mijn vrienden!" Met grote passen verliet hij het flatje, startte de auto, trapte op het gaspedaal en accelereerde met veel kabaal. Mensen keken om, hij zwaaide door het raam.

Tegen de ochtend pas kwam hij thuis. Zij hoorde de sleutel in het sleutelgat. Dat geluid deed haar altijd verstijven. Dan het gestrompel in de gang, hij liep altijd tegen de kapstok of tegen het gangkastje aan. Hij vloekte en kwam geagiteerd de slaapkamer binnen. Vanavond had hij weer gedronken en stonk naar sigaretten. Hij stond bij hun bed, raakte over de deken haar buik aan en draaide zich weer om. Zij bleef wakker, hij zou elk moment weer terugkomen, stinkend en dronken naast haar liggen en haar naar zich toetrekken. Zij baalde haar vuisten en lag gespannen te wachten. Maar hij kwam niet. Hij ging op de bank liggen en viel onmiddellijk in slaap. Na een tijdje hoorde zij zijn gesnurk, rustig en regelmatig, hij sliep diep en tevreden.

Op het nachtkastje had hij een doosje met oorbellen voor haar gelegd.

43 Misselijk

Terwijl zij de volgende ochtend weer misselijk naar het toilet rende bedacht zij dat haar moeder het nog niet wist. Hij was de vorige nacht met zijn vrienden uitgegaan om het te vieren, hij zal het nieuws overal hebben rondgebazuind, het hele stadje wist het misschien al. Haar moeder zou het via-via horen, dat zou zij haar nooit vergeven. Nog met de bittere smaak in haar mond belde zij haar. Zij nam niet op.

Zij had pas sinds kort een telefoonaansluiting, vond dat moderne gedoe overbodig, je ging even langs al je iets te vertellen had, waarom al dat geschreeuw door een telefoonhoorn. Zij schrok elke keer van het indringende, snerpende gerinkel, ging eerst even zitten, om bij te komen, zei zij, en liep daarna naar het toestel toe. Het stond in de woonkamer op een tafeltje op een geborduurd kleedje te glimmen.

Elke wachttoon maakte haar zenuwachtiger. Kom, ma, neem nou op, fluisterde zij. Waar ben je? Misschien was zij naar de markt gelopen om boodschappen te doen. Of eerst langs de kerk om een kaarsje aan te steken. Zij keek op de klok. Nee, daar was het nog te vroeg voor. Misschien sliep zij nog en moest zij naar de woonkamer lopen. Zij zag het voor zich, dat haar moeder wakker schrok, haar ochtendjas aantrok en op haar slippers naar de kamer liep. Bij de gangspiegel zou zij haar haren snel in een staart binden. Het duurt nog. Tuut, tuut, tuutZie je wel, dacht zij, zij heeft het nieuws al gehoord. Zij is teleurgesteld dat zij het niet als eerste hoorde. Boos, dat zij het via-via moest vernemen, alsof het een roddel was. Dat anderen eerder dan zij blij waren met het nieuws. Zij zag het voor zich, dat zij naast de rinkelende telefoon zat, met de armen over elkaar en gewoon niet wilde opnemen, dat zij zo beledigd was. Neem op, alsjeblieft, dacht zij met tranen in haar ogen.

Tuut, tuut, tuut... Klik. "Jaaaaa!" hoorde zij. Zij had eindelijk opgenomen. "Wie is daar?" Opgelucht dat zij er toch was, toch had opgenomen, fluisterde zij: "Mama?" Zij zei het zachtjes. "Wie is daar?" hoorde zij weer. "Ik ben het!" antwoorde zij. "Wie is daar?" riep haar moeder voor de derde keer. "Ik ben het, jouw dochter!" riep zij, "jouw dochter!" Zij hoorde haar moeder zeggen: "Ik hoor niets, er is niemand!" en zij legde de hoorn erop. Niemand? Was zij niemand? Zij moest huilen, was weer misselijk, holde naar het toilet waar zij alleen nog gal spuugde, het brandde bitter in haar maag, haar keel en haar mond. Zij kreeg kramp in haar buik, omdat zij geen kracht meer had om het laatste druppeltje eruit te persen. Zij werd licht in haar hoofd, ging uitgeteld zitten, sloot haar ogen en probeerde adem te halen, rustig, in en uit. Dat had de buurvrouw gezegd, let op je ademhaling, rustig inademen, uitademen. Als het je teveel wordt, je bent verdrietig, boos, in de

war, let op je ademhaling, rustig, concentreer je daarop, inademen, uitademen. De buurvrouw had haar hand op haar buik gelegd en had haar diep in de ogen aangekeken. Zij had naar haar lippen keken, in, uit.

De telefoon ging. Zij nam na twee tellen op. Het was haar moeder. "Was jij het?" vroeg zij. "Ik hoorde niets". Zij ratelde door over de verbinding, de telefoon, de nutteloosheid van dit alles, contact had niets met telefoons te maken, zij schrok er telkens weer van, wat een herrie, zij ging een poosje door. Let op je ademhaling, dacht zij, rustig in, uit. "Waarom belde je eigenlijk?" vroeg haar moeder. "Ik ben zwanger", zei zij. De verbinding werd verbroken.

44 Ademhaling

De rest van de dag bleef zij in bed. Zij was al twee weken misselijk en zwak, vandaag kon zij haast niets. Van elk slokje water had zij spijt. Zij gaf zich over aan haar ellende, schoof de gordijnen dicht en lag daar in het donker. Haar kussen was bezweet. Zij lag onder een laken op deze warme dag. Toen kreeg zij het koud en trok een dekentje over zich heen. Toen weer warm. Zij sloot haar ogen en met de bittere nasmaak nog in de mond probeerde zij te slapen. Zij droomde. Dat zij naar een kerkje wandelde met haar zoontje aan haar hand. Zo'n wit kerkje met blauwe luiken en een blauwe koepel, zij zag het in de verte, de golven kwamen bijna tot aan het hekje. Het kind had blonde krulletjes en lange wimpers. Ze hadden een lange weg afgelegd en de kleine was moe geworden. Zij tilde hem op. Kuste hem, zei dat het goed zou komen, ze waren er bijna. Hij viel in slaap en lag slap in haar armen. Hij was zo groot en zwaar. Zij viel op haar knieën met de verdronken jongen in haar armen. Hij zag er precies zo uit als toen hij in zijn kist lag, bleek en breekbaar. Met haar vingertoppen haalde zij zijn krullen uit zijn gezicht. Zij moest huilen. Plots opende hij zijn ogen en keek haar verdrietig aan. Waarom hield je niet van mij, zei hij, zonder zijn lippen te bewegen. Zij gilte en schrok wakker.

Er was iemand aan de deur. Het was de onderbuurvrouw. Zij viel in haar armen, ellendig en emotioneel. "Kom, kom, kind," zei de buurvrouw, "laten wij naar binnen gaan". Zij slofte naar de slaapkamer, te zwak om veel te zeggen, te bang om te slapen en weer eng te dromen. Zij legde haar in bed, nadat zij haar drijfnatte nachthemd had uitgetrokken. Zij had in een teiltje lauw water met azijn gedaan en waste haar lijf met een washandje. Eerst het gezicht. "Doe je ogen maar dicht", zei zij. "Weet je het nog: ademhaling. Rustig inademen en uitademen. In en uit". Zij sprak rustig, geruststellend. Met het washandje waste zij de handen en armen, de schouders en oksels. Door de zwangerschap was haar huid gevoelig, het wassen voelde vreemd, ongemakkelijk en

opwindend. Let op je ademhaling, in, uit. Zij ontspande zich en viel langzaam in slaap.

Zij was weer met haar ouders in het circus. Zij droeg haar nieuwe roze lakschoentjes. Ze zaten op de houten banken. Er galoppeerden paarden in de piste. Toen haar schoentje op de grond onder de tribune viel bleef zij muisstil zitten. Zij keek tussen de planken naar beneden en zag haar onderbuurvrouw. Zij gebaarde, "kom!", zij had het schoentje in haar hand. Blij dat het was gevonden klom zij van de tribune af en huppelde met haar schoenloze voet naar haar toe. Zij was zo blij en opgelucht. Zij omhelsde haar stevig. Zie je wel, dacht zij, mijn buurvrouw zorgt voor mij. Zij keek haar diep in de ogen aan en kwam met haar gezicht dicht bij dat van haar. Zij kuste haar op haar mond, heftig en geil. Zij schrok er eerst van, maar vond het lekker. Ze raakten elkaar aan bedwelmd door de geur van azijn en zaagsel. Ze lagen midden in de piste. Vanaf de tribune keek het publiek naar hun liefdesspel. Zij gilte en schrok wakker. Haar buurvrouw keek haar aan met natte ogen en rode wangen. Zij had net haar voeten gewassen met het washandje. Zij legde een schoon laken over haar heen. "Probeer te slapen", zei zij en vertrok.

45 Dekentje

Zondag gingen ze bij zijn moeder eten. Het was een gewoonte geworden. Hij sliep eerst uit, ging dan uitgebreid douchen, schoon pak aan en even naar zijn vrienden. Voor een uurtje, het werden er meestal twee. Ze dronken wat, aten wat olijven, een klein visje, ingemaakte pepers. Ze lachten. Daarna ging hij haar ophalen en gingen ze samen naar zijn ouderlijk huis. Zijn moeder stond juist 's zondags altijd vroeg op, ging de tafel alvast dekken, daarna naar de kerk, dan naar huis om te koken. Uit de tuin haalde zij verse groenten, tomaten, komkommer, sla, bosuitjes, courgetten, peterselie en dille. Zij spoelde de groente af en legde ze in een vergiet om er straks een salade mee te maken. Tussendoor vulde zij het olielampje, stak het pitje aan en sloeg een kruis. Godzijdank, zei zij, mij ontbreekt niets.

Toen haar zoon met zijn vrouw kwamen liep zij naar de voordeur, veegde haar handen af aan haar schort en riep vrolijk: "Kom, kom, kinderen, kom verder! Laat mij jullie eens aankijken!" Wat zij ook zag, zij vond ze er altijd goed uitzien, mooi, gezond, gelukkig. Niemand had er wat aan om iets anders te zien. Zij klapte met haar handen op haar dijen, klapte in haar handen en zei: "Prachtig, prachtig! Wat een mooi stel! Wat ben ik trots op jullie!" Dan kuste zij haar schoondochter op haar voorhoofd en omhelsde haar, kneep in haar wangen en hield haar hand vast. Met haar vrije arm

greep zij haar zoon en drukte hem op haar boezem. "Het maakt niet uit hoe oud je bent, deugniet, je blijft mijn kleine jongen", lachte zij.

Het nieuws van de aanstaande kleinzoon was letterlijk met gejuich ontvangen. Een baby, wat een wonder. Meer nog dan haar eigen verlangen naar vrolijke klanken in dit huis, naar de wanorde die een kleintje met zich meebrengt, alle gebarsten en gebroken beeldjes en vazen, was het de reactie van haar zoon. Zij had hem nooit eerder zo gelukkig gezien, zo toegankelijk. Dat hij vader zou worden had kennelijk een snaar geraakt. Zij was blij dat zij had doorgezet en dit huwelijk had geregeld. Haar zoon was een veilige haven binnengevaren. Zij sloeg een kruis en prevelde: "Godzijdank!"

Na het eten gebaarde zij, "blijf zitten, blijf", ruimde snel af, klopte in de tuin het tafelkleed uit en haalde een pakketje uit de kamer. Zij legde het op tafel en knikte dat het open moest worden gemaakt. Toen ze niet snel genoeg reageerden spoorde zij nogmaals aan, het was belangrijk. Zij haalde het blauwe lint los, vouwde het papier open en zag dat het een dekentje was. Het was gemaakt van zacht katoen. De randen waren van glanzende stof in geel en bruin. In een hoek was een beertje geborduurd. "Hij is van jouw man geweest", vertelde zij vertederd en keek hem aan. "Jij lag daarmee in jouw wieg, een lieve, rustige baby. Wij hadden het niet breed. Maar jouw vader had deze stof speciaal besteld om er een deken van te maken. De stof kwam maar niet. Maar ik kon niet bevallen als het dekentje er niet was. 's Middags had ik het strijkijzer nog opgewarmd en het dekentje, dat eindelijk af was, gestreken. Toen ik het had opgevouwen begonnen de weeën. Is het geen wonder?"

Zij vertelde verder niet dat hij als baby erg ziek was geweest en dat de dokter had gezegd dat hij niet meer te redden was. Zij had haar baby in het dekentje gewikkeld en hem in haar armen gewiegd en voor hem gezongen. Hiermee zou zij hem in zijn kistje leggen. Het dekentje was nat geworden van de tranen en hij had het gered. "Ik heb alles, Vader, ik ben gezegend", zei zij en keek dromerig naar het dekentje.

46 Een snaar geraakt

Het cafeetje stond tegenover de groothandel. De mannen dronken er soms in de pauze een kopje koffie. Als ze een grote order hadden afgehandeld of als er iemand iets te vieren had dronken ze er een ouzotje. De prijzen waren redelijk en de waard een vriendelijke man. De directeur bestelde koffie aan de overkant. Een jonge met gemillimeterd haar en een korte broek kwam de koffie

met een glas koud water op een dienblad brengen. De directeur gooide een paar munten voor de bestelling op het metalen dienblad. De munten kletterden, sprongen op, draaiden rond en bleven tenslotte met veel kabaal liggen. De jongen rende weer terug naar het cafeetje. Hij was een beetje mollig met dikke, witte kuiten die helemaal recht tot aan zijn voetzool liepen. Voor de volgende bestelling holde hij weer met zijn dienblad naar de loods. Die ochtend had hij koffie gebracht voor de directeur. Hij stond al bijna bij de deur toen hij net een slok had genomen en hem terugschreeuwde. "Wat moet dat?" riep hij en smiet het glas met water op de jongen. Hij miste hem op een haar na, het glas viel stuk op de grond, de stukjes spatten in de rondte. De jongen verstijfde helemaal, keek met gebogen hoofd om en hield het dienblad als schild voor zijn borst. "Wat moet dat?" herhaalde hij boos en kwam dreigend naar hem toegelopen. De jongen had geen idee. "Het water is warm! Je bent zeker op je dooie akkertje van het café hiernaartoe geslenterd, nietsnut!" Hij gaf hem een draai om zijn oren. De jongen verloor zijn evenwicht en viel op de grond, stukjes glas kwamen in zijn handpalm. Ondanks het kabaal in de loods hoorde iedereen het dienblad tegen de vloer knallen. Het was een moment doodstil. De jongen was overeind gekrabbeld en kreeg een tweede klap op zijn wang. In de stilte klonk zijn gegil helder en eenzaam.

De mannen in de loods twijfelden een momentje, maar spuugden weer in hun handen en gingen verder met hun werk, sjouwen, tillen, zagen. Hij keek om zich heen, verwonderd. Hoe kan het nu dat deze mannen, een en al spier, kracht en branie, bang zijn voor dat onderkruipsel van een directeur met zijn kale kop en zijn rattensnor. Die leefde zich nu uit op die arme jongen, die gewoon koffie brengt en geen vlieg kwaad doet. Het onrecht had bij hem een snaar geraakt. Het aanstaande vaderschap maakte hem week. Hij sprong op, holde naar het kantoor en pakte de hand van de directeur, voordat hij voor de derde keer de jongen zou slaan. Hij had het van zichzelf niet verwacht dat hij het zou doen. Ook de directeur had niet verwacht dat iemand hem tegen zou durven werken. Hij duwde de directeur naar achteren. Hij viel op de grote bureaustoel en keek glazig voor zich uit. Intussen hielp hij de jongen op zijn benen en hielp hem naar buiten. Hij liep het hele eind naar de overkant met zijn arm over zijn schouder. Liet hem daar achter bij de waard. Die haalde snel wat ijs in een schone doek om op zijn wang te leggen. Die gloeide helemaal. Tranen bungelden erover.

Hij liep terug naar de loods. De mannen waren stil, theaterpubliek wachtend op de openingsscene. De directeur stond wijdbeens, zijn armen voor zich gevouwen. Je zag zijn ogen nauwelijks achter de donkere glazen, maar je voelde de haat. Hij stond bij de deur van het kantoor. Achter hem stonden twee van die kleerkasten, die altijd in zijn buurt waren. Hij knipte in zijn handen. De kleerkasten liepen op hem af. Hij verzette geen stap. Ze sleepten hem mee naar achteren.

47 Glazig

Het was stil in huis. Zij zat op de grote bank en keek naar een fruitschaal die op de salontafel stond. Abrikozen, daar hield zij erg van. Zij nam ze met beide handen vast, met duim en wijsvinger kneep ze de abrikoos uit elkaar, haalde de bruine pit eruit en at de zachte oranje vrucht. Het dons op de schil op haar tong deed haar een moment rillen van opwinding. En dan die zoete smaak, niet sappig, stevig, aanwezig. Was de abrikoos te rijp, dan kneep ze de vrucht tot moes, alles droop en plakte. Was de abrikoos nog niet rijp, dan was deze te hard om de pit eruit te knijpen. De abrikozen op de fruitschaal waren zacht met donkere plekje, uit de onderste liep vocht op de schaal, twee bijen zoemden eromheen. Zij keek naar de schaal. Glazig en afwezig.

Fruit, dacht zij. Eerst de aardbeien, dan de kersen, de abrikozen, dan de perziken, een kalender van lente naar zomer. Wat fijn dat je niet alles altijd kunt krijgen. Dan is elk seizoen elk jaar weer speciaal. Als kind keek zij ernaar uit, naar de lente, de kleuren, de geuren, de smaken. Het kon nog koud en guur zijn, maar het zonnetje was elke dag warmer en vrolijker. Vorig jaar deze tijd zat zij nog op school in haar blauwe schooluniform te leren voor de eindexamens, te verlangen naar de zomer, naar het leven na school, een soort vakantie zonder einde. Toen overleed haar vader, verdrong haar vriend en werd alles anders. Zij rolde in dit gearrangeerd huwelijk, was ongelukkig en zwanger. Zij keek naar de abrikozen, ze waren te rijp. Zij moest ze weggooien. Zij bleef zitten, staren.

Zij schrok van de deurbel. Het was haar moeder. "Ben je klaar?" vroeg zij terwijl zij haar op het voorhoofd kuste. Zij wist niet wat zij was vergeten, maar zag toen dat haar moeder een bosje anjers in een papiertje vasthield. Ze zouden naar het kerkhof gaan, dat is waar. Het was een jaar geleden. "Je bent het toch niet vergeten?" Ze vertrokken samen. Zij voelde zich zwak en misselijk, maar de warmte en het licht deden haar goed. Zij was al een paar dagen niet buiten geweest, realiseerde zij zich. Nu haar man een paar weken bij zijn moeder sliep was zij de dagelijkse routine kwijt. Hij herstelde van een ongeluk. Hij had een paar ribben gebroken en een hersenschudding. Het was kennelijk op het werk gebeurd. Hij zei verder niets, zij vroeg niets. De conclusie was dat hij bij zijn moeder zou herstellen. Om haar niet te belasten. "Jij moet voor mijn zoon zorgen", had hij gezegd en zijn hand op haar buik gelegd. Sinds zij zwanger was raakte hij alleen nog voorzichtig haar buik aan.

Ze wandelden naar het kerkhof. Zij liep gedwee achter haar moeder aan. De anjers zwiëpten op het ritme van haar pas. Het

papiertje ritselde, de steeltjes met de grijsgroene blaadjes bewogen mee, de bloemknop was gerafeld. Het waren rode anjers, haar moeder zei dat haar vader daarvan hield, zij kon zich dat niet herinneren. Zij telde de bloemen, een, twee, drie ... Het waren er zeven. Geen idee of het aantal een betekenis had, gewoon zeven. Ze waren bij de poort aangekomen. Zij telde de stappen naar het pad waar haar vaders graf was. Een jaar na zijn dood. Zij was er nauwelijks geweest, zij had het graf niet herkend als zij alleen was. Het lag er schoon en verzorgd bij. Zij was buiten adem en ging even op de rand van de grafsteen zitten. Op de terugweg zei haar moeder: "Ik moet je iets vertellen." Een weduwnaar had om haar hand gevraagd. "Je kent hem wel, hij werkt als voorman in de bouwmaterialengroothandel". Zij twijfelde nog, wilde wachten totdat het jaar na de dood van haar man over was, maar volgende week zou hij op bezoek komen en het antwoord krijgen. "Ik wil dat jij erbij bent!". Zij knikte.

48 Bijen

Het was donker in huis. Zij had de gordijnen dicht getrokken, alle lampen waren uit, er scheen alleen wat licht naar binnen door het figuurglas van de voordeur. Zij zat op de bank. Zij staaarde naar de schaduwen. Van de kast, de stoelen, het gangkastje, de hanglamp. Van de boeken in de kast, de opgevouwen was op de stoel, het colbertje dat aan het gangkastje hing, de peertjes in de hanglamp. Haar huis, haar kamer, haar spullen, alles was vreemd, niet vertrouwd, alsof zij even op een onbekende plek verbleef. Zo voelde het, tijdelijk.

Zij zat naakt op de bank. Keek naar haar lijf. Zij was afgefallen. Haar blanke huid glom in het donker. Het voelde anders. Niet alleen omdat zij door de zwangerschap zwak was en de hele tijd misselijk. Zij sliep onrustig en droomde raar. Het was alsof haar lijf van een andere vrouw was. Gevoeliger, nog onzekerder. Er groeide iets in haar buik. Zij zag nog niets, voelde nog niets, misschien was er niets, het was een vergissing, het was er niet.

Haar vriendinnen waren dolenthousiast toen ze het nieuws hoorden. Ze verzamelden zich bij haar thuis en gingen ouderwets gezellig kletsen en giechelen. Een baby, een baby, de eerste van de vriendinnen die er een kreeg, wat een feest. Ze zouden allemaal helpen, allemaal tante van de baby zijn, allemaal kleertjes naaien, handdoekjes borduren of mutsjes breien, allemaal oppassen, ja, graag en lange wandelingen maken met de kinderwagen. Ze wilden haar aanraken, voelen hoe het was, een baby in je buik, naar haar kijken, zich verwonderen en wegdromen. Het zou een meisje worden, uiteraard, zei haar beste vriendin. Zij had flauwtjes geglimlacht en moe haar ogen gesloten, teken voor de vriendinnen

om te vertrekken. Zij wilde niet alleen zijn, maar zij kon de drukte niet verdragen.

Iedereen zat aan haar buik. Vreselijk vond zij het, te intiem, te dichtbij. Zij voelde zich na elke aanraking overweldigd en aangerand. Zij kon het niet opbrengen om zelf haar hand op haar buik te leggen, probeerde het zo veel mogelijk te vermijden. Zij zat naakt op de bank en keek naar haar buik. Door haar hartslag bewoog daar iets, maar dat was normaal. Er leek een donsstreepje te lopen over haar buik naar haar navel, maar die was er al. Zij voelde druk op haar bekken, op haar ribben, maar dat kwam door haar zithouding. Haar borsten waren groter, dat leek maar zo. Of niet? Zij ging nu aan alles twijfelen. Zij vertrouwde haar eigen lijf niet meer.

Zij stond op en ging naar de spiegel in de gang. Er stond een andere vrouw naar haar te kijken. Wie was dat? Zij keek ongeïnteresseerd, onverschillig. Haar blik was leeg. Zij stond daar, alleen, in de schaduwen in het huis, naakt, lelijk, overbodig. Door het figuurglas van de voordeur zag zij een schaduw. Zij herkende de onderbuurvrouw. Zij stond voor de deur, zag dat het binnen donker was en vertrok weer. Het ging zo snel dat zij niet eens kon bedenken wat zij eigenlijk wilde: alleen blijven of met haar?

Zij ging weer op de bank zitten. Op een fruitschaal lagen abrikozen te rotten. Ze waren helemaal zacht en bruin met randjes witte schimmel. Twee bijen zoemden om de zoete sappen heen. Ze gingen even een poosje erop zitten, vlogen dan een rondje en keerden weer terug. Zij legde haar hand op de schaal, de bijen schrokken, maar kwamen weer terug voor de zoete zaligheid. De hand bewoog en ze staken hun angel meedogenloos in de zachte huid. Zij voelde niets.

49 In het donker

Hij lag in het donker. Op zijn eigen bed in zijn oude kamer. Zijn moeder had alles zo gelaten, nadat hij was vertrokken. Zij wilde niet dat hij zou denken dat hij niet meer welkom was bij haar. Het was nog steeds ook zijn huis, had zij gezegd. Hij had de sleutels, het bed zou altijd opgemaakt blijven, "en het bier koud" had hij aangevuld en gelachen. Misschien hield zij er ergens ook nog rekening mee dat het niet goed zou gaan en dan hij op een dag met zijn koffertje voor de deur zou staan. Het ging anders. De auto stopte voor het huis en hij kwam aangestrompeld, stortte in haar armen in. Zij had hem opgepakt, zag de pijn in zijn gezicht en probeerde iets zachter te doen, legde hem in bed en liet de dokter komen.

Gebroken ribben, hersenschudding. Twee weken minstens in bed, had de dokter gezegd, geen licht, geen inspanning, geen drank. Daarna rustig aan, stapje voor stapje opbouwen. Van die ribben zou hij nog een tijd last houden. De eerste drie dagen had hij alleen maar geslapen. Hij had nauwelijks gegeten, weinig gedronken, alles deed pijn en was te veel moeite, hij wilde niets zeggen, niets horen, niets zien. Zij had zijn vrouw gebeld en verteld dat hij bij haar was, het was een bedrijfsongeluk. Zij kwam de volgende dag langs, maar dat had weinig zin. Het duurde even voordat zij weer kwam, maar dat gaf niet, zij liep toch maar in de weg.

Eerlijk? Zij had dit gemist. Dat zij voor haar zoon mocht zorgen. Zij had er veel en vaak over geklaagd en de hele tijd ruzie met hem gemaakt, maar vanaf het moment dat hij er niet meer was, had zij hem enorm gemist. De onrust en de vrolijkheid die hij altijd met zich meebracht, de pesterijtjes, en ja, ook de slapeloze nachten. Hij was ruim dertig jaar het middelpunt van haar leven, nu was hij weer even terug. Zij maakte zich zorgen over het zogenaamde ongeluk. Dat was natuurlijk lulkoek. Maar wat er precies was gebeurd daar kwam zij niet achter. Zij besloot naar de groothandel te gaan om navraag te doen. Niemand kon haar wat vertellen, niemand had wat gezien. De directie kon haar "vanwege andere verplichtingen" niet te woord staan. Zij liep teleurgesteld weg. Toen zij langs het cafeetje liep zag de waard haar, maar keek weg. Er was hier dus iets gebeurd, wat, daar kwam zij niet achter. Hij voelde zich stukken beter, zei hij op een ochtend. "En ik heb trek!" Nog wankel, maar vrolijk, was hij opgestaan en ging aan de keukentafel zitten. Kon een grimas niet onderdrukken bij het buigen en het zitten, maar lachte het weg. Het ging echt beter. Hij at een omelet, likte zijn lippen af en keek haar aan. "Ma! Het zijn ingewikkelde tijden, weet je. Maar wij doen ons best. Ja, daar gaat het om!" Hij stapte in de auto en vertrok. Toen zij later in de middag belde om te informeerde hoe het met hem ging, kreeg zij haar schoondochter aan de lijn. Zij wist van niets. Zij had hem nog niet gezien.

De seringen in de straat waren uitgebloeid. Hij parkeerde de auto, beet op zijn lip bij het uitstappen en liep met voorzichtige passen de trap op. De deur ging open. "Ik had je niet verwacht", zei zij, "anders had ik mij mooi gemaakt voor je". Zij kuste hem hartstochtelijk, hij kromp ineen van de pijn. "Wat is er?" vroeg zij, terwijl zij geschrokken een stap achteruit zette. Het is een lang verhaal, vatte hij het samen, "ik ga hier even liggen. Kom bij mij!"

50 Hartstochtelijk

"Niet vergeten, hé?" Haar moeder belde 's ochtends nog een keer voor de zekerheid. Haar aversie tegen telefoneren was verdwenen, nu zij wat nodig had en geen tijd om helemaal naar het huis van

haar dochter te lopen. De dochter was het allang vergeten. Zij wilde het niet toegeven en zei dat "natuurlijk niet, hoe kon ik het vergeten. Maar ik voel mij niet goed, mamaIk weet niet of het gaat lukken..." Het werd stil aan de andere kant. Zij kende deze stilte. Het was de aanloop naar verwijten, daarna gejammer. Uiteindelijk gaf zij toe. Tegen haar moeder kon zij niet op. Nooit, ook nu niet.

"Hij komt om acht uur. Stipt. Kom jij iets eerder? Dan kun je mij nog even helpen met het huis, met de traktaties. Met mijn jurk", zei zij en lachte verlegen. Nu pas drong het tot haar door waar dit over ging. Het was het huwelijksaanzoek. De voorman zou haar moeder vragen. De voorman, zij had hem nog nooit gezien. Had van haar man gehoord dat hij stug en "vierkant" was. Zij had zich afgevraagd wat dat betekent: vierkant? Hoe anders was haar vader. Zacht, stevig wel en groot, hartelijk en goedlachs, een vriendelijke reus. Zij dacht aan zijn handen, bouwvakkershanden, sterk en eeltig. Hij miste het topje van zijn linker wijsvinger. Het was een keer op de bouwplaats gebeurd, geen idee hoe, hij had het er nooit over, alleen dat hij geluk had gehad. Als het circus naar het stadje kwam gingen ze met zijn drietjes ernaartoe. Hij trok zijn pak aan, zette een hoed op en hield haar vast. Aan het eind van de avond voelde het alsof het vel van haar handje eraf was geschuurd. Wat had zij graag zijn hand vastgehouden, nog een keer.

Haar moeder zou dus trouwen. Omdat dat zeker het beste was voor iedereen, voor een betere toekomst en alleen is maar alleen. Zij hoefde het niet eens te vragen, zij wist het antwoord al. Met haar vader waren ze bijna twintig jaar samen. Zij had ze nooit als stel gezien, als man en vrouw die van elkaar hielden, die elkaar misschien wel aanraakten, met elkaar vreeën, hartstochtelijk. Dat beeld schudde zij uit haar hoofd, nee, oh, nee, mijn ouders, samen, naakt... Het idee alleen al, zeg. "Maar wat denk je nou?" had haar onderbuurvrouw gezegd. Zij was naar boven gekomen om te kijken hoe het met haar ging. Zij had haar al dagen niet gezien, het was donker en stil in huis. Ze dronken een kopje koffie en zij vertelde over het aanzoek. "Hoe oud is je moeder? Achter in de dertig, lijkt mij, nog geen veertig." Zij knikte. "Zij heeft ook nog een leven voor zich. Zoals jij."

Zij luisterde, hoorde wat de buurvrouw zei, maar kon er niets mee. Haar moeder, een vrouw, zoals zij. Met een leven, met een toekomst, met een man, zoals zij. Zij probeerde het zich voor te stellen: het bruidspaar in vol ornaat naar de kerk, de ceremonie, zou zij rijst op hun hoofden strooien, ze het beste wensen, een gelukkig leven met, als God het wil, veel kinderen? Dat beeld schudde zij snel uit haar hoofd, nee, oh, nee, haar moeder, zwanger, zoals zij ...

Zij staarde in het kopje naar de lijnen in de koffiedrab. Kronkelige wegen die nergens naartoe leiden, wolkjes en poorten die iets beloven, twee rondjes als trouwkransen en daaronder een vierkantje, dat op een wiegje leek. Zij keek haar buurvrouw aan. Zij glimlachte geduldig en begripvol. "Je kunt het je niet

voorstellen, maar liefde en verlangen is niet voorbehouden aan de jeugd, hoor." Zij legde haar hand op haar knie, keek haar indringend aan en knikte, "liefde en verlangen ..."

51 Een leven voor zich

Uitgeput was zij gaan liggen met de balkondeuren open. Het was een warme nacht. Zij rook de zoete geur van de kamperfoelie. Het was de enige plant op haar balkon. De plant groeide daar in een houten bak uit de tijd dat oudtante in het flatje woonde. De hele muur was overwoekerd, de plant had aftakkingen naar boven, had het balkon van de bovenburen bereikt. Met het regenwater alleen lukte het de kamperfoelie om te groeien en te bloeien, zonder zorg en aandacht. Van de straatkant was het een apart gezicht. Het leek op een groen explosie, vanaf haar balkon naar de muren en balkons eromheen, een gezwel dat elk jaar sterker en donkerder groeide. Maar in de zomernachten verstikte de geur de hele straat, zo zoet en bedwelmend, dat iedereen in trance nog dieper snoof en verder liep.

Zij ook. De wandeling van haar ouderlijk huis naar het huis waar zij nu woonde was niet erg lang, maar nu zij zich zo zwak, misselijk en kwetsbaar voelde was elke afstand te veel. Zij lag in bed, staarde naar het plafond en haalde diep adem. De kamperfoelie kroop in haar neus, in haar keel, haar borst, verspreidde zich in haar hele lijf. Als verdoofd haalde zij nog dieper adem. Alles groeide in haar, frisgroene en paarsgroene blaadjes, langwerpige, trompetvormige roodroze bloemen met kriebelige, dunne meeldraden. Zij was gevangen in de groene greep die haar met elke adem wurgde en verstikte. Maar zij kon niet stoppen. Weer haalde zij diep adem.

Het was een bizarre avond. Haar moeder had gevraagd of zij wilde komen. Niet een keer, maar meerdere en belde zelfs zodat zij het niet om een of andere reden zou vergeten. Zij had beloofd te gaan. Elke stap had zij er spijt van, wat ging zij daar doen, bij het huwelijksaanzoek van haar moeder? Moest zij goedkeuring geven? Of moest ook zij worden goedgekeurd. Zij slofte dat hele eind naar het huis waar zij zich thuis had gevoeld, waar haar meisjeskamer als een warme, zachte deken had gevoeld, waar zij als vanzelfsprekend de deur opende en een vertrouwde wereld binnenstapte, maar nu niet meer. Zij was daar nu op bezoek, te gast. Als haar moeder vroeg om de tafel te dekken of een dienblad te halen, vroeg zij beleefd waar alles lag. Haar moeder had haar verbaasd aangekeken, "weet je niet waar alles ligt in jouw huis?"

Zij zei dat zij het was vergeten, om niet te zeggen dat het haar huis niet meer was.

Toen de deurbel ging schrok zij. "Doe jij even open?" vroeg haar moeder, terwijl zij voor de spiegel de broche van haar schoonmoeder opspeldde en haar knotje schikte. Zij had willen gillen: "Nee!" maar liep er toch maar heen. Daar stond hij, de voorman, die met haar moeder zou trouwen. Een grijsaard met één oog kwam om de hand van haar moeder vragen. Aan wie ging hij dat vragen. Hij zei: "Goede avond, jonge dame!" en overhandigde een boeket rode rozen, "voor uw moeder!". Hij bleef op de drempel wachten op een uitnodiging om binnen te komen. Zij staarde hem aan zonder te weten wat zij nu geacht werd te doen. Haar moeder kwam en vroeg hem naar binnen. Ze gingen in de woonkamer zitten, alle drie ongemakkelijk, stijf rechtop, op zoek naar woorden. Na koffie en een likeurtje stond hij op, schraapte zijn keel, haalde een doosje uit zijn zak en zei officieel "Mevrouw, het is mij een eer om u ten huwelijk te vragen. Mag ik u deze ring aanbieden als blijk van mijn genegenheid?" Haar moeder bloosde, ging staan en accepteerde fluisterend, "ja...". Hij pakte haar hand, schoof de ring aan haar vinger en kustte haar op de wangen.

Ze gingen weer zitten om verder te praten over de datum van de bruiloft. "Liever zo spoedig mogelijk", hoorde zij haar moeder zeggen, "voordat de baby wordt geboren" en lachte verlegen. Zij wilde niet als oma trouwen. Zij had nog een leven voor zich.

52 Zo spoedig mogelijk

"Slaap je al?" hoorde zij naast zich. Zij was eerder verbaasd, dan geschrokken. "Wij moeten even praten", zei hij en liep naar de keuken, pakte een biertje en ging zitten. Wachten. Op haar. Zij ging tegenover hem zitten. Keek naar de klok. Het was middernacht. Zij keek hem aan. Hij had een frons op zijn voorhoofd die haar niet eerder was opgevallen. De wallen onder zijn ogen waren donker. De rimpels naast zijn ogen dieper, dan zij zich kon herinneren. Langs zijn mond liepen twee lijntjes, nog niet zo nadrukkelijk, maar wel aanwezig. Het was vier weken na zijn bedrijfsongeval en hij had nog last van zijn gebroken ribben. Rust, had de dokter gezegd, maar wie luistert nou naar zulk advies? Hij beet op zijn lip en ging verder.

Na twee weken bij zijn moeder was hij weer thuis. Hij sliep veel of lag te rusten op de bank. Zo nu en dan verdween hij op zijn

bekende manier. Naar zijn vrienden, dacht zij. Hij dronk minder, dat wel. Zo nu en dan een biertje, maar dat was het ook. Zij had hem gevraagd wanneer hij terug zou gaan naar zijn werk en of de directie zo'n lang verlof had goedgekeurd. Van de verhalen die zij hoorde kon zij zich het niet voorstellen. Hij had haar vraag niet echt beantwoord, draaide er omheen en begon een ander gesprek. Hij bleef de hele ochtend thuis, na de middag ging hij op pad, waarnaartoe, geen idee. Hij zei er niets over.

"Het is nu eind juni", begon hij zijn verhaal, zij knikte. "Ik kan het niet helemaal uitleggen. Er zijn problemen op mijn werk. Ik ga niet meer terug". Hij keek haar aan om te checken of dit deel van de boodschap was overgekomen. Zij knikte weer. Hij zweeg, kon kennelijk niet verder. In de stilte was het tikken van de klok te horen. Heel zachtjes, tik-tik-tik. Een ongemakkelijk moment. Moest zij nu iets zeggen of doen? Zij wist het niet. Hij had dus geen baan? En geen geld. Oké ... en wat betekende dat? Zij had de laatste weken haast geen boodschappen meer gedaan. Wat nodig was haalde hij. Soms kregen ze een pannetje eten dat zogenaamd over was van een van de moeders. Hadden ze nu niets meer en wat betekende dat met een baby op komst. "Ik heb een jaarcontract getekend voor een fabriek in Duitsland. Wij gaan het zo doen. Jij gaat die tijd bij mijn moeder wonen. Ik heb het huis aan een kennis verhuurd. Ik ga sparen en met dat geld kopen wij daarna een groter huis of bouwen ons eigen".

"Een jaar naar Duitsland?" Hij haalde de schouders op. Ja, dat moest maar. Werken, belangrijk werk was het. In een autofabriek in Bochum. Ze zochten vrachtwagenchauffeurs voor het transport van nieuwe auto's. Hij was daar uiteraard uitermate geschikt voor. Veel overuren, dus lekker geld binnen harken. Er waren meer jongens van hier die daar werkten. Hij zou een kamer krijgen in een pension. Hij had het allemaal met zijn moeder besproken. Zij vond het geweldig dat zij bij haar ging wonen. "Tijdelijk, hé!" benadrukte hij, "totdat ik terugkom. En dan ons eigen huis. Mooi, hé?" En, voegde hij eraan toe, "nu jouw moeder gaat trouwen is bij haar wonen geen optie natuurlijk".

"En wanneer vertrek je eigenlijk?" vroeg zij nog. "Zo spoedig mogelijk", hetgeen, bleek drie zinnen verder, over vier dagen te zijn. Er was voldoende tijd om de spullen te verhuizen, om alles te regelen, geen zorgen, dan zou hij vertrekken. Hij probeerde te glimlachen. "Het enige waar jij je zorgen om hoeft te maken is de kleine. Hij is straks een hele vent als ik terugkom", zei hij, liep naar haar toe en raakte haar buik aan. Toen hij haar aankeek had hij tranen in de ogen.

53 Tijdelijk

Zij had de schilder laten komen om het huis op te frissen. Zij had alles gewassen, van de gordijnen tot de vloerkleden, van de ramen tot de gehaakte kleedjes op de salontafel. De keuken en de badkamer waren ontsmet en grondig gereinigd, de koelkast en het fornuis leken wel nieuw. De oude meuk was opgeruimd en weggegooid. Het vertrek van haar zoon kon zij alleen met zoveel drukte en vermoeidheid verwerken. Zij had dag en nacht gewerkt om er maar niet bij stil te hoeven staan. Zij wist vanaf het moment dat hij strompelend het pad was opgelopen dat er narigheid was. Het was geen bedrijfsongeval, het was het begin van veel ellende. De ribben zouden genezen, maar iets anders was onherstelbaar gebroken.

Toen hij vertelde dat hij een contract had getekend en naar Duitsland zou gaan om te werken had zij hem roerloos aangekeken. Voor het eerst stond een volwassen man tegenover haar. Niet de jongen met zijn grappen en grollen, die te veel dronk en met foute vrienden omging. Niet het kind dat speels en onbekommerd door het leven ging, zichzelf in moeilijkheden bracht en er weer lachend uitsprong. Hoe heftig het nieuws, hoe veel verdriet zij nu al had als zij zich realiseerde dat zij hem een hele tijd niet zou zien, hoe sterker het vertrouwen dat het allemaal goed zou komen. Dat je op de een of andere manier op die deugniet kon bouwen, zij had de hoop verloren dat de dag zou komen.

Hij had het allemaal bedacht, over het werk, het huis, zijn vrouw en zijn ongeboren kind. Het werd haar medegedeeld, daar hield zij eigenlijk niet zo van, maar zij kon zich nu in elk woord vinden. Het was, hoe verdrietig ook, de juiste oplossing. En de enige. Zij was maar in de schoonmaak gevluht. Dan kon haar schoondochter, die zo zwak en ziekelijk was, zich thuis voelen in een fris thuis. En straks, als de kleine er is, dan zou zij hem verzorgen. Zoals zij dat op bijna dezelfde leeftijd met haar zoon had gedaan. Het is niet makkelijk om er in je eentje voor te staan. Maar samen komen wij er wel, zei zij zachtjes tegen zichzelf, om alvast aan het idee te wennen. De spullen van het huis waren overgebracht, deze tijdelijke situatie kon beginnen.

De trein vertrok 's nachts naar Duitsland. Hij had zijn spullen in een plunjezak gedaan. Zijn moeder had er een nieuwe gebreide trui in gestopt, alvast voor de winter, dikke sokken en een muts. In een kartondoos had zij nog een en ander ingepakt. Hij noemde het zijn "voedselpakket". Hij kon wel een maand vooruit met de voorraad koffie, bergthee, gedroogde olijven en vijgen,

fijngesneden rookvlees en salami, geroosterde paprika's, tomatenpuree, een fles olijfolie, koekjes en cake, eigengemaakte couscous en pasta. Alles had in de doos gepast, die haast niet meer te tillen was. Zij had er een touw omheen gebonden, het zou het prima houden tot Duitsland. Op het perron gaf zij hem een buideltje met vijf gouden munten. Want, je weet maar nooit wat er nodig is. En haar zegen. "Het ga je goed, mijn zoon!" had zij gezegd, "pas goed op jezelf en kom veilig weer terug. Wij redden ons wel!" Zij omarmde haar schoondochter, die mee was gegaan om haar man uit te zwaaien.

Het meisje was bleek en moe, zij staaarde voor zich uit. Wat is dat een slechte zwangerschap, dacht zij nog, maar gelukkig zijn dat uiteindelijk de rustigste baby's. Toen de trein in het donker verdween liepen ze samen naar hun huis. "Ik ga hem missen, erg missen. Hij is niet perfect, verre van zelfs, maar hij is wel mijn zoon, mijn alles. Je kunt het je nu niet voorstellen, mijn kind, maar wacht maar. Als jij die van jou straks in je armen hebt, ben je ook verloren."

54 Dat de dag zou komen

Zij woonde bij haar schoonmoeder nu. Zij had haar eigen kamer. Niet de kamer die vroeger van haar man was. Zij vond die kamer te rumoerig, had zij gezegd, hoe kon zij de echte reden vertellen? Dus er werd in huis gesleept en gedraaid. De vrouwen ruilden. Zij kreeg de kleinere kamer, maar dat was helemaal goed. Toen ze van het station thuis kwamen keken ze elkaar aan. Dat je met een vreemde in een huis gaat wonen, ongemakkelijk. Ze kenden elkaar niet, maar moesten er met zijn tweetjes iets van maken.

Het was laat, maar zij wilde nog even naar haar vriendin toe. Uit een soort moeder-dochter-reflex vroeg zij "moeder, mag ik nog even naar mijn vriendin toe? Eventjes maar ..." De schoonmoeder schoot in de lach. Zij stond verbouwereerd naar haar te kijken, waarom, zij moest haar buik vasthouden, zo hard moest zij lachen. "Ach, kind", zei zij met tranen in de ogen, toen zij weer kon praten, "het is een eeuwigheid geleden dat iemand mij om toestemming vroeg. Mijn zoon was daar nooit zo goed in, laat ik maar zeggen". Zij drukte de sleutel in haar hand en kneep erin. "Dit is ook jouw huis nu. Ga je gang. Geniet van het leven". En zij voegde er fluisterend, alsof ze in een complot zaten, aan toe, "nu het nog kan. Straks is die kleine deugniet er en is het over". Zij draaide zich om om andere dingen in het huis te doen.

Welterusten, hoorde zij achter zich, de deur ging heel zachtjes, haast onhoorbaar, dicht.

Het was een heerlijke lome zomer. Het was stralend weer, de hemel was helderblauw, elke dag weer, geen spatje regen en net genoeg wind om het uit te kunnen houden. De sleur was terug, het was prettig. Dagen leken op elkaar, lekker voorspelbaar, genoeg houvast, weinig opwindin. Zij was een weekje naar haar vriendin gegaan. Dat deed zij vroeger elke zomer. De opa en oma hadden een hutje aan het strand. De meiden hadden lekker geluierd, wat in het huishouden gedaan, niet veel, net genoeg, zodat oma zei dat het nu genoeg was en dat ze van de zomer moesten genieten. En dat gingen ze vervolgens doen. Ze hadden in de schaduw van de pijnboom in tijdschriften gebladerd en gekletst over niets en over alles. Ze hadden langs het strand geslenterd, schelpen verzameld en pantsers van zee-egels. De zee veegde hun voetstappen van het zand.

De laatste avond was er een kampvuur. Met andere jongeren, vroegere schoolgenoten en kinderen uit de buurt zaten zij bij elkaar, hadden hout bij elkaar gesprokkeld en een mooi vuurtje aangestoken. Het hout knisperde, gloeide rood op en werd weer grijs. Het was een zwoele zomeravond, zoals vroeger, dacht zij, twee jaar geleden. Ze hadden gezongen en gelachen. Iemand had een beetje wijn meegebracht, de ander een halve fles vermut. Ze kauwden op zonnebloempitten. De zee liet natte plekje achter op het strand en trok zich weer terug. De maan scheen op het donkere water en liet een spoor van licht achter. De tijd stond stil.

Een voor een liepen de stelletjes weg om een wandeling te maken, om elkaar later achter de rotsen te zoenen. Ook haar vriendin was met iemand, zij knikte dat het goed was, ga maar. Zij bleef achter bij het kampvuur, dat langzaam donkerder en donkerder werd. Zij ging liggen, vouwde de handen onder haar hoofd en staarde naar de sterren. Dat de dag zou komen dat zij hier zo gedachteloos kon zitten, zonder zorgen, zonder verdriet, daar had zij niet meer op gehoopt.

Haar vader had verteld over de Avondster en de Grote Beer. Kijk, zei hij enthousiast, daar. Zij deed alsof zij de Grote Beer kon onderscheiden, oh, ja, papa, ja, daar. Hij glunderde helemaal en keek haar vertederd aan. Zij zocht tussen de sterren. Daar ergens dus. Geen idee waar.

55 Ga je gang

De tijd, hoe laat precies en waarom niet eerder. Of later. De plek, waar, en waarom niet ergens anders. Toch maar daar. Wie moet komen, veel mensen of juist weinig en wat zegt dat dan. En de uitnodiging? De tekst, hoe formeel, hoe kort, zij kon helpen. Of toch lang. En waar zou iedereen zitten, wie voorin en wie erachter. Bloemen in de kerk, versiering, of is dat te uitbundig. En wat zou zij aantrekken. Een witte bruidsjurk, is dat gepast, of juist beige, niet in het lang. Het haar, opgestoken of los, met een bruidssluier. Zij ratelde aan een stuk door, haast zonder adem te halen, het waren niet eens vragen waar zij een antwoord op wilde, het waren gedachten die geordend moesten worden.

Haar moeder had haar uitgenodigd om naar het ouderlijk huis te gaan om dingen te bespreken. Toen zij vroeg wat er te bespreken viel, reageerde zij geïrriteerd, gewoon, de bruiloft. Hoe gewoon is dat, dacht zij bij zichzelf, om met je moeder haar bruiloft te bespreken. Een jaar nadat haar vader was overleden. Nou, oké dan, ruim een jaar. Ze zaten aan de keukentafel, zij keek haar moeder aan en zij kletste en kletste, er kwam geen eind aan. Zo nu en dan zei zij: "Ja, moeder, dat lijkt mij goed". Maar toen de tijdschriften op tafel kwamen met titels zoals "Moderne Eva" en "Vrouw" met daarin de laatste bruidsmode knapte er iets in haar. Zij herinnerde zich haar eigen te strakke tweedehandsje met de vlek op het lijfje. Niet dat haar bruiloft verder zo'n feest was; de bruidsjurk was wel het laatste waar zij zich toen zorgen over had gemaakt. Maar om nu opgewonden en blij de bruiloft van haar moeder, alsof het haar beste vriendin was, voor te bereiden ging haar echt te ver.

"Moeder!" riep zij en sloeg met haar hand op tafel. Dat had zij nooit, in haar hele leven niet, gedaan. Zij schrok ervan. Haar moeder ook. Zij was stil. Keek haar met grote ogen en open mond aan. En toen begon haar onderlip te bibberen en ging zij huilen. En te jammeren. Dat zij altijd voor iedereen had klaargestaan, voor haar man en haar dochter en de familie. Dat zij nooit heeft geklaagd, nooit haar mond heeft opengedaan, altijd haar best deed, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. En zij kon er toch niets aan doen dat hij dood ging. Hij lag daar opeens. Ja, het was toch niet haar schuld. Bijna twintig jaar was zij zijn vrouw, deed alles wat hij wilde, in het huishouden, in bed, in de opvoeding van zijn dochter. En toen was dat over. Zij heeft toch gezorgd dat haar dochter goed terecht kwam. Alles had zij voor haar dochter gedaan. Alle nachten dat zij ziek in bed lag, alle tranen en leed, alle zorgen op school, alle feesten met haar vriendinnen, altijd had zij klaar gestaan, altijd zichzelf weggecijferd. En nu? Nu? Nu was

deze man op haar pad gekomen. Zij was niet op zoek gegaan, je moet niet denken. Mooi is hij niet en jong, rijk ook niet. Maar hij is beleefd, netjes en werkt hard. Een heer, die toch met een weduwe wil trouwen. Alleen is maar alleen, hoor. Wie zou haar op haar oude dag verzorgen als zij iemand naast zich nodig heeft? Haar dochter zeker? Alleen? Weet je wat dat betekent? Dat je met koorts in bed ligt en niemand een glas water voor je haalt.

Tussen de woorden door snikte zij en veegde met een zakdoek haar tranen af. Zij keek haar moeder aan, stond op en zei: "Ga je gang, doe wat jij wilt. Wees gelukkig, als je kunt. Jij hebt mijn toestemming niet nodig." En liep weg.

56 Zij schrok ervan

In de schaduw van de wingerd was het koel. Op tafel stond een schaal met gesneden watermeloen, twee bordjes, vorkjes en servetjes. Haar schoonmoeder zei: "Neem mij alsjeblief niet kwalijk! Ik kan niet blijven. Ik moet vanavond naar een vriendin!" Zij noemde de naam en voegde eraan toe dat zij naar de avondwake ging, de zoveelste alweer, vervelend, maar zo is het leven, je bewijst je dierbaren de laatste eer als hun tijd is gekomen. Zij was maar vier jaar ouder. Zij zuchtte, ach, sloeg een kruis en knikte met haar hoofd. Zij zou pas laat thuiskomen, wacht niet, ga gerust op tijd naar bed. Zij omhelsde de twee vrouwen en vertrok.

Zij volgde haar met haar blik terwijl zij het pad afliep, de tuindeur achter zich sloot en naar links liep. Na een paar passen was zij verdwenen achter de hibiscus. Zij bleef stil naar de plant staren. Keek toen naar de vrouw die tegenover haar zat. "Neem een stukje meloen", zei zij, "lekker fris". Het was de onderbuurvrouw die op bezoek was. Zij kwam regelmatig langs om even te kijken hoe het met haar ging. Zij kende haar schoonmoeder nog uit de tijd dat de oudtante in het flatje woonde. Zij had van dichtbij meegemaakt hoe tante zich in haar kleine flatje had gebarricadeerd, meer en meer een gevangene werd van haar waanvoorstellingen en mist in haar hoofd. Zij had de wanhoop gezien in de ogen van de oude vrouw die soms nog een glim realiteit kon vangen en weer wegzakte in angst en complotten. Zij kwam terug van haar nachtdienst en zag licht boven. Soms had zij haar midden in de nacht horen jammeren, soms lachen, een enkele keer zingen, een lied uit vroegere tijden. De oude vrouw kon uren schuiven met de enorme hoeveelheid spullen die zij had verzameld. Je hoorde

geschuif van tafels en stoelen. Op het laatst was het stil, geen beweging, geen leven.

De buurvrouw had haar een vroedvrouw aanbevolen, die zij via het ziekenhuis kende. Zij was nu halverwege de zwangerschap. Nog steeds was zij bleek en zwak. Zij moest beter op haar voeding letten, meer spinazie en groene groente, linzen en verse vis. Zij was wat aangekomen, het buikje was nu zichtbaar. Zij was nog wel futloos en vaak afwezig en depressief. Met de vroedvrouw had zij afgesproken een oogje in het zeil te houden en dat deed zij trouw een keer per week. Zij nam de tijd, luisterde en stelde haar gerust met haar warme stem en rustige uitstraling. Zij voelde feilloos aan dat deze jonge vrouw in het diepst van haar ziel gekwetst en beschadigd was. Zij kwam dichtbij, raakte haar aan en voelde haar pijn en haar eenzaamheid. De vrouw moest zelf uit de zwarte schaduw in haar ziel stappen, alleen zij kon dat besluiten, dat doen. Zij liet niet los, zij wilde er voor haar zijn, haar aansporen, haar met liefde omarmen, meer kon zij niet doen.

Het kwam goed uit dat ze even met zijn tweeën waren. "Ik heb de indruk dat je niet goed in je vel zit. Kan ik iets voor je doen?" vroeg zij en legde haar hand op die van haar. Zij haalde diep adem, zij wist dat zij nu moest praten, er was geen ontkomen aan. Zij begon te vertellen over de korte vakantie bij haar vriendin, het slenteren langs het strand, het kampvuur en hoe zij had genoten van de rustige avond met de sterrenhemel. Dat het rustig was nu hij was vertrokken om in Duitsland te werken. Dat het huwelijk van haar moeder haar boos maakte. Dat haar schoonmoeder eigenlijk oké was. "En de baby", zei de buurvrouw, "denk je wel eens aan de baby?" Zij keek haar afwezig aan en zei kort: "Nee". Zij schrok er zelf ook van.

57 Zwarte schaduw

"Jammer dat jouw echtgenoot er niet is", zei hij. Hij probeerde aan tafel een praatje te maken. Het was tijdens het feest na de inzegening van het huwelijk in de kerk. Haar moeder en haar vanaf vandaag stiefvader trouwden in de late middag. Het was nog erg heet eind augustus, de zon was nog niet ondergegaan en gloeide volop. In de kerk was het niet uit te houden. Vanwege haar zwangerschap, had zij zich verontschuldigd en was naar buiten gelopen. Veel koeler was het daar niet, maar in de schaduw van de cipressen kon zij ademhalen. Door de open ramen van het kerkje hoorde zij het gezang, het klonk heel ver weg.

Het gezelschap was klein. Dertig man al met al, best bescheiden, had haar moeder gezegd, geen overdreven toestanden. Hij bleek drie zonen te hebben van een eerder huwelijk, ze woonden in de hoofdstad. Twee studeerden rechten, de derde was beroepsmilitair. Ze hadden alle drie het postuur van hun vader, kranig, stijf. Een paar vriendinnen van haar moeder waren er, twee nichten, een buurvrouw, de meeste kende zij wel. Haar moeder droeg een beige jurk tot net over de knie, dus toch niet in het lang. De kapster had haar lange haar mooi met kleine bloemetjes ingevlochten. Het stond haar mooi, haar stoere moeder zag er op deze dag jeugdig en romantisch uit. Hij droeg een lichtbruin pak, waarvan het jasje iets te ruim over zijn schouders hing. Het gaf hem iets kwetsbaars. Jammer van dat oog, dacht zij, terwijl zij hem schuin aankeek. Dat trekt alle aandacht en maakt hem eng en lelijk.

Na de kerk gingen ze naar een cafeetje voor het feest. Groot woord, feest, gewoon samen eten en drinken. Het was het cafeetje tegenover de groothandel. Zij had haar man erover horen vertellen, maar was er niet eerder geweest. Het was warm, de plafondventilators draaiden rond, erg hielp het niet. De heren hadden de jasjes uitgetrokken, de dames hun waaier uit hun handtasjes gehaald. Het eten werd gebracht, netjes, niets bijzonders, vond zij en haalde zonder het te willen er haar neus voor op. Zij zat aan de tafel van het bruidspaar, ze hadden geproost en al het beste gewenst. Evenveel wensen voor de baby die nog moest komen, waren voor haar.

Toen hij over haar man begon realiseerde zij zich pas dat de mannen elkaar kenden. Zou haar moeder zo in contact zijn gekomen met hem? Het zal toch niet? "Jammer", herhaalde hij, "het is een dappere man, jouw man". Zij keek hem verbaasd aan. In een seconde realiseerde hij zich dat zij het verhaal achter het zogenaamde bedrijfsongeval niet wist. Hij vertelde in het kort het verhaal van de jongen, die door de directeur werd geslagen. Haar man kwam tussen beiden en redde de jongen en beledigde hiermee de directeur. Zijn knechten namen hem mee achter de loods en sloegen hem verrot, niemand zou het wagen om de directeur te beledigen, niemand. Hij zou nergens voet aan de grond krijgen, had de directeur gezworen. Hij werd ontslagen en had verder gezocht, maar kon nergens een baan krijgen. Het is een klein stadje, weet je, de directeur had een zwarte schaduw over de toekomst van haar man geworpen. Het was het beste om naar Duitsland te gaan. Over een jaartje, misschien twee, is alles vergeten en kan hij weer terug. Zij hoorde het aan, stil. "Dat wist jij niet?" vroeg hij.

De ober kwam de tafel afruimen. Hij stapelde alles onhandig op een dienblad en liep wiebelend terug naar de keuken. Hij had dikke, witte kuiten, droeg een korte broek en platgetrapte slippers. Later kwam hij terug, keek haar verlegen aan en gaf haar een houten uil. "Hier", zei hij, "voor de baby". Hij had de uil zelf

gesneden uit een stuk hout van een olijfboom. "Bedankt", zei hij. Zij kon niets beters verzinnen en zei: "Graag gedaan!"

58 Open ramen

Ze stonden bij de voordeur, vader, moeder, twee dochters. De meisjes droegen dezelfde lichtblauwe plooirokjes en witte blouses. Ze droegen korte witte sokjes met een blauw strikje bij hun enkel en zwarte instappers. Ze hadden donkere ogen, ronde gezichten en lang bruin haar, de een met een blauwe strik erin en de ander met een wit kammetje. Ze keken hun moeder aan, je zag dat ze wilden zeggen: "wanneer gaan wij naar huis?" smekend zonder iets te zeggen. Vader zette zijn aktetas op de grond, rommelde aan zijn sleutelbos, stak de sleutel in de deur en liep met zijn rechtersvoet eerst naar binnen. Dit was hun nieuwe huis, net gekocht. Ze schuifelden onwennig naar binnen.

Net toen zij toevallig langsleiep vlogen de ramen en deuren open. Zij wilde doorlopen, wat had zij hier nog te zoeken, maar het voelde tegelijkertijd vreemd, dat een ander nu in haar ouderlijk huis ging wonen. Een vader en een moeder in de kamer van haar ouders, met het huisaltaar en de iconen van Hodegetria, zij-die-de-weg-wijst, en van Christus Pantocrator. Boven het huisaltaar hingen de trouwkransen van haar ouders. Zouden deze mensen daar ook hun kransen hangen in de kamer waar haar vader stierf? De kamer rook altijd nog naar kaarsenvet en wierrook. De geur was in de muren en de vloer geëetst. Zouden ze daar 's avonds samen de dag doornemen en elkaar liefkozen?

Na de bruiloft was haar moeder verhuisd naar het huis van haar nieuwe echtgenoot. Zijn huis had meer ruimte en comfort, "en minder herinneringen", had zij gezegd. Zij verlangde naar een nieuwe start. Ze waren twintig jaar getrouwd, hij overleed, het was niet anders, zij wilde nu verder met haar leven. Haar hele have en goed paste in een vrachtwagen en er bleef nog plek over. In een middag hadden ze alles ingepakt en overgebracht. Haar moeder had gevraagd of zij nog iets uit haar ouderlijk huis wilde hebben. Zij had rondgekeken, vluchtig, een blik geworpen op haar kindertijd, haar verleden. Haar kamer was zo gebleven ook al woonde zij er al lang niet meer. Haar oog viel op het grammatica-boek. Tussen de bladzijden zag zij de gedroogde madeliefjes, de gele meisjesogen, de sering en de viooltjes van een veldboeket, een illusie uit het verleden. Nee, zij wilde niets hebben, er lag hier niets meer van haar.

Het huis was snel verkocht aan dit gezin. Hij was advocaat of rechter, zij had het niet onthouden. Zijn vrouw was juf op een

school, maar was gestopt toen ze kinderen kregen, deze twee meisjes binnen een jaar. De meisjes, die kregen zeker haar kamer. Het was een grote kamer, waar zij haar hele leven had doorgebracht. Toen zij er was wilde zij wegluchten en toen zij weg was verlangde zij ernaar, naar haar meisjesbed met de roze pluizige deken, haar porseleinen pop en het geborduurd paard in een lijst aan de muur. Haar vertrouwde en benauwde kamer, daar gingen de meisjes nu slapen, dromen, huilen, verlangen naar ongrijpbare liefdes, giechelen en ziek worden van verdriet. Uiteindelijk zou er een als eerste weggaan en de ander achterlaten.

In de gang, stelde zij zich voor, was een lege, witte plek. Daar had de koekoeksklok gehangen. Elk uur had de klok geslagen, elk uur gemarkeerd dat de tijd vervloog en niet meer terugkeerde. Soms klonk de klok geruststellend, dat nog een uur voorbij was gekropen. Soms verdrietig dat het uur voorbij was en niet meer zou terugkeren. Zij hoorde de moeder door de open ramen zeggen, "Ach, kijk, een koekoeksklok! Wat een lelijk, ouderwets ding, zeg. Hij staat stil ook. Schat, haal deze weg, ik wil dat ding niet in mijn huis!"

59 Nieuwe start

In een doosje op haar kamer bewaarde zij de ansichtkaarten uit Duitsland. Ze bleven op het oude adres komen, de onderbuurvrouw bracht ze mee. Discreet duwde zij deze in haar hand. Ze waren allemaal grauw en korrelig met gebouwen, treinen of straten erop, een keer met een berg met sneeuw. De kaart was midden in de zomer aangekomen en was door het contrast exotisch. De teksten werden niet veel langer. Meestal stond erop "Groeten uit Duitsland" of "Het is hier koud, het regende de hele week" of "Hard gewerkt in de fabriek deze maand, het was druk". Zij kon zich nog goed herinneren hoe vanzelfsprekend en warm hun contact was, hoe ze in de schaduw van de olijfbom op het kerkpleintje hadden gepraat over zijn broer die was verdronken, hoe ze naar "de zetel" op de berg waren geklommen en van het uitzicht hadden genoten. Daar was niets meer van over. Elke keer hoopte zij op een persoonlijke boodschap, iets liefs of attents, maar elke kaart was weer een teleurstelling. "Ik ben niet zo'n schrijver" had hij haar gewaarschuwd. Zij had hem aangemoedigd om vooral kaartjes te blijven sturen, dan had zij het gevoel een beetje bij hem te zijn. Dat had zij beter niet kunnen vragen, de afstand die zij voelde werd groter en groter.

De postbode had vandaag voor de afwisseling eens een brief gebracht. Ook uit Duitsland. Deze was van haar man. Hij begon met "Liefste" en excuses dat hij al drie maanden niets van zich had laten horen. Ach, is het al drie maanden geleden, dacht zij. Hij vroeg hoe het met haar gezondheid ging, hoe het ging met zijn zoon of hij erg hard schopte. "Alvast oefenen", grapte hij, "om straks te voetballen met zijn oude pa". Hij hoopte dat het met zijn moeder goed ging. Zijn nieuws? Ja, waar zou hij moeten beginnen? Hij was in Bochum aangekomen en was begonnen in de autofabriek. Het waren lange dagen, schreef hij, hard werken, maar dat lukte best. Hij moest zo snel mogelijk de taal leren, anders kom je niet verder hier, dan blijf je simpel, slecht betaald werk doen. Ja, en dat was net niet de bedoeling, hé? Tegenover zijn pension woonde een student, die hem hielp met de taal. Hij kon zich al aardig redden, schreef hij.

Hij werkte in de fabriek samen met andere buitenlanders, vooral Italianen en Joegoslaven. Maar er waren ook jongens van hier. Hij kwam zelfs een bekende tegen, de broer van die verdrinken jongen, weet je wel. Hij woonde in hetzelfde pension als hij. Ze gingen met elkaar om, dronken een glaasje en speelden triktrak. Hij kletste nog wat over het weer, zei uit te zien naar haar brieven en besloot de brief met "je man".

Hij verzweg dat het hem enorm was tegengevallen in Duitsland. Hij miste zijn vrienden, hun grappen en vrolijkheid, de vanzelfsprekende nabijheid. Het werd vroeg donker, hij miste het buiten zijn, langs het strand lopen, in een schaduw zitten te niksken. Hij miste de grip op zijn leven. Hij moest als een baby alles leren, leren praten, leren lopen, alles opnieuw, een nieuwe vermoeiende start. Met zijn bravoure en bluf kwam hij hier ook een heel eind, maar hij had zijn draai nog niet gevonden. Het koste moeite en ging niet snel genoeg. Hij zou geld sparen, maar het meeste ging op aan schnaps. Het was goed tegen het koude, gure weer, hield hij zichzelf voor. Ook verzweg hij dat die student een studente was. Een vrolijke hippie met lange wijde rokken en blouses met grote paarse bloemen. Zij had rood haar en sproeten. Er was niets waar zij nee tegen zei.

60 Grip op het leven

Dat de groothandel in bouwmaterialen ging sluiten had niemand aan zien komen. En hoe het precies zat wist ook niemand. Het verhaal deed de ronde dat de ex-en en de zussen van de grote baas na maanden ruziën over de erfenis besloten om de boel te

verkopen. Er kwam geen serieus bod en dus sloten ze de tent. Een ander verhaal ging over corruptie en fraude, die aan het licht kwamen bij een controle van de belastinginspecteur. De burgemeester die jaren nauwe banden had met de handel en die zelf, beweerden boze tongen, ook zijn graantje had meegepikt, toonde ongekende daadkracht en stuurde de politie. De medewerkers werden naar huis gestuurd, de loods verzegeld en de poort met een dikke ketting vergrendeld. En dan was er ook nog een verhaal over geweld en maffiapraktijken waar de nieuwe leiding zich schuldig aan had gemaakt. Er waren mensen weggegaan, verdwenen. Er spoelde een keer een lijk aan van een voorman. Zijn mysterieuze dood werd in verband gebracht met de groothandel. Er waren geen bewijzen, maar de nieuwe politiefchef in het stadje begon rond te snuffelen. Kennelijk was dat de reden dat de directie van de ene op de andere dag met de inhoud van de kluis vertrok en alles verder zo achterliet.

Het was een vreemde gewaarwording dat de groothandel er stil en verlaten bijlag. De eerste dagen gingen er mensen kijken, bleven bij het hek staan en keken sprakeloos naar het gebouwen. Maakten dan een praatje. De verhalen werden wilder en spannender. Elke dag was er weer een nieuwe onthulling, waren er onbekende feiten, smeulige details. De lokale krant kon het nauwelijks bijhouden. De koppen werden elke nieuwe editie nog schreeuweriger met meer uitroeptekens. En elke dag bleek de groothandel nog steeds gesloten, nog steeds leeg en spookachtig.

Ze zaten zondag aan tafel. Haar moeder had de schaal uit de oven gehaald. Het huis geurde heerlijk naar rozemarijn, tijm en knoflook. Haar stiefvader had de krant dichtgevouwen en was gaan zitten. Na het gebed brak hij het brood en begon stilletjes te eten. Ze aten en staarden naar hun bord. Na een tijdje begon hij over het hoofdartikel in de krant. Er stond in dat het stadje vanaf de eerste dag had gevoeld dat een pijler onder de lokale economie was weggefallen. De werkloosheid was gestegen, de toeleveranciers misten omzet en het belangrijkste was dat de aanleg van de spoorlijn vertraging had opgelopen. Hij knikte, hij was het kennelijk eens met de krant. Hij schudde zijn hoofd. Hij kon het nog steeds niet geloven dat de groothandel zo plots was gestopt. Dat hij het niet aan had zien komen, vond hij moeilijker te verkroppen dan dat hij zijn baan kwijt was. Hij zweeg vervolgens weer.

Zij keek naar haar moeder. Die deed altijd zo haar best om ongemakkelijke stiltes met geklets over van alles en nog wat te vullen. Over het weer, de kat van de burens, een geraniumstekje dat zij had gepland en dat was aangeslagen, over de druiven die zij op de markt had gekocht en die zo zoet waren. Maar ook haar moeder at zonder te praten. Zij keek haar nauwelijks aan, elke keer wendde zij haar blik af. Zij verontschuldigde zich. Vanwege de zwangerschap moest zij de laatste tijd vaak plassen. Toen zij

terugkwam merkte zij dat die twee elkaar veelbetekenend aankeken. Zij zette zich schrap: er kwam nu een mededeling. Het leven ging door. Hij had een baan gevonden in de hoofdstad. Hij vertrok binnenkort, zij zou spoedig volgen.

Zij schoof haar stoel naar achteren, steunde met haar handen op tafel en stond op. Moest zij haar moeder nu troosten, geruststellen, geluk of succes wensen? Zij wist het echt niet. Zij zei: "Goh, ik moet weer plassen!"

61 Veelbetekenend aangekeken

Het gaat prima, ja, prima, had de vroedvrouw gezegd. Nog een paar weekjes, drie, vier, dan is hij er, hoor. Zij keek haar met een vrolijk gezicht en pretogen aan. Het wordt een jongen, geloof mij, meid, ik kan het weten. Zij haalde uit haar borstzak een klein boekje. Zij had in veertig jaar meer dan duizend, misschien twee duizend kinderen op de wereld helpen brengen, zei zij trots. In dit boekje staan ze allemaal. De namen van de moeders en of het een meisje of jongen wordt. "Ik had het elke keer goed! Elke keer!" Zij tikte met haar vinger op het boekje. "Ik noteer jouw naam. Zie je hier?" Zij liet haar naam in krullerige letters zien. Toen hield zij het boekje dicht bij haar borst en schreef het geslacht van het kind op. "Zo! Dat ligt vast! Een jongen!" Stiekem schreef zij op "meisje". Zij had het hoe dan ook goed.

Het was een dikke, kleine vrouw met grote en zachte handen. Zij verfde duidelijk haar haar, het was te zwart en te dun. Zij had een grote neus, op haar kin een moedervlek waar een paar haartjes uitstaken. Nuchter en sterk type, een aanpakker, zij kon alles aan, leek wel. Zij keek geamuseerd naar de zorgen en onzekerheid van elke aanstaande moeder. Elke keer spannend, een wonder, maar na zoveel wonderen waren haar zorgen steeds kleiner, onbeduidender. Het gaat meestal, eigenlijk altijd, goed, dat moet je onthouden, zei zij ter geruststelling. Hoe zwaar het ook is, vrouwen kunnen dit, heus.

Het viel haar op dat deze jonge vrouw helemaal geen zorgen had. Zij was ... , welk woord paste het beste? Laconiek, dat was zij. Niet geïnteresseerd. Zij had dikwijls een afwezige blik, zij was er niet bij, wilde er niet bij zijn. Het was misschien haar manier, stille wateren en zo. Maar het stemmetje in haar hoofd sloeg alarm. Zou dit meisje zich aan haar baby hechten? De meeste moeders zijn op slag verliefd op hun kleine spruit, maar er zijn er ook die het

gevoel in het begin missen. Het kwam meestal, eigenlijk altijd wel, goed.

Laten wij er maar het beste van hopen, had zij tegen de onderbuurvrouw gezegd die mee was gelopen naar de deur. Zij was er meestal bij als zij op controlebezoek kwam. De twee vrouwen kwamen elkaar wel eens tegen in het ziekenhuis en kenden elkaar als collega's. De vroedvrouw had gelijk, zij had hetzelfde gevoel, bekende zij. Maar dat komt wel goed, herhaalde zij, beslist. Ze keken elkaar veelbetekenend aan. Het is te hopen dat het een jongen is, moeders hebben een zwak voor hun zonen. De buurvrouw klopte de vroedvrouw op de schouders, tot ziens, tot ziens. Ik kom volgende week weer, zei zij, en waggelde weg naar het volgende bezoek.

Zij zat op de bank in een modetijdschrift te bladeren. De buurvrouw maakte een praatje. Over hoe zij zich voelde. Nog een paar weken, spannend, hoor. Leuk. Heb je de wieg van de baby al klaar staan, zijn kleertjes, luiers, daar kun je nooit genoeg van hebben en slabbetjes, stapels heb je straks nodig. Zij had de spulletjes zien staan, gestapeld in een hoek van de kamer, schoon en netjes opgevouwen, maar liefdeloos verlaten. In het wiegje lag een dekentje, met een geborduurd beertje. Een paar steken maar, met liefde gemaakt. Hopelijk was zij het, dacht zij, die het dekentje had geborduurd, een teken van genegenheid.

"Ach, meisje, toch, al is jouw leven ellendig, dit kleintje kan er niets aan doen". Dacht zij het of zei zij het hardop, het meisje keek in elk geval niet op.

62 Liefdeloos verlaten

Het was de laatste keer dat de moeders samen in de schaduw voor het huis zaten. Haar moeder kwam afscheid nemen, over twee uurtjes vertrok de trein naar de hoofdstad. Haar man had zich er al gevestigd, was in een gevangenis begonnen als hoofdbewaker en liet weten dat het tijd was, zij moest nu komen. Liever was zij gebleven tot na de geboorte van haar kleinkind. Maar haar dochter had gezegd dat dat heus niet nodig was, zij ging zich wel redden en anders vrouwen zat in de buurt om haar te helpen. Het gaf haar rust dat haar moeder niet de hele tijd voor haar voeten liep, dat zij eindelijk zou vertrekken, dat sentimenteel wachten op het naderend afscheid was ook overdreven, hield zij zichzelf voor. Dat haar moeder nauwelijks op bezoek kwam, misschien een keer per

week en dat zij zo naar en afstandelijk tegen haar deed dat zij het maar kort samen uithielden, zag zij niet.

De moeders hadden hier vaker gezeten en gepraat over de kinderen. Hoe het ging, altijd goed natuurlijk, over hun dromen, groots en gezegend, over de kleinkinderen, die zouden komen. Iedereen moet zijn eigen weg vinden, herhaalden ze, en knikten beiden. "Welke weg eigenlijk?" vroeg zij deze keer met haar koffertje naast haar stoel. "Ik had nooit gedacht dat ik zou trouwen en uit het stadje zou vertrekken. Mijn leven was hier met mijn man en mijn dochter. Hoe weten wij waar de weg ons heenbrengt? Kunnen wij kiezen om te gaan of om te blijven?" Ze dronken koffie en keken met zijn tweeën in het kopje in de hoop iets te zien van hoop. "Ik zie een weg ...", zei zijn moeder zoals altijd, zij zag altijd wegen en wees op een plekje waar de koffie langs was gesijpeld. Nogal wiedes, zei zij vervolgens, ik vertrek zo! Ze moesten allebei erg lachen.

Zij keek op de klok. Op hetzelfde moment stopte de taxi voor de deur. Het was nu tijd om te gaan. De chauffeur pakte het koffertje, het woog haast niets, hij legde het in de kofferbak. Deed het portiek open en vroeg: "mevrouw, gaan wij?" Zij wilde het afscheid bezegelen met wijze woorden en adviezen, had toezeggingen willen vragen en van alles willen beloven. Niets van dit alles kon zij onder woorden brengen. Het enige dat zij vroeg was of zij op haar dochter wilde passen. Zij zei het alsof zij een klein kind even achter zou laten bij een buurvrouw om boodschappen te doen en bij de deur zou zwaaien, "ik ben zo terug, hoor, pas je even op haar?" Ze omarmden elkaar, ja, natuurlijk pas ik op jouw dochter, zij is mijn dochter ook, zei zij met tranen in de ogen. Ga gerust naar jouw man toe, naar de hoofdstad, volg jouw weg. Je komt toch terug om ons te bezoeken straks als de kleine er is. Kom anders met Kerst, dan vieren wij het samen. Ja, laten wij dat doen.

Zij zei: "Jammer dat mijn dochter slaapt. Ik had haar even willen zien, afscheid van haar willen nemen, zeggen dat ik van haar hou ..." Zij stapte in de taxi. Toen het portiek van de taxi dicht sloeg, opende haar dochter haar ogen. Zij vertrok dus, haar moeder. Zij wilde opstaan, naar haar toe rennen, zoals zij dat deed toen zij nog klein was, haar hoofd verstoppen in de plooiën van haar rok en haar stevig vasthouden als teken dat zij er was, bij haar, veilig. Zij verlangde naar onschuld en geborgenheid en het besef dat iemand voor haar zorgde, over haar waakte. Zij wist niet wanneer zij dat gevoel, het warme gevoel voor haar moeder, kwijt was geraakt. En waarom? Zij hoorde de taxi wegrijden.

63 Vasthouden

In de stilte van de kleine kamer rolden de dobbelstenen van het triktrakspeel oorverdovend tegen de houten rand. Hij pakte twee stenen en sloeg ze hard op de plek waar ze moesten zijn. Tevreden, het gaat lekker, dit potje. Hij bracht de sigaret naar zijn mond, inhaleerde en keek met samengeknepen ogen naar de tegenstander. Eens kijken hoe je je gaat redden, makker, dacht hij. Die pakte de dobbelstenen, liet ze in zijn gesloten handpalm dansen, zachtjes klikkend en gooide ze op het bord. Aaah! riep hij theatraal, het geluk is met mij. Hij plaatste zijn stenen, klapte in zijn handen en pakte zijn sigaret van de rand van de overvolle asbak. De rook kwam in zijn oog, wreef er met zijn pink in en keek naar zijn tegenstander. Kom maar op dan, laat wat zien, dacht hij.

Het waren lange donkere avonden die ze zo doorbrachten in hun pension. Ze werkten in ploegendienst in de autofabriek, begonnen vaak vroeg of gingen juist door tot in de nacht. Daarna gingen ze naar hun kamer. Het complex bestond uit dertig slaapzalen en nog eens een twintigtal kamers. Ze waren beiden gestart in een slaapzaal. Je had daar weinig rust. Kwam je net terug van de nachtdienst lagen er een paar te snurken, anderen stonden alweer op om naar het werk te gaan. Het waren allemaal jonge mannen. Het rook er muf naar zweetvoeten en plas. Toen ze de kans kregen namen zij een eigen kamer. Was wel drie keer zo duur, klein en helemaal aan het eind van een lange gang, maar de deur kon dicht en je was dan alleen. "In je eigen stank en zoi", zei hij lachend.

Hij was er nog maar net, realiseerde hij zich, een maand of vier, maar het voelde als een eeuwigheid. Zijn maat zat er alweer een jaar. Ze kwamen uit hetzelfde stadje, kenden elkaar via-via en anders hun levenslijn wel, hadden dezelfde achtergrond. In hun gesprekken ontdekten ze steeds meer gemeenschappelijke kennissen en vrienden, gebeurtenissen die ze beiden hadden meegemaakt, plekken waar ze samen waren, maar het niet van elkaar wisten. Hij kon zich goed herinneren dat de broer van zijn maat was verdronken. Het hele stadje was in shock toen het gebeurde. Iedereen was op de begrafenis. "Zeg, hoe gaat het met je moeder?" vroeg hij opeens. Iedereen had het over haar onnoemelijk verdriet na de dood van haar kleine engel, zoals zij hem noemde, haar lieveling. Hij moest er zomaar aan denken. "Goed, het gaat goed", antwoordde hij. "Nou, ja, goed ... Het leven gaat door". Zijn moeder, die niet door wilde leven, die elke dag, nog steeds, naar het graf van zijn broer ging, om het te verzorgen, het olielampje aan te steken, de bloemen water te geven, het marmer te boenen, zodat het zou glanzen, die dan uren en uren naar zijn foto zat te staren. En hilde, de tranen liepen over haar

wangen, hoeveel tranen hebben moeders eigenlijk, vroeg hij zich af, zijn ze nooit op? Zijn moeder zat bij het graf, vouwde de handen op haar schoot en dacht aan haar zoon. Dat hij nog een baby was en voor het eerst had gelachen, eerste tandje, later eerste stapje. Hoe zij hem in haar armen hield en met haar neus in zijn nekje de zoete babygeur had opgesnoven. Wat zou zij er voor over hebben om hem nog een keer vast te houden, zijn warme handjes in de hare te voelen.

“Hoe gaat het met jouw vrouw?” vroeg hij vervolgens. “Wanneer komt de baby?” Het zou niet meer lang duren, dacht hij, een paar weken, drie of vier, had hij begrepen. Hij keek afwezig, dacht aan thuis, aan zijn zoon, wat hij allemaal met hem zou doen, voetballen, samen op pad met de auto, samen een drankje nemen en de meisjes nafluiten. Hij moest lachen, ja, mijn zoon. “Jammer dat je er niet kunt zijn” zei hij, voor haar bedoelde hij. “Ik heb niet zoveel met baby’s. Ik zie mijn zoon wel als hij wat groter is. Later.”

64 Later

De dag was zonnig begonnen. De hele maand oktober had het onophoudelijk geregend, maar deze laatste dagen liet het zonnetje zich zien. Niet zoals hij het gewend was, uitbundig licht tegen een strakblauwe hemel en zelfs in de herfst helder en opgeruimd weer, maar bescheiden, heilig eigenlijk, mies. Hij voelde de kou tot diep in zijn botten doordringen, zijn gewrichten, het begon bij zijn voeten en trok omhoog naar de rest van zijn lijf. Maar deze dag beloofde heel wat. En hij had nachtdienst, dus tijd om te genieten. Zij had hem overgehaald om een wandeling te maken in het park. Zij droeg een lange bruin-paarse rok, een paarse blouse, een harige lange bruine jas en paarse laarzen. Op haar hoofd, om haar rode haar had zij een sjaal gewikkeld. Zij was een explosie van kleur en nonchalance aan zijn arm. Hij werd er vrolijk van.

Ze liepen om grote plassen regenwater heen, de druppels van de takken vielen alsof het nog regende, het was rustig. Zij wees op van alles en noemde de woorden: boom, eend, regen, ha, dat woord kende hij al, modder, laarzen, vakantie, regenboog. Hij papegaaide de woorden braaf, deed zo nu een poging om er een zin van te maken, heb modder op laarzen, zoiets en slenterde door. Ze liepen dieper en dieper het park in, het werd donkerder en kouder. Het liefst ging hij weer terug naar haar kamer, naar de wanorde van haar leven, naar haar warme bed, met haar, zonder woorden. Het begon te regenen, zachtjes eerst. Hij trok haar mee, kom, wij gaan. Waarom, gebaarde zij. Een beetje regen. Kijk hoe

mooi de herfst is, die kleuren van de bladeren op de grond, de kleuren van de bomen, donkergroen, bruingeel, vuurrood. En die geur. Zij vulde haar longen met de geur van natte aarde, hout en bladeren, een zoete geur, de geur van troost.

Toen ging het harder regenen. Ze schuilden onder een afdakje van een kerkje en renden door de buien door naar haar kamer. Zij was vrolijk, lachte, had rode wangetjes van plezier en inspanning. Hij hield haar vast, snoof de geur van haar natte haar, van de warmte uit haar kleren, hun kleren vielen op de grond, zij trok hem naar zich toe, ze lagen op de vloer en genoten van elkaar. De regen tikte discreet tegen het raam, hij viel in slaap. Hij werd wakker van haar gitaar. Na het vrijen ging zij altijd naakt op een stoel zitten, zette haar ene voet op een krat, hield haar gitaar voor zich en speelde treurige deuntjes. Haar houding, zoals zij daar zat, haar borsten, net boven de rand van de gitaar, haar bleke huid met het rode haar dat zo prachtig bij de kleur van de gitaar paste, dat wond hem enorm op. Maar vooral haar zorgeloosheid, haar vrije geest. Zij was daar omdat zij dat wilde. Zij was met hem omdat zij dat wilde. Alles was bij haar simpel en ongecompliceerd.

Uit de zak van zijn jasje haalde hij zijn sigaretten. Er viel een enveloppe uit de zak. Hij stak de sigaret aan en las de brief van zijn moeder. Zij vertelde over zijn vrouw, daar ging het goed mee. De bouwmaterialengroothandel was gesloten, schreef zij. Iedereen van de directie was verdwenen. Zij liet doorschemeren dat de kust nu veilig was en dat hij spoedig kon terugkeren. Uit zijn zak haalde hij nog twee brieven. Precies dezelfde als de vorige, hetzelfde handschrift, weer van zijn moeder. De toon was strenger. Zij had met mensen gesproken, hij kon weer terug, weer aan de slag, weer naar huis. Hij hoefde zich geen zorgen te maken, het was oké. De laatste brief was korter, vol verwijten en dreigementen. Hij moest terugkeren en wel meteen. Zijn verantwoordelijkheid nemen, zijn kind had straks een vader nodig.

Zij zette haar gitaar tegen de stoel aan, liep naar hem toe met een ondeugende blik, ging op hem liggen. De brieven vielen op de houten vloer.

65 Terugkeren en wel meteen

Over de brieven aan haar zoon had zij haar niets verteld. Ze hadden het nooit over hem. Zijn moeder om zijn afwezigheid niet te benadrukken, zijn vrouw omdat hij haar koud liet. Dat hij vier maanden geleden plots vertrok om in Duitsland te gaan werken,

had haar overvallen. Maar ook trots gemaakt. Er was kennelijk iets voorgevallen in de groothandel waar hij werkte. Een bedrijfsongeval, pff. Zij had nooit in die onzin geloofd. Beetje bij beetje had zij de puzzel gelegd. Hij kon niet anders, nam zijn verantwoordelijkheid en ging als gastarbeider werken. Hij was heel duidelijk in zijn plannen, wat hij zou doen, waar zijn vrouw zou wonen, over het huis en alles. Zelfs over zijn lieveling, de blauwe Citroën was hij heel expliciet. Hoe lang dit alles zou duren was onduidelijk, wel begrijpelijk. Hij zou weer thuiskomen, dat wel, over een jaar, misschien twee. Zij had verwacht dat met het sluiten van de groothandel alle belemmeringen weg waren en dat hij per omgaande op de stoep zou staan. Daar zag het er niet naar uit.

Met haar zwangere schoondochter in afwachting van de baby, dat was haar leven. De dagelijkse routine van schoonmaak, boodschappen doen, koken, eten, zondags naar de kerk, gaf rust. Zij vond rust in haar tuin met haar groenten, kruiden en bloemen. Soms liep zij heen en weer in haar tuintje alsof het 's werelds grootste park was. In elk hoekje zag zij iets groeien, iets dat nieuw was en nog niet eerder ontdekt. Op de markt hoorde zij het laatste nieuws van het stadje, kranten las zij niet. Soms dronk zij een kopje koffie met vriendinnen of met haar nichten. Zij had een brief geschreven naar haar zoon. Zij was blij dat zij persoonlijk het goede nieuws kon brengen. Zoon, de weg is open, je mag weer terug.

Zij wist hoe hij het stadje, zijn vrienden en het weer miste. Van wat zij ervan begreep was het daar niet zo mooi en zonnig. Het was vroeg donker, mensen gingen naar huis en sloten zich daar op, ze gingen niet uit. Ze waren stug en gesloten. Zij hoorde die verhalen en haalde haar schouders op. "Nou, dat is dan zo. 's Lands eer, 's lands wijs, je leven maak je zelf", besloot zij, als haar zoon zich daar niet thuis voelt, het is maar tijdelijk. Nu reageerde hij niet op haar brief. Zij stuurde er nog een, en daarna weer.

Het begon haar enorm te irriteren. Zij was het liefst naar hem toegelopen en hem aan zijn oor getrokken. Hier jij! Haar gevoel zei dat er meer aan de hand was. Hij was natuurlijk geen spat veranderd. Zij dacht terug aan alle slapeloze nachten dat zij op hem had gewacht, aan al zijn stommiteiten en avonturen, waarvan zij de schade achteraf moest repareren, betalen of oplossen. Waar was hij nu mee bezig? Zijn kind zou elk moment worden geboren, zou het zijn vader moeten missen? Het gevoel van onvolkomen, niet compleet zat bij haar diep. Zij voelde zich schuldig dat zij haar zoon zonder vader moest grootbrengen. De kinderen in de buurt noemden hem "de zoon van de weduwe". Dat deed haar pijn, elke keer weer. Dat zij er niets aan kon doen, haar man was zo vroeg gestorven, deed niets af aan haar gevoel. En wat was nu de bedoeling? Dat haar kleinzoon ook zonder vader zou opgroeien?

Zij keek naar haar schoondochter. Zij lag op de bank en bladerde in een tijdschrift. Dat was tegenwoordig haar favoriete tijdverdrijf. Zij las ze niet, zij bladerde, vluchtig, achteloos, apathisch. Zij hield haar hart vast voor de baby straks. Was het kleintje welkom? Zij wist jammer genoeg in haar hart het antwoord.

66 In afwachting

Haar schoonmoeder ging naar de kerk op de dag dat de aartsengelen werden gevierd. Er waren ook twee herdenkingsdiensten. Zij had gezucht en een kruis geslagen, God hebbe hun ziel! Het zou even duren voordat zij terug zou zijn. Zij had slecht geslapen, had pijn in haar rug, onrustige benen, lag te draaien met haar dikke buik, zij was het helemaal zat. Nauwelijks geslapen en toch naar gedroomd. Zij was op weg ergens naartoe, geen idee waar zij wilde aankomen, halverwege was zij verdwaald en toen zat zij naakt in het midden van een circuspiste, het zaagsel prikte in haar billen, de schijnwerpers schenen in haar ogen. Zij schrok wakker. Zij zat te wachten op het eerste licht van de ochtend, alsof er dan iets zou veranderen.

De vorige avond was de onderbuurvrouw langsgekomen. Zij wilde nog wat dingen rond de bevalling doornemen. Het kon elke dag gebeuren, had zij gezegd. Zij had aan een stuk door gekletst. Over hoe het voelde, wat zij moest doen, vooral niet moest doen, naar haar lichaam luisteren, de natuur zou alles in goede banen leiden. Over ademhaling, weet je nog, zei zij, rustig in- en uitademen. Zij legde haar hand op haar knie. Je kunt het, herhaalde zij met hese stem. "Wacht maar, straks heb je jouw baby in je armen, wat een wonder. Iedereen zegt dat jij een zoon krijgt, maar ik hoop op een dochter. Net zo'n knappe meid als haar moeder!" Zij stond op, duwde de hand weg en zei: "Wat weet jij er toch van? Jij hebt niet eens kinderen! Hou op met dat geklets!" De buurvrouw had haar met grote ogen aangekeken. Zij had verteld over haar kinderwens, dat het haar niet was gegeven om moeder te worden, dat zij daar veel verdriet van had. "Lieverd, ik wil je alleen maar helpen!" Nee, nee, had zij geschreeuwd. "Laat mij met rust, ik heb jou niet nodig. En zit niet de hele tijd aan mij, stomme pot!" De buurvrouw vertrok huilend.

Zij ging op de bank liggen, trok een dekentje over haar koude benen en ging verveeld in een tijdschrift bladeren. Zij las het feuilleton met als titel "Zomerliefde". Zij had al honderd keer gelezen hoe de knappe arts verliefd was geworden op een jonge verpleegster. Hij twijfelde of hij bij zijn vrouw zou blijven of zijn

hart zou volgen. Hij twijfelde al drie afleveringen lang, wat een sukkel! "Kies nou, idioot!" riep zij. "Moet ik het voor je doen?" Ja, nou, wat zou ik kiezen, ik zou mijn hart volgen of zo, geen idee eigenlijk. Zij bladerde verder naar reclames voor modieuze kleding, kapsels, babykleding. Het viel haar op dat de vrouwen op de foto's zo gelukkig glimlachten en blij hun echtgenoot aankeken. Zal wel. Zij smiet het tijdschrift in een hoek, hees zichzelf op en liep naar het toilet.

Nog geen twee stappen had zij gezet of haar vliezen braken. Zij stond opeens in een plas water. Natte benen en haar sokjes waren nu ook nat. Jee, wat veel, was het eerste wat zij dacht. Ik moest maar eens een dweil halen, daarna. Zij schuifelde naar de keuken. Nog een plons water liep uit haar. "Even zitten", fluisterde zij. De zeurende pijn in haar rug werd heftiger, zij kreeg krampen in haar benen en haar buik. Moest weer gaan staan, dat deed nog meer pijn. Liggen was ook geen optie. Zij moest denken aan die ene keer dat zij met haar vader naar zijn geboortedorp was gegaan. Een koe was aan het bevallen. Zij draaide, liep naar voren en naar achteren, loeide hartverscheurend, wilde liggen maar kon dat niet. Haar vader had gezegd: "Arme koe" en stak zijn arm diep in haar om het kalf eruit te trekken.

67 Bevallen

De zeepbelletjes spatten uit elkaar, er kwamen nieuwe bij, een heen en weer bewegen van wit schuim. Het blok zeep, groot en vierkant, vulde haar hand, glibberde niet weg. Zij boent zorgvuldig haar vingers, palmen en polsen. En nog een keer. Zij legt het blok naast de kraan en wrijft in haar handen, een voor een de vingers, de nagelriemen. Haalt diep adem, heerlijk die geur van Marseillezeep, die beige glans van het blok. Handen wassen had voor haar iets meditatiefs. Elke keer na een bevalling, na de geboorte van een kindje, om haar handen zorgvuldig te wassen, even de tijd nemen, in te ademen, tot rust te komen. Zij ging wijdbeens staan, stabiel, om weer te aarden, weer terug naar de alledaagsheid, naar verder met deze dag. Zij wreef in haar handen, lekker zacht, schoon, fris. Zij spoelde het schuim weg, schudde het water van haar handen af en nam de schone witte handen die naast haar hing.

Zij keek naar haar spiegelbeeld. Bracht een plukje dun zwart haar op zijn plek, keek in haar donkere blik, de lachrimpeltjes naast haar ogen en mond. En knikte, het is weer gelukt. Wat een wonder! Zij liep terug naar de kamer waar een kopje koffie op haar

stond te wachten. "Ga lekker zitten!" zei de kersverse oma. Zij had naast het kopje een schaalje met boterkoekjes gelegd. "Het is al bijna ochtend". Ze gingen zitten en zwegen een tijdje. Het was stil in huis. Zij staarde even in de bruine weerkaatsing in het kopje en nam een slok. Meteen voelde zij het leven en de kleur in haar terugkomen. De slok liet een warm spoor achter in haar keel, haar borst en haar buik. Ach, heerlijk. Zij nam nog een slok en een hap van een koekje.

De vrouwen keken elkaar aan. Ze hadden een heftige dag achter de rug. De vroedvrouw zei: "Het was een zware bevalling. Ik heb er veel, heel veel gedaan in mijn leven, maar dit was een zware, ja". Zij vertelde er niet bij dat zij gedurende de hele dag had getwijfeld of het wel goed zou komen. Het was in de vroege ochtend begonnen. Het meisje had weeën, heftige pijn, de vliezen waren gebroken, zij had haar even gecontroleerd, gevoeld, alles verliep normaal, het zou nog wel even duren, dacht zij. Zij had in haar ogen gekeken. Zo rustig en laconiek als zij de hele tijd had geleken, nu was zij in paniek. Het had haar overvallen, leek wel. Alsof zij niet wist dat zij een kind zou krijgen. Kan dat eigenlijk? Dat je al die maanden een dikke buik rondsleept en niet verlangt naar het moment dat het over is? Spannend vinden alle vrouwen het, ook die voor wie het niet de eerste keer is, ze zien op tegen de pijn, maar nog groter is het ongeduld. Laat het snel achter de rug zijn.

Dit meisje was in paniek. Als een opgejaagd dier, als een waanzinnige, gedreven in een hoek, zij kon geen kant op. Haar angst, het gevaar kwam van binnen. Het moest eruit, maar zij durfde niet. Zij wilde, leek wel, de situatie niet onder ogen zien. Zij liet zich niet helpen, geruststellen, raken. Hoe langer het duurde, hoe erger het werd. Zij werd moe, was al tegen de middag uitgeput, maar het zou nog uren duren. "Waar vecht je tegen, schatje?" had zij op een gegeven moment gevraagd, "laat het gebeuren". In al haar jaren in dit vak had zij nog nooit een vrouw geslagen. Maar zij deed het gisteren dus wel. Zij gaf haar een flinke oorvijg, vol met de palm op haar gezicht dat roodgloeiend was van woede en verdriet. "Kijk mij aan!" had zij boos geroepen. "Nu doe je wat ik zeg!" Hoe kon zij haar helpen als zij niet geholpen wilde worden. Toen duurde het nog maar even. Heel stilletjes perste zij nog een laatste keer.

68 Een wonder

Zij was uitgeput. Op. Leeg. Zij wilde alleen maar slapen. Nooit meer wakker worden. Haar lijf dat pijn deed loslaten en wegvliegen. Zij slikte, het ging nauwelijks, zij had zo'n enorme keelpijn. Het minste licht, het minste geluid deed haar hoofd ontploffen. Laat mij alsjeblieft met rust, laat mij alleen, ik wil er niet zijn. Hoe lang zij daar zo had gelegen wist zij niet. Er kwamen mensen langs, ze spraken met haar, ze gingen weer weg, schaduwen in het wazig schijnsel van de deuropening. Zij werd gewassen, zij voelde het lauwe washandje over haar gezicht en armen, over haar buik. Zij liet het gebeuren. De geluiden kwamen van ver, woorden, voetstappen, een baby die hilde.

Wanneer zij voor het eerst haar zoon zag, wat het moment precies was, het moment waarvan je later zou zeggen "ik weet het nog precies", zou zij niet kunnen vertellen. Was het bij de geboorte, toen de navelstreng werd doorgesneden? Of de volgende dag toen zij hem probeerde aan te leggen voor de borstvoeding en het niet lukte? Of was het de week erna alweer toen hij de hele tijd had gehuild en haar schoonmoeder het kind pontificaal bij haar had gelegd, als statement "hier is hij!" Zij wist het echt niet. Hoe hij eruit zag zou zij zelfs niet kunnen beschrijven. Zij zag hem, zij draaide zich even om en was hem alweer vergeten. Hij glipte de hele tijd weg uit haar gedachte. Zij voelde aan haar borsten, ze waren zwaar en pijnlijk, zij had last van stuwings. Van die voeding was niets terecht gekomen. Het lukte niet, maar zij wist niet meer of zij het had geprobeerd. Haar schoonmoeder had een buurmeisje dat net was bevallen gevraagd of zij ook deze kleine de borst zou kunnen geven. Dat was geen probleem, melk zat, zei de jonge vrouw, blakend van gezondheid en levensvreugde. De kleine begon bij te komen. Het was ook voor hem een zware bevalling. Het was kantje boord. Hij had het gered.

Zij zou ruim zes jaar later liggend in een ziekenhuisbed met haar zoon naast zich, oprecht zeggen dat het haar eerste bevalling was. Dat alles heel rustig en geleidelijk was gegaan. Zij had de weeën goed opgevangen, kunnen ontspannen, op haar ademhaling gelet. Zij was dolblij met hem. Wat een prachtige, wondermooie baby, met veel donker haar en van die fijne lieve haartjes op zijn rug. Hij had piepkleine roze vingertjes met minuscule doorzichtige nagels. Hetzelfde aan zijn teentjes die nog kleiner waren. Hij had eerst behoorlijk gehuild met een tandeloos ongeduld, dat was goed, had de dokter gezegd, voor de longen. De dokter was heel tevreden, het was een prima bevalling, zo zou hij er wel honderd per dag kunnen doen. Na wat gekrijs lag haar zoon tevreden op haar buik, deed zijn ogen open en zocht haar blik in het vreemde licht in deze

ruimte. Zij had van geluk gehuild, het was zo'n wonder, zo een groot geluk. Alles zou zij voor hem doen. Haar man leunde tegen het bed, keek haar met vertrouwen en liefde aan. Hij was de gelukkigste man op aarde, zei hij en zijn lip bibberde van de emotie.

Haar man had er op aangedrongen om hem te halen. Hij begon er vaak over, over haar eerste kind, de zoon die zij bij haar schoonmoeder had achtergelaten en was vertrokken. Het was haar kind, haar vlees en bloed. Ik wil er ook voor jouw zoon zijn, had hij gezegd. Laten wij de jongen bij ons halen. Ik zal van hem houden, alsof hij van mij is. Zij kletste zich eruit, het kon niet, het kon nu niet. Of zij zweeg. Een antwoord over hoe het precies zat en waarom kwam er niet. Ik ben geen slechte moeder, zei zij vele jaren later tegen haar zoon. Maar zij kon zich zo weinig uit die tijd herinneren.

69 De gelukkigste man op aarde

Het telegram van zijn moeder was kort. "Gefeliciteerd met geboorte zoon. Kom naar huis." Hij had het vrolijke nieuws op het werk verteld. Collega's drukten hem stevig de hand, anderen omhelsden hem en klopten hem op zijn rug. Een kind, een zoon zelfs, wat een zegen! Gefeliciteerd, man, veel geluk. Hij had een doos Turks fruit meegenomen en zijn ploeg getrakteerd. De mannen hadden in een pet geld ingezameld en hem aan het eind van de werkdag een handjevol biljetten overhandigd. "Voor jouw zoon!" zeiden ze, mannen die hun kinderen misten nu ze hier moesten werken en het gezin elders was. Ze hadden in hun eigen land baby's achtergelaten en zouden, dat wisten ze, op een dag al grote kinderen ontmoeten.

Alle wensen en aandacht maakten hem blij. Hij was trots, de gelukkigste man op aarde, hij had een zoon, was vader. Hij miste zijn vader, die hij nooit had gekend, maar zijn afwezigheid voelde. Een foto, wat verhalen, wat laat een man achter als hij te vroeg dood gaat. Wat had hij graag de dingen die hij samen met vrienden had gedaan en ontdekt, met zijn oude pa willen meemaken. Jammer dat hij er niet was nu zijn kleinkind was geboren. Op de echt belangrijke momenten in het leven dacht hij altijd aan hem. Wat voor een vader zou hij zijn als hij tijd van leven had gehad, dat vroeg hij zich af en was er zeker van dat hij er altijd voor hem zou zijn voor alles dat hij nodig had. Als steun en aanmoediging. Moeders zijn anders. Moeders zijn streng en zacht, ze zijn er altijd, soms wil je bij ze zijn en soms zo ver

mogelijk bij ze vandaan. Je weet nooit welke manier ze gaan gebruiken om je precies te laten doen wat ze willen. Hoe dan ook je verliest het altijd van ze, een liefdevolle zachte omhelzing die je verstikt. Hij had zich zijn hele leven uit die omhelzing gevochten. Was je echt ooit helemaal vrij?

Hij stuurde een telegram als antwoord. "Blij. Tot gauw" en ging met vrienden naar de kroeg. Het was koud, binnen waren de ramen beslagen, het stond blauw van de rook. Ze dronken bier en schnaps. Op de gezondheid van de zoon. En op de gezondheid van alle zonen en op hun eigen gezondheid, want ze waren iemands zoon. Iedereen miste iemand die niet bij hem was, dat was het lot van de gastarbeider. Maar gelukkig zou het kort duren, straks gingen ze weer terug. Dachten ze.

Het was laat toen hij uit de kroeg vertrok. Hij stond buiten in de miezerregen. Heerlijk die frisse lucht, hij was in een adem wakker. Hij ademde nog een keer diep in. De regen, de kou, zijn lijf was vol leven en energie. Tegen zijn vriend zij hij dat hij nog een ommetje zou maken. Hij liep een stukje langs het spoor en langs het park. Op zijn jas bleven de druppeltjes hangen van de mist. Op de klok op de kerktoren zag hij dat het bijna twee uur was. Hij ging op een bankje zitten met zijn handen in de zakken. Toen zij vertelde dat zij in verwachting was schaamde hij zich. Ze waren verloofd, maar zijn moeder kwam erachter, bijna te laat had zij gezegd, dat zij getrouwd en nog niet gescheiden was. Zij kwam erachter dat zij een tijd als gezelschapsdame, zij haalde bij het woord haar neus op, werkte. Maar het ergste van dit alles was dat zij een ander geloof had, niet naar de kerk ging en ook geen plannen had om dat te veranderen. Zijn hart was verscheurd, toch verbrak hij de verloving, kreeg de ring terug, nam afscheid. Hij kwam haar drie maanden later tegen op het station, zij liep met twee grote koffers, hij had haar geholpen. Zij zei: "Ik vertrek", wees op haar dikke buik, "mijn kind verdient een betere toekomst." Hij draaide zich om en liep weg.

70 Iemands zoon

Zij was het niet verleerd. De baby werd rustig in haar handen. Ze voelen het als ze in goede handen zijn, welkom, bijzonder. Zij ging is de grote fauteuil zitten, schikte het dekentje onder zijn kin, zodat hij adem kon halen, de arme ziel, maar wel lekker warm. Zij kon uren naar hem kijken. Dat gezichtje, de grimasjes in zijn slaap, puur geluk, elke minuut kostbaar. Zij wilde niets missen. Vooral de tandeloze glimlachjes en de treurige pruillipjes, zij smolt

van liefde en vertedering. Zij legde de baby op een zachte doek, bracht voorzichtig de ene hoek naar hem toe, legde de armpjes langs het lijfje en stopte de doek onder zijn rug, deed hetzelfde met de andere hoek. De baby lag daar als een klein pakketje en werd rustig, zo stevig ingepakt en geborgen. Hij wurmde zich langzaam los, maar dan was het intussen alweer ochtend en maakte het niet uit.

De baby sliep bij haar op de kamer. Zij had zich voorgenomen om zich als oma op te stellen. Om te helpen, vanaf een bescheiden zijlijn, om bij te staan. Het zou niet meevallen. Zij was niet het type vrouw voor een rol op de achtergrond. Wat moest gebeuren, dan moest gebeuren en wel meteen, dat was haar mentaliteit. Hup, de schouders eronder. Zij kon het niet aanzien, de passiviteit en lamelligheid van haar schoondochter, een jonge moeder die zo onverschillig naar haar pasgeboren kindje keek, haast vijandig, dat had zij nog nooit meegemaakt. Zij kon zich er ook niets bij voorstellen, zo'n mooi en vrolijk wolkje geluk. Dat meisje was ziek, was haar conclusie. Zoals het met zieken gaat, je moet ze verzorgen en de tijd gunnen om bij te komen, te genezen. Zij had rust nodig en de kleine zorg.

De baby sliep dus bij oma. Zo kon zij er gemakkelijker bij als hij 's nachts wakker werd en honger had of verschoond moest worden of getroost. Niet dat zij de jonge moeder niet eerst alle ruimte had gegeven, een kans om te doen wat zij moest doen. Om te leren wat zij moest doen, om te voelen hoe alles nu anders was, dat zij een verantwoordelijkheid had, ook als zij moe was of uitgeput. Maar die ene middag dat de baby een half uur had liggen krijsen, helemaal warm en blauw was, en steeds nieuwe gillets en geschreeuw, hees werd hij ervan, had zij het besluit genomen. Zij stond in de keuken aardappels te schillen. Bij het eerste geluidje van de baby was zij opgesprongen en wilde hem oppakken. Maar nee, dat was haar taak niet. Zij dwong zichzelf om in de keuken te blijven. Haar hart klopte in haar keel. De kleine gilde. Steeds harder en schriller. Rustig, rustig, fluisterde zij vanuit de keuken, alsof hij haar zou horen, rustig, rustig, ook tegen zichzelf. Het duurde lang. Het zou haar zo lukken om hem stil te krijgen. Zij was het niet verleerd. Met haar liefde zou het haar lukken. Tussen het krijsen door vielen grotere stiltes. Hij nam adem, snakte naar adem en schreeuwde nog een keer. Zij legde het mesje van de aardappels op het stapeltje schillen, veegde haar handen af, bleef stilstaan met haar handen leunend op de rand van het aanrecht. Elk geluid kwam steeds harder bij haar binnen. Zij was stil. Zij voelde zich machteloos en boos. Zij knoopte haar short af en liep stampvoetend naar de huilende baby toe. De moeder zat ernaast in een tijdschrift te bladeren. "Wat is er aan de hand?" riep zij, "de baby krijst. Wat doe je?" Het meisje keek haar aan. Zij haalde haar schouders op, hij zou wel stoppen.

Kom maar hier, zei zij lief, kom maar, het is goed. De baby schokte nog wat na, maar werd al snel rustig. Klaar, deze is nu van mij, had zij gedacht of gezegd. Als het zo is, dan is het niet anders. Een jaar later zou zij het verwijt krijgen dat zij de baby had afgepakt. Zij had haar geen kans gegeven om moeder te zijn.

71 Verwijten

Haar vriendinnen kwamen langs om haar te feliciteren met de geboorte van de baby. Ze hadden geld ingezameld voor twee rompertjes, een mutsje en sokjes. Alles blauw, een jongen, toch? Een had een lakentje geborduurd met een bootje en een ankertje. Ze waren heel blij en opgewonden, vol vragen en verbazing. Ze zaten in haar kamer, zoals vroeger, na school, toen ze met z'n allen op haar bed zaten met opgetrokken knieën, het hoofd op elkaars schouder, lezend, kletsend, maar vooral giechelend. Bij elkaar zijn, bij elkaar warmte vinden, zussen, verbonden, zo waren ze. Nu zaten ze heel ernstig, netjes naast haar bed, met de knieën keurig bij elkaar, de rug recht en het kopje thee beleefd in hun hand. De baby lag te slapen. Zij zei dat het een zeldzaamheid is, dat hij anders alles bij elkaar gilt, maar nu sliep hij gelukkig en wat haar betreft hielden ze het zo. Oppakken was geen optie, kortom. De meiden hadden zich erop verheugd en keken beteuterd.

Na een half uurtje vertrokken ze. Ze stonden buiten op straat in de kou. Hoe vaak hadden ze hier of op de volgende hoek, bij haar ouderlijk huis, of een ander plekje langs deze straat, gestaan en gekletst. Ze liepen terug van school met hun blauwe uniformen met witte kraagjes, de boeken onder de arm. Er kwam geen eind aan de verhalen over van alles, school, jongens, thuis, muziek, de toekomst. Ze hadden niet zoveel gezegd deze keer. Hoe gaat het? Goed. Met de baby? Goed. Ze stonden buiten en dachten hetzelfde: "Jammer". Er was weinig over van haar spontaniteit en vrolijkheid, zij was veranderd. Jammer, herhaalden ze, in de hoop dat een van hen zou zeggen, dat het niet zo was. Het zullen de zorgen zijn voor de baby, voor de echtgenoot die in het buitenland zit, haar moeder in de hoofdstad en dat zij moederziel alleen is met een kind. Ze keken elkaar niet aan, om niet te zien dat ze het zelf niet geloofden. De baby zag er schattig uit, wat een liefje, hé?

De baby was intussen wakker geworden en had honger. Hij kreeg de fles en lag even tevreden naast haar in bed. Zij keek hem aan. Hij volgde haar met zijn ogen, verbaasd en blij. Licht, donker, alles was nog vaag, maar dat gezicht, dat was dus zijn moeder, dat voelde hij. Zij zag zijn blik en voelde zich bekeken. Wat wil je nu

van mij, wat verwacht je? Zij zei het hard op, klonk boos, alsof hij iets stouts had gedaan. Hij keek heel zielig, zijn mondhoeken gingen omlaag, zijn ogen liepen vol met tranen en hij begon te huilen. Heel zachtjes, heel eenzaam. Zij herhaalde: wat wil je toch van mij? Zij pakte hem op, wiegde hem heen en weer, wat wil je, fluisterde zij en begon te huilen. Ik heb dit niet gewild, dit is niet mijn leven.

De onderbuurvrouw kwam langs en zag ze zo zitten, moeder en zoon, moeder huilde, zoon sliep. Niet ongewoon dit, hoort erbij, dacht zij. Zij ging bij haar zitten, veegde met een zakdoekje een traan van het jonge gezicht en keek haar aan. Het meisje begon te praten. Zij voelde zich gevangen, ontheemd, het was allemaal misgegaan na de dood van haar vader. Alles, verlovings, huwelijks, baby, haar moeder weg, dit huis, haar schoonmoeder, wat een ellende. Zij was aan het klagen en jammeren en treuren over haar leven en hoe ongelukkig zij was. De buurvrouw knikte met begrip, ja, het is oneerlijk, het is verschrikkelijk, erg, heel erg. Maar, zei zij, het is niet anders. Het leven gaat niet zoals wij het willen, maar wij moeten verder zoals het is. Het is aan jou. Het meisje keek haar recht in de ogen aan, stil, met donkere blik. Boos, woest was zij. Nee, gilde zij, nee. Jij geeft mij altijd de schuld, maar het is niet mijn schuld, nee. Ga weg, ik wil je nooit meer zien, nooit. De baby schrok wakker en begon te huilen.

De buurvrouw stond rustig op en vertrok. Zij was er niet aan toegekomen om te vertellen dat zij was overgeplaatst naar een ander ziekenhuis. Zij zou over twee weken verhuizen naar een andere stad in het zuiden. Ze zagen elkaar nooit meer.

72 Verbonden

De ansichtkaarten uit Duitsland kwamen niet meer. In het begin had zij ze gemist. Als de onderbuurvrouw op bezoek kwam keek zij haar veelbetekenend aan, keek naar haar handen, of zij uit haar zak of tas een kaart tevoorschijn zou toveren. Het gebeurde niet meer. Ook hij heeft mij verlaten, concludeerde zij, niemand blijft bij mij. De gesprekken en het vanzelfsprekend contact, de verbondenheid, waren dus een vergissing. Zij had het verkeerd begrepen. Het is zeker de afstand, afstand maakt contact ingewikkeld, hield zij zichzelf voor. Zij was hem niet vergeten, maar zoals het altijd ging met leuke mannen, hij bleef voor haar onbereikbaar.

Hij werkte al een tijd in Duitsland. Hij was een stapje gestegen in de pikorde in de autofabriek, dat maakte het leven stukken aangenamer, ontdekte hij. In het pension had hij een optie genomen op een eigen kamer en zou binnenkort uit de grote slaapzaal vertrekken. Hij had wat vrienden, nou, vrienden, groot woord, gewoon mannen, waar hij soms een biertje mee dronk en triktrak speelde. Zijn geld spaarde hij. Het ging best goed. Elke maand stuurde hij wat naar zijn ouders. Daarmee zou hij een eigen huis kopen en een nieuwe start maken als hij weer terug zou gaan naar het stadje van zijn jeugd. En hij had het zijn moeder beloofd dat hij terug zou komen, daar zou hij zich aan houden. Als hij tijd had maakte hij lange wandelingen door de stad. Hij liep langs de vitrines en vergaapte zich aan zoveel spullen, zoveel technisch vernuft. Hij ging ook vaak naar het station. Het was een groot gebouw, netjes en schoon, georganiseerd, heel anders dan hij gewend was. Hij hield van grote gebouwen, ze straalden stevigheid en vertrouwen uit. Bij een kiosk voor het station kocht hij ansichtkaarten en postzegels.

Toen hij kennismakte met de "nieuwe" in het pension had hij nog niet door wie het was. Een vrolijke vent, een boel praatjes, maar met een goed hart. Ze bleken uit hetzelfde stadje te komen. Al snel noemde hij namen en plaatsen en gebeurtenissen. Godverdomme, het was haar man, de man van de vrouw waar hij stiekem verliefd op was en zo nu en dan een ansichtkaart naar stuurde. Hij informeerde tussen alle andere vragen door of hij getrouwd was en kinderen had. Hij vond het hypocriet van zichzelf, maar wat kon hij zeggen dan? Ja, hij bleek getrouwd en hun kindje zou binnen een paar weken worden geboren. Hij feliciteerde hem hartelijk. En sloot dit hoofdstuk voorzichzelf. Verliefd zijn op een getrouwde vrouw, dat was tot daar aan toe, maar met een kind in het spel was het einde oefening. En haar man was zijn vriend. Het was over met de ansichtkaarten.

Het contact tussen de twee mannen was goed, het was echt gezellig, zij hadden veel gemeen. Ze konden uren kletsen over politiek, voetbal, het werk in de fabriek en vrouwen. De "nieuwe" zat de hele tijd te hengelen of hij een vriendin had. In een vlaag van eerlijkheid, na de nodige biertjes, had hij verteld dat hij verliefd was op een vrouw, maar dat het niets zou worden, omdat zij getrouwd was. Tot zijn verbazing zei zijn vriend "Wat maakt dat uit?" Hoe bedoel je? "Je kunt het toch proberen. Misschien verlaat zij haar man wel. Wat voor een man is hij?" Hij zei dat het een hork van een vent was, hij hield niet van haar, had geen respect, geen idee waarom zij met hem was getrouwd. "Zie je wel? Je moet het proberen. Met zo'n shitvent valt zij zo in je armen!" Hij lachte uitbundig en bekende dat hij er de nodige scharrels op nahield. Het stelde niets voor, gewoon voor de seks, zijn vrouw was niet zo vurig, helemaal niet zelfs. Een man moet aan zijn trekken komen, hé, zei hij en stootte hem plagerig met zijn elleboog in zijn zij.

73 Een vlaag van eerlijkheid

Heerlijke geuren in huis, kerstbrood, zandkoekjes met amandelen en druivenmostkoekjes, het pad naar Kerst is van suiker, boter en kaneel. Haar schoonmoeder had het hele huis van binnen en buiten grondig schoongemaakt, gordijnen, dekens, tafelkleden, alle lijsten van de muur gehaald, alle kasten binnenstebuiten gekeerd, de voorraadkelder grondig opgeruimd. Kerst, niet zomaar een feest, een nieuw begin. Het was haar praktische manier om hoop centraal te stellen, om zich niet te laten ontmoedigen door tegenslagen en chagrijn. Zij was moe, maar toen zij aan het einde van de derde dag een paar doeken, oude hemden van haar zoon, had uitgespoeld, uitgewrongen en aan de lijn had gehangen, het teken dat het klaar was, was zij tevreden, blij. De baby leek het in de gaten te hebben en mompelde vrolijk wat in zijn wiegje.

Kom, dochter, had zij geroepen, wij gaan een mooie schaal met koekjes klaar maken en inpakken, sturen wij deze naar jouw moeder die jammer genoeg niet kan komen met Kerst. Wij blijven hier met zijn drietjes, zei zij en knikte naar de baby. De baby keek verbaasd met grote ogen en zwaaide wat met armen en benen, als teken dat hij er was, zeker, de man in huis. Heel schattig, beide vrouwen moesten erg lachen. Zij liep naar de keuken en hielp mee. Snoof de geuren van haar jeugd op, kaneel en kruidnagel, versgebakken koekjes, knapperige pijnboompitten, siroop van kweepeer uit de oven. De ramen waren beslagen, maar binnen was het lekker warm. Het was buiten al donker, zij zag haar gezicht in het keukenraam en bleef er even naar staren. Zij stond daar niet anders dan andere jaren, vond zij. In de keuken, lekkers bakken, uitkijken naar de Kerst, gezelligheid. Zou het leven toch in rustiger vaarwater komen? Kwam zij weer tot zichzelf? Was zij het daar in de spiegel, de oude zij? Zij pakte voorzichtig de koekjes in, legde er een doek overheen en bond de doos stevig vast. Toch jammer dat haar moeder niet zou komen. Eerste Kerst ooit zonder haar. Zij miste haar.

Haar schoonmoeder voelde op de een of andere manier hetzelfde sprankje hoop. Zij voelde rust, zoals de zee na de storm onherkenbaar rustig en vredig kan zijn. Zij keek via het raam naar haar schoondochter. De vrouwen glimlachten naar elkaar. Zij sloeg een arm om haar schouder, gaf haar een kus op het haar en zei: "Ik ben trots op je, dochter!" Geen idee hoe zij daar op dit moment aan dacht, waarom zij dat zei, zij had ook andere woorden kunnen gebruiken, maar dat was wat bij haar opkwam. Zij voelde of wenste dat deze jonge vrouw uit een diepe afgrond weer omhoog

klom. Haar strijd was nauwelijks zichtbaar, dacht zij, zij liet het misschien wel bewust niet merken, maar zij was wel op weg terug te komen. Zij was alleen, had verder niemand, zij begreep het wel. Zo had zij zich ook gevoeld toen haar man stierf en er niemand was om haar te helpen. De jonge vrouw was niet zo sterk, maar zij deed wat zij kon. Daar gaat het toch om in het leven, je doet wat je kunt en liefst een klein beetje meer, als je het kunt opbrengen. Het zou dus allemaal goed komen. Zij was er om te helpen.

Het had haar ontroerd, de woorden van haar schoonmoeder en de kus. Zij was er, nooit een onvertogen woord, liet haar met rust, zorgde goed voor haar en voor de baby. Wat zou zij haar nou verwijten, dat zij haar zoon tot en met had verwend en alles voor hem regelde? Dat zij dit huwelijk had gearrangeerd? Dat zij hem in bescherming nam wat er ook gebeurde? Ze woonden nu bijna een half jaar onder hetzelfde dak. Zij had haar meer respect gegund dan wie dan ook. Zij keek haar dankbaar aan. De baby was rustig in slaap gevallen. Vrede in huis.

74 Een nieuw begin

Op het nieuwjaarsbrood dat zij die ochtend zouden aansnijden stond 1966. Het had een beetje gesneeuwd in het stadje, des te meer in de bergen, wel een meter sneeuw, de wegen waren onbegaanbaar en de treinen hadden grote vertragingen. Zij had haar schoonmoeder gevraagd of het nieuwjaarsbrood niet wat overdreven was, zij waren maar met zijn tweeën. Het is traditie, had zij geantwoord en daarmee was het gesprek afgerond. Zij had het brood gebakken en heerlijk geurend op tafel gelegd voor nieuwjaarsochtend. Er zat een gouden munt in. Wie het stuk met de munt kreeg had het hele jaar geluk. Een mooie traditie, had zij toegevoegd.

De baby had ze wat nachtrust gegund en was pas laat wakker geworden, kreeg zijn fles en lag daarna tevreden om hem heen te kijken. De vrouwen zaten aan tafel. De schoonmoeder stond plechtig op, draaide het brood drie keer rond en maakte het kruisteken met het mes. "Onze vader ..." Na het gebed begon zij het ronde brood in grote punten te verdelen. Het eerste was voor de heilige van deze dag, de heilige Basilius van Caesarea. Het tweede was voor het huis, het derde voor de heer des huizes, de zoon en echtgenoot die er niet bij was dit jaar. Dan voor de vrouw des huizes. Zij schoof het stuk naar haar schoondochter, die te gast was in haar huis, om zich thuis te laten voelen. Zij was voor het eerst in haar leven niet de vrouw des huizes in haar eigen huis

en dat was oké. Dan pas kwam haar stuk en dan dat van de kleinzoon, zijn eerst stukje. Zij keek de baby vertederd aan, ach, ziel, dacht zij, al het geluk van de wereld wens ik je toe, vele gezonde jaren en een goed lot. Vervolgens sneed zij nog een paar stukken voor wat nichten, andere familieleden en vrienden. Ze aten hun stukje, dronken een kopje koffie en begonnen zo het nieuwe jaar.

Het muntje was op hem gevallen. "Op mijn verloren zoon", zei zij met cynische ondertoon. Het zei zo, laat hem al het geluk hebben, hard werken en snel terugkeren naar zijn gezin. De gouden munt legde zij bij de iconen in haar kamer, naast het olielampje. Zij had weer wat brieven geschreven, hij had zowaar gereageerd, dat hij gauw zou laten weten hoe en wat. Maar voorlopig moest hij hier blijven, want hier was werk, daar niet. Hij informeerde naar het welzijn van iedereen, van zijn zoon, zijn vrouw, vroeg hoe het met zijn lieveling, zijn lichtblauwe Citroën ging, en besloot met "ik kus je, je zoon". Hij had de jaarwisseling gevierd in de armen van zijn roodharige vriendin met twee flessen goedkope champagne, droge toastjes met kruidenboter en een zakje pinda's. In de vroege ochtend lagen ze naast elkaar, buiten sneeuwde het in het donker, er was niemand op straat. Hij keek naar haar en zij naar hem. Hij sprak al behoorlijk goed Duits en verstond dus heel duidelijk wat zij zei: "Ik stop met mijn studie. Ik ga reizen. Ik vertrek over drie weken, eerst naar Italië, dan naar Spanje, vanaf daar naar Marokko. Ah, de Middellandse Zee, zo mooi, azuurblauwe wateren en witte stranden, kleuren, geuren, vrijheid. Ga je mee?"

Op reis? Hoe? Wat? Wanneer? Het geld? Weet je het zeker? Het liefst zou hij ja zeggen, al was het maar om te genieten van haar opwinding. Hij zou weer tegen haar aan kruipen, haar energie voelen, haar kracht, zich verliezen in haar gulle lach. Maar er kwamen saaie en verstandige woorden uit zijn mond. Hij zag de teleurstelling in haar blik. Hij was burgerlijk, laf, oud, gevangen in stomme en lege conventies. Zij was vrij, zij vertrok, hij bleef. Zij pakte haar gitaar en speelde haar treurige liedjes. Dit was het afscheid.

Na het eerste kopje koffie zei zij tegen haar schoonmoeder dat zij graag haar moeder wilde bezoeken? Mocht dat? Met de baby en alles, had zij eraan toegevoegd. "Maak je je geen zorgen, dochter", had zij gezegd. Ga gerust. Wij vermaken ons hier met zijn tweeën, hé, mijn jongen? De baby kierde van plezier.

75 Op reis

Na tien dagen keerde zij terug uit de hoofdstad. Zij had een koffer bij zich en een grote tas met cadeaus voor de baby. Haar moeder, die nu oma was, had van alles gebreid, geborduurd, gekocht, netjes gestreken en gestapeld en handig ingepakt. De bedoeling was om met Kerst haar dochter en kleinzoon te bezoeken. Er kwam wat tussen, zij wist toen nog niet wat. Hoe zij op het idee kwam om haar moeder te bezoeken wist zij zelf niet eens. Zij voelde zich ergens schuldig over haar gedrag, vriendelijk was zij niet de laatste tijd voor haar vertrek. Zij had andere dingen aan haar hoofd en geen geduld voor haar moeder. Maar zij was de enige familie die zij had, haar moeder. Ook de gedachte om er even niet te zijn, te mogen reizen, uit haar sleur, geen baby en dat alles zonder al te veel vragen en commentaar van iedereen, roddelende buurvrouwen en vriendinnen, leek haar wel wat. Het is toch niet gek om je moeder te willen bezoeken? Toen zij in de trein stapte had zij spijt van haar ingeving. Maar de trein rolde al het station uit.

Zij werd opgehaald door een van haar stiefbroers, de beroepsmilitair. Ze hadden elkaar maar een keer op de bruiloft van haar moeder gezien en zouden elkaar waarschijnlijk niet herkennen, ware het niet dat hij sprekend zijn vader was, kranig, stijf. Hij pakte haar koffer op en bracht haar naar zijn auto, een donkere auto met getinte ruiten. Hij hield de deur voor haar open, stapte in, ze vertrokken. Het was de eerste keer dat zij er was en keek haar ogen uit, al die auto's en mensen en hoge gebouwen. Het meest was zij onder de indruk van de oudheden die op elke hoek zomaar midden tussen de moderne gebouwen stonden, zo vanzelfsprekend, zij kende de tempels en zuilen uit haar geschiedenisboek. De stiefbroer beloofde haar rond te leiden. Zij nam het aanbod dankbaar aan. Leuk, zei zij, dank je, het lijkt mij geweldig en kneep in zijn arm. Hij keek nors, maar was vriendelijk en zorgzaam. Zij moest toegeven, lelijk was hij niet. Eerst gingen ze naar het huis van haar moeder.

Ze woonden in een eenvoudige straat in een volksbuurt. De flat was nog in aanbouw, hun verdieping was af, boven waren zij nog bezig met schilderen en afbouwen. Het had veel geregend de laatste weken en ze waren achter geraakt met de klussen. Uit de betonnen plaat van de laatste verdieping staken ijzeren stangen uit om later eventueel een extra verdieping te bouwen. Zij vond de aanblik treurig, een onaf gebouw, met die wanhopige uitsteeksels. Zo zag de hel er vast uit, de armen van de zondaars die om hulp en genade gillen. Binnen was het een feest der herkenning, bekende spullen, maar meer nog dan de spullen, het was de sfeer

en de geur van haar moeder, haar manier van doen. Dat had zij niet, zij had niet eens een eigen huis.

Haar moeder had op haar gewacht. De hele dag had zij op de klok gekeken, gevraagd hoe laat het is en of de trein er al was. Haar man die die dag nachtdienst had, had steeds vriendelijk geantwoord. "Hoe laat is het nu?" Het ging haar niet snel genoeg. "Is zij er nog niet?" De trein had misschien vertraging, het was druk in de stad, geduld, liefste, zij is er zo. Ga zitten, rust wat uit.

Zij vond dat haar moeder er mager en bleek uitzag. Ze hadden gegeten, gedronken, gekletst, maar toen ze met zijn tweeën in de keuken stonden zei zij er iets van. Haar moeder begon te huilen. "Het gaat niet goed met mij", zei zij. Haar stiefvader vertelde later dat de arts zich zorgen maakte. Zij had borstkanker en moest spoedig worden geopereerd. Ook zijn ogen liepen vol.

76 Sprekend zijn vader

Wat kon zij meer tegen haar moeder zeggen dan "het komt goed"? Ziek, ernstig ziek was zij, een operatie zou spoedig volgen, de risico's waren groot. Haar kersverse echtgenoot, die stug en afstandelijk overkwam, sterk en onverstoort leek, was nu in tranen. Het overviel haar allemaal, hier was zij niet op voorbereid, zij wist zich geen raad. Dit tripje naar de hoofdstad was om juist uit haar eigen ellende te ontsnappen, uit de sleur van een leven waar zij niet voor had gekozen, dat haar was overkomen. Zij had verwacht een paar dagen het middelpunt van zorg en liefde te zijn, vertroeteld te worden als een klein kind door haar moeder, uitstapjes te maken, naar bezienswaardigheden te gaan, een kopje thee met een gebakje te bestellen in een patisserie, te wandelen langs de vitrines van modewinkels. Zij had gelezen over een groot park naast het parlement waar je, zelfs in de winter, kon wandelen. En wat moest zij nu? Tien dagen het handje van haar doodsbanige moeder vasthouden?

Haar moeder herpakte zich na de huilbui, het leven ging door, zei zij, zij was blij met de komst van haar dochter, zij had haar gemist, vertel nog wat over mijn kleinzoon. Voordat zij de kans kreeg om wat te zeggen, kwam haar stiefvader gedag zeggen, hij vertrok naar zijn werk, en haar stiefbroer kwam informeren naar haar plannen, hij had vanmiddag tijd om haar rond te leiden, of was zij te moe van de reis? Haar moeder spoorde haar aan om er vooral op uit te trekken, het is nog licht buiten, kind, ga nu maar. Zij trok snel haar jas aan, haar warme laarsjes, pakte haar tas en was klaar. Veel plezier, hoorde zij achter zich, zij draaide zich niet meer om.

De stiefbroer had gevraagd wat zij het liefst wilde doen, wat wilde zij zien. "Wat zijn jouw favoriete plekken in de stad?" vroeg zij nieuwsgierig. Zijn verlegen glimlach charmeerde haar, zij had duidelijk een snaar geraakt. Hij hield erg van geschiedenis vertelde hij en in deze stad is alles verbonden met het verleden, elke steen heeft een verhaal, elk gebouw, tempel, kerk, alles is een schakel in een ketting van eeuwen traditie. Ze reden in zijn auto rond. Kijk hier links, zei hij, zie je dat kerkje. Er volgde een hele verhandeling over de ontstaansgeschiedenis, wie wanneer het kerkje had gebouwd, in welke handen het kwam in welke eeuw, dat het verwoest, herbouwd, verbrand en opnieuw gebouwd was. Jaartallen, namen, oorlogen, heldendaden, het duizelde haar na een tijdje. Zij waande zich in de schoolbanken. En kijk hier rechts, zei hij, zie je die rij met zuilen? En weer ging het over zoveel eeuwen voor Christus, over keizers, Grieken, Romeinen, wijsgeren, beeldhouwers en generaals. Zij was gefascineerd, meer door zijn enthousiasme, dan door de geschiedenis.

Zij keek naar hem, haar stiefbroer, terwijl hij verder ging met zijn vertellingen. Hoe oud zou hij zijn? Hij had kortgeknipt naar achteren gekamd haar, keurig geschoren in zijn nek, een hele scherpe, rechte streep boven de kraag van zijn lichtblauw overhemd, dat weer precies een halve centimeter uitstak boven de rand van zijn colbert. Het was haar eerder opgevallen hoe onberispelijk zijn hemd gestreken was en hoe recht de knoopjes liepen precies in een lijn met de gesp van zijn riem en de rits van zijn pantalon. Zijn schoenen glommen, recent gepoetst, recht onder de vouw van zijn pantalon, de achterkant kwam precies op de hak. Zij vroeg ergens tussen het betoog over de esthetiek van ionische zuilen en over een niet bewaard gebleven ivoeren beeld van een godin: "hoe oud ben jij eigenlijk?" Hoewel zij het niet zo bedoelde, klonk het ironisch. "Zijn mijn verhalen zo saai dan?" Nee, nee, probeerde zij haar blunder te herstellen, "ik vroeg het mij af". Het antwoord bleef uit. Ze reden nog wat rond. Hij bracht haar naar huis. "Bedankt en tot ziens" zei zij met een glimlach, "een fijne avond" zei hij.

77 Uitstapje

Ze vertrokken met zijn drieën. Hij droeg een donker pak, een lange winterjas, een hoed. Zij droeg een lange donkere rok, een blouse en vest, een wollen sjaal en een cape. Zij had het haar opgestoken, zoals zij dat graag deed. Met een paraplu in de hand leek het alsof ze een wandeling zouden maken op deze regenachtige middag of ergens op bezoek zouden gaan. Zij leunde

op hem, hij was haar rots in de branding. Hun trouwringen glommen als nieuw, ze waren pas een half jaar getrouwd. Zij had beloofd mee te gaan naar het ziekenhuis, had er meteen al spijt van, maar kon geen smoes verzinnen. Dit was toch het minste dat zij kon doen, even meegaan. Daarna, had haar stiefvader beloofd, gingen ze gezellig wat eten in een taverne in de haven, ze hadden daar verse vis en goede huiswijn. Zo ging het vroeger toen zij klein was ook. Haar werd iets moois beloofd als troost voor iets vervelends. Eerst kwam het zuur dan het zoet, zei haar vader.

Zij had nooit eerder een ziekenhuis bezocht. Het gebouw was nieuw, indrukwekkend wit en steriel. In de lange gangen was het stil, je liep uit respect en ontzag op je tenen. Mannen in witte jassen, vrouwen in witte uniforms liepen van kamer naar kamer, de deuren sloten geruisloos, ze leken goden die beschikten over leven en dood. Welke kamer kozen ze, aan welke liepen ze voorbij, wie werd gered, wie mocht creperen? Ze liepen met haar moeder en stiefvader door een gang. De zuster zei dat ze daar moesten gaan zitten. Er stonden precies drie harde en ongemakkelijke stoelen. De dokter zou zo komen. Ze zaten daar. Haar moeder met haar tas op haar schoot, haar stiefvader met zijn hoed op zijn knieën en zij met haar jas over haar armen gevouwen. Geen woord, geen beweging, wachten.

Het duurde lang. Na een tijdje kwam de zuster zeggen dat het nog even ging duren, de dokter kwam er zo aan. "Blijft u maar rustig zitten!" En dat deden ze, ze hadden geen keuze. Zij zag dat haar moeder haar tas stevig vast had geklemd, haar vingers waren wit van de inspanning. Haar blik was gericht op een puntje op de muur. Haar moeder, zo kordaat en stoer, zo pragmatisch op de moeilijke momenten in het leven, was nu verloren, een bang vogeltje, breekbaar en afhankelijk. Dit kon zij niet aan. Ging zij dood? Zij herinnerde zich hoe haar vader op een dag niet meer wakker werd, dat hij daar lag. Tijdens de wake was zij even alleen met hem gebleven, was bij hem gaan staan en had hem aangeraakt. Zijn handen waren ijskoud, zijn gezicht onherkenbaar. Zij zag wel dat daar haar vader lag, maar hij was het niet meer, zijn lichaam was leeg, hij was er niet meer. De eerste tijd zag zij hem soms in zijn stoel zitten, buiten in de tuin staan, uit de verte aan komen lopen. Na een tijdje miste zij hem, maar zijn herinnering vervaagde. Wat voor een kleur hadden zijn ogen, zij wist het niet meer.

Zij stond op. "Ik ga even rondlopen", zei zij, het wachten en de spanning beklemden haar. Zij liep heel rustig, zodat niemand het zou merken dat zij er was. Zij kwam bijna tot aan de uitgang en moest haar neiging onderdrukken om niet weg te lopen, te verdwijnen. Zij kon het niet maken. Liep terug langs gangen en kamers. Zij keek een lange gang in en herkende haar vroegere onderbuurvrouw. Zij was druk bezig. Zij hielp een oudere man overeind en zette hem in zijn rolstoel. Dank u wel, zuster, zei hij,

nederig. Zij rolde hem naar het eind van de gang. Zij wilde haar roepen, maar dat doe je niet in een ziekenhuis, dacht zij en liep terug. Haar moeder kwam net uit de spreekkamer. Zij was bleek en had gehuild. "Kom", zei haar stiefvader, alsof hij zich erop had verheugd, "wij gaan wat eten!"

78 Als troost

De treinreis was lang en vermoeiend. Het was erg vol met soldaten die terugkeerden naar hun legerbasis. De meesten waren die laatste avond uitgegaan, alsof het hun laatste avond op aarde was en ze nog een keer van alles wilden proeven. Ongeschoren, brak, stinkend naar alcohol en rook, waren ze neergeploft op de treinbanken, in de gangen en de tussenbalkons, met hun plunjezak als kussen lagen ze te snurken. Het lukte haar niet om ook een beetje te slapen, om te ontspannen, om deze reis die zij bedoeld had als ontspanning, maar die was uitgelopen op een grote teleurstelling, achter zich te laten. Haar moeder was naar het station gekomen om haar uit te zwaaien. Het duurde eindelijk. Zij had haar treinwagon en plaats gevonden, had haar spullen netjes opgeborgen, wilde haar moeder kussen en vaarwel zeggen. Maar de trein vertrok later dan gepland. Daar stonden ze dan, te wachten.

Zij had haar moeder sterkte gewenst met de operatie. Die was over drie weken. Het zou goed komen, had zij een paar keer herhaald, alsof zij dat kon garanderen. Haar moeder had gezegd hoeveel zij van haar hield, hoe trots zij was op haar dochter die een zelfstandige vrouw was geworden. "Laat mij nog een keer naar je kijken", zei zij en glom van trots, "knappe vrouw, een leven heb je voor je, mijn lieveling! Ik hoop dat je gelukkig bent! Kus mijn kleinzoon. Wat zou ik hem graag willen zien..." Dat komt nog wel, had zij gezegd, als je beter bent kom je ons bezoeken. Het komt goed, zei zij nog een paar keer, haar bezweringsformule. Zij keek om haar heen, waar blijft de stationsmeester om voor vertrek te fluiten. "Ga maar alvast naar huis, mama". Maar zij was vastbesloten om haar uit te zwaaien. In alle drukte zwegen de twee vrouwen, dit afscheid duurde te lang. Zij was opgelucht toen de deuren dichtsloten en tergend langzaam de wagons in beweging kwamen. Haar moeder stond op het perron, zwaaide met een zakdoek die nat was van haar tranen.

De volgende keer dat zij haar moeder zag lag zij bleek in haar kist. De operatie was zwaar, maar alles dat medisch kon worden gedaan, had de arts gezegd, was gedaan. Het is aan de patiënt om

te herstellen. Haar beide borsten waren weggehaald en de lymfklieren in haar oksels ook. Zij had veel pijn, kon haar armen niet bewegen. Zij had na een paar dagen hoge koorts. De arts kon dat niet verklaren. Wij moeten afwachten, had hij gezegd. De koorts leek wat te zakken, maar kwam weer terug. Misschien is er toch sprake van een infectie, zei hij toen. Wij moeten afwachten, herhaalde hij, het is aan de patiënt nu. De weken die volgden waren dramatisch, een lijdensweg, die naar het onvermijdelijke had geleid. De hele tijd had hij volgehouden dat het goed zou komen, pas toen zij stierf had haar stiefvader de dochter gebeld dat zij moest komen.

Na weer een lange treinreis was zij in de hoofdstad aangekomen net op tijd voor de begrafenis. Zij zag haar moeder in de kerk. Er waren veel mensen, die haar de laatste eer kwamen bewijzen, zij kende niemand. Ze fluisterden dat zij veel te jong was overleden, hoe oud was zij eigenlijk? 39 jaar, was mijn moeder, zei zij. Op het kerkhof had de priester de kist met wijwater besprenkeld, een grote bos rode rozen lag erop, de kist werd aan de touwen voorzichtig in het gat in de grond gelegd. Het was een zonnige lentedag. Het licht scheen meedogenloos in de ogen. De werkmannen fluisterden tegen elkaar dat de kist zo licht was als een veertje, lag er wel iemand in? Na de begrafenis dronken ze in een café bittere koffie en dronken een glas cognac. Gingen daarna naar huis. Zij zag dat haar stiefvader ook haar trouwring droeg aan zijn pink. Hij legde een doosje op tafel. Het was de broche die haar moeder van haar oma had gekregen. Nu was deze van haar.

79 Het onvermijdelijke

Hij zat in zijn kamer stil te roken. Hij drukte zijn peuk uit in de volle asbak en schudde nog een sigaret uit het pakje, het pakje was leeg. Hij keek in zijn nachtkastje en zocht naar een nieuw pakje, maar daar lag het niet. Stond op en zocht in de zakken van zijn jas, zijn colbert, niets. Keek op zijn horloge, het was te laat. Balen, zeg. Hij liep op kousenvoeten naar de kamer van zijn vriend om een sigaret te bietsen. "Hey!", zei hij, "hey!" zei zijn vriend, hij pakte een sigaret en ging op de enige stoel in de kamer zitten. Zijn vriend sloot het schriftje waar hij iets in aan het krabbelen was en keek hem aan. "Hoe gaat het?"

Goede vraag, dacht hij, terwijl de rook zijn longen vulde en hem een gevoel van rust gaf, hoe het gaat. Het was een bizarre dag. In de ochtend was hij naar de fabriek gegaan. Er was een groot transport en iedereen was druk bezig om alles op tijd klaar te

krijgen. Om negen uur zou hij een vracht splinternieuwe, glimmende auto's vervoeren naar een distributiepunt in het oosten. Hij zou de hele dag onderweg zijn. Hij had er zin in. Het was een heldere dag, begin juni, een lekker zonnetje scheen, wat zou hij zich meer kunnen wensen. Hij liep vrolijk rond en genoot van de voorbereidingen. Het deed hem denken aan de betere tijden van de bouwmaterialengroothandel waar hij had gewerkt. Grote en zware klussen, iedereen zijn schouders eronder en hup! Hij dacht aan de grote baas, ach, hoe dingen soms lopen in het leven.

"Je moet je melden bij de chef", had een collega geroepen, "meteen, hé!" Gaan wij doen, had hij gezegd, schikte zijn jasje, haalde de vingers door zijn haar en liep naar het kantoor. Eindelijk, dacht hij, het werd tijd, ik word bevorderd, hogere functie, meer verantwoordelijkheid, ik dacht het al. Zijn kwaliteiten waren niet onopgemerkt gebleven, hij sprak de taal intussen veel beter, dan veel van die jongens hier en niet te vergeten, zijn ervaring in een leidinggevende positie in het verleden. Meer geld, dat was welkom, hij kwam nauwelijks rond met wat hij kreeg. De overuren maakten veel goed, maar de kosten waren hoog. Hij was er nauwelijks aan toegekomen om te sparen. Maar dat kwam nu goed. Hij was blij.

De chef was een grote kerel met lichtblond haar en heldere blauwe ogen. Zijn wenkbrauwen waren haast onzichtbaar, zo licht, zijn lippen een dunne streep op zijn gezicht. Hij had een vriendelijke uitstraling zolang hij stil was, want zijn barse stem veranderde hem in een andere man, stug, nors, agressief. Hij stak zijn hand uit voor een handdruk, dat leek hem het beste om te doen op zo'n belangrijk moment, de chef was eventjes van zijn stuk, maar gaf hem een hand en wees op een stoel. Hij ging zitten. De boodschap was kort en duidelijk. Zijn prestaties vielen tegen, hij was niet "pünktlich" genoeg, niet "ernst" en vooral niet "eifrig". Dat laatste woord kende hij overigens niet, maar het klonk niet goed. Zijn contract zou niet worden verlengd, op 1 juli moest hij vertrekken. "Dat was het. Ga nu verder met je werk", zei de chef en het klonk als "donder op!". Hij stond op, legde zijn sleutels, pasje en jasje op het bureau en vertrok. De chef had nog wat geroepen, maar hij draaide zich niet meer om.

Van dit alles zei hij niets tegen zijn vriend. Hij zei alleen dat hij was gestopt en terug zou keren naar zijn gezin. Het klonk alles behalve oprecht, dat wist hij zelf ook, keek zijn vriend niet aan. Hij nam nog een sigaret uit het pakje en sloot zijn ogen.

Intermezzo -

80 Hoe dingen soms lopen in het leven

Hij liet haar voor gaan, sloot de deur zachtjes achter zich dicht en liep de trap af. Op de stoep zei zij plagerig: "Dus in jouw boek is alles mogelijk... Wat zou ik nu het liefst willen? Of bepaal jij wat ik wil?" Hij stond naast haar, legde zijn arm teder om haar middel en lachte ontspannen. Wat zou zij willen? "Kijk naar deze mooie baai. Wij lopen via dat pad naar het haventje. Wij kiezen dat restaurantje bij het water. Daar bij de bootjes, zie je, die witte vissersbootjes met blauwe strepen en mooie namen. Als je wil schrijf ik in mijn boek dat er toevallig een jouw naam heeft. Wil je dat? Als een teken dat je hier een beetje thuishoort. Dat hoort in boeken toch, symboliek? En anders schrijf ik dat een bootje Hoop heet? Ook mooi!" Dat vond zij een leuk idee, ja, doe dat maar, Hoop. "Of liever, Sereniteit. Is dat geen prachtige naam?" Hij keek haar aan. Zij had ook behoefte aan rust, zoals hij. Die had zij zichzelf dit weekend gegund, haar mobieltje uitgezet, het werk achter zich gelaten, zelfs haar man had zij maar kort berichtjes gestuurd van: ik ben aangekomen, het gaat goed, het is hier prachtig, love you. "Ik laat los dit weekend", had zij beloofd, hij wist niet of hij het ook kon. Hij had plechtig verklaard "alles dat hier gebeurt, blijft hier" als een afbakening van wat moet en wat kan.

Dit weekendje weg was terloops ontstaan. Ze waren collega's, werkten intensief samen aan spannende projecten en hadden elkaar op de een of andere manier gevonden. Hij was, zoals altijd in zijn contacten, gereserveerd. Het duurde even voordat hij zich liet zien. Zij wilde vanaf het begin duidelijkheid over loyaliteit en vertrouwen. Bij de kennismaking een paar jaar terug had zij benadrukt: "Wij hoeven geen vrienden te zijn, als wij elkaar maar blind kunnen vertrouwen. Ik kan anders niet werken". Hij had geknikt vanaf de andere kant van de vergadertafel, "je kunt mij vertrouwen, op mij bouwen". Hij zei niets over de tijd die hij nodig had om ook haar te vertrouwen. "Dat ligt niet aan jou, maar aan mij", was zijn verklaring, toen zij hem er later mee confronteerde. "Het komt wel, geduld". Dit weekend bekende hij dat hij precies, haast op de seconde nauwkeurig, kon vertellen wanneer zij hem voor zich had gewonnen. Zelfs wat zij droeg en waar zij zat, wist hij nog. Zij had hem indringend aangekeken, haar rechter wenkbrauw met lichte verbazing omhoog, en zweeg. Dat kon zij

heel goed, de spanning opbouwen, timing was haar geheime wapen. Zij deed het zonder berekening, volledig intuïtief en uiterst effectief. Op deze momenten voelde hij zich ongemakkelijk, zij ging met beide handen genadeloos in zijn ziel wroeten. Hij had besloten dat het mocht. Zij was het waard om toegelaten te worden.

Op weg naar huis na een vergadering hadden ze, na wat evaluatieve opmerkingen over het werk, wat ze hadden bereikt en wat ze morgen zouden oppakken, gesproken over reizen, over het verlangen te vertrekken, dingen te ontdekken en over heimwee. Hij zei: "Wat zou ik je graag mijn land willen laten zien, willen laten voelen! Ik kan erover vertellen, maar je kunt het beter zelf ervaren. Moeten wij een keer doen!" Zij reageerde spontaan en enthousiast: "Ja, gaan wij doen. Dat wil ik heel graag!" Deal, had zij er met een hartelijke lach aan toegevoegd, legde haar hand op de zijne en beiden droomden over de invulling van deze wens. Maar, zoals het meestal gaat, de routine en het werk namen het over, er was geen tijd en geen plaats in de agenda's. Een paar maanden later herhaalden ze, laten wij gaan, ja, laten wij dat doen. Weer ging het leven verder.

Zij werd opgeslokt door zware onderhandelingen over een nieuw project, het liep stroef, kostte veel tijd en energie, "ik sta er verdomme alleen voor" mopperde zij, maar was vastberaden het binnen te slepen. Zijn aandacht ging volledig op aan een reorganisatie, een nieuwe basis leggen voor zijn unit, nieuw elan, plaatsing van medewerkers, alle puzzelstukken lagen op tafel, ze pasten niet. Het kostte veel energie, "ik krijg mijn batterijen niet meer opgeladen" verzuchtte hij, hij voelde de kramp, was vaak humeurig en kortaf. Intussen was hij begonnen aan zijn boek. Hij liep lange tijd met de gedachte en op een avond ging hij gewoon zitten en schreef de eerste bladzijde. Hij plande een vakantie van drie weken om verder te werken aan zijn boek. Maar vooral om rust te vinden om beslissingen te nemen. Het was de hoogste tijd. Ik ga, zei hij. Kom jij ook? Zij kwam.

Ze waren aangekomen bij het restaurantje. Een paar tafeltjes waren bezet, maar de mooiste was voor hen. "Kijk, nou!" riep hij uit en wees naar de naam van het bootje, "Galini", betekent sereniteit. "Goh!" zei zij en moest hartelijk lachen. "Dat is nou toevallig, hé?" Hij knikte, toeval bestaat niet in de wereld die je zelf creëert, filosofeerde hij. "Het is paradoxaal. Een boek, een vertelling zeg maar, geeft de illusie dat iets waar is. Met een treffende beschrijving en beeldend taalgebruik, heb je al snel het gevoel dat iets echt is gebeurd. Je had het bij wijze van spreken kunnen zien, waarnemen, meemaken. Aan de andere kant is een verhaal een aaneenschakeling van willekeurige feiten, personen en beelden in dienst van een doel, whatever. Ik zou halverwege van mening kunnen veranderen, als ik het zou willen, en dingen anders kunnen inkleuren. Mijzelf desnoods tegenspreken. Waarom zou een

verhaal consistent zijn of een logische lijn volgen? Dat beslis ik toch zelf als schrijver. Wat is waar en wat niet? En, het belangrijkste, maakt het uit?"

Zij staaarde naar de zee. Donker water, rustig, zij hoorde het zachte klotsen van de golfjes tegen haar bootje en op de kiezels op het strand. Zij vond het een erotisch geluid, zei zij, dat heen en weer deinen van de zee, zacht, maar ook krachtig. "Ook paradoxaal!" zei zij als bewijs dat zij zijn verhandeling heus had gevolgd, maar nu terug wilde naar dit moment, bij de zee, bij hem. Zij straalde.

De ober kwam de bestelling opnemen. "Wat gaat u ons serveren vanavond?" vroeg hij. Zo doen wij dat hier, had hij uitgelegd, vragen, de ander ruimte geven om zijn rol als gastheer te spelen. Wat vond hij het jammer als mensen van tevoren al bedenken wat ze willen eten en niet open staan voor suggesties. De ober gaf aan wat de vangst van de dag was en wat zijn favoriete gerecht. Dat bestelden ze, met de lokale huiswijn. Zij vond het prima. De muziek op de achtergrond had iets melancholiek. Hij vertaalde de tekst over de kleur van ogen, dat je deze kunt vergeten na een tijd, zelfs van je geliefde, hoe triest en hartverscheurend. Zij vouwde haar handen onder haar kin, keek hem aan en kneep van plezier haar ogen eventjes dicht. "Een zoektocht, dus, een romantische, dat boek van jou". Uiteraard, zei hij, je kent mij toch, door en door romanticus. Hoe romantisch dat de sterren in onze wijn glinsterde en in jouw ogen, zei hij bij het proosten. Ze moesten er samen erg om lachen te nuchter om dit soort praat serieus te nemen.

81 Aangekomen

Zijn thuiskomst had hartelijker gekund, vond hij. Hij had een jaar hard gewerkt, in de onpersoonlijke autofabriek met onvriendelijke collega's en ondankbare chefs, die de hele dag agressief tegen hem snauwden, had zijn dagen eenzaam doorgebracht op zijn kamertje, het had steeds geregend en gewaaid, hij voelde de kou nog in zijn knieën en rug, maar hij had het over gehad voor zijn gezin, hij had zijn verantwoordelijkheid genomen, zo doen mannen dat namelijk, nu was hij dan eindelijk terug, thuis. Was het dan zo gek dat hij had verwacht dat zijn vrouw, zijn moeder, zijn zoon, hem juichend in hun armen zouden sluiten, dankbaar, ja, dankbaar voor alles wat hij voor ze had gedaan? De begroeting was koeltjes. Zijn vrouw was onverschillig, maar zo was zij altijd. Geen warmte, geen gevoel. Zij had hem omhelsd, welkom terug gezegd, gewezen naar hun zoon en eraan toegevoegd, "maak hem niet wakker". Zijn

moeder had hem omhelsd, zoals moeders dat doen, maar in haar ogen zag hij die blik van vroeger, toen hij op school een onvoldoende haalde voor een toets. Hij propte het papiertje in zijn zak, maar moeders voelen die dingen aan, kijken je aan met die blik van afkeuring, tsj, tsj, jongen, toch. Die blik.

Zijn thuiskomst was onverwacht. Hij zou terugkomen, maar dat zou nog lang duren, hij had geen haast. Hij was aan het sparen voor een eigen huis, voor een eigen toekomst. Hoewel zij geen beeld had bij het begrip "toekomst", had zij wel de verwachting dat het dus iets beters was dan het "nu". Het jaar dat hij weg was had zij rust gevonden, kon zij weer ademhalen, zonder zijn plotse aanwezigheid, afwezigheid en grillen. Zij voelde zich een patiënt, die moest revalideren. Zij werd omgeven door de zorg van haar schoonmoeder, was nog aan het herstellen, had tijd nodig. Maar hij was terug. Hij probeerde haar te zoenen en haar hele lijf bevroor, zij voelde een steen in haar maag. Oh, nee, niet weer, dacht zij, het jaar dat hij weg was smolt weg, het leek net gisteren dat hij zich aan haar opdrong, haar echtgenoot, pff.

Zijn thuiskomst, wat wil een moeder liever dan dat haar kind terugkomt. Zij dacht aan hem, elke dag, elke nacht. Als zij het olielampje bij het huisaltaar aanstak en als zij in de kerk een kaarsje aanstak, dacht zij aan hem en hoopte dat het goed gaat, dat hij veilig is, dat hij verstandig is. Zij kende hem door en door, wist dat het vertrek om te werken in het buitenland goed bedoeld was, onvermijdelijk ook gezien de omstandigheden op het moment, maar dat hij, te vrolijk en onvolwassen, weerloos zou zijn voor verleidingen. Zij wist hem nog enigszins in het gareel te houden, zij sprak hem aan op zijn fouten en onbezonnen keuzes, maar dat kon alleen als zij in de buurt was. Een jaar in zijn eentje ver weg, zij had er weinig vertrouwen in. Toen zij vroeg hoe hij de toekomst zag, was hij vaag, haar vragen over het eigen huis en werk ontweek hij. Zij wist genoeg. Van dat sparen was natuurlijk niets terecht gekomen. "Zeg, wat je daar ook hebt uitgespookt, is er iets dat zijn schaduw werpt op jouw toekomst?" vroeg zij denkend aan vrouwen en zwangerschappen. In zijn ogen zag zij dat het niet het geval was, het was allemaal tijdelijk.

Toen hij haar zag voelde hij zich intens gelukkig. Hij was terug bij zijn grote liefde, de lichtblauwe Citroën. Zij had wel op hem gewacht. Hij raakte haar aan en een rilling ging door hem heen. Ging zitten, snoof de geur van leer en metaal op. Hij stak de sleutel in het contact, het brommend geluid, het geratel, hij voelde het in zijn benen en buik, hij sloot zijn ogen, oh, heerlijk! Hij reed naar zijn vrienden. Wat had hij ze gemist.

82 Hoe zag hij de toekomst?

Zij zette het kopje koffie voor hem neer. Hij was gaan stappen met zijn vrienden, kwam in de vroege ochtend aangestrompeld en was in slaap gevallen op de bank. Niets had hem wakker gekregen, de huilende baby niet, deuren die open gingen en dicht, de gesprekken in de keuken, hij sliep door. Een vriendin was langsgelopen en had de schoondochter met de kleine opgehaald voor een dagje strand. Zij had ze uitgezwaaid. Toen zij de deur sloot, klapte zij in haar handen en wreef ze tegen elkaar als teken dat zij aan de slag ging. Het was tijd om een hartig woordje te spreken met zoonlief. Begrijpelijk dat hij zijn draai weer moest vinden, dat hij zijn vrienden had gemist en wilde bijpraten. Het was prachtig zomers weer en het strand lonkte, alle begrip ook daarvoor, dat hij wilde ontspannen, zijn vermoeide, zoals hij ze noemde, botten in de zon opwarmen. Hij was een jaar weggeweest, die paar dagen maakten niet het verschil. Maar vandaag moesten ze maar eens serieus praten.

Hij keek haar schichtig aan met rooddoorlopen ogen en dikke wallen. Dronk zijn koffie. Zij bleef stil aan de keukentafel zitten. Geduld, daar was zij goed in, wachten op het juiste moment. Zij keek hem aan. Hij bleef haar oogappel, haar schat, haar alles. Wat was het snel gegaan, je knippert met je ogen en de tandeloze, kale, hulpeloze baby is een man geworden, even hulpeloos, dacht zij er glimlachend bij. Hoe graag zou zij hem weer op schoot willen nemen, hem troosten voor de dingen die niet waren gelukt en prijzen vooral het knaps dat hij had bedacht. Hij kon als kleine jongen zo ernstig kijken met zijn donkere ogen. Net zoals die ene keer met het vogeltje met de gebroken vleugel, dat op straat lag en die hij wilde oppakken, maar het niet durfde en toen was de kat van de burens hem te snel af, die had het nog levend vogeltje in een hap verorberd. Tranen liepen over zijn wangen toen hij het vertelde. Zo schattig. Zij moest haar neiging onderdrukken om hem over zijn bol te aaien, deze dronkenlap en een nietsnut van een zoon van haar.

Hij dronk de laatste slok van zijn koffie en vroeg gekscherend of zij naar het koffiedik wilde kijken, zijn toekomst wilde voorspellen. Zij zag altijd wegen, mogelijkheden, uitvluchten, alles was mogelijk, het lag daar op de bodem van een kopje koffie. Hij keek haar aan en zette zich schrap, zij zat te wachten op het juiste moment. Hoe goed kende hij haar. Zij had het zo geregeld natuurlijk, dat ze met zijn tweeën waren gebleven. Zij zag dat hij moe en zwak was, een ideaal moment om hem aan te pakken. Hij dacht aan die ene keer dat hij een vogeltje op de weg zag met een gebroken vleugel. Hij had naar het vogeltje gestaard. Wat zielig, dat het daar in het stof

kroop en niet weg kon vliegen. Wat kon hij doen? Toen sprong de kat van de burens en at het vogeltje op. Zo deed zijn moeder het ook, wachten, wachten, wachten en op het juiste moment, hop! Hij voelde zich als dat vogeltje, het ging nu gebeuren.

Zeg, begon zij, wat zijn jouw plannen? Hij haalde zijn schouders op, geen idee. Moet je horen, begon zij. Zij had gesproken met een kennis, die connecties had bij een busbedrijf. Hij kon daar als chauffeur aan de slag. "Morgen, precies om negen uur, moet je naar hem toe om verder te praten. Wees op tijd. Wees netjes. Verknaal het niet. Ik heb het huis van oudtante verkocht en ga een huis bouwen aan de baai, het is rustiger daar, beter voor de kleine en de waarde zal de komende jaren stijgen. Ik bouw een appartement voor jou en jouw gezin en een kleintje voor mij. Later kunnen wij nog een verdieping toevoegen". Zij ging verder en stippelede zijn pad uit voor de toekomst. Iemand moest het doen.

83 Zijn pad

Voor de doop van de kleine hadden ze breed uitgenodigd, vrienden, burens, collega's en verre familie. Zijn moeder vond dat haar kleinzoon een feestje verdiende. Zij vertelde er niet bij dat zij de roddels over haar zoon zat was, over zijn ongelukkig huwelijk, zijn overhaaste terugkeer uit Duitsland, wie weet waarom dat was, zijn werk voor de busmaatschappij, waar hij al na twee weken uit was geschopt, de verkoop van het huis van oudtante en welke schulden daar wel niet van moesten worden betaald, buitenechtelijke relaties en een bastaardzoon. Zij had hem aan de keukentafel duidelijk gemaakt dat ze met opgeven hoofd naar de kerk zouden gaan, trots, iedereen zou er nog jaren over praten, wat een gelukkig stel het is, wat een prachtige zoon ze hebben en hoe voorspoedig alles in hun leven ging.

Haar hartsvriendin en zijn beste maat waren de peetouders. Ze hadden een oogje op elkaar, bleek achteraf, en nu een excuus om elkaar meer te zien. Een paar jaar later trouwden ze en leefden nog lang en gelukkig, helaas zonder kinderen, maar wel met een peetzoon die dol op ze was en ze tot hun dood zou blijven bezoeken. De plechtigheid was mooi. Toen de peetvader in de kerk de doopnaam noemde pinkte grootmoeder ontroerd een traantje weg, ach, was je vader maar hier, zei zij tegen haar zoon, hij zou zo trots zijn om zijn naam te horen. De kleine had bij het onderdompelen in de doopvont flink gekrijst, dat hoorde er bij, iedereen keek vertederd, was daarna snikkend en glibberig van de olie, in een grote witte handdoek gewikkeld. Hij werd door zijn

peetmoeder met zorg aangekleed, zij had een schattig matrozenpakje met een blauwe bermuda en een witte blouse met ankertjes op de kraag gekozen, witte sokjes en zwarte schoenen, die duidelijk op de groei waren gekocht en van zijn voetjes afgleden. Hij droeg zijn gouden kruisje aan een ketting die nu lang leek, maar later kort om zijn nek zou hangen. Er waren net op tijd wat foto's gemaakt, maar de pet had hij van zijn hoofd gegooid en niet meer opgezet. De gasten kregen doopsuikers en gebakjes, nadat zij in de rij hadden gestaan om de stralende ouders, peetouders en oma te feliciteren. Daarna was er een etentje. Hij kreeg een stapel cadeaus, maar hij had genoeg aan een wikkel met een strikje waar hij zoetjes de rest van de middag mee had gespeeld.

Hij raakte aan de praat met een kennis die een taxibedrijf had. Hij zocht chauffeurs. Of hij belangstelling had. Hij kon zich inkopen in het bedrijf. Over het geld konden zij het nog hebben, maar het was goed werk, flexibele uren, schoon. Hij kon eventueel zijn eigen auto gebruiken, dan moet je hem wel geel spuiten, zei de kennis. Hij zou erover nadenken, geel, brr. Het geld had hij niet, maar wie weet, zijn moeder zou wel helpen. Zij proosten op de kleine en maakten een afspraak voor de volgende dag.

Eerst herkende zij haar niet, de oude vrouw in het zwart die haar kwam feliciteren. Het was de moeder van haar verdrongen vriend. Zij keek haar aan en zag nog steeds het verdriet in haar ogen. Het gaat niet over, moeders gaan wel door, maar sterven elke dag een beetje van de pijn, had haar zoon over zijn moeder gezegd, toen ze aan het kletsen waren in de kerk, lang geleden. "Wat een mooie jongen!" zei de vrouw, "laat zijn leven gezond en gelukkig zijn!" Zij hield haar hand vast met beide handen. "Mijn zoon was dol op jou", zei zij. Zij kreeg er tranen van in de ogen. Dacht aan haar vriend en aan zijn broer, aan de gedichten van de een en de ansichtkaarten van de ander. Hoe lang geleden was dat. "Mijn zoon komt, als God het wil, met Kerst naar huis", zei zij en moest weer de tranen uit haar ogen vegen.

84 Feestje

Zij zou een taart voor zijn verjaardag bakken, een chocoladetaart, dat zou zij doen. Zij zou er een kaarsje op zetten. Zij zou de kinderen uit de buurt uitnodigen, die altijd kwamen aanlopen als zij met de kinderwagen langs wandelde om de baby te groeten, ze raakten hem aan, zijn handjes en aanden over zijn wangetjes, hij schaterde, vond het leuk. Zij zou de peetouders uitnodigen om

langs te komen, misschien nog wat vriendinnen. Zij keek naar haar zoon, die nog lag te slapen, hij leek nog het meest op haar, zei iedereen, haar grote, donkere ogen, haar ronde gezicht, haar mond. Zij zag het niet. Zij stond er een keer bij dat haar schoonmoeder met de kleine op schoot zat en een onbekende vrouw zei hoe erg hij juist op haar leek. Mensen zeggen ook maar wat, dacht zij. Misschien lijken baby's het meest op wie ze het meest verzorgt, kan ook, als beloning of zo. Hij was dol op zijn oma, hij lachte uitbundig als zij met hem speelde, maakte vrolijke geluidjes als zij met hem kletste en alleen in haar armen werd hij rustig. De vorige avond had zij tussen zijn gebrabbel "jaja" gehoord, "oma", als zijn eerste woordje.

Het was stil in huis. Hij was vroeg vertrokken voor een rit naar de hoofdstad. Hij werkte sinds kort voor een taxibedrijf, eerst als invalchauffeur, maar nu steeds vaker. Hij deed de langere ritten, vond het geen probleem om hele dagen op pad te zijn, kon het extra geld goed gebruiken, had hij gezegd en werd dus ingepland. Zijn moeder had een stokje gestoken voor het plan om zich in te kopen in het bedrijf. Eerst zien, dan geloven, zei zij kort. Bovendien waren de tekeningen klaar voor de bouw van hun huis en zouden ze nog voor het einde van het jaar de fundamenten leggen, dat huis was de investering voor de toekomst. Gebruik anders je eigen auto, had zij gezegd. Maar dan moet ik haar geel verven, mopperde hij en keek alsof hij moest kotsen van walging. "Nou?" vroeg zij en het gesprek was geëindigd.

Zij hoorde de deur, haar schoonmoeder was terug van de kerk en had waarschijnlijk ook boodschappen gedaan. Zij vertelde over haar plan voor de eerste verjaardag, zij reageerde er enthousiast op, ja, gaan wij doen, ik bak wel een taart. Voordat zij kon reageerde liep zij naar de keuken haalde meel, boter, cacao, eieren uit de kast, heb ik alles, hoorde zij haar nog mompelen, zij zette de oven aan, bond haar schort voor en ging aan de slag. "Ik ga naar de kapster", riep zij, trok snel haar jas aan en verdween om niet geconfronteerd te worden met haar eigen overbodigheid. Zij zou haar lange haren laten knippen in een modieuze bob, zij was toe aan wat anders.

De taart stond midden op tafel met een mooie kaars. De kleine had gefascineerd naar het licht gekeken en geprobeerd om het met zijn handjes te pakken. Hij zat op haar schoot en droeg een truitje met blauwe en gele strepen, dat zij voor hem had gebreid. Zij droeg haar nieuwe bruine kokerrok die tot net over de knie kwam en een donkergroene coltrui, het haar voor het eerst in haar leven kort. Toen zij thuis kwam na het bezoek aan de kapster, had haar schoonmoeder haar goedkeurend aangekeken, "laat mij eens naar je kijken, kind! Hoe mooi ben jij! Stoer en vrouwelijk!" Zij had haar in de wang geknepen en gekust.

Het verjaardagsfeestje was kleiner dan de bedoeling was. Haar man moest werken, de peetouders waren op reis, haar vriendinnen hadden verplichtingen waar ze niet onderuit konden, ze zouden een andere keer langskomen om te feliciteren. Drie kinderen waren wel gekomen en keken de hele tijd watertandend naar de lekkere taart. De foto van de eerste verjaardag was het bewijs dat zij van haar zoon hield, dat zij haar best deed.

85 Wat anders

Zij scheurde in alle haast een blaadje uit een ruitjesschrift. Het was nog van school, het lag in haar nachtkastje. Zij was bang dat zij het op het laatste moment toch niet zou durven, dat zij voor de zekerheid van haar verdriet zou kiezen en niet voor een kans op iets anders, iets dat onbekend en onzeker was, misschien beter, misschien slechter, dat zou nog blijken. Het blaadje was aan de onderkant schuin en rafelig. Zij wilde een nieuw blaadje uit het schrift scheuren, dat mocht wel voor een belangrijke boodschap. Geen tijd. Zij moest nu vertrekken, voordat iedereen thuis zou komen en de routine alles over zou nemen. Zij had een paar dingen in een koffertje gepropt, haast niets, wat kleren, foto's, de broche van haar moeder en het kleine blauwe boekje van de bank. Haar moeder had het geld van de verkoop van haar ouderlijk huis op een bankrekening gezet. Zij had voor haar dood omslachtig, maar voor haar doen oprecht gezegd dat het geld voor haar alleen was, haar echtgenoot kon er geen aanspraak op maken, "en dat is maar goed ook". Zij had eraan toegevoegd: "Wees gelukkig, mijn kind, dat is alles wat een moeder je kan wensen".

Het blaadje lag op tafel, onschuldig, maagdelijk wit tussen de ruitjes, leeg. Welke woorden horen bij een ontsnapping, bij een vlucht? Had zij niet haar man en schoonmoeder recht in de ogen moeten aankijken en eerlijk moeten zeggen dat het genoeg was, dat zij niet gelukkig was, dat zij recht had op een ander leven, geen idee hoe dat eruit zag, maar een leven met eigen keuzes? Zij was laf, durfde het niet, hoe kon zij? De laatste twee maanden waren ondraaglijk. Haar man was gestopt bij het taxibedrijf. Zoals bij de busmaatschappij was hij dronken achter het stuur gekropen, was betrapt en op staande voet ontslagen. Hij hing weer rond met zijn vrienden, bleef hele nachten weg en kroop stinkend naar drank en sigaretten in haar bed, het is je "echtelijke plicht" siste hij in haar oor. Haar schoonmoeder zorgde voor de kleine, hij kende haar alleen, werd eenkennig en begon te gillen als zij in de buurt kwam. De bouw van het nieuwe huis was begonnen. Het gepraat over waar de kamers zouden komen, de kinderkamer, misschien een tweede kinderkamer, de keuken, waar het balkon, de keuzes voor tegels, marmer, ramen en deuren, het benauwde haar. Zij

voelde zich gevangen in een huis waarvan de muren nog moesten worden gebouwd, de deuren geplaatst en het dak gedekt.

Zij haalde diep adem, dat had zij van haar onderbuurvrouw geleerd, rustig inademen, uitademen, in, uit. Helemaal bovenaan schreef zij met onzekere hand: "Lief ik ga Ik kan niet anders." Wat kon zij verder toevoegen? De letters waren vlekkelig. Zij zetten een punt. Dat was het. Hopelijk zou haar zoon later begrijpen dat zij niet anders kon. Zij had haar best gedaan, echt, maar het was niet gelukt. Zij wilde toevoegen "dat ligt niet aan jou, maar aan mij", maar kon het niet opbrengen om meer tekst toe te voegen, het was teveel. Hij zou hier blijven, hier hoorde hij thuis bij zijn tweede moeder, in de kinderkamer van het nieuwe huis aan de baai. Hij zou later begrijpen dat zij het beste met hem voor had. Zij nam het papiertje met duim en wijsvinger in haar ene hand, met duim en wijsvinger in haar andere. Een ruk en het papiertje zou in stukjes in de prullenmand verdwijnen. Een moment, een laatste moment van twijfel. Zij legde het op tafel, wreef er met haar palm overheen om de kreukels glad te strijken. Daarna verdween zij.

86 Ik kan niet anders

Zij liet de kinderwagen buiten, pakte de kleine die rustig aan zijn speentje zoog op en liep het huis in. "Goedemiddag, lieveling!" riep zij. Het was stil in huis. Oh, dacht zij en ging naar de keuken voor het flesje voor de kleine, liet hem even op de kilim zitten, de melk was zo klaar, keek hem aan met een gulle glimlach, hij glimlachte breed terug. Zij voelde een paar druppels op de binnenkant van haar arm, de melk was precies goed, pakte hem op en gaf hem de fles. Hij dronk tevreden en terwijl hij daar zo lag begonnen zijn oogleden zwaarder en zwaarder te worden. Hij sliep, een klein beetje melk liep uit zijn mondhoek, helemaal ontspannen en veilig. Zij legde hem in zijn bedje, dekte hem toe, wat was hij groot geworden, lekker mollig en rond. Dit kind heeft weinig nodig om gelukkig te zijn, dacht zij bij zichzelf. Zij maakte het teken van het kruis boven zijn hoofd en wenste hem geluk en dat Moeder Gods over hem zou waken. Zij liep terug naar de keuken om een begin te maken met koken. Keek op haar klok, ach, het is weer laat, zij moest vanmiddag ook nog naar de bouwplaats.

Het was stil in huis. Zij was in de keuken bezig, snel, uitjes gesneden en gefruït, tomaten door de rasp, snijbonen geschild, aardappels, en tegelijkertijd pruttelde in een pannetje de vissoep voor de kleine. De dokter had gezegd dat hij meer vis moest eten, goed voor de weerstand in de winter, dus kookte zij apart voor hem. Met haar schoondochter at zij 's middags, een bord stond

klaar voor haar zoon, soms kwam hij, soms niet, er was geen peil op te trekken. Zij was het goed zat. Zij zou hem vandaag onder handen nemen. Hij moest echt aan de slag, het lanterfanten was over. En de drank ook, klaar. Hij kon niet meer op haar rekenen, had zij besloten en dat ging hij vandaag definitief horen. Zij moest zuchten, hopeloos. Zij wist ook wel dat hij stiekem geld uit haar portemonnee "leende" en anders maakte hij schulden, die zij weer achter zijn rug regelde en dat wist hij. Zo nu en dan maakte hij ritjes met zijn eigen auto en verdiende wat geld. Daar was het taxibedrijf achter gekomen. De baas had duidelijk gemaakt dat hij naar de politie zou stappen, maar het uit respect voor zijn moeder niet deed. "Kappen dus, man", had hij gezegd, "ik maak geen grapjes".

Zij had gesproken met de aannemer die hun huis aan het bouwen was. Hij kon aan de slag als vrachtwagenchauffeur, tijdelijk. Dat zou zij hem vertellen als hij thuis kwam. Laatste kans, echt allerlaatste. Ook al was hij haar zoon en had hij een gezin, daarna zou zij hem het huis uitgooien, had zij besloten, voor de zoveelste keer. Zij stond in de keuken een ui te snijden voor de salade, veegde een traan weg met de bovenkant van haar hand, leunde vervolgens op het aanrecht. Zij voelde zich zwaar en moedeloos. Waar is het misgegaan met die jongen, wat had zij verkeerd gedaan? Had zij te veel van hem gehouden, hem te veel verwend, al zijn wensen en fratsen geaccepteerd, omdat hij geen vader had en zij hem alleen moest grootbrengen? Had zij hem meer slaag moeten geven, meer straf, korter moeten houden? Had zij hem onvoldoende beschermd tegen de verleidingen van het leven? Zij zuchtte diep, sneed de rest van de ui, schoof de ringen op het bord en waste haar handen. Zij staaarde naar haar handen, hoe hard zij altijd had gewerkt. Geklater van het water, gepruttel van de soep, verder stil. Wat heeft die jongen een gezegende slaap, dacht zij.

Zij liep naar de kamer en zag uit een ooghoek een briefje op tafel liggen. Zij las wat er stond. Zij voelde een steek in haar hart. Dat meisje, haar schoondochter, had de blik van een opgesloten dier. Zij had alles gedaan om haar te omarmen met liefde en vertrouwen. Zij schudde haar hoofd. Het werd niet gewaardeerd. Jammer... Uit het babybedje kwam gemopper, hij was wakker, wilde aandacht. Ik kom eraan, zei zij, mijn schat, mijn liefde, mijn engel. Ik ben er. Ik zal er altijd voor je zijn. Zij stopte het papiertje in haar zak. Voor later zorg.

87 Misgegaan

“Hoe bedoel je?” Hij keek haar met ongeloof aan, “weg?” Zijn vrouw? Dat besluiteloos, passief, onverschillig kind, had iets ondernomen in haar leven, had zij echt, helemaal uit zichzelf iets besloten, een keuze gemaakt? Zij had nooit, de hele tijd dat ze samen waren, een enkel initiatief genomen. Zij zat eindeloos in een of ander tijdschrift te bladeren, thee te drinken met haar vriendinnen, zelfs voor haar eigen zoon had zij geen aandacht. Gelukkig deed zijn moeder dat. Hoe vaak hij had voorgesteld om uit te gaan, iets te eten en te drinken samen met vrienden, te gaan dansen, of gewoon naar het strand op een zonnige dag, nooit had zij enig enthousiasme getoond. Schichtig en gesloten, zij zat daar maar, een ijspegel straalde nog meer warmte uit dan zij. Zij was weg. Waarnaartoe eigenlijk? Waar kon zij heen? Zij had niemand. Welke vent had haar verleid? Nou, die zou van een koude kermis terug komen. Ik benijd je niet, vriend, zei hij tegen zijn denkbeeldige rivaal, je zult weinig plezier aan haar beleven. Ach, zij komt met de staart tussen de benen terug, hoor.

Hij rookte een sigaret. In gedachten. Zat aan de keukentafel en staaarde naar de grond. Zijn moeder had het nieuws verteld, nu moest hij zijn verantwoordelijkheid nemen, zei zij, duwde de baby in zijn handen en vertrok naar de bouwplaats. Tot straks, zij trok de deur achter zich dicht. De baby schrok van de knal en begon te huilen. Hij troostte zijn zoon, met gekke bekken en rare geluidjes was hij afgeleid. Hij gooide hem een paar keer in de lucht, de baby schaterde van spanning en genot. Vliegen en weer veilig landen, in de hoogte en dan in een warme omarming, ga alsjeblieft door, voor de rest van mijn leven. Met grote ogen keek hij naar zijn vader. Ja, mijn zoon, hier is jouw vader. Hij herhaalde een paar keer “papa, papa, papa” en nog een paar keer. De baby zei hem na: “pa-pa”. Ja, kerel, jij en ik, samen, wij redden ons wel. Zeker weten. Hij legde de baby met een korst brood in zijn box en ging in de keuken nog een sigaret roken.

“Weg... hoezo weg?” Zij is vast naar een van haar vriendinnen, zij komt vanavond weer naar huis. Hij liep naar de kast en zag dat deze leeg was, haar kleren hingen er niet meer. Haar koffertje was er niet. Haar nachtkastje was leeg. Hij keek in de la van zijn nachtkastje. Zag de verlovingsring met de groene steentjes en haar trouwring. Zij had ze achtergelaten, ze waren van hem nu. Verdomme. Hij staaarde naar het lijstje met hun trouwfoto, dat had zij niet meegenomen. Hij sloeg het stuk op het tafeltje en liet de scherven liggen. “Wat een ondankbaar kreng! Na alles dat ik voor haar heb gedaan! Ik heb haar een huis geboden, een toekomst. Ik heb mij elke dag uit de naad gewerkt. Een jaar zelfs in het

buitenland, in de kou en de regen, ik heb mij opgeofferd. Het heeft haar aan niets ontbroken. Nooit aan mijzelf gedacht. Alles had ik voor mijn gezin over. En dan krijg je dit". Hij schudde zijn hoofd, zoveel onrecht, dat had hij niet verdiend, nee, dat had hij echt niet verdiend.

Hij was blij dat zij weg was, ja, blij, zei hij tegen zichzelf. Had zij eerder moeten doen. Zij had hem niets gegeven. Niet een glas water toen hij dorst had, niet een vest toen hij het kou had. Nooit met liefde aangeraakt, nooit een tedere blik, nooit een glimlach. Het kan niet anders, zij had al die tijd een minnaar. Hij had niets door. Hij had haar vertrouwd. Zou het kind wel van hem zijn? Hij keek zijn zoon aan. Godverdomme, riep hij en de kleine begon te huilen.

88 In de lucht

In april konden ze in het nieuwe huis. Zij stak de sleutel in het slot, stapte met haar rechtervoet eerst naar binnen, voor goed geluk en een voorspoedig verblijf en liet de priester voor de volgende dag bestellen voor de inzegening van het huis. Er moest van alles gebeuren, het was nog een bouwput. Ze zouden zelf verder klussen, beetje bij beetje, geen haast, de basisdingen waren af. Het geld was wel bijna op. Maar de belangrijkste reden om uit de buurt te vertrekken was het geroddel. Het hield nooit op. Zij liep door de straat en mensen wezen haar na, brachten de hand voor de mond om stiekem met elkaar te kletsen, ze keken de andere kant op als zij goedendag zei. Dit was het huis, de straat, waar zij was geboren en getogen, meer dan een halve eeuw woonde zij daar en nu keken de buurvrouwen haar niet aan? Zij sprak ze daarop aan, ze ontkenden met een vals lachje, ze logen keihard. Nou, goed, dan. Hoe eerder, hoe beter. Ze zoeken het maar uit met hun kleinburgerlijk gedoe. Wat kon zij doen dan? Haar schoondochter was vertrokken, zij had ook geen idee verder. Haar zoon, die had pech, had verkeerde vrienden, was naïef. Maar het was een goede jongen, hij deugde. Hij deed zijn best. Hij zou nu zijn verantwoordelijkheid nemen. Dat had hij beloofd.

Hij werkte als dagloner voor de aannemer, was weer in contact gekomen met mensen van de bouwmaterialengroothandel, er waren plannen voor een nieuwe start. Er werd veel gebouwd in het stadje, richting de baai was een uitbreidingslocatie, mensen die daar een stukje grond hadden met wat olijf- of citroenbomen, verkochten de grond om er huizen te bouwen. Een of twee verdiepingen, hoger mocht er niet worden gebouwd. Er zou ook

een nieuwe school komen om de oude barakken te vervangen. En er waren plannen voor een ziekenhuis. Het stadje groeide en de voorzieningen konden niet achter blijven. Plannen, plannen. Het was tijd voor ondernemende types, voor pioniers, voor ontwikkelaars. Het land ging eindelijk de stap zetten naar welvaart en groei. Hij las de artikelen in de krant en was het er roerend mee eens, hij had het zelf niet beter kunnen zeggen. Na een paar roerige weken na de militaire staatsgreep leek de rust weergekeerd. Het regime had plannen, grote plannen. Er zou een nieuwe autoweg worden aangelegd om het stadje sneller te verbinden met de hoofdstad, het station zou worden uitgebreid, misschien kwam er snel een vliegveld. Transport was belangrijk in dit land, voor ontwikkeling moet je op plekken kunnen komen. De handen uit de mouwen, was de boodschap, geen gepraat en gefilosofeer, gewoon aan de slag, gaan ervoor!

Zij zat de eerste avond op haar balkon te genieten van het uitzicht over de baai. Haar kleinzoon had eerder die middag zijn eerste stapjes gezet, uitgerekend in het nieuwe huis, hoe mooi en symbolisch was dat! Hij wankelde wat, maar stond stevig op zijn beentjes en stapte trots naar haar toe. Zij deed telkens een stapje naar achteren, reikte hem de hand en daagde hem uit om verder te gaan. "Kom, mijn engel, mijn licht, mijn kleine prins, kom naar oma toe!" Hij keek haar aan, niet naar zijn voeten, niet naar haar handen, maar naar haar trotse gezicht, maar stralende lach, haar liefkozingen en liep met vertrouwen de volgende vijf-zes stapjes. Viel vervolgens op zijn bibs. Zij hielp hem overeind en daar ging hij weer, stap, stap, zo trost als een pauw. Hij was sneller met praten, dan met lopen. Hij had al een hele woordenschat, oma, papa, buiten, eten, zon, zee, boot. Boot zei hij met bolle wangen en grote ogen, met zijn vingertje wijzend naar de zee, daaaaar, booooot. En vogel, daaaaar, vô-gel. Hoooog, zijn wenkbrauwjes in boogjes terwijl hij in de lucht zocht naar de vogel die hij net nog had gezien.

En dat moet jij nu allemaal missen, dochter, allemaal, dacht zij.

89 Eerste stapjes

Jaren later zag de baai er heel anders uit. Er was een heuse promenade ontstaan door uitbreiding van het haventje waar vroeger een paar vissersbootjes dobberden. Nu waren er restaurants, vroeger alleen een barak waar je in de vroege middag, als de vissers iets hadden gevangen, gegrilde vis kon eten. Je kwam er via een pad, het laatste stuk moest je lopen, nu

was er een weg met stoplichten en lag er een parkeerterrein. De baai was verbonden met een van de eerste herinneringen van zijn leven. Hij liep over enorme witte ronde stenen. Geen idee hoe oud hij was. Twee jaar of drie? Hij wilde het blauwe water pakken. Maar toen hij dichterbij kwam werd het water doorzichtig, het blauwe was verder weg. Dus zette hij nog een stap over de stenen, zijn sandaaltjes werden nat, hij voelde de zinderende koelte aan zijn voeten, zette nog een stap. Hij stak zijn hand uit, nog een stap, maar het water was helder, hij kon de bodem zien, het blauwe was weg. Nog een stapje, een stukje verder, daar is het blauw. Hij kon zich herinneren dat hij abrupt met een ruk uit het water was gevist en met veel gegil in de armen van zijn oma belandde. Hij keek achterom en zag dat het blauw alweer dichterbij was gekomen, het zou hem lukken, hij probeerde zich uit haar beschermende greep te wurmen, zij liet niet los. Hij duwde met zijn armen en benen, hij zou ontsnappen om het ongrijpbare te pakken.

De baai was het decor van zijn kindertijd. Hij speelde op het brede balkon en keek uit over de zee. Hoe onstuimig zij was of sereen, woest boos of lieflijk, donkergrauw soms en dan weer helder saffiergroen. Hij hield van haar, elke dag, hij kon zich niet voorstellen dat hij zonder haar zou kunnen leven. De andere constante factor in zijn leven was zijn oma. Zij was zijn moeder en zijn vader. Zijn moeder was weggegaan, dat was het verhaal. Meer dan dat was er niet te vertellen. Geen idee waarom zij was weggegaan. Maar terugkeren zou zij niet. Er was niets tastbaars van haar, zij had voor hem niet bestaan. De kinderen op school hadden hem een keer gepest, "jij hebt geen moeder, naanananaana!" maar hij had geroepen "ik heb lekker mijn oma en zij is twee keer mijn moeder". Die woorden had hij ergens gehoord. Het klonk stoer, twee keer zoveel, dus dat riep hij. De kinderen waren onder de indruk en gingen verder met hun spel. Er zijn belangrijkeren dingen in het leven, knikkeren bijvoorbeeld en tikkertje. Zijn vader vertrok de hele tijd, voor zijn werk, voor zaken, hij was alsmaar weg om "dingen te regelen", soms een dag, soms een week, soms zelfs langer. Wat voor dingen, geen idee. Hij vertrok en, anders dan zijn moeder, kwam hij steeds terug om de regelmaat van het leven te verstoren, constant ruzie te maken met zijn moeder en in een regen van verwijten weer te vertrekken. De zee en zijn oma, beiden even woest en sereen, hij hield van ze, dat waren de ankers in zijn leven. Totdat hij zelf vertrok.

Zij had de zorg voor haar kleinzoon vanaf het begin op zich genomen. Eerst had zijn moeder moeite om voor hem te zorgen, daarna was zij vetrokken, dit kind was altijd al van haar. Zij had zijn luiers verschoond, hem midden in de nacht getroost als hij koorts had, zijn eerste tandje, woordje, stapje, zij was erbij. En deze keer zou zij het goed doen. Alle fouten die zij had gemaakt bij haar eigen zoon, die zou zij nu niet meer maken, zij zou het anders doen. Nog strenger, meer regels, duidelijkheid, zo nu en dan een

corrigerende tik, discipline, regelmaat, school, kerk, thuis, dat was het, zo zou hij leven. Hij zat rustig aan tafel te kleuren. Hij kleurde de zee, met blauwe en groene strepen, een heel blaadje vol, heel rustig, hij ging op reis, zei hij, een hele lange, verre reis. Binnenkort.

90 Woest

Je kon de afdruk van haar vingers zien. Zijn wang, knalrood, gloeide na van de lel die hij had gekregen. Eventjes keek hij haar verbaasd aan. Had toen zijn blik schuld bewust afgewend. De snik in zijn keel kon hij nog net onderdrukken en zei braaf: "Sorry, oma, het was stom van mij. Ik zal het nooit meer doen... Erewoord!" Zij riep, naar je kamer, jij, en wees die kant op. Hij slofte naar zijn kamer, sloot de deur zachtjes en ging op zijn bed liggen. Wat had hem bezielde? Het was fout, hij wist het op het moment dat hij zijn mond opende. Maar het was eruit voordat hij er erg in had. Zijn oma vroeg, nadat ze hadden gegeten, of hij zijn bord op het aanrecht wilde zetten. "Dâch 't nie" zei hij, zoals hij het kinderen op school had horen zeggen. "Ik dacht het wel!" had zij geroepen, pats!

Hij deed altijd braaf wat oma vroeg. Zij wist wat goed voor hem was. Zij was er voor hem, wat er ook gebeurde, zij en hij, hij wist het. Hij hield ervan om te helpen in huis. Op een dag, hij was een jaar of vier, had hij bedacht dat de ramen moesten worden gelapt. Hij had zijn mouwen opgestroopt, zoals hij het haar had zien doen, had een theedoek om zijn hoofd gebonden en sleepte de emmer uit de bijkeuken. Wist niet welk middel hij moest gebruiken, koos voor het blik dat op het hoekje stond en kieperde de helft van het poeder in de emmer. Het water maakte opvallend veel schuim, hij doopte de doeken erin en begon. Echt schoon werden ze niet, de ramen, dikke strepen schuim, hoe meer hij zijn best deed om de doeken om te spoelen hoe meer schuim er op de ramen kwam. Zijn mouwen waren intussen kleddernat, zijn sokken ook. Hij liep tegen de emmer op en een flinke golf schuim klotste over de rand, op de vloer. Toen zijn oma de ravage zag wist zij niet of zij moest lachen met zijn ernstige blik en vooral die theedoek op zijn hoofd of dat zij boos moest worden. Hij zei met grote onschuldige ogen: "ik word later huisvrouw, oma!" en keek trots naar zijn werk. Nou, mannetje, had zij gezegd, dat zal jouw vrouw later geweldig vinden. Nee, oma, "ik trouw met jou!" Ze waren altijd met zijn tweetjes en leken een getrouwd stel met hun gemopper en hun maniertjes. Hij kroop 's avonds bij haar in bed, dan vertelde zij

over helden en feeën en draken, in zijn slaap gingen de dappere gevechten door.

Hij lag op zijn bed, had zijn verdriet doorgeslikt en staaarde naar het plafond. „Dâch 't nie“, hoe kwam hij erop, het floepte er ongewild uit. Hij had het op het schoolplein horen roepen. Kinderen riepen het. Vooral die ene jongen met het gemillimeterd haar met dat enorm dikke roze litteken op zijn knie. „Fiets! Gevallen!“ zei hij trots. Hij droeg afgetrapte schoenen, de korte broek hing vormloos aan zijn slanke lijf. Kom naar binnen. Dâch 't nie. Veeg het schoolbord. Dâch 't nie. Haal de bal. Dâch 't nie. Maak huiswerk. Dâch 't nie. Luister naar je ouders. Dâch 't nie. Dâch 't nie. Dâch 't nie. Wat een held! Sint Joris zal er zo hebben uitgezien, dacht hij. Brutaal en onbevreesd versloeg hij de draak. De draak tiranniseerde de school, het stadje, de wereld. Hij eiste dagelijks offers, mensenoffers. Het lot viel op de schone dochter van de koning. Dat kon de held niet laten gebeuren, dâch 't nie en viel met zijn lans de draak aan, stak hem in zijn lelijke bek, het monster kronkelde gewond en vernederd op de grond. De held had gewonnen, de prinses was gered. Gerechtigheid, dacht hij en viel rustig in slaap.

91 Snik

„Ga jij maar een mooie tekening maken voor je peetmoeder!“ Elke week kwam zij op bezoek, zijn allerliefste noná, zo noemde hij haar, elke keer was het een feestje. Zij bracht soms een lolly voor hem mee, soms een paar snoepjes in glinsterende wikkeltjes, of een chocoladereepje. Je moet hem niet zo verwennen, zei zijn oma, maar zij keek hem aan met haar liefste glimlach, een blik van verstandhouding en een knipoog die zei: ik ben er juist om jou te verwennen, mijn schat! Zij aaide hem over zijn wang en drukte hem tegen zich aan. Hij snoof haar geur op, de geur van citroen en vanille. Als hij citroen en vanille rook moest hij aan zijn noná denken, ook vele jaren en geuren later en voelde hij zich weer stiekem verwend. Ze zaten meestal op het balkon, zelfs in de winter was het hier goed uit te houden, „zachte kou“ noemde zijn oma het, en voegde eraan toe hoe goed het klimaat hier bij deze baai was. De vrouwen dronken koffie, zijn oma keek in het koffiedik naar wegen naar de toekomst en hij mocht bij ze zitten. Als een spons slurpte hij alle vertellingen op, woorden die hij niet eerder had gehoord, namen van mensen die hij niet kende, plaatsen en alledaagse dingen over peterselie in de gehaktballetjes en een snufje kaneel in het pasteitje. Hij liep naar de keukentafel

binnen om een tekening te maken. Teleurgesteld. Hij hoorde er niet meer bij.

De vrouwen spraken zachtjes, fluisterden. Vanaf de keukentafel waar hij een blauwgroene zee tekende ving hij flarden op van een gesprek. Hij hoorde iets over een baby, over een arts, over proberen. Zijn oma zei "jammer, het is niet anders", zijn noná had een zakdoekje waarmee zij haar tranen afveegde. Ze keken naar de zee, naar de baai. Het was stil. Hij zag haar rug, zij schokte nog een paar keer van het snikken en haalde diep adem. Hij zag haar hand, het zakdoekje stevig vast, het was een propje geworden, zij kneep erin, een zakdoekje als houvast. Zij zat op het balkon in een rieten stoel, hij zag haar rug, zij zag er eenzaam uit. Hij sloop voorzichtig naar haar toe en gaf zachtjes, haast ongemerkt, een kusje op haar rug. Hij keerde terug naar zijn tekening. Tussen de blauwe en groene strepen trok hij een paar gele om de zee op te vrolijken.

Ze kregen niet vaak bezoek thuis. Soms wat vriendinnen van zijn oma, een verre nicht, soms kwam de priester van de kerk van de Verlosser langs. Zijn oma trakteerde het bezoek zelfgemaakte vruchtengelei, sinaasappel, vijg of kers. Zij maakte ook gelei van walnoot en pompoen. Zij maakte jaarlijks een kersenlikeurtje dat later op de avond op tafel kwam bij speciale gelegenheden. Aangekondigd bezoek, daar hield hij het meest van. Het hele huis rook naar kaneel en kruidnagel van de kweeperen in de oven of vanille en appel van de appeltaart. Een keer vroeg hij waarom ze niet zoveel bezoek kregen. Zijn oma zei: "Je mag uitnodigen wie je wilt". Wie zou hij willen uitnodigen? Hij wist het niet.

Het was ruim een jaar later, misschien langer, dat zijn noná weer zo'n gesprek voerde met zijn oma. Het was op het balkon met uitzicht over de baai, hij werd weer weggestuurd, er werd gefluisterd. Hij hoorde er weer niet bij. "Ga maar lekker spelen met de kinderen buiten!" Maar, noná, had hij gezegd, waarom mag ik niet bij jou blijven? Zij keek hem aan met tranen in de ogen, het zakdoekje stevig in haar hand. Dat zijn grote mensen zaken, zei zijn oma. Het was de eerste keer dat hij een volwassene zag huilen. Het deed hem pijn, maar het voelde ongemakkelijk, alsof zij daar plots poedelnaakt voor hem stond. Hij schaamde zich. "Ik ga buiten spelen", riep hij.

92 Buiten spelen

Zijn rapport, met trots had hij het aan zijn oma laten zien. Hij was bevorderd van de derde naar de vierde klas van de lagere school. Met allemaal tienen, hulde! De leraar had gezegd dat hij goed zijn best deed en goed terecht zou komen in zijn leven als hij zo door zou gaan. Het was een enorm compliment van de strengste meester. Hij zou nog vaak van hem dromen. Zijn krulletjes glanzend van de brylcreem achterover gekamd, bakkebaarden, zijn licht getinte huid, diepliggende bruine ogen, maar vooral zijn grote handen. Als straf trok hij aan de oren van de leerlingen. Hij was daar zelf te braaf voor, maar zijn vriend die naast hem zat in de klas was vaak de pineut. De hand van de meester ging rakelings langs zijn gezicht naar het oor van zijn vriend. In zijn nachtmerries kwam die hand steeds dichterbij, steeds weer langs zijn oor, terwijl hij niets stouts had gedaan.

Dat hij het goed deed, was geen reden, had de meester eraan toegevoegd met een frons op zijn voorhoofd, om op zijn lauweren te rusten. Er zijn tienen, maar ook tienen met een griffel, dus doe je best, knaap. Van zijn oma had hij een mooi boek cadeau gekregen. "De geheimen van het moeras", alleen al de titel klonk spannend, hij was meteen begonnen met lezen. Van zijn vader kreeg hij geld om een ijsje te kopen. Hij gaf het geld aan zijn oma voor zijn spaarpot.

Het was half juni en de vakantie was begonnen. Elke dag ging hij met de kinderen uit de buurt naar het strand naast de baai om te zwemmen, spelen, vissen. In de middag naar huis om te eten en voor de middagrust. Hij lag een boekje te lezen of wat te tekenen, de hele tijd loerend naar de klok, of het al tijd was om naar buiten te gaan, zijn oma was daar heel strikt in. Tot vijf uur moest hij binnen blijven, maakte niet uit wat hij deed, eerder mocht niet, het was te heet en bovendien rusten mensen 's middags, punt, uit. Klokslag vijf uur vertrok hij weer om tot laat in de avond op pad te gaan met zijn vrienden. Met weemoed zou hij later terugdenken aan deze zomers. Er kwam geen eind aan, er was zon en zee en tijd om dingen te doen. Ach, gewoon, dingen. Het meest dacht hij aan het gelukzalige gevoel dat hij op het zand lag, na meestal een watergevecht, een duikwedstrijdje of ander gespetter, dat de verzengende hitte op het zand weerkaatste en als bij een luchtbespiegeling figuren in de verte zichtbaar werden, waar hij met half gesloten ogen naar keek en dat uit zijn oor warm zeewater liep over zijn wang en nek. De totale overgave van lijf en geest, dat ging gemakkelijk in de zomers van zijn jeugd.

Hij rende naar huis om zijn harpoen, een vork vastgemaakt aan een bezemsteel, te halen. Ze gingen met z'n allen inktvissen vangen. Hij zag dat de priester op bezoek was en met zijn oma koffie dronk op het balkon. Hij liep braaf naar ze toe, kuste de hand van de priester en rende met harpoen en al weg. "Voorzichtig!" hoorde hij zijn oma nog roepen. Zij ging verder met haar gesprek. "Nee, dus! Dat is mijn antwoord". De priester was langsgelopen met een boodschap, een huwelijksaanzoek namens een gepensioneerde rechter. De man was intussen 72 jaar, kinderloos weduwnaar en zou een perfecte echtgenoot zijn voor haar. "Wie gaat er voor je zorgen op je oude dag? Je zoon of je kleinzoon?" had de priester gezegd. "Of een weduwnaar, bijna vijftien jaar ouder dan ik..." Zij herhaalde het antwoord, nee. Wie zou voor de kleine zorgen als zij er niet zou zijn, als zij zomaar van de een op de andere dag dood zou neervallen of nog erger ziek of bedlegerig zou worden. Zij had zich het heus wel afgevraagd. Zij schudde haar hoofd om de vraag weg te wuiven. Het zou niet gebeuren, klaar.

93 Van de ene op de andere dag

Hij zat op het balkon te roken. Zij was klaar met de voorbereiding van het eten, had de schaal in de oven geschoven, haar schort afgedaan en was naast hem op het balkon gaan zitten. Ze zaten stil af te wachten wie zou beginnen. Zij had diep gezocht, ach, ach, hij had "ja, ja, ja" gemompeld. Ze bleven zwijgen. Hij bladerde in de krant, vouwde deze weer op. Keek naar de datum: 20 juli 1974.

Hij wilde vertellen hoe teleurgesteld hij was. In alles, in het leven. Hij had een paar weken geleden zijn veertigste verjaardag gevierd. Nou, gevierd, wat viel er te vieren? Over het vertrek van zijn vrouw zou hij niet beginnen, dat was vanaf het begin een heel slecht idee. Haar idee, trouwens, dus zij moest niet zo zeuren. Hij had nooit moeten toegeven. Hij was niet in de wieg gelegd voor een vaste relatie, een gezin, huisje-boompje-beestje, niets voor hem. Hij wilde vrij zijn, doen en laten wat hij wilde, geen regels en compromissen. Vrouwen, de hele tijd gezeur, nooit is iets goed genoeg. Ook op het werk kon hij zijn draai niet vinden. Hij was gewoon te onafhankelijk. De bouwmaterialengroothandel, de autofabriek, het busbedrijf, als taxichauffeur, als chauffeur in de bouw en al die andere klussen, allemaal bazen boven je hoofd die je vertellen wat je moet doen, gezeur, hij werd er opstandig van.

Hoe anders waren zijn vrienden. Gecapituleerd, riep hij vrolijk, maar bitter tegelijk, toen ze een voor een voor baantjes kozen,

medewerker in een winkel, een bank, boekhouder of vertegenwoordiger, toen ze een voor een trouwden, kindjes kregen en achter een kinderwagen aansjokten. Ge-ca-pi-tu-leerd, herhaalde hij vals. Zijn vrienden lachten, scholden hem uit, "ouwe schurk, die je bent", en proosten op hun vriendschap die al zo lang duurde, waarom zou je ruzie maken. De slemppartijen werden minder, er waren verplichtingen en de wekker ging al vroeg de volgende dag. Hij zag ze steeds minder, nou, best. Hij had gehuild toen hij zijn auto, zijn lieveling, weg moest doen. Een rotstreek was het. De baas van het taxibedrijf had hem aangegeven bij de politie, omdat hij illegaal ritjes maakte en zijn klanten afpikte. De auto was in beslag genomen en hij kreeg een hoge boete. Zijn moeder wilde er niets van weten, van haar kreeg hij geen cent meer, basta. Hij verkocht de auto voor een habbekrats om de boete te betalen. Hij had haar naar de autohandelaar gereden met een brok in zijn keel. Wat was dat hartverscheurend, haar zo alleen achter te laten.

Hij had zijn zoon en zijn moeder, maar ze hadden hem niet nodig. Hij had nog steeds ruzie met zijn moeder, vaak, maar de krachtverhoudingen waren voor de zoveelste keer veranderd. Zij veranderde opnieuw haar strategie. Van haar zwak hart en doktersadviezen om rust te nemen was niets meer over. Zij stortte niet meer theatraal in als ze ruzie hadden en van het gerol met haar ogen was zij ook genezen. Het was nu de kleinzoon die centraal stond. "De kleine", die moest het niet horen, niet merken, die had er niets mee te maken, ze moesten voor hem zorgen, hij verdiende het. Elke verbale schermutseling eindigde met de bekende riedel, "de kleine". Alles voor de kleine, alle liefde, aandacht en zorg voor "de kleine", alle verwijten voor hem. Hij was het zo zat. Het liefst vertrok hij en kwam nooit meer terug. Dat zou ze leren.

Ze zaten daar op het balkon. Het was tijd om het voor eens en voor altijd duidelijk te vertellen. Zeg, ma, begon hij. Op hetzelfde moment loeiden de sirenes. Ze keken verschrikt op. Wat was er aan de hand? Hij zette meteen de radio aan. Binnen een uur was hij weg. De noodtoestand was aangekondigd, mobilisatie, hij moest zich melden bij de kazerne, zou daar horen waar hij naartoe moest. Zijn moeder en zijn zoon keken hem bezorgd aan. Hij voelde zich belangrijk en onmisbaar.

94 Veertig

De radio stond de hele dag aan met nieuws over de mobilisatie en over Cyprus. Wat hem het meest zou bijblijven was de marsmuziek. De muziek ging maar door en door. Het zou ongepast zijn om gewoon door te gaan met de uitzending alsof er niets aan de hand is. Hij was die middag en avond thuisgebleven, stil en bezorgd, zoals zijn oma het ook was. Had wat gelezen, getekend, zich verveeld. Zijn oma was boodschappen gaan doen voor het geval er straks niets meer te krijgen zou zijn in de winkels. Zij kwam thuis, hij hielp haar met dragen. "Oma", had hij gevraagd, "hoe oud was jij toen de oorlog begon?" Vijfentwintig was zij, maar meer wilde zij er niet over kwijt. Het was nu niet het moment om aan oorlogen te denken.

De volgende ochtend, hij durfde het eerst niet, het leek hem te snel, maar toen had hij toch maar timide gevraagd of hij met zijn vrienden naar het strand mocht. Het mag, waarom niet, had zij gezegd, wees voorzichtig, ik zie je vanmiddag voor het eten. De gesprekken op het strand gingen natuurlijk over de recente gebeurtenissen, zo spannend allemaal, zo ver weg, maar ook dichtbij. Elk kind deed er een schepje bovenop, er was oorlog en er werd gestreden, hun dappere vaders, de helden, zouden het vaderland beschermen ook al zouden ze sterven, voor elke straat en buurt zouden ze zich vechten, zoals de 300 van Leonidas in Thermopylae, dat hadden ze in de geschiedenisles geleerd. De zee spoelde de oorlogsverhalen weg, ze gingen weer duiken, spetteren en zwemmen. Het was te warm, ze waren te jong om te lang stil te staan bij zorgen.

Toen zijn vader terugkeerde, het had niet erg lang geduurd, een paar weken maar, had hij een besluit genomen. Hij was een maat tegengekomen, die werkte als aannemer op een eiland in het zuiden. Het toerisme zat in de lift, er werden steeds meer hotels gebouwd, eenvoudige kamers, maar ook kolossale complexen. Het ging zo goed, hij kon het haast niet meer aan. Daar kon hij een betrouwbaar iemand bij gebruiken, had hij gezegd. Er is veel werk, zwaar werk, maar het is de moeite waard. Kom, zei hij, ik kom, was het antwoord, ze hadden de handen gegeven, hij vertrok. Het was, zou later blijken, een goede keuze, een tweede, of zoveelste kans, de laatste eigenlijk, die deze keer goed uit had gepakt.

Dat kwam door haar, de vrouw die hij tegen was gekomen, de zus van een vage vriend, ze kenden elkaar ergens, maar tijdens de bruiloft van haar broer zaten ze naast elkaar, hadden later op de avond gedanst en een vonk was overgeslagen. Haar ogen hadden de kleur van honing, zij lachte vrolijk en de woorden kwamen als

een lied uit haar mond. Zij keek hem geamuseerd aan, zich bewust van haar charme, zij vond hem ook leuk en zei direct: "Moet je horen, wij zijn geen kleine kinderen meer, bijna veertig, jij ook. Dus ben je geïnteresseerd, zeg het dan. Geen spelletjes!" Ze gingen samen een nieuwe start maken, zij zou zijn ogen sluiten na een leven lang samen. Ze trouwden niet, hij vond het niet nodig, zij vond het jammer.

Zij zat op het balkon. Haar kopje koffie voor haar, kronkellijnen in het koffiedik liepen naar de toekomst. Zij zag golfjes, zeemeeuwen, zeilen, alles ademde zee en verre reizen. Hij had verteld dat hij zou vertrekken, om te werken, zij wilde het geloven, dat het deze keer wel zou lukken. Hij had gezegd "de volgende keer kom jij mij bezoeken in mijn huis op het eiland", zij zocht in het koffiedik naar een weg naar een huis.

95 Spelletjes

"Blijf je eten, schatje?" vroeg zij, terwijl zij al een extra bord op tafel had gezet en aan het opscheppen was. Hij ging snel zijn handen wassen, pakte de zachte handdoek, veel zachter en dikker dan de handdoeken bij hem thuis, bedekte zijn gezicht en snoof de geur van lavendel. Hij kwam er graag over de vloer. Alles was zo licht en lieflijk in dit huis, hij voelde zich welkom. Met zijn vriend waren ze vanaf de eerste klas van de lagere school samen, ze zaten naast elkaar in de schoolbankjes, toeval of voorbestemd, onafscheidelijk, als broers, tweelingen. Thuis was zij er, altijd, zijn moeder, een jonge vrouw, oogverblindend mooi, slank en warm. Zij hield ervan om met haar vingers door zijn haar, dat hij altijd strak met een scheiding links kamde, te woelen. Alleen zij mocht dat doen. Hij glimlachte verlegen en met rode konen keek hij naar de vloer, naar haar smalle, kleine voeten, de gelakte nagels van haar tenen, rood meestal en dacht dat moeders dus blijkbaar zo zijn, lief, warm en opwindend.

Alles deden zij samen, zijn vriend en hij. Op school naast elkaar, samen lopen naar huis, samen spelen, schaken of monopoly, zwemmen, fietsen of voetballen, huiswerk maken. Hun nieuwste hobby was om modelvliegtuigen en -schepen te maken. Ze kochten met hun zakgeld de doosjes van Revell en plakten al die minuscule stukjes met veel geduld op de juiste plek. Met een druppel lijm hier en een druppeltje daar, heel secuur en schoon. Ze legden eerst alle stukjes op tafel, netjes op een rij, precies zoals de gebruiksaanwijzing ze had afgebeeld, de stickers apart, het potje lijm apart en keken een hele tijd, roerloos, naar de uitgestalde

onsamenhangende deeltjes. Ze keken elkaar dan aan met een blik van verstandhouding, wij gaan er wat van maken, leken ze tegen elkaar te zeggen en stil, gedisciplineerd en geconcentreerd gingen ze aan de slag. Ik word later vliegtuigbouwer, had zijn vriend gezegd. Hij wilde ook bouwen, wist nog niet wat.

Alles kon en mocht van zijn moeder. Ze bouwden vaak een indianentent in de kamer. Ze mochten de lakens gebruiken en met stoelen, tafels en bezemstelen lukte het om opperhoofd Zittende Buffel en chieft Briesende Hengst te zijn. Ze verzonnen elke keer weer andere namen, ze hadden nog niet de perfecte namen gevonden, zeiden ze, maar het ging ze vooral om haar reactie. Zij keek verbaasd, trok een gek gezicht, moest lachen, klapte in haar handen, alle reacties waren leuk en warm. Opperhoofd Slaperige Vos, Vliegende adelaar, Niesende Otter of Balkende Ezel. Nee, joh, zei zijn vriend, indianen hebben geen ezels, oh, oké dan, Chieft Zwarte Raaf. Alles onder haar goedkeurende blik. Soms kroop zij in hun tent, hoe heet ik dan, vroeg zij, dappere indianenbroeders? Kleurrijke Vlinder, Krachtige Tijger, riep zijn vriend. Hij wilde zeggen Krachtige Merrie, versprak zich en zei Drachtige Merrie, zij bloosde helemaal, hij had geen idee waarom, maar bloosde nog meer dan zij.

Zijn moeder zorgde voor koekjes, stukjes fruit of limonade en in de winter voor gepofte kastanjes, pudding met kaneel en warme melk. Elke keer als zij de kamer binnenstapte kreeg hij een warm gevoel in zijn buik, alsof er een hele kolonie kleine mieren in hem aan het rondkrioelen was, hij kreeg er kippenvel van. Zij zette het dienblad met de traktatie op tafel, haar geur, een mengeling van bittere amandelen en honing, was bedwelmend. Door haar blouse zag hij het bh-bandje van wit kant en viel haast flauw van de ontroering. Hij durfde er met niemand over te praten, wat zou hij moeten zeggen, hij wist niet wat hij voelde, verliefd voor de eerste keer, wel dat hij haar wilde zien en bij haar wilde zijn. Zo zijn ze, moeders, dacht hij, en miste zijn moeder.

96 Geduld

Toen zijn vader het vroeg had hij ontkend. Zijn vader had met zijn hoofd geschud, in zijn schouder geknepen als blijk van verstandhouding en "tsja" gezegd. "Ik ken het, jongen. Zo ging het in mijn tijd ook. Niets aan te doen. Geduld, zeg ik maar altijd". Hij had hem boos aangekeken met samengeknepen wenkbrauwen en daarna zijn blik afgewend. Zijn vader kneep hem nog een keer in zijn schouder, "niets van aantrekken, hoor", zei hij. Hij trok zich terug, ging helemaal aan de andere kant van zijn bed liggen, pakte een boek van het nachtkastje en ging lezen. Hij had geen behoefte

aan dit soort quasi vader-zoon momenten, mannen onder elkaar, zei zijn vader. Laat mij met rust wilde hij zeggen, jij met je praatjes, wij lijken in niets op elkaar. Maar durfde het niet. Hij had wel gelijk. Wie zou hem beter kunnen begrijpen dan zijn vader, haar zoon. Op de een of andere manier voelde het als verraad om te antwoorden, om toe te geven.

Zijn vader had gevraagd: "heeft zij dat rietje nog?" Hij had erbij gelachen alsof hij een vrolijke herinnering ophaalde. Hihi, dat was wat, zei hij en grinnikte, heeft niets geholpen ook. "Zij sloeg mij op mijn billen, meestal dan, soms op de palmen van mijn handen. Was ik nog zo achterlijk om ze netjes uitgestrekt te houden. Ach, wat moet je als kind, hé? Ik weet niet eens waarvoor ik straf kreeg. Ik was te laat zeker, had een toets slecht gemaakt, was brutaal, dat soort dingen. Een keer had ik de koekjes uit het blik opgegeten, allemaal, haha! Lekker! Nou, dat heb ik geweten. Een andere keer had ik een vaas gebroken. Ik was in huis aan het voetballen, dat mocht natuurlijk niet. Zij had al een paar keer gegild dat het niet mocht, niet doen, je kent haar stem wel als zij boos is, straks breek je nog wat, pas op, gilde zij. Ik doe je wat als je iets breek, riep zij nog een paar keer, straks breek je mijn vaas nog. Toen ging het mis, ai. Ik kon die avond niet zitten...", hij wreef over zijn billen, alsof hij er net van langs had gekregen met het rietje van zijn moeder. "Ik had misschien moeten luisteren, maar dat deed ik niet. Zo gaat dat". Hij zweeg een tijdje.

Hij keek hem aan. Dus, probeerde hij nog een keer, "zij heeft dat rietje nog?" Hij keek naar zijn boek en las wat, had echt geen zin in een gesprek. Hij deed zijn best om naar zijn oma te luisteren, om zich aan haar regels te houden, hij wilde wel braaf zijn. Maar soms, soms lukte het niet. Hij kwam weleens te laat. Had hij zo heerlijk gespeeld met zijn vrienden, verstoppertje of tikketje, had geknikkerd. Kwam bezweet met rode konen thuis, keek op de grote klok in de gang, maar al daarvoor, terwijl hij naar huis rende, wist hij heus wel dat hij te laat was. Een kwartier, een half uurtje. Dan keek hij schuldbeust naar haar, zij had zich zo ongerust gemaakt, gilde zij, er had van alles kunnen gebeuren, zij had een verantwoordelijkheid, ze hadden regels, wat dacht hij wel niet, dat kon echt niet, mag nooit meer gebeuren. En daar kwam het rietje tevoorschijn.

Te laat komen was zijn doodzonde nummer een. Hij zei dat hij met zijn vrienden aan het spelen was en niet wist hoe laat het was. Niet liegen, zei zij dan, je weet dat je te laat bent. Dat wist hij, maar toen was het al ... te laat. Hij zou de volgende keer beter opletten. Zinloos, wat hij ook zei, hij kreeg straf. Hij was opgehouden met excuses te maken. Moet je sorry zeggen als je er niets aan kan doen? Maar over dit alles ging hij beslist niet met zijn vader praten. Alsof ze veel gemeen hadden, een band, omdat ze met hetzelfde rietje geslagen waren.

97 Zinloos

Het mocht niet. Haar antwoord was nee. Punt, uit. Na een gesprek als dit, draaide zij zich boos om en liep weg als teken dat het klaar was, ze hadden het er niet meer over, het ging niet gebeuren. Zij was niet zo van de argumenten en de uitleg. Had daar het geduld niet voor. Haar weigeringen ervaarde zij zelf als duidelijkheid, als opvoeden. Hij had wensen, dromen, plannen, die liepen allemaal stuk op haar rug als zij vertrok, een rug van onbegrip en onduidelijkheid. Hij vroeg, waarom, waarom niet. Hij had er goed over nagedacht, het goed overwogen. Liet zich niet ontmoedigen, ging door. Als zij wegliep, liep hij achter haar aan, haalde haar in, kwam weer op haar pad. Daar komt mijn vasthoudendheid en geduld vandaan, zou hij later zeggen, heb ik van mijn oma.

Mag ik een hondje? Geen sprake van. Ik ga echt niet een hond in huis nemen. Honden horen buiten. Ze stinken en verharen, ze plassen, hebben teken, je krijgt er ziektes van. Zij herhaalde nog een keer, nee, gaan wij niet doen, klaar. Zij liep van het balkon naar de keuken om een beginnetje te maken met het avondeten. Hij liep met haar mee. "Heb jij ooit een hond gehad, oma?"

Haar vader had honden, die gingen met hem mee naar het land, als hij ging ploegen, wieden, oogsten. Het was in die tijd rond de eeuwwisseling nodig, de honden, enorme beesten waren het, waren zijn bescherming, van vossen, wezels en slangen op zijn weg. Maar ook van rovers en bendes die op de loer lagen. Vooral 's avonds was het gevaarlijk. De honden roken het gevaar en waarschuwden hem. Ze waren makkers. Zij kon zich nog herinneren hoe ze buiten in hun hok lagen. Ze leken op haar vader met zijn stevige dij en kuit, zijn brede rug en nek. Zo zagen hun drie honden er ook uit, stevig, als landarbeiders op vier poten. Alleen naar haar vader luisterden ze. Zij kwam niet in de buurt, dat mocht niet. In hun eenvoudige stenen dorps huisje hadden ze ook kippen, een geit en twee paarden. Ze hielden jaarlijks een varkentje voor Kerst, soms ganzen om de eieren te verkopen, een tijdje hadden ze konijnen. Er waren katten voor de muizen. Buiten, alles buiten. Haar moeder had in een kooitje een distelvink met een rood kopje. Wat floot dat vogeltje prachtig, zo opgewekt en treurig tegelijkertijd. Zij schoof soms een blaadje sla tussen de spijlen van het kooitje, waar hij lekker aan pikte en nog meer zijn best deed om te fluiten. Zij zat buiten op een laag krukje boontjes te doppen of aardappels te schillen en luisterde naar het lied van de gevangen vogel. En naar het gezaag van de cicaden, hoe warmer het was, hoe harder hun lied.

Zij vertelde verhalen uit haar vroege jeugd in het dorp, hij zat geboeid te luisteren. Ja, dat zou wat zijn! Hij fantaseerde over tochten over de bergen en ravijnen met zijn honden. Hij had geen angst, zijn makkers waakten over hem. Hij zou ze Storm, Hercules en Ares noemen. Hij zou op reis gaan, vertrekken naar verre oorden, nooit meer terugkomen. Hij schrok van de gedachte. Oma hier alleen achterlaten, kon dat? Dat kon hij niet maken, zij deed alles voor hem, hij dankte alles aan haar. Wie was er anders voor hem? Voor haar? Hij zou hier blijven, zo zou het gaan. Maar wat wilde hij graag een hondje, een vriend. Op het balkon dan? Ik timmer een huisje voor mijn hond. Wij nemen niet zo'n grote, maar een kleintje. Ik zorg voor mijn hondje, je hebt er geen last van. Ach, oma, kan het echt niet, alsjeblieft, vroeg hij. Het mocht niet, nee.

98 Opvoeden

Toen zij vroeg wat er was gebeurd had hij nors gezegd "niets", ging naar zijn kamer, pakte zijn boek, sloeg het open. "Kom jij eens terug", riep zij, "ik moet bij de leraar komen. Wat heb je uitgespookt? Wee je gebeente. Ik heb het tegen jou, hé! Je kunt het maar beter opbiechten!" Uit de kamer riep hij nog "niets" en las verder. Boeken waren zijn veilige en warme haven, hij droomde weg. Zij mompelde nog wat, dat hoorde hij niet.

Zij nam haar tasje, schikte haar vest, drukte met de palm van haar hand haar knot recht, klaar. Met dezelfde eerbied waarmee zij naar de kerk ging, ging zij nu naar school. De leraar van de vierde klas had haar uitgenodigd. Zij kende hem nog als jochie met korte broekjes en versleten gypies, zijn benen onder de schaafwonden, zijn krulletjes kort als een schapenvachtje op zijn hoofd. Hij noemde haar "tante", zoals alle buurtkinderen dat deden. Hij werd op de school geplaatst waar hij zelf op had gezeten. Hij had hard gewerkt en was nog strenger dan alle leraren die hij zelf had gehad, zijn collega's nu. Tucht, hard werken, zo deed hij het en zo moest iedereen het doen. Toen zij haar kleinzoon de eerste dag naar school bracht, had zij iets gezegd over vroeger, toen hij nog een jochie was. Hij had haar streng aangekeken, het werd niet gewaardeerd. En nu moest zij dus langskomen "voor een aangelegenheid verband houdende met uw kleinzoon".

In het klaslokaal nam zij plaats in een bankje. Hij zat aan zijn tafel op een verhoging. Het verhaal was dat de kleinzoon ruzie had gemaakt met andere kinderen. Hij trok aan de haren van een meisje, dat huilend naar huis was gerend. Haar moeder was overstuur en had geëist dat hij straf zou krijgen. Hij had het meisje voor "stomme koe" uitgescholden. Dat kon natuurlijk niet. De

meester kreeg geen antwoord op zijn vraag wat er precies was gebeurd. Hij kreeg straf, moest honderd keer op een blaadje schrijven. "Koeien zijn nuttige beesten, ze geven ons melk en dat is goed voor kinderen". Dat had hij gedaan. Toen vroeg de meester weer wat er was gebeurd. Kreeg opnieuw geen antwoord. Nog honderd regels straf, totdat hij het zou opbiechten. Dat was nu vijf dagen geleden, elke dag honderd regels. "Dat kan zo niet doorgaan, mevrouw. U moet maatregelen nemen tegen deze brutaliteit. Fouten maken is al erg genoeg, niet toegeven nog erger". Zij had het aangehoord en vertrok beschaamd.

Zij ging naar het huis van het meisje, sprak met de moeder. Excuses aangeboden. Haar kleinzoon zou morgen langskomen om ook zijn excuses aan te bieden en zou dat in de klas waar iedereen bij was herhalen. Hij zou straf krijgen, nou en of. Zij zwaaide boos met haar hand als teken van de billenkoek die hij zou krijgen. Het meisje zat in een hoekje zachtjes te snikken, zij keek niet op. "Tante", fluisterde zij, "het is mijn schuld". Zij had gezegd dat hij zielig was, omdat hij geen moeder had. Hij was boos geworden, had aan haar haren getrokken en haar uitgescholden. Het was haar bedoeling niet, zij vond hem alleen zielig. De oma was een moment van slag, maar herpakte zich. "Dat maakt niet uit. Hij komt zijn excuses aanbieden", zei zij en vertrok.

Hij had de hele middag met een steen op zijn maag op haar gewacht. Zij zou het verhaal van de meester horen en dan was zij natuurlijk boos, woest. Zij zou stampvoetend binnenlopen, haar tasje met een bonk op tafel zetten, hem roepen, haar gegil, haar boze blik, haar verwijten. Hij kreeg uiteraard straf. Het zou dagen stil zijn in huis. Hij keek op de klok. Het zou niet meer lang duren.

99 Ruzie

Zijn peetouders kwamen regelmatig langs, soms alleen zijn peetmoeder. Het was altijd gezellig, ze waren blij hem te zien en hij vond het heerlijk om verwend te worden. Maar meer nog dan dat, hij stond in het middelpunt van de belangstelling. Met hem schaakte hij, met haar sprak hij over de boeken die hij had gelezen. Ze hadden geen kinderen, dat vond hij gek. Waarom niet, had hij aan zijn oma gevraagd, dat zijn onderwerpen voor grote mensen had zij geantwoord. Ze zouden leuke ouders zijn, vond hij, hij zou ze wel willen. Zo gaan die dingen natuurlijk niet, mompelde hij tegen zichzelf, iedereen wil eigen kinderen.

Vanmiddag waren ze er allebei. Ze hadden samen gegeten, de vrouwen waren nog bezig in de keuken en de mannen zaten op het balkon, "uit te buiken", had hij gezegd. Ze gingen verder met het potje dat ze hadden afgebroken voor het eten. In vier zetten was het gebeurd, gewonnen. "Proficiat, vriend", had zijn peetvader gezegd, "goed gedaan, hoor. Je bent al een hele vent. Laat mij eens naar je kijken! In welke klas zat je ook alweer?" Ze spraken een poosje over school, over zijn favoriete vakken en toen hij vroeg "wat wil je later worden?" zei hij meteen heel ernstig "bouwer". Hé, wat wil je worden? "Bouwer, ik wil dingen bouwen. Maakt niet uit wat. Dingen plannen, op een rijtje zetten, wat eerst moet gebeuren en wat dan, beginnen en het dan afmaken, geweldig! Dat wil ik!" Hij vertelde over de modelvliegtuigen die hij samen met zijn vriend maakte. Al die kleine onderdeeljes en dan, na veel gepiel en gepuzzel, is het vliegtuigje klaar, precies zoals het hoort. "Is er een school om dat te leren?" Zijn peetvader zei: "Er is vast een school waar je dat kan leren. Maar dan moet je doorleren voor ingenieur, dat kan hier in ons stadje niet. Dan moet je naar de hoofdstad of naar het buitenland". Jaaa! zei hij enthousiast, dat wil ik: naar het buitenland!

Zij had het staartje van de discussie meegekregen en greep in. "Je gaat nergens naartoe!" riep zij. "Jij maakt de school af en gaat dan werken". Zij had het al ingevuld, daar kon niet van worden afgeweken. "Ik wil naar het buitenland", zei hij heel beslist, keek haar boos aan en kon zijn tranen nauwelijks inhouden, "om ingenieur te worden". Daar komt niets van in, zei zijn oma. Welles. Nietes. De peetvader had zo'n botsing niet verwacht en probeerde de boel te sussen. Want gelukkig was er nog alle tijd om daar goed over na te denken. Hij zat pas in de vierde klas. Hij zou zijn best doen op school, ja, toch, he? En uiteraard ook op de middelbare. Hij zou er goed over nadenken wat hij wilde worden. En dan zien wij weer verder. "Het is mooi allemaal, ik ben maar vanaf het begin duidelijk. Om teleurstellingen te voorkomen, hé?" Hij stampte met zijn voet en sloeg met zijn handen op zijn dijen. "Nee, nee, nee. Ik wil naar het buitenland, naar het bui-ten-land!" Zo stuurs en koppig hadden zijn peetouders hem nog nooit eerder gezien.

"Naar je kamer, jij! Kom maar terug als je bent gekalmeerd", riep zij streng en gaf hem een tik op zijn billen. Hij ging naar zijn kamer en sloeg de deur dicht. Ze keken elkaar verbijsterd aan. Wat was hier aan de hand, ze hadden geen idee. Oma en kleinzoon hadden ruzie over niets, de kwestie speelde pas over acht jaar, zo niet nog verder in de toekomst, waar kwam zoveel dwarsheid vandaan? Geen sprake van, herhaalde zij nog een keer. Hij dacht, ik ga, wat er ook gebeurt, op een dag doe ik het!

100 Teleurstellingen voorkomen

Het mocht niet. Haar antwoord was nee. Punt, uit. Kinderen hebben duidelijkheid nodig. Geen gedraai en lange verhalen. Als opvoeder moet je zeggen wat wel en wat niet kan. Er komt geen eind aan de wensen van kinderen, maar niet alles kan dus. Zou ook niet goed zijn. Je moet weten wanneer het genoeg is. Zij vond dat zij ruimhartig was. Dat wil zeggen als de vraag een beetje redelijk was, fantasieën en dromen telde zij niet mee. Hij mocht best een koekje of een snoepje, maar niet drie of vier achter elkaar, toch? Natuurlijk mocht hij spelen met zijn vrienden, maar wel op tijd thuis zijn, op tijd naar bed. Als het eten op tafel stond, dan moest hij er zijn, dat was de afspraak.

Hij kon erg aandringen. Had zij nee gezegd en was verder gegaan met haar besognes in huis, liep hij als een hondje achter haar aan en stond plots voor haar. Hij kon haar met die lieve, trouwe ogen aankijken, hoe moeilijk het was om nee te zeggen, het moest. Hij had altijd argumenten en praatjes, hield niet op. Vooral zijn stemmetje, piepend en slepend, was aandoenlijk en zo zoet als honing. Dan weer heel serieus, met allemaal moeilijke woorden, die hij op school had geleerd of in zijn boeken had gelezen. Hij kon met een vraag soms een snaar raken, dan vroeg hij iets over vroeger of over zijn vader, wat haar van haar stuk bracht. Je mag je emoties niet tonen, vond zij, nergens voor nodig. Zij kon er stiekem ook om lachen, die gedrevenheid, dat vuur in zijn ogen. "Jij word nog advocaat met dat geklets van jou of politicus", had zij gezegd, half trots, half geïrriteerd. Hij werd tegenwoordig gauw boos als zij weigerde. Dan keek hij haar fel aan en liep stampvoetend naar zijn kamer toe. Soms smeed hij de deur dicht. Dat kon echt niet, dat soort uitbarstingen, onacceptabel. Hij kreeg straf, mocht de rest van de dag op zijn kamer blijven, er werd niet gesnoept en buiten gespeeld. Dat is de grens, basta.

Ze zaten aan tafel, de grootmoeder en de moeder van zijn vriend en dronken hun koffie. De aanleiding voor het bezoek was de uitnodiging om te komen logeren. De jongens hadden een paar dagen vrij van school. Mocht het? In plaats van een direct antwoord ging het gesprek over opvoeden, over grenzen en over straffen. De moeder had een missie, zij had opdracht gekregen om de grootmoederte overtuigen. Ze hadden thuis met zijn tweetjes in de grote indianentent bedacht hoe dit aan te pakken. Wat gaan wij zeggen? Toen bedachten ze dat wie het ging zeggen veel belangrijker was en hadden de moeder in het complot betrokken. De grootmoeder begreep dat ook, had meteen nee willen zeggen, maar was via omwegen tijd aan het winnen. "Het is zo'n lieve en rustige jongen", zei zij zachtjes, "braaf, je hebt er geen kind aan.

Ze spelen zo gezellig samen. Ik zou het echt leuk vinden als hij volgende week komt logeren". De grootmoeder zou korte metten maken met zo'n vraag van de kleinzoon. Maar nu zat zij tegenover haar. "Het is best vermoeiend, twee van die jongens, kabaal, drukte, geklets. Eten, drinken, slapen, je hele huis ligt overhoop. Zou je het wel doen?" De moeder glimlachte rustig, "geen moeite hoor, ze ruimen alles zelf op, hebben ze beloofd". Zij zag het niet zitten, "hij is het niet gewend, hij slaapt nooit in een ander bed, hij heeft misschien wel heimwee en moet dan midden in de nacht naar huis worden gebracht. Nee, het lijkt mij geen goed plan". De moeder deed een laatste dappere poging: "Goed dat hij het dus een keer probeert. Dan is het de volgende keer alleen maar makkelijker". Meer logeerpartijen? Dat zag zij echt niet zitten. Haar antwoord was duidelijk: nee, het mocht niet.

101 Fantasieën

Iets met een kat, een enorme rode kat. Met een ronde kop en spitse oren. Die lag voor een openhaard, hautain rondkijkend, de ogen in spleetjes. Onbeweeglijk, heerlijk voor het knisperend hout. Hij kroop naar de kat toe. Het was er lekker warm, hij kreeg er gloeiende wangen van. Kwam dichtbij. Met zijn handje wilde hij de kat aaien. Hij lachte nog, vol vertrouwen en liefde, zei: aaah! en legde zijn handje op de kop van de kat. De kat stak de nagels in het handje. Met rode strepen liep hij weg. Meer nog dan de schrik was het de teleurstelling die hem pijn deed. Hij wilde alleen maar de kat aaien.

Iets met een sigaar, een dikke, donkere sigaar in de hand van een oude man. Eeltige, gele vingers, de huid als gedroogd leer, roerloos. Het puntje grijs met een hartje van vuur, dat lichtte op en doofde weer in het binnenste van de sigaar. De sigaar zag er uit als de huid van de hand, droog en rimpelig, met een kartonnen bandje eromheen, goud met rode letters. De geur, zoet en houtachtig, als donker sandelhout, geur zonder tijd. Hij wilde de geur opsnuiven, kon niet stoppen, wilde zijn longen en zijn lijfje vullen tot elk plekje vol was. Ging dichterbij staan, wilde het vleugje rood pakken en verbrande zijn hand. Verrast was hij. Hoe kon een rood lichtje als een vlindertje, gevangen in een grijs ragfijn web zo heet zijn? Hij wilde alleen maar het vlindertje bevrijden.

Iets met een bed, een bed met zwarte metalen spijlen en in de hoeken koperen knopen. Het hoofdeinde met tierlantijnen, in beweging, als kronkels, draaikolken, glanzend en duister. In het

midden een gietijzeren frame met een sierlijk borduurwerkje. De lakens fris gesteven, krakend, hij legt zijn handje erop, ze voelden hard en koud aan. Hij knielde erop. Hij ruikt Marseille zeep en ijzer. Hij wil staan. Staat, verliest zijn evenwicht en valt achterover op de harde lakens, met zijn hoofd op de spijlen. Het doet pijn, hij wrijft met zijn handje over zijn hoofd, het is nat en rood. Hij wilde alleen maar over de strakke lakens lopen als over een bruggetje naar de slaap.

Waar komen herinneringen vandaan, vroeg hij zich af, beelden, geuren en geluiden? Waar worden ze bewaard en springen plots tevoorschijn? Hij lag op een matrasje op het balkon. Het was een heldere nacht. Koud wel, maar hij had de deken tot over zijn lip over zich heen getrokken, alleen zijn neus en oren waren koud. Hij zou de maansverduistering zien. Daar hadden ze het op school over. Hij had ruzie gemaakt met zijn oma, die vond dat hij braaf naar bed moest gaan. Het was veel te laat, een maansverduistering, die kwam nog wel een keer langs, geduld. Toen zij sliep, sleepte hij zijn matras en deken naar buiten, heel voorzichtig en stilletjes. Hij bleef haken aan de rozenstruik naast de balustrade van het balkon. Auw, shit, siste hij, doet pijn, rotstruik. Likte het bloed van zijn hand af, trok de deur op een kier en ging liggen. Het matrasje was hard en koud. Het rook naar sandelhout. Zijn ogen naar de hemel. Het zou niet lang meer duren, de verduistering.

Zijn herinneringen, die bij hem opkwamen, aan wie kon hij vragen of ze waar waren. De kat zag hij zo voor zich. Waar was dat? Had de kat hem gekrabd? En de sigaar? Van wie was de sigaar, wiens hand had hij gezien? Waar stond het metalen bed? Was hij echt gevallen en had hij zich bezeerd? Waren het herinneringen of fantasieën? Zijn oma vond het allemaal fantasieën, zoals zij alles dat hij bedacht een fantasie of onzin vond. Hij wilde het precies weten. Alleen zijn oma kon zijn herinneringen bevestigen, maar die vertikte het. Zijn oma had zijn geheugen als een propje papier verkreukeld en in de prullenbak weggegooid, dacht hij en viel in slaap.

102 Pijn

Auw! Hij was lelijk gevallen, bloed liep uit een wond op zijn knie. Hij voelde de pijn, maar dacht eerst aan zijn oma. Die zou gaan schreeuwen dat hij zo onvoorzichtig was, zij had al zo vaak gezegd "Kijk nou uit! Straks val je nog!" en nu was hij inderdaad met zijn fiets en gevallen. Hij keek naar zijn fietsje, het blauwe frame met

de witte strepen. De rode bel hing gehavend aan het stuur. Het stuur stond scheef. Hij hield het wiel tussen zijn benen en trok het recht. Toen zag hij dat het bloed van zijn knie over zijn scheen op zijn sok en zijn schoen liep. Oh, nee, hé. Hij had geen zakdoekje bij zich. Hij fietste snel naar huis op zoek naar pleisters.

Hij rende, ondanks het brandend gevoel op zijn knie, naar boven. Stond hijgend voor de glanzende deur, op de mat waar welkom op stond. Hij moest even op adem komen. Stak de sleutel in het sleutelgat en deed de deur voorzichtig open. Hij loerde naar binnen. Hoorde niets. Hij hoopte zo dat zij er niet zou zijn. Liep voorzichtig via het halletje naar de badkamer en deed de deur gauw dicht. Hij ging op de pot zitten en probeerde zijn wond met wc-papier af te vegen. Hij maakte het propje nat en veegde het opgedroogd bloed van zijn been. Het papier viel uit elkaar. De wond bleef bloeden, hij duwde het papiertje er stevig op. Het water liep nu in zijn sok. Nog een papiertje om het bloed te stelpen. Hij bleef even zo zitten, staaarde naar het mozaïek op de vloer. Je zag er figuurtjes en gezichten in als je goed keek. Hij zag een druppel bloed, veegde deze op met het papiertje en de vlek werd groter. Een pleister, waar zijn de pleisters?

Hij keek in het kastje, onder de wastafel, in het mandje op de wasmachine. Geen pleisters. Keek om zich heen, zag zijn blik in de spiegel, er zat iets van wanhoop in, waar kunnen ze toch liggen? Stapte voorzichtig uit de badkamer. Het was stil in huis. Hij keek voor de zekerheid in naar slaapkamer. Misschien liggen ze in haar nachtkastje. Hij sloop ernaar toe, ging voorzichtig op het randje van het bed zitten en maakte het kastje open. Met zijn hand rommelde hij wat in de paperassen, maar vond geen pleisters. Keek in het laatje, op het dressoir in de kamer, in de kast bij de handdoeken. Waar bewaren wij ook alweer de pleisters? Hij wist het niet. Toch in het nachtkastje?

De wond was vochtig en het bloed begon weer van zijn knie te druppelen. Hij zat op het bed en keek in het nachtkastje. Hier toch? Hij keek wat beter. Ha, hier, liggen ze, gelukkig. Hij trok uit het doosje een lange sliert verband. Zocht een schaar, die lag daar ook. Knipte een stukje en plakte het op zijn knie. Het werd meteen vochtig en rood. Hij trok nog een stukje. Er viel een papiertje uit het kastje. Het was een ruitjespapier, een beetje scheef afgeschuurd. Hé, wat is dat? Er stond "Lief ik ga Ik kan niet anders." Hoe het kwam wist hij niet, maar hij zag een vrouw voor zich, een jonge vrouw. Zij had zijn grote ogen, zijn volle wenkbrauwen en de donkere blik. Zij had zijn ronde gezicht en brede rug. Zij had een verdrietige blik.

Hij hoorde de sleutel in de deur. Schoof het papiertje terug op zijn plek en sloot het kastje. Met de pleisters op zijn knie liep hij snel naar zijn eigen kamer en trok een lange trainingsbroek aan. "Ha,

daar ben je!" hoorde hij haar stem vanuit de gang. "Ja, oma, ik ben thuis".

103 Hij voelde de pijn

Hij zat aan tafel, stil. Met zijn vork prikte hij afwezig wat in de pasta op zijn bord. Zijn vrouw zat tegenover hem en keek hem aan. Zij noemde zijn naam, die hij niet hoorde. Zij raakte hem aan: "Schat ...". Het was niet de eerste keer dat hij zo terneergeslagen aan tafel zat. Er was iets gebeurd op het werk. "Hoe belangrijk was het, schat?" vroeg zij om de zaak te relativieren. Hij keek op, wist niet waar te beginnen en zweeg. "Hoe kan het dat je steeds zo teleurgesteld raakt? Je wist dat het niets zou worden. Zo gaat het altijd. Je bent te idealistisch." Zij haalde haar vingers door zijn haar, kuste hem en ruimde de tafel af. "Heb een afspraak. Moet gaan. Ga niet zitten sippen. Zie je straks. Kus".

Hij bleef aan tafel zitten, voelde met een vinger langs een groef in het hout en dacht aan zijn peetmoeder. Ze zaten vaak zo aan tafel. Hij keek als kleine jongen naar het tafelblad, een beige-groen formicablad met een metalen rand. Rechts zat een groef. Dat was gebeurd toen hij een keer brood had gesneden en zijn scherp mes doorschoot. Zijn oma had nog gezegd: "Kijk nou uit! Straks snij je nog in je vingers. Of in het tafelblad. Dat wil ik echt niet!" Hij voelde met een vinger langs die groef in het formicablad, het symbool van teleurstelling. In zijn herinnering was zijn peetmoeder er altijd op de momenten dat hij verdrietig was. Zij had lieve, hemelblauwe ogen, een brug van onvoorwaardelijke liefde, van haar naar hem. Zij was intussen de zeventig gepasseerd, haar ogen hadden iets van hun glans en zicht verloren, maar als hij bij haar zat voelde hij weer die warmte, was hij een jochie met korte broeken en geschaafde knieën. Bij haar was hij welkom. Thuis. Altijd. Hij zou haar snel bezoeken, nam hij zich voor. Ik moet meer naar de plekken en de mensen gaan waar ik welkom ben, dacht hij.

Zij wist wel hoe belangrijk het was. Zijn peetmoeder aaide over zijn arm. Hij voelde dat zij aan zijn kant stond, terwijl hij naar het tafelblad staarde. Met zijn vinger voelde hij de ruwe rand van de groef. Zijn oma had weer nee gezegd en was verder gegaan met andere dingen in huis. Het gesprek was beëindigd, het antwoord was definitief, zij liep weg. "Je wist dat zij nee zou zeggen, lieverd", zei zij. Hij dacht "zij zegt altijd nee als ik iets wil", maar zei het niet. "Waarom hoop ik altijd dat het anders zal gaan?" hij schudde met zijn hoofd. Zijn peetmoeder zei: "Waarom hoop je

altijd dat het anders zal gaan? Waarom ben je altijd zo teleurgesteld? Wat verwacht je? Je kent haar toch?" Hij dacht: "Als ik niet mag hopen, wat blijft er dan over van mijn dromen? Wat blijft er over van mij?" Zij legde haar arm over zijn rug en trok hem naar zich toe, bijna op haar schoot. "Wat ben je groot geworden! Jouw tijd komt nog!" zei zij met een lach. Hij voelde de warmte van haar omhelzing, rook iets van lavendel in haar oksel en hals, drukte zijn gezicht in haar wollen trui en ademde uit. Huilen deed hij niet meer.

Wat had hij nou voor wensen helemaal? Dat hij een hondje wilde? Of een nachtje logeren bij zijn vriend? Of naar de kermis wilde die was neergestreken in het stadje? Of naar een carnavalsfeestje in de jeugdsociëteit? Hij was of te jong, het was te laat, te lastig, nergens voor nodig. Zijn oma wilde het gewoon niet, zij was de baas, zijn baas. Hij wist wel hoe het zou gaan. Maar hij probeerde het toch, toen en nu. Met argumenten, met overtuiging. Rustig blijven. Zich niet laten kennen. Hij was geen kind meer.

104 Groot geworden

"In Duitsland". Ze zaten op het balkon. Zij keek naar de baai. Het was nog volop winter en deze paar mooie dagen waren een cadeautje. Het was zacht en zonnig, deze dagen werden Alcyoniden genoemd. Er was een verhaal uit de mythologie van twee geliefden, Ceyx en Alcyone, die de toorn van de goden over zich af hadden geroepen. Het schip van Ceyx zonk en Alcyone verdronk uit verdriet in de zee. Ze werden beiden ijsvogels. De god Aeolus, vader van Alcyone, zorgde ervoor dat er in de winter een paar mooie dagen waren, warm, zonder wind, zodat ze op hun drijvende nesten konden broeden. Wat een prachtig verhaal! Zij keek haar aan. "Gaan we nu verhaaltjes vertellen? In Duitsland, zeg ik je!" zei zij opgewonden. Zij bleef strak voor zich uitkijken. Haar hoofd naar de zon, haar neus een beetje omhoog, voornaam en onverstoorbaar, zij genoot. "Tante, hoor je wat ik zeg?"

Zij noemde haar tante. Zij was de peetmoeder van haar kleinzoon. Al die jaren hadden ze contact gehouden. Zij en haar man kwamen regelmatig langs om de jongen te bezoeken. Hoe vaak zij tegen de jongen, half lachend, half serieus, had gezegd "ik neem je een keer mee, ik stop je in mijn tas en hou je voor mijzelf!" Hij schaterde bij de gedachte in een tas te moeten passen. "Ik ben al heel groot!" zei hij dan en tilde zijn armpjes omhoog om aan te wijzen hoe groot hij wel niet was en dat hij heus niet in haar tas paste. Hij hield van haar en zij nog meer van hem. Hij was intussen al twaalf

en zat in de laatste klas van de lagere school. Op zijn bovenlip had hij wat dons, waar zij hem een beetje mee pestte. De twee vrouwen zaten op het balkon, de ene wilde praten, de andere niet.

“In Duitsland, tante”, herhaalde zij. Zij was er achter gekomen dat de moeder van de jongen in Duitsland woonde, getrouwd was en nog twee kinderen had. Zij had achterhaald in welke stad zij woonde en had zelfs haar adres. Het voelde alsof zij een schuld had ingelost met deze informatie. Zij had nog met haar in de schoolbanken gezeten. Ze waren hartsvriendinnen. Daarom had zij haar ook gevraagd om peetmoeder te worden van haar zoon. Haar vertrek had haar net zo verbaasd als iedereen. Toen het gebeurde keek iedereen naar haar voor antwoorden. Je hoort toch te weten waar je beste vriendin naar toe is gegaan. Mensen verdwijnen niet zomaar, ze laten een boodschap achter, ze praten met hun vrienden. Maar zij wist dus van niets. Hoe kan het dat zij als beste vriendin niet wist wat er aan de hand was, wat zij van plan was. Zij voelde zich schuldig. Zij had het misschien kunnen voorkomen. Maar nu kwam zij haar schuld dus inlossen met deze informatie.

De grootmoeder draaide zich heel langzaam naar haar toe. Het viel haar op hoe oud zij was geworden. Zestig was zij, misschien ouder, dat kon je nu duidelijk van haar gezicht aflezen. Zij keek haar aan. “Duitsland? Nou, en?” vroeg zij en sprak een voor een de woorden heel traag en nadrukkelijk uit. “Nou, en? Wat denk je dat ik nu ga doen? Haar uitnodigen voor een kopje thee? Vragen hoe het met mevrouw gaat? Een kerstkaart sturen? Of zal ik vragen wanneer zij haar zoon komt ophalen, die zij elf jaar geleden zonder gedag te zeggen achterliet? Dus: ik vraag je. Nou, en?” Haar ogen spuwden vuur, haar mond was een dun, bleek lijntje. Zij draaide zich weer om, richtte haar blik op het uitzicht over de baai. Het was een mooie dag, zo zacht voor de tijd van het jaar. Echt genieten, zei zij en sloot haar ogen. De zon scheen op haar gezicht en gunde haar, hartje winter, wat warmte.

105 Ouder

“Dat is goed!” zei zij kijkend over de rand van haar bril. Zij was een tafelkleed aan het haken. Zij ging verder met het volgende picootje dat op een geel kroontje leek. Hij keek haar aan met een mengeling van ongeloof en verbijstering. Hij had gevraagd of hij zo nu en dan mee mocht helpen in het cafeetje in de baai. Het was dicht bij huis, zij kon hem bij wijze van spreken vanaf het balkon zien, het waren maar een paar uurtjes, hij zou zijn huiswerk op tijd af hebben voordat hij ging, dan had hij wat om te doen, hij zou

zelfs een beetje zakgeld verdienen, niet dat het daarom ging, het werd alweer beter weer en hij was buiten toch maar aan het spelen, hij zou zo ervaring opdoen, koffie en thee op een dienblad rondbrengen, de tafels afruimen, geen zwaar werk, maar het was wel goed voor hem, hij wilde het echt heel graag en de cafébaas had gezegd dat het mocht, maar alleen als zijn oma toestemming gaf. Mocht het? Hij had het in een adem verteld, gerateld, alsof een lawine van argumenten overtuigender is dan het rustig vertellen. Hij hapte naar adem en zette zich schrap voor haar tegenwerpingen. Maar zij zei dat het goed was. Even stond hij op het punt om nog wat voordelen te noemen en beloftes te doen. Het was niet nodig. Het mocht.

Hij kuste haar blij. "Dank je wel, omaatje! Je bent de liefste van de hele wereld! Ik ga vertellen dat het mag!" draaide zich om en holde het huis uit, de heuvel af. Zij hoorde de deur dichtslaan en zag hem al gauw de heuvel afrennen naar de baai, naar het cafeetje. Zo hard had zij hem nooit zien hollen. Hij slingerde de weg af, kwam bij een recht stuk en liep via de achterkant van het gebouwtje naar binnen. Hij kwam weer naar buiten samen met de cafébaas, ze zwaaiden beide naar haar als teken dat het akkoord was. Zij zwaaide terug, het was goed, hoor. Zij ging verder met haar haakwerk. Zij draaide de draad rond haar linker wijsvinger, hield de rand vast met duim en middelvinger, de haaknaald met haar rechter duim en wijsvinger, met de middelvinger voelde zij de richting en stak kunstig de naald in het juiste plekje om het picootje vast te zetten. Zij draaide de naald en pakte telkens de draad door een lusje, drie op een rij en vier en dan vastmaken en opnieuw. Het ging soepel, dat waren de steken die zij altijd gebruikte, het haken vond zij rustgevend. Zij hoefde niet na te denken, haar ervaring wees haar de weg, haar vingers deden vanzelf wat moest gebeuren.

Het gebeurde niet meer zo vaak dat hij haar omaatje noemde. Hij was nu een hele kerel geworden, een onhandige slungel met lange benen en armen. Hij liep houtherig, wist vaak niet wat hij met zijn lijf aan moest, te groot voor een kind, te klein voor een man. Hij liet dingen vallen, liep tegen meubels aan, struikelde over matjes op de vloer. Zijn stem kraakte en de pukkels op zijn voorhoofd maakten hem onzeker. Hij was vaak humeurig, reageerde gepikeerd en boos. Er waren ook die momenten dat het weer haar kleine jongen was, die het liefst op haar schoot zou kruipen en zou zeggen: "Omaatje, lees je mij alsjeblijft, alsjeblijft, alsjeblijft nog een verhaaltje voor?" Zij haakte nog een sliertje, drie, vier, zij telde automatisch de steken en maakte het boogje vast, trok met links een stukje draad los van het bolletje. In de winter ging hij op een krukje voor haar zitten met zijn armen uitgestrekt. Zij hing de nieuwe streng garen aan zijn handen, pakte het eindje en rolde het bolletje op. Ze zaten zo aan elkaar vast. Haar bolletje draad werd steeds groter, aan zijn kant werd de draad alsmaar losser. Het duurde niet lang meer, dan was hij los.

106 Het mocht

Wat zou hij meenemen? Hij staaarde naar zijn koffertje met de bruinleren omslag en metalen hoeken. Leeg. Een korte broek, twee misschien. Shirts. Een vest. Zijn trainingspak. Sokken. Onderbroeken. Slippers. Boeken, een paar zelfs. Stiften, potloden en een tekenblok. Hij had een stapel op zijn bed gelegd. Tandborstel, kam, handdoek. Dat past er nooit in. Hij trok zijn lades open, zijn kastdeuren, veel spullen had hij niet, maar hij wilde niets vergeten. Straks miste hij iets. Hij keek nog een keer in zijn kast, deed de deur weer dicht. Hij liep voor de derde keer naar zijn oma. "Wat moet ik meenemen? Wat heb ik nodig?" Zij was aan het koken. De keuken zag er uit als een commandopost. Zij had pasteitjes gebakken, hartige taart met bladerdeeg, was nu druivenbladeren met rijst aan het vullen. Alles stond op tafel af te koelen. Het zou straks moeten passen de nieuwe Tupperware. Zij had uit de kelder potjes eigengemaakte jam van aardbeien en vijgen gehaald. Zij keek naar de potjes tomatenpuree, ja, daar neem ik er ook drie van mee. "Wat moet ik meenemen?" herhaalde hij. Dat komt straks, nu heb ik geen tijd, ga, ga.

De vakantie was aangebroken. Er was een groot feest op het strand voor de kinderen die afscheid hadden genomen van de lagere school. Iemand had een cassettespeler meegenomen en een paar cassettebandjes met dansmuziek. Ze hadden popcorn gegeten en cola gedronken. Ze hadden hout bij elkaar gesprokkeld en een groot kampvuur aangestoken. Ze sprongen over het vuur als overgang naar alweer de volgende fase: de grote school. Hij had er zin in. Maar eerst vakantie. Lekker de hele dag buiten, zwemmen, spelen. Hij zou in het cafeetje helpen. Het was in de zomerdruk, de eerste gasten dronken er 's ochtends hun koffie, 's middags namen ze een aperitiefje met een klein hapje en 's avonds aten ze tot laat. Hij ging er al zo vaak mogelijk heen om te helpen. Mensen kenden hem nu en stopten hem wat fooi toe. Aan het eind van de avond was zijn broekzak zwaar van de muntjes en schaaftde zijn bovenbeen. Hij stopte het geld in een blik dat hij onder zijn bed bewaarde. Hij spaarde voor een nieuwe fiets, zo'n mooie met dunnen banden en veel versnellingen. Dat vertelde hij als zijn oma het vroeg. Wat zijn echte wensen waren hield hij voor zich.

"Gaan wij op reis? Echt, oma? Niet te geloven. Spannend! Leuk! Waar gaan wij naartoe? Waar? Wanneer?" Hij was helemaal blij en opgewonden, dat ze zouden reizen met zijn tweetjes. Hij kon zich niet herinneren dat ze het eerder hadden gedaan. Soms gingen ze een dagje weg met de bus, meestal naar een klooster of een

bedevaartsoord, vroeg vertrekken, laat thuis. Ze namen wat mee om te eten en een vestje voor als het kouder zou worden. Het gezelschap bestond uit oudere dames, nog ouder dan zijn oma, de meeste weduwen. Hij ging mee, keek uit het raam, snoepte van alle koekjes die hij aangeboden kreeg, speelde wat buiten in de kloostertuin en vermaakte zich stilletjes met zijn fantasiereizen naar verre oorden. Nu gingen ze dus een weekje weg. Met de boot. Naar zijn vader. Naar het eiland waar hij drie jaar geleden naartoe verhuisde. Om daar een nieuw leven te beginnen. Samen met een vrouw, zei zijn oma. Een vrouw? Ga, ga, nu, ik moet nog zoveel doen, riep zij en ging verder met het deeg voor nog een hartige taart.

Hij keek weer naar zijn koffertje. Hij moest niets vergeten. Dit was zo spannend, dat hij daar maar stond en niet wist wat te doen. Ik weet het ook niet, ik ga naar de baai, besloot hij. Toen hij later terugkwam, stond zijn koffertje ingepakt in de gang met nog twee andere koffers en een doos. Ze waren klaar om te vertrekken. "Wij gaan", zei zij. Voor haar was het even onwennig als voor hem.

107 Op reis

De haven kwam in de vroege ochtend pas in zicht. Eerst de schaduw van het eiland, donker, steeds groter en indrukwekkender. De zon was net aan bakboordzijde opgekomen en scheen bleekjes over het rustige, ultramarijn blauwe water. De mensen loerden vanaf het dek op zoek naar de lichtjes van de dorpjes. Een stevig briesje deed ze de armen over elkaar houden over een vest of jas. Ergens aan stuurboordzijde stond een vuurtoren te knipperen. Daar was het. Vissersbootjes voeren mee naar de haven met de vangst van de dag. Nog een baai en nog een en toen draaide de boot, passeerde de havenarm en naderde de aanmeerplek. Er dobberden nog meer bootjes daar, een groot cruiseschip met buitenlandse vlag lag in de haven. De dag begon op het eiland, auto's, busjes en brommers hadden zich verzameld, de scheepshoorn loeide schel als goedemorgen-groet, de reizigers begonnen hun spullen bij elkaar te verzamelen om van boord te gaan. Hij hielp zijn oma met de koffers. De reis had een hele nacht geduurd. Hij was uitgeput in slaap gevallen op een stoel. De koele lucht deed hem goed. Spannend, om zijn vader weer na drie jaar te zien.

Hij had op ze gewacht. Toen hij ze zag liep hij naar ze toe, kuste zijn moeder eerst, dan zijn zoon, pakte twee koffers en liep voorop. Volg mij, hier sta ik, iets verderop. Hij schoof de spullen in

de laadruimte van het busje. Ze gingen met zijn drietjes op de voorbank zitten. Hoe was de reis, vroeg hij zonder te luisteren. Hij moest goed op het verkeer letten, het was druk, alles reed door elkaar. Door het open raam groette hij een paar mensen, welkom, welkom, riepen ze, hij zwaaide, tot later, zei hij en slingerde met het busje de berg op. Het was een smalle weg, langs een steile bergwand aan de ene kant en een klif naar de zee aan de andere. Hij zat tussen zijn vader en zijn oma in en moest denken aan de lichtblauwe Citroën DS. Hij ging netjes recht zitten, voorzichtig, om niets stuk te maken of vies. Het busje was oud en niet al te schoon, een gewoon busje. Toch bleef hij op zijn hoede.

Zijn vader en zijn oma waren min of meer in gesprek. De reis was goed. Nauwelijks vertraging. Goed om je te zien. Hoe gaat het op je werk? Ze passeerden een dorpje met een kerk en een café onder een plataan en een paar huizen langs de weg. Een groenteboer had zijn busje op een hoek geparkeerd en riep luid: "Aardappels! Tomaten! Courgetten! Watermeloen! Hier!" Verderop was een bakker, de hele straat rook lekker naar versgebakken brood. Hij voelde zijn buik rammelen. "Heb je trek, knul?" vroeg zijn vader. Hij glimlachte verlegen. Hij had zijn vader zo lang niet gezien, hij was zijn stem vergeten, zijn manieren, zijn grenzen. "Het is niet meer ver!" Ze reden langs nog een dorpje, hij zwaaide naar wat mensen. "Hier verderop komt het vliegveld. Hier werk ik. En daar aan de overkant woon ik. Het huis is nog niet af, maar bewoonbaar. Je ziet het zo!" Hij sloeg af, wurmde het busje door een smal steegje en parkeerde naast een muur. "Kom, kom!" Hij pakte de spullen. Ze liepen samen naar het huis toe. Alle huizen hier waren in aanbouw. Midden in de straat stond een cementmolen, een huis stond nog in de steigers, het huis ernaast werd geschilderd.

Hij riep haar naam, van zijn vrouw. "Ze zijn er!" Uit het huis kwam een vrouw, deed snel haar schort af en liep naar ze toe. Zij kuste de hand van haar schoonmoeder, die zij voor het eerst zag en vroeg om haar zegen. Zij kuste de jongen op zijn wangen en zei, "welkom, mijn kind". Ze stonden daar in het steegje naar elkaar te kijken. Een ding was duidelijk. Zij was zwanger.

108 In aanbouw

Ze waren 's ochtends op het eiland aangekomen. Ze hadden thuis koffie gedronken, zij had een cake gebakken en grootmoeder had haar hartige taart en pasteitjes op tafel geëtaled, ze hadden van alles geproefd en gezegd, mmm, hoe heerlijk alles was. Hij vertrok

vervolgens naar zijn werk, ze hadden veel te doen vandaag. Tot vanmiddag, riep hij, terwijl hij wegreed met zijn busje door de smalle steegjes. Zij vond haar zoon er mager uitzien, zongeband, al het zachte was van zijn lijf af. Hij werkte hard, zo te zien, maar leek uitgerust. Hij leek op zijn plaats, thuis. "Willen jullie niet even uitrusten", vroeg zij, "na zo'n lange reis?" Ze keken naar elkaar. De vrouw zag er gezond uit, een beetje mollig, misschien door de zwangerschap. Zo jong was zij niet meer. Zij was vriendelijk en bescheiden, maar dit was onmiskenbaar haar domein, hier was zij thuis, geworteld, de baas. Het huis was schoon en opgeruimd, het rook lichtjes naar chloor en azijn. "Ik laat zien waar alles staat en verder moeten jullie maar de kasten en de lades open doen als je iets zoekt, oké?" De rondleiding door het piepklein huisje duurde niet lang, in een opslag konden zij alles vinden. Zij liet ook de bovenste verdieping zien, vertelde wat er nog zou gebeuren, dat ze veel zelf deden, een huis bouwen kost geld en dat spaarden ze beetje bij beetje.

Zij vertrok iets later ook naar haar werk. Liet ze achter. "Hier zijn de sleutels!" zei zij, pakte haar tasje en wandelde de steeg uit naar de grote weg om daar de bus te pakken. Haar tred was zelfverzekerd, zij had stevige kuiten en harde voetzolen, zij droeg sandalen en een blauwe plooirok. Ze bleven achter, oma en kleinzoon, in een huis dat niet van hen was. Ze keken rond. Hij pakte een boek uit de kast en bladerde erin, geen zin om te lezen. Hij keek naar de foto's op het dressoir, hij kende de mensen niet, tuurde, wie was zij? Toen hij de koelkast open deed keek zijn oma hem streng toe, dat doe je niet in een vreemd huis, zag hij haar denken. "Mag ik naar buiten, oma?" vroeg hij.

Hij liep door de onbekende steegjes naar de grote weg en vanaf daar naar het plein. Onder een oude plataan was een cafeetje, er zaten wat mannen koffie te drinken en triktrak te spelen. Ze keken op en gingen door met hun spel. Er was aan de andere kant een kraan van een waterput. Hij draaide aan de kraan, dronk wat water en koelde zijn voorhoofd. Het zou nog warmer worden vandaag. Er waren wat jongens aan het voetballen. "Doe je mee?" riep er een. "Ja, hoor!"

"Het huis is klein, maar met een beetje goede wil gaat het best lukken", zei de vrouw. Zij had de bank in de woonkamer uitgekapt, daar kon de grootmoeder slapen. Onder de bank trok zij een matrasje tevoorschijn, voor de jongen. In het kleine toiletje hing een gordijn om ook te kunnen douchen. In de keuken erachter stond een ronde tafel met twee stoelen, nog twee klapstoeltjes stonden op het balkon. Van het balkon liep een trap buitenom naar wat de eerste verdieping zou worden. De muren stonden al, deuren en ramen ook, maar het moest binnen en buiten worden afgewerkt. Ze hadden er provisorisch een bed en een kast neergezet. Er kwam water uit de kraan van de badkamer, de wc spoelde door. Dat was het, meer hebben wij niet nodig, zei

zij, klopte de jongen op de schouder, glimlachte naar de grootmoeder en ging naar boven. Welterusten, zeiden ze tegen elkaar en wisten nog niet wat eraan toe te voegen: dochter, moeder, zoon?

109 Welterusten

“Zo!” zei hij en keek haar aan. Hij zat op de stoep voor zijn huis. De balustrade van het balkonnetje stond nog tegen de muur. “Die moet ik nog bevestigen. Maar eerst de luiken schilderen. Denk je niet?” Op de rand stonden een paar witgekalkte blikken met daarin basilicum, roze geraniums en hibiscus. Met de sigaret nog tussen duim en wijsvinger, plukte hij een bruin blaadje uit de plant. Hij zette de sigaret tussen zijn lippen en trok nog wat blaadjes uit de plant. Hij droeg een wit hemdje zonder mouwen. “Zo!” zei hij weer en gooide de blaadjes in een afvalbakje. “Ja...” zei zij, “dat lijkt mij handig”.

Moeder en zoon zaten naast elkaar op de stoep. “Je had gelijk”, zei zij, “de laatste keer zei je al dat wij elkaar in jouw huis zouden treffen. En zie hier. Het is nog niet af, maar het is een huis en het is van jou. Het gaat goed, hé?” Hij knikte. Het ging goed. Hij had werk, als chauffeur bij de bouw van het nieuwe vliegveld. Lange dagen, veel werk, heet in de zomer, mild in de winter. Het zou nog zeker een jaar duren tot de opening. Dezelfde aannemer was begonnen met de bouw van een ziekenhuis. Dat was dichterbij de haven. Daar hielp hij ook mee. Hij had gespaard en had een kavel gekocht en steentje voor steentje dit huisje gebouwd. Hij had het busje gekocht voor wat extra klusjes, transport, verhuizingen, dat soort dingen. Hij reed dan langs het dorpscafé en charterde iemand om mee te gaan. “Zo help je elkaar hier in het dorp, fijn is dat”. Zij keek naar haar zoon. Hij zat te vertellen, in alle rust, hij leek, ja, hoe zou zij het noemen? Hij leek volwassen. Zij had het vaker gedacht en bleek zich te hebben vergist. Nu dacht zij het weer.

“En zij?” Zij? Zijn vrouw, vriendin, verloofde? Hoe zou zij haar noemen? “Wij zijn samen”, was zijn antwoord zonder nadere toelichting. “Zij lijkt mij aardig. Zij werkt hard. Is een goede huisvrouw”, voegde zij eraan toe. Hij knikte. Zij werkte in een hotel, schoonmaakster. Van hem had het niet gehoeven, zij wilde het zelf. Hij haalde zijn schouders op, het geld was welkom hoor, daar niet van. Maar straks als de baby er is, dan zou zij toch stoppen. Of niet. Hij wist het eigenlijk niet. Dat zien wij nog wel. Hij rookte zijn sigaret, blies de rook omhoog en ademde vervolgens diep in. “Weet jij hoe deze plant heet? Zij noemt het

nachtbloem, maar dat is toch niet één soort?" Zijn moeder noemde het teunisbloem. "Heerlijk, deze bloemen".

"Wanneer komt de baby?" vroeg zij. "In november, begin van de maand. De dokter is tevreden, het gaat goed, de baby groeit goed, zij is niet meer misselijk. Het had van mij niet gehoeven, maar zij wilde het. Laatste kans, vond zij. Wij zijn de jongste niet meer. Dat kun je een vrouw niet ontzeggen dan, toch? Zij hoopt dat het een meisje wordt. Wil je dat wij haar naar jou vernoemen?" Zij keek hem met grote ogen aan. Haar naam? Een kleindochter met haar naam van een moeder die niet met haar zoon was getrouwd? "Als het kind maar gezond is ..." ontweek zij de vraag. "Je moest eens nadenken of je hier bij ons wil komen wonen, op het eiland. Dan zijn wij samen, ook voor de jongen". Zij stond op, zei dat zij moe was, welterusten, zoon, kustte hem op zijn voorhoofd. Zij wilde niets horen over verhuizen. Zij waren samen, haar kleinzoon en zij, met zijn tweetjes, hadden hun leven, hun huis, hun balkon met uitzicht over de baai, hij had zijn school en zijn vrienden, het cafeetje waar hij werkte. Geen sprake van dat ze dat achter zouden laten. Sinds wanneer waren ze een gezin met zijn allen?

110 Op het eiland

"Moet je kijken! Wat een grote!" De jongen glunderde helemaal. Trots. Hij hield een grote vis omhoog! "Zelf gevangen!" Zijn vader gaf hem een zacht klapje op zijn achterhoofd. "Haha! Ons eten voor vanavond! Goed gedaan, knul! Geef die maar aan oma en ga snel je handen wassen. Hup!" Hij zwaaide nog een keer met de grote vis voor het gezicht van zijn oma. "Zie je!" Zij zette een stap naar achteren, leg maar daar neer, op tafel, is goed, hoor. Hij huppelde nog wat rond, waste zich, dronk wat water uit de kraan, trok snel een schoon shirt aan en sprong van het balkonnetje. "Ik ga naar het plein, doeg! Met de jongens. Voetballen". Hij pakte snel een perzik van de schaal en rende. De steegjes en wegen kende hij intussen goed, liep zigzag via de kortste weg naar zijn vrienden. Hij groette de mannen in het café, die kenden hem nu ook, keken even op van hun kopje koffie, knikten, gingen verder met hun gesprekken over politiek en het weer.

Zijn vader had de vorige avond voorgesteld om te gaan vissen. Hij had een dagje vrij, geen andere klussen, "en wij, mannen, moeten zorgen voor het voedsel, toch?" Hij ging breed staan en klopte op zijn borst. Hij kon het bootje van de buurman gebruiken, de Sint Helena, zo mooi is zij, lachte hij, "maar niet heus!" Maar dan moet je wel vroeg op. Lukt dat? Hij sprong op, ja, enthousiast, vissen, op het water, varen, heerlijk, graag. In een ooghoek zag hij zijn oma bezorgd kijken. Hij ging weer rustig zitten. "Oma, mag het?"

Hij keek haar aan. Moest hij nou hier weer alle argumenten en overredingskracht gebruiken, haar met smekende ogen aankijken en drie keer alsjeblieft fluisteren? "Vissen?" zij probeerde iets te verzinnen, een vraag of bezwaar, waarom moest dat nou, waar was dat voor nodig, maar wilde het niet verpesten voor haar kleinzoon. "Weet je het heel zeker?" vroeg zij, alsof hij een beslissing op leven of dood moest nemen. Hij knikte, ja, graag. "Als je maar voorzichtig doet", zei zij en keek haar zoon aan. "Geen zorgen", zei hij. "Welterusten, vissen, jullie laatste avond gaat nu in", lachte hij en knipoogde naar zijn zoon. "Haha, ja!"

Hij had nauwelijks geslapen. Was het nog geen ochtend? Hij keek naar buiten door een kier van de deur, maar het was duister, nog midden in de nacht. Hij keek op de klok in de kamer, kon de wijzers niet goed zien, keek op zijn horloge. Het was nieuw. Hij had het gekregen van zijn vader. Het horloge had een digitaal display, een zilveren kast en horlogeband. Het hing te ruim om zijn pols. Aan de zijkant waren twee knopjes, om de tijd in te stellen en voor het lichtje. Hij drukte voorzichtig, keek hoe laat het was. Hij keek naar zijn oma, die op de bank naast hem sliep, of hij haar wakker had gemaakt. Even dacht hij dat zij hem aankeek en stopte zijn hand onder zijn kussen. Weer keek hij of het ochtend was geworden. Toen hij stappen op de trap hoorde, het teken dat zijn vader wakker was, sprong hij op. Hij had zich al aangekleed. "Kom, wij gaan", fluisterde hij, zette hem een pet op zijn hoofd, "kapitein!" Ze klommen in het busje en vertrokken. Het was nog schemerig en koel. Het was rustig op de weg. Het dorpje sliep nog, hier en daar klonk een eenzame geitenbel, een haan kraaide.

Het busje parkeerden ze dicht bij de haven en liepen met hengels en tassen naar het bootje toe. Ze kletsten wat over het weer, welk aas ze zouden gebruiken, welke vissen in deze wateren zwemmen, hopelijk hadden ze geluk, ze waren stoere vissers, dat kwam wel goed. Ze sprongen in het bootje, de motor pruttelde luid, ze vertrokken, alsof ze dit altijd zo deden, gewoon vader en zoon.

111 Zorgen

Zij stond in het keukentje. De afwas was gedaan, stond in het rekje, zij had een schone theedoek over de borden gelegd, zodat er geen vliegen op zouden komen. "Koffie?" wilde zij roepen. Het is het moment om het te vragen, dacht zij en liep naar haar toe. De oudere vrouw zat buiten op de stoep met haar haakwerk op schoot. Even oud als mijn moeder en die haakt ook, dacht zij. Zij miste haar moeder die ver weg woonde en niet kon reizen. "Ik

wilde vragen of u een kopje koffie wilde. En ook hoe ik u moet noemen. Wat heeft u liever? Moeder? Of is dat te vrijpostig? Mevrouw?" Dat was tamelijk direct, vond zij, maar wel oprecht. "Dat vroeg ik mij ook af. Hoe zal ik jou noemen? Dochter? Mevrouw?" De twee vrouwen keken elkaar aan. Even was het stil, een moment van ongemak, zoeken naar balans. Toen moesten ze hartelijk lachen. "Mevrouw! Goedemorgen, mevrouw!" "Kopje koffie, mevrouw?" "Liever moeder dan?" "Ja, mijn dochter, dat is goed. Koffie dus. Met een schepje suiker, graag".

De mannen waren gaan vissen, de vrouwen thuis. Zij had late dienst en zou eerst het eten klaarmaken. "Of moet ik wachten op de vissen? Wat denkt u, moeder?" Ze lachten. "Ik zou voor de zekerheid wat koken, hoor. Alle vertrouwen in onze vissers, ahum!" Zo kletsten ze wat over het een en het ander en ging zij aardappels schillen. "Kan ik je helpen, dochter? Jij moet wat rust nemen met die dikke buik van jou. En je moet nog werken vandaag". Zij vertelde dat het nu goed ging. In het begin was zij erg misselijk, maar de laatste weken ging het best goed. In november komt de baby, zij kon niet wachten. Haar ogen glommen van verlangen, haar glimlach was zoet en teder. Zij zag in de ogen van haar net gedoopte schoonmoeder dat zij de vraag wilde stellen. "Ik heb altijd kinderen gewild. Maar je hebt het niet in de hand, hé?" Zij vertelde over haar man, waar zij jong mee trouwde, maar die met de auto een ravijn inreed. Hij was op slag dood. Zij had gehuild bij zijn graf, kreeg een miskraam, had een jaar gerouwd en was daarna verder gegaan met haar leven. Zij verloofde zich vervolgens met een schooier die haar spaarcentjes opmaakte, haar zwanger achterliet en met de noorderzon vertrok. Ook deze zwangerschap liep niet goed af. De volgende vrijer wilde ab-so-luut geen kinderen. Nou, dan hoefde het van haar niet, doe. En toen zij dacht dat het er nooit meer van zou komen, kwam zij hem tegen. Zij haalde haar schouders op. "Toen ik achter zijn verleden kwam was het te laat. Ik was al verliefd. Hij doet zijn best, hoor. Wij hebben samen een nieuw begin gemaakt. Een oom van mij woont in het dorpje en zo kwamen wij hier terecht. Er is werk, er is rust, hier is ons huis nu. Het is niet veel, zoals u ziet, maar ons kindje zal hier liefde en warmte krijgen". Zij keek wat afwezig, alsof zij haar baby al zag slapen in zijn wiegje, rondscharrelen op de marmeren vloer of fietsen in het steegje. "Ach, ik droomde altijd van een groot gezin. Ik heb zes broers en een zus, een groot gezin is gezellig. Je maakt ruzie en legt het weer bij. Je hebt elkaar. Dit kindje zal enig kind blijven, met mijn leeftijd en zo ..." zei zij en aaide over haar buik. De baby reageerde met een flinke trap, hier ben ik. "Ik hoop dat het een meisje wordt. Dochters zorgen voor hun ouders. Zonen nemen alleen en geven niets. Maar het mag ook een jongen zijn, hoor. Als het maar gezond is". Een schaduw van bezorgdheid verscheen in haar blik. Als het maar goed gaat deze keer.

112 Rondscharrelen

Hij lag op zijn buik op zijn matrasje, zijn kussen tussen zijn ellenbogen, zijn kin op zijn knokkels, zijn boek voor zich. Hij sloeg de bladzijde om en haalde diep adem. Hij hield van de geur van boeken, van nieuw papier, lijm en inkt, boeken ruiken soms naar amandelen, vond hij. Hij las verder. Halverwege de bladzijde begon een tekening van een schip op woeste zee en een enorme octopus die dreigend naderde. Hij hield van de boeken van Jules Verne, 'Twintigduizend mijlen onder water' had hij al twee keer gelezen en was begonnen aan de derde. Hij sloeg weer een bladzijde om. Hij was alleen thuis, thuis bij zijn vader, op vakantie. Nog twee dagen, dan gingen ze weer terug naar huis, thuis bij zijn oma.

Het was stil. Hij hoorde iets bij de huisdeur en ging kijken, deed de deur heel voorzichtig open en zag dat een hondje rondsnuffelde op het kleine balkonnetje. Hij ging zitten, het hondje snuffelde aan hem, sprong op zijn schoot en bleef daar liggen.

"Hey! Wie hebben wij daar?" zei zij toen zij vanaf de grote weg naar de steeg liep en de jongen met de hond zag zitten voor het huis. Zij was net klaar met haar dienst, had zich op het werk omgekleed en gedoucht, haar haren waren nog nat en hadden donkere vlekjes achtergelaten op haar blouse. Zij had aan beide handen boodschappentassen, die er zwaar uitzagen. Zij zette de tassen even neer. Het was een warme dag, met een zakdoekje veegde zij het zweet van haar voorhoofd en hals en ging ook voor het huis zitten. Het hondje moest natuurlijk ook aan haar snuffelen. "Dit is Boef!" zei de jongen. "Kijk, kijk, hij heeft zelfs een naam!" Zij aaide Boef achter zijn oren en onder zijn kin en stond op. Zij moest verder, boodschappen opbergen, koken, huishouden. "Hoe was jouw dag, jongen? Ben je nog naar jouw vrienden geweest?" Hij vertelde over zijn dag, voetballen, rondzwerven, lezen, en hield Boef uit een ooghoek in de gaten. Hij probeerde naar binnen te gaan, maar dat mocht niet. Gelukkig was zijn oma er niet, die had het hondje zwaaiend met de bezem verjaagd.

"Ik hou van honden!" zei hij. Zij keek op vanuit de keuken en lachte, "ik ook". De jongen werd er helemaal blij van. "Maar honden horen wel buiten, hé?" Het hondje had nieuwsgierig weer een poging gedaan om naar binnen te sluipen. Hij hield hem tegen, nam hem op schoot en vroeg "denk je dat dit hondje hier zou mogen blijven. Totdat wij vertrekken misschien". Hij beloofde dat hij op hem zou passen, dat hij niet naar binnen komt. "En dat hij niet tegen mijn bloempotten pist!" voegde zij er streng aan toe en

wees naar het hondje dat rond aan het snuffelen was en zijn nieuwe territorium had afgebakend.

113 Territorium

De chocoladetaart stond op een wit tafelkleed op tafel. Het hele huis rook naar vanille en cacao. Op de taart twaalf kaarsjes. De burens die in het steegje woonden waren er, de kinderen die op het plein voetbalden, vrienden en collega's van zijn vader, het hele huis was een vrolijk in en uit geloop van mensen. Ze dronken cola of limonade en waren aan het babbelen, aan het lachen. De vrouw van zijn vader liep rond, vroeg wat iedereen wilde en of er genoeg was. De kaarsjes, daar was het nu de tijd voor. Zij lachte breed, riep: "Kom! Kom erbij staan! Nu gaan wij de kaarsjes uitblazen! En zingen!" Zoveel mensen pasten niet eens in de kamer. De helft stond buiten op het balkonnetje en de stoep. Het was een zwoele augustusavond.

Maar ik ben helemaal niet jarig, had hij gezegd, in november pas. Zij had het idee geopperd om een feestje te vieren. Het was de laatste avond. De volgende ochtend zouden hij en zijn oma in de boot stappen om terug te keren naar huis. Ze waren lang genoeg gebleven, had oma gezegd, het is niet anders. "Maar waarom? Blijf nog een paar dagen. De scholen gaan nog lang niet open. En jullie zijn hier welkom. Wij zijn blij dat jullie er zijn!" De schoonmoeder keek haar schoondochter streng aan. Haar besluit stond vast. Waarom moest zij er nu nog argumenten aan toevoegen? Ze gingen naar huis, klaar. Hij stond erbij, keek naar de twee vrouwen. Hij was nog maar een kind, maar dat het gesprek niet ging over blijven of gaan, had hij door. Hij had de tijd van zijn leven. Wat een geweldige vakantie was dit. Het leek wel alsof alles mocht en kon. Telkens kon hij een nieuw stapje zetten, iets verder gaan. Hij dacht aan de rimpelingen in het water als hij een steen erin gooide. Klein eerst en daarna steeds groter en breder. Zo voelden de dagen op dit eiland. Hij voelde een lichtheid die hij niet kende. En nu waren de dagen op en de vakantie bijna voorbij.

Dan maken wij er een feestje van, had zij gezegd. Deze vrouw, de vrouw van zijn vader, die haar huis en haar hart had geopend voor de moeder en de zoon van haar man, vanzelfsprekend en hartelijk, een zonnetje in huis, een warme omhelzing. Het afscheid mocht geen afscheid zijn, maar vrolijk en feestelijk. "En wij bakken een taart!" had zij eraan toegevoegd en ging aan de slag. "Met chocola, toch?" vroeg zij met een glimlach. Toen had hij gezegd dat hij niet jarig was. "Dat weet ik, schat, maar wat maakt dat uit? Je moet het leven vieren. Nodig maar uit wie jij wil. In ons kleine huisje passen alle goede mensen!" Zijn oma keek vanaf een afstandje, hij

keek haar aan. In haar blik, die donkere ogen onder volle wenkbrauwen zag hij iets van angst. Het ontroerde hem. Ze zouden terugkeren naar hun rustig leventje met zijn tweetjes. Hij was dankbaar dat zij hem grootbracht en dat zij hem, zoals zij zo vaak herhaalde, op het juiste pad hield. Hij zou het haar niet moeilijk maken, nam hij zich voor. Hij zou braaf zijn. Zij had hem nodig.

Hij blies de kaarsjes uit, kreeg het grootste stuk taart en ging buiten op de stoep zitten met het bord op zijn schoot. Zijn vader kwam naast hem zitten, woelde met zijn hand door zijn haar. "Lekker?" Hij knikte met een mond vol chocola en glimlachte verlegen met bruine tanden. "Heb je het naar je zin gehad hier, knul?" Ja, knikte hij. "Kom je snel weer eens?" Opnieuw knikte hij, ja. Hij proefde de bitterzoete smaak van heimwee. Ergens zijn en naar iets anders verlangen. Hij voelde het zijn leven lang al, maar nu had het een gezicht gekregen. Heimwee was een eiland, zee en verjaardagskaarsjes.

114 Zij had hem nodig

"Drink je melk, jongen", zei zijn oma, "eet je brood". Zij had een dikke snee vers brood op zijn bord gelegd met boter en honing. Het brood was nog warm. Boter en honing waren zacht en vloeibaar geworden. Als twee watervalletjes liep de witgouden zoetheid van de korst van het brood af. Hij staarde naar het brood en de beweging op zijn bord. Andere ochtenden zou hij er heerlijk van genieten, maar nu, op de ochtend dat ze zouden vertrekken, had hij geen trek. Hij nam een hap, kauwde en staarde weer naar zijn bord. Ze zaten met zijn vieren aan tafel. Zijn oma dronk koffie en at een beschuitje. Zij had onrustig geslapen. Hij had haar horen draaien in haar slaap, zij trok het laken over zich heen, raakte erin verstrikt en draaide weer. Zij zuchtte, alsof zij ruimte moest maken in haar borst, voor iets. Hij lag op zijn matrasje. Stiekem was het hondje binnengeslopen. Boef legde zijn kop op de arm van de jongen, keek hem aan, zuchtte ook zachtjes en bleef de hele nacht daar stilletjes liggen.

"Hebben wij alles?" zei grootmoedertegen zichzelf en liep nog een keer rond in de piepkleine kamer. Ze hadden nu nog meer spullen dan op de heenweg. De ruimte van de cadeaus die ze hadden meegebracht was ingenomen door de cadeaus die ze hadden gekregen. Hij had schriften, gummetjes, kleurpotloden en boeken gekregen, een trui en een muts voor de winter, shirtjes en broekjes voor het voetballen, een voetbal, maar die moest hier

blijven. Hij had een horloge gekregen van zijn vader dat losjes om zijn pols hing. En een meccano bouwdoos die eigenlijk te zwaar was om mee te nemen, zijn oma had gezegd dat deze ook hier moest blijven, maar hij beloofde de doos zelf te tillen, echt, geen probleem, die mocht dus toch mee. Ze hadden olijfolie meegekregen, jam van rozenbottel en verse wijnbladeren in een vochtige doek om later thuis te vullen. En pijnboompitten en oregano die ze zelf hadden verzameld. Het ging allemaal mee. Ook de burens waren naar buiten gelopen om afscheid te nemen. Met wensen voor een voorspoedige reis en snel weer tot ziens liepen ze met zijn vieren naar het busje.

“Een goede reis, moeder” zei zij en omhelsde de oudere vrouw. Er was afstand gebleven. Zij was de moeder van haar man, zij had alles over gehad voor haar zoon en had het niet makkelijk met zijn keuzes en manier. Haar liefde had hem verstikt en weggejaagd, maar wat kan een moeder anders dan zielsveel van haar kind houden. Ze hadden nog alle tijd om dichterbij elkaar te komen. Het kwam de volgende keer wel. Geduld, dacht zij. Zij wist toen niet dat zij deze vrouw op een dag zou verzorgen, haar zou wassen en verschonen, bij haar zou liggen als zij ‘s nachts onrustig en verward haar angsten zou uitschreeuwen, zij zou haar op het laatst eenzaam en zwak in haar armen houden, zij zou haar niet meer herkennen, alle herinneringen, mooie en lelijke, uit haar geheugen gewist. “Tot de volgende keer, moeder!”

“Sterkte met de zwangerschap, dochter”, zei zij, “ik ben blij dat het goed met jullie gaat”. Zij ging met een gerust hart weg. Haar zoon was in rustiger vaarwater gekomen, deze vrouw bracht balans in zijn leven, een veilige haven. Het kind zou snel komen en het gezin compleet maken. Zij kon gerust weer naar huis met haar kleinzoon. Die had haar liefde nodig en haar zorg. Hij werd al groot.

“Goede reis, lieverd” zei zij tegen de jongen. Zij sloot hem in haar armen en kustte hem op zijn haren. Ze keken elkaar aan. Zij hilde. Hij dacht aan zijn noná, de eerste volwassene die hij had zien huilen. Het voelde weer ongemakkelijk, hij schaamde zich, alsof ook zij daar poedelnaakt voor hem stond. Maar hij voelde ook de warmte, het verdriet en het verlangen om terug te komen.

115 Met zijn vieren

Het busje reed voorzichtig door de steegjes naar de haven, het was druk, veel vrachtverkeer en auto's. Toeristen met grote

rugzakken zaten op de stoep of aan de rand van grote bloembakken. Soldaten die van verlof terugkeerden zaten op hun plunjezakken. Het was windstil en het werd steeds warmer. De cafeetjes in de haven zaten vol met gezinnen die met de boot mee zouden gaan. De boot was er nog niet. Zij hield de reiskaartjes stevig in haar hand, met de andere hand hield zijn haar tasje vast. "Laten wij even gaan zitten", zei hij, terwijl hij zijn busje dicht bij de kade zette. Hij zag dat zijn moeder zich niet op haar gemak voelde. Het liefst ging zij aan boord, op een stoel zitten, verroerde zich niet, totdat de toeter uren later zou blazen dat ze waren aangekomen. Wij zijn er zo om de spullen op te halen, fluisterde hij. Zij vond het maar niets, zijn stoere moeder die altijd zo onbevreesd overal op af stapte en oploste. Hij keek eens goed naar deze vrouw, zij was al lang niet meer jong en sterk, maar wankel en onzeker. Wij worden allemaal een dagje ouder, dacht hij en keek in de vitrine van het café naar zijn eigen dunner wordend haar, de rimpels op zijn voorhoofd, zijn hangende schouders.

Hoe lang, vroeg hij zich af, zou zij het nog volhouden om zijn zoon bij zich te houden, om voor hem te zorgen. Wanneer zou zij zelf zorg nodig hebben? En wie zou er voor haar zorgen? De ober onderbrak zijn gedachten met het brengen van de bestelling, twee keer koffie en een limonade. Hij betaalde en bedankte. "Nou, kerel, gezondheid, hoor! Kom je volgend jaar weer?" vroeg hij opnieuw. Er zat hier een jongen naast hem, hij kende hem nauwelijks. Hoe het op school ging? Of hij voetballen leuk vond of tekenen? Wat hij wilde worden als hij later groot was. Hij had het allemaal gevraagd. De jongen was verlegen, keek hem niet aan en gaf kort antwoord op alle vragen. Het ging goed op school, hij vond voetballen en tekenen leuk. Hij wist nog niet wat hij later ging worden. Wat moest hij verder vragen? Hij wist het niet. De jongen zei dat hij in het café aan de baai werkte. Leuk, zei hij. Wist niet wat hij verder moest zeggen, meer woorden had hij niet.

Hij dronk de laatste slok van zijn koffie. Uit gewoonte draaide hij de koffiedrab in het kopje en keerde het om op het schoteltje. De koffiedrab droop in oneindig veel kleine slingers en kronkels langs de binnenkant en vertelde verhalen over de toekomst. "Nou, moeder, vertel het eens!" nodigde hij haar uit om die verhalen die hij van kinds af aan kende te vertellen. Over wegen, deuren en wolken, over letters en kransen, die verhalen gingen niet over de toekomst, maar over haar. Zo kreeg zij grip op haar angsten. "Laat ik eens kijken", zei zij en zette haar brilletje op, nam het kopje in haar hand en keek er speurend na. Zij draaide nog een keer en weer van de andere kant. "Ja..." zei zij en weer "ja". Hij kende dat, zij bouwde de spanning op. Nu kwam het. Zij zag, laat mij gokken, een baby. Inderdaad "ik zie een baby". "Echt?" zei hij quasi verbaasd en ging achterover leunen op zijn stoel. "Het is een jongen!" Zij keek heel zelfverzekerd en knikte. "Nog een jongen",

benadrukte zij. Hij keek in het kopje, waar zie je dat? Zij wees met haar pink, daar. Ha, lachte hij, als dit jongens zijn, dan tel ik er vier! Zij keek geschrokken en zette het kopje neer. "Klaar met die onzin! Kijk, de boot is er al bijna. Laten wij gaan." Vier jongens, vier zonen... Hij keek naar haar kopje. Er hing een dikke donkere wolk aan de rand. De rest was leeg.

116 Hangende schouders

"Voorzichtig!" riep zij, "niet over de reling hangen". Kom, wilde zij zeggen, wij gaan naar binnen, maar de jongen wilde nog even naar het haventje kijken, zijn vader groeten. Hij stond daar op de kade en zwaaide nog. Zo nu en dan liet hij zijn arm hangen en weer zwaaide hij. De jongen zwaaide ook, de zon fonkelde in het horloge van zijn vader om zijn pols. Hij bleef nog even staren naar dit grote eiland dat steeds verder weg lag, even donker als toen ze aankwamen, maar vertrouwd nu en eigen. De boot voer uit de haven, met het draaien langs de havenarm begon de wind te waaien en de golven te deinen. Hij liep naar binnen, pakte zijn boek en ging lezen. Zij keek naar hem. Hij was eenzaam. Gelukkig gingen ze weer naar huis.

Het was nog een lange reis. Zij ging zitten, sloot haar ogen. Zij had het boek mooi ingepakt in glinsterend rood papier. Kunstig had zij de strik eromheen vastgemaakt, het witte lint was stug en bleef mooi zitten. Zij voelde met haar vingers de koele gladheid van het papier, strak om het boek heen, zij voelde de letters die waren gestanst op de kaft. Zij had het bij het ontbijt naast het glas met melk gelegd. Hij zou het meteen zien. Zij keek op de klok, hij kon elk moment wakker worden en komen. Zij hoorde de wekker, toen werd het stil. Het duurde even. Zij hoorde hem opstaan, op blote voeten naar het toilet lopen, de deur half open, daarna kwam hij naar de keuken. Pakte het glas met melk, dronk het op, draaide zich om en vertrok. "Je hebt jouw verjaardagscadeau niet uitgepakt!" Hij keek haar aan met lodderige ogen. "Oh?" Hij slofte naar de voordeur en ging met zijn pyjama, op blote voeten naar buiten. "Komt wel een keer! Ik hou eigenlijk niet van boeken" zei hij en sloeg de deur achter zich dicht. Zij schrok wakker, wreef in haar ogen. Zij had van haar kleinzoon gedroomd. Hij? Niet van boeken houden? Dat bestaat niet! Of was het haar zoon waar zij van droomde?

De jongen zat stilletjes op de bank en las in zijn favoriete Jules Verne-boek. Zij keek om zich heen. Het was best druk. Zij zag een man die haar bekend voorkwam. Hij was een jaar of zestig,

misschien zeventig, moeilijk te zeggen. Hij droeg een lichtbruin pak, waarvan het jasje te ruim over zijn schouders hing. Het was eigenlijk te warm voor een jasje. Toen hij opkeek viel het haar op dat hij een oog had. Hij had haar ook gezien, stond op en liep naar haar toe. Hij noemde haar naam, gaf haar een hand. "Hoe gaat het, mevrouw?" vroeg hij beleefd. Hij bleef staan. Zij vertelde dat het uitstekend ging en dat zij hoopte dat het voor hem ook gold. Hij knikte, het ging goed. Hij vroeg of zij nog steeds in het stadje woonden en zij of hij dat nog steeds in de hoofdstad deed. Hoe gaat het met uw zoon en kleinzoon, vroeg hij en zij hoe het met zijn zonen ging. Hij zei dat hij met Kerst altijd een kaart kreeg uit Duitsland, zij zweeg en keek om zich heen. Hij gaf weer een hand, liep weg en zei "goede reis en tot spoedig weer". Hij ging op zijn stoel zitten, kaarsrecht en stug.

"Wie was die man, oma?" vroeg hij. "Een kennis", zei zij. "Ken ik hem ook? Ik zou het wel onthouden hebben, toch? Hij heeft maar een oog. Zelig, hé? Hij is eng, maar volgens mij wel aardig", zei de jongen. Grappig bedacht hij dat je zomaar op een boot een kennis kunt tegenkomen en hem daarna misschien nooit meer ziet. Zijn oma zei: "Alleen bergen kunnen elkaar niet ontmoeten". Hij fantaseerde over wie hij verder allemaal zou kunnen tegenkomen en keek rond. Wie weet ...

117 Boek

"Hoe was het op het eiland, knul?" vroeg de cafébaas, toen hij aan kwam huppelen. Hij pakte een doek en begon de tafels schoon te vegen. "Was leuk", zei hij, "ik heb zo'n grote vis gevangen. Samen met mijn vader". Met zijn handen liet hij zien hoe groot de vis was. "Zo groot", herhaalde hij en schudden met zijn hoofd, "echt heel enorm!" De baas lachte geamuseerd, heb je hem helemaal in je eentje opgegeten dan of heb je ook iets voor mij bewaard? Haha! "En hoe gaat het met je vader? Is hij zijn wilde haren kwijt?" Mijn vader heeft kort haar, hoor, wilde hij zeggen, maar hier werd iets anders bedoeld, het klonk niet positief. "Het gaat goed. Hij heeft een busje, een vrouw en straks een baby", de volgorde van deze zin kon beter bedacht hij, maar had alles al gezegd. "Ik heb daar een hondje, hij heet Boef".

Het was nog vroeg in de ochtend. Straks zou de oude schoolmeester naar het cafeetje komen, zoals elke ochtend. Hij zou een kopje koffie bestellen, "tamelijk zoet", zou hij eraan toevoegen. Nog voordat hij de bestelling zou uitspreken zou de jongen de koffie brengen. De oude man zou, zoals elke keer,

verbaasd kijken en zeggen "je kunt gedachten lezen, jij!", hem een muntje in de hand drukken, en met een samenzweerderig stemmetje en een ferme knik zeggen "voor jou!" Hij keek op zijn nieuwe horloge. "Baas, de schoolmeester is te laat. Hoe kan dat nou?" De cafébaas zweeg. De jongen keek hem vragend aan. "De schoolmeester", hij richtte zijn blik naar de hemel, "God hebbe zijn ziel".

Met grote ogen keek hij de cafébaas aan. Dood? Is hij dood? "Ach, knul, die dingen gebeuren. Pats, boem, je weet nooit wanneer. Hij was de jongste niet meer, weet je. Hij had een goed leven. Wij hebben hier koffie gedronken na zijn begrafenis, 'tamelijk zoete koffie', om hem te herdenken. Hij was dol op je, weet je dat? Hij vroeg laatst nog naar je. Ik zei dat je op vakantie was naar het eiland van je vader. Oh, wacht, hij heeft iets voor je achtergelaten. Ik haal het even". Hij slofte naar binnen, hij hoorde hem rommelen in het kleine kantoortje, deurtje open, deurtje dicht, laatje open, laatje dicht. Hier is het, hoorde hij hem zeggen. Hij kwam aanlopen met een pakketje, legde het op tafel. "Voor jou!" Hij ging bij de cafébaas zitten. Legde de doek op het tafeltje. De jongen keek er met eerbied naar. Daar lag iets van iemand die er niet meer was. Hij legde zijn hand erop. Zou hij iets voelen van de aanwezigheid van de schoolmeester? Zou zijn ziel hier ergens rondfladderen? Hij keek om zich heen. Staarde naar het water. Het was een rimpelloze ochtend. Stil. Je kon horen dat de afwasser in de keuken de glazen in het rek zette.

Het was uiteraard een boek. Hij pakte het voorzichtig uit. Met zijn vinger maakte hij het plakbandje los, streek de kreukels recht, vouwde het open en keek naar de prachtige blauwe kaft met houden letters: ODYSSEE en een triereem eronder met zeilen. Heel voorzichtig opende hij het boek. Er stond een opdracht in, in mooie krullerige letters, gelijkmatig en sierlijk, in blauwe inkt. 'Voor mijn geachte grote vriend. Ik wens hem vele, lange reizen toe. En dat hij telkens wijzer en sterker terugkeert. Uw schoolmeester'. Hij bladerde naar het begin van het lange gedicht. De eerste regels had hij al op school geleerd:

Bezing mij, o Muze, de vindingrijke man, die zeer veel

rondzwierf, nadat jij de heilige stede van Troje verwoest had.

In een kooitje aan de voorgevel van de zaak was een distelvinkje aan het fluiten, prachtig. In de stilte klonk zijn lied eenzaam en treurig. "Hé, baas. Waarom neem je niet nog een vogeltje? Hij is zo eenzaam daar." De baas glimlachte. "Waarom denk je dat hij zo mooi fluit?"

118 In een kooitje

Hij staarde naar de iconostase. De altaarruimte, het 'allerheiligste', was gesloten. De priester was door de poort gestapt voor de 'Epiklesis', het aanroepen van de Heilige Geest, om brood en wijn in het lichaam en bloed van de Heer te veranderen. Hij hoorde hem mompelen, door de kaarsen achter het altaar zag hij door het gordijn zijn schaduw, hij hield twee kelken omhoog, keek naar de hemel. Zijn oma had het over het 'het sacrament der sacramenten', de opoffering, hoe bijzonder en bovennatuurlijk, wie doet dat nou, zijn leven geven voor de mensen.

Hij kwam al zolang hij zich kon herinneren in deze kerk. Ze waren er altijd vanaf het begin bij. De kerk van de Verlosser was zo vroeg meestal bijna leeg. De priester begon met de bede om vrede voor de gemeenschap. Hij noemde de oecumenische patriarch, de aartsbisschop en de president van het land, Konstantinos Tsatsos. Die was net eerder die zomer gekozen, hij moest nog aan die naam wennen, aarzelde een moment, maar wist het toen gelukkig weer. Hij bad voor vrede op de wereld en voor erbarmen voor de mensen die leden, ziek waren en voor de mensen die onderweg waren. Dat stukje van de bede vond hij altijd wonderlijk. De mensen die onderweg waren, die hadden vrede nodig en erbarmen?

Hij fluisterde 'Kyrie Eleison' en later 'Amen'. Sloeg keurig drie keer een kruis, zoals het hoorde. Er kwamen steeds meer mensen, de kerk raakte voller, velen kwamen later, gezinnen met kinderen, netjes in hun zondags goed, klaar voor de Heilige communie. De psalmen, de lezing van de brieven van Paulus en een deel van het Evangelie waren al geweest, de 'grote intocht' ook. De priester kwam uit de linker poort van de iconostase, liep voorop met een jonge diaken die de kaarsen droeg en twee jongens die meehielpen en met het wierrookvat aan de kettinkjes zwaaiden. De priester hield de gaven van brood en wijn hoog en mompelde zijn gebeden, terwijl hij door het midden van de kerk naar het altaar liep. De gelovigen knielden, zijn oma zat haast op de vloer, met haar hoofd gebogen en sloeg rustig, haast meditatief een kruis en toen weer een. Hij zag om zich heen hoe iedereen zijn hoofd boog en stilletjes bad, de mannen, de vrouwen, de kinderen.

Hij staarde naar de iconen in de iconostase, rechts de icoon van Christus, met naast zich Johannes de Doper, links Moeder Gods Maria. Ze noemden haar Panagia Glykofilousa, Moeder Gods zoetkussend, Maria afgebeeld in een purperen gewaad, met Christus als kind in haar armen, haar wang bij de zijne. Hij kijkt haar vol vertrouwen en toewijding aan, zij kijkt naar de gelovigen.

Zij heeft een rond gezicht, een kleine sensuele mond, ronde wenkbrauwen en trieste ogen.

Hij had spijt van de ruzie. De vorige avond had hij tegen zijn oma gezegd dat hij niet mee zou gaan naar de kerk. Hij wilde het niet meer. Zij had hem ongelovig aangekeken, daar was geen sprake van natuurlijk, uiteraard ging hij mee, zoals elke zondag, zaterdags naar de vesper, op vrijdagen in de grote vasten, de passieweek en op alle feestdagen. Nee, had hij gezegd. "Ik zit daar maar. Ik voel niets". Zijn oma sloeg verschrikt een kruis, 'in naam van God!'. Hij was onverbiddelijk, zij onvermurwbaar. Ze schreeuwden tegen elkaar, zij stuurde hem boos naar zijn kamer, hij ging mokkend op zijn bed liggen. Vanochtend zei hij "alleen op zondag". Zwijgend liepen ze naar de kerk.

Hij voelde zich alleen, daar tussen al die mensen, ademde de geur van wierrook in, zwaar en bedwelmend, vertrouwd en verstikkend tegelijkertijd. Hij liep naar de rij die zich had gevormd in het middenpad. Toen hij aan de beurt was opende hij braaf zijn mond voor het lepeltje met het bloed van de Heer, het smaakte zoet, hij slikte, kuste de hand van de priester, kreeg een stukje brood, 'antidoro' en liep naar buiten.

Intermezzo

119 Brood en wijn

Hij schonk wat wijn bij. Eerst had zij haar hand op haar glas gelegd als teken dat het genoeg was, maar toen hij haar vragend aankeek, vond zij het toch goed. "Doe mij maar een halfje", zei zij. Zij was niet zo'n drinker, maar deze avond was zwoel en teder en de gesprekken intiem. "Ik ga je dronken voeren", dreigde hij lachend, of in elk geval mijzelf, dacht hij. "Als ik omval, laat mij maar lekker liggen hier op het strand". Hij haalde uit zijn broekzak een sleutelbos, hier zijn ze, legde ze op tafel, ga jij maar naar thuis straks. "Je bent heel wat van plan, zeg". Hij vertelde over dit strand naast de baai. Dagen en ook vele avonden had hij hier doorgebracht. Met vrienden kampvuren aangestoken, in het donker gekletst en gedanst, naar de sterren gestaard, naakt gezwommen. "Met de jongens?"

Hij lachte verlegen. Zette zijn bril af, hield deze in zijn hand, blies er een wimperhaartje af en zette de bril weer op. Nam een stukje

brood en gaf haar de helft. Zij keek hem geamuseerd aan en wist het antwoord. "Zij was mijn eerste liefde. Zij woonde naast het huis van mijn noná. Daar zagen wij elkaar wel eens. Zij liep toevallig naar buiten om een boodschap te halen of kwam net aan met haar broertje in de kinderwagen. Elke keer als ik haar zag kreeg ik slappe knieën en een knalrode kop. Ik wilde verdwijnen, in lucht oplossen, dat niemand mij zag. Op een dag liepen wij letterlijk elkaar tegen het lijf. Ik raakte met mijn handen haar buik en haar borsten aan. Van opwinding kon ik daarna dagen niet slapen. Ik lag te draaien in mijn bed, mijn hele lijf deed pijn, niets smaakte, niets had zin". Hij vertelde dat hij een keer al zijn moed had verzameld om naar haar school te lopen, hij zou toevallig langslopen als zij uit zou zijn en met haar meelopen naar huis. Hij stond helemaal te trillen, keek wel honderd keer op zijn horloge, de schoolbel wilde maar niet afgaan, hij deed het bijna in zijn broek van de zenuwen, hij hield het niet. Rende naar huis, had drie dagen koorts en kon geen stap verzetten. Zijn oma had de dokter laten komen. Ziek van verlangen, ja, het bestaat.

Zij luisterde geboeid. "Kwam het toch nog goed?" vroeg zij. "Gelukkig nam zij het initiatief! Ik ben er nooit goed in geweest. Te verlegen. Nog steeds". Zij fronste de wenkbrauwen, keek hem met ironische blik aan, jij, muurbloempje, jij, lachte zij. Hij nam een slok wijn en vertelde over het meisje dat zijn hart had gestolen. Zij was op een dag naar hem toegelopen, had haar naam genoemd, hem een hand gegeven en gevraagd of hij haar even wilde helpen met haar fiets. De ketting lag eraf. Met trillende handen had hij aan de smerige ketting getrokken, zij zat gehurkt naast hem, hij viel bijna flauw van de zoete geur van haar lijf. Ze stonden gelijk op, hij hoorde haar stem niet door het bonken van zijn hart. Ze waren bijna twee jaren samen. Hier op dit strand hadden ze elkaar voor het eerst gekust. Heel zachtjes, heel voorzichtig, had hij haar op haar lippen gekust. Onzeker of zij wel wilde, onzeker of hij het durfde. Zijn lippen raakten de hare, een kort moment, hij deinsde terug, zij kwam dichterbij en kuste hem, vol, stevig, zonder aarzeling. "Aah! Lief!" zei zij. Dat liefde zo onschuldig kan zijn, zo puur. "Overigens is dat hele sex on the beach-gebeuren zwaar overschat. Dat zand, het schuurt en gaat overal tussen zitten. Gatsie!" Zij verslikte zich bijna in haar laatste slok wijn, hahaha. "Zeg, doe je dat in jouw boek ook? Nogal een abrupte wending in het verhaal, vind je niet?"

Hij keek in zijn glas, de wijn glinsterde, hij dacht aan zoveel momenten dat het leven een abrupte wending nam, dat kon hij nooit in zijn boek vangen. De zee was rustig, kleine golfjes ritselden tussen de kiezels, de witte vissersbootjes met blauwe strepen dobberden in het water, ook het bootje met de mooie naam 'Galini'. Hij kende dat gevoel niet, sereniteit. De onrust zat in zijn ziel. Zij had hem vanaf het begin door, stille wateren en zo, had zij gezegd. "Je moet loslaten, ontspannen", hield zij hem voor, anders ga je kapot. "Ik wil niet loslaten, ik wil juist omarmen,

koesteren”, had hij gezegd, “wortelen”. Deze vakantie was om te schrijven aan zijn boek, dat boek zou hem helpen wortelen, hoopte hij. Haar komst was een cadeau, “jij bent de stralende zon in zijn leven”, zei hij gekscherend. Oh, dat klonk dramatisch en overdreven, zeg. Zij raakte zijn hand aan, hij opende de zijne, keek afwezig, volgde met haar vinger de lijntjes van zijn hand.

Dit is een scene voor mijn boek, dacht hij. Zo mooi, dit beeld, zo intens. Hij voelde de tinteling van haar aanraking helemaal door zijn arm, borst, buik. Zij had bezit genomen van zijn lijf, van zijn gedachten. Zijn vrouw kon dat ook, hem zo aanraken dat hij alles wilde vergeten, alles uit zijn geheugen wissen en alleen dat moment wilde bewaren. Hij voelde alsof hij aan de rand van een rots stond om in de zee te springen. Een stap. Hij durfde niet. Ze waren heel lang samen, waren maatjes, minnaars, partners. Maar het was over. Wanneer het moment was dat hij afstand voelde, dat zij bij hem wegdreef, of hij van haar, hij had het niet door, wist niet wanneer. Of het aan hem lag of aan haar en of het wat uitmaakte, kon hij niet zeggen. Dit hoofdstuk was klaar, de scheidingspaperassen lagen bij de advocaat, de procedure was in werking gezet. Onwerkelijk. Hij had gezegd dat hij nooit bij haar weg zou gaan, zij ook. Maar zij ging toch.

“Dat boek, hé? Heeft dat een titel?” vroeg zij. Een titel? “Nog niet. Suggesties?” Zij volgde met haar vinger een ander lijntje in zijn palm. Zij voelde de spanning in zijn lijf, zij was in control. Als zij met haar man vree kon zij lang de spanning opbouwen, hem tot het uiterste drijven, totdat hij echt smeekte om verlost te worden, dat laatste zetje, alleen als zij het wilde. Heel zachtjes gleed haar vinger naar zijn pols. Zij zag dat hij kippenvet kreeg, zijn hand lag op tafel, open, bewoog niet. “Misschien iets met toekomst, morgen, dingen die mogelijk zijn, dingen die komen. Of een dichtregel zonder context. Of iets vaags. ‘In de palm van mijn hand’, is dat wat?” Het boek gaat over moederliefde, zei hij en, terwijl zij van haar apropos was, greep hij haar hand. Hij was in control nu, zij liet hem toe. “Je zei dat alles mogelijk is in jouw boek. Maar hoe kom ik in godsnaam terecht in een boek over moederliefde? Ga je mij de kinderen toeschrijven, die ik niet kon krijgen?” zei zij plots heel ernstig. “Wil je dat?” fluisterde hij met tranen in de ogen. Als ze het hadden over het verdriet om haar ongeboren kinderen raakte hij ontroerd en moest denken aan haar, zijn moeder, die weg was gegaan toen hij nog een baby was. ‘Tis niet eerlijk, nee, dat is het niet. Dat ga ik opschrijven.

120 Omarmen

Toen hij thuiskwam zaten de twee vrouwen op het balkon. Begin september, het waren de laatste dagen van de schoolvakantie. Maandag begon hij op de middelbare school. Die was iets verder weg, hij moest een stukje fietsen, twintig minuten, een kwartier, zei hij zelf, dat lukt best. Het was nog heerlijk weer, elke dag naar het strand, werken in het cafeetje, hij was haast nooit thuis, volgens zijn oma. Het is te mooi weer om thuis te zijn, vond hij, dat komt nog wel, straks, met het huiswerk en zo, als het kou is. 's Avonds las hij in bed, hij was begonnen in de Odyssee. Van een vriend kreeg hij stripverhalen, de zogenaamde Klassieke geïllustreerde, met historische gebeurtenissen, oorlogen, helden, over Hercules bijvoorbeeld, maar ook De hut van oom Tom, Ivanhoe en De laatste der Mohikanen. Hij had de nieuwste geleend, Les Misérables, voor vanavond.

Hij zag zijn noná op het balkon en holde naar haar toe. Dol was hij op haar. Vroeger bracht zij altijd snoep of chocola voor hem mee. Nu kreeg hij boeken of wat zakgeld om iets te kopen, "waar je zelf zin in hebt", zei zij. Hij deed het geld netjes in zijn spaarpot. Hij spaarde, geen idee waarvoor. Ook al hadden zijn wangen intussen donshaar zij aaide hem even teder en drukte zijn slungelig lijf tegen zich aan. Zoals hij het als kleine jongen deed, snoof hij haar geur op, de geur van citroen en vanille. Dat hij de twee vrouwen daar zag deed hem verlangen naar de tijd dat hij erbij mocht zitten en mocht luisteren naar de verhalen over familie en kennissen, burens en beroemdheden, over plaatsen en gebeurtenissen, over recepten en huismiddeltjes. Plots waren er gesprekken die hij niet mocht horen, de vrouwen veranderden omzichtig van onderwerp als hij naderde, hij ving flarden op van zinnen, halve woorden waar hij nieuwsgierig van werd. Zij deelden iets met elkaar, dat niet voor zijn oren was bestemd, hij hoorde er niet meer bij.

Zijn oma stond op om iets voor hem op te warmen. Heb je honger, vroeg zij, nee, zei hij, zij dekte toch de tafel, zette het bord neer, een glas melk, hier! eet, drink. Hij ging zitten. Zijn noná kwam bij hem zitten. "Zo, liefje, ik heb je na de vakantie niet meer gesproken, hoe was het?" Hij herhaalde "het was leuk!" Hij keek haar aan, alsof hij iets zwaarwegends met haar wilde delen, maar was het meteen kwijt. Zij keek hem onderzoekend aan. Kom wij gaan buiten op het balkon zitten, zei zij, pak je bord. Hij zag niet dat zij achter zijn rug naar zijn oma gebaarde om ze even met rust te laten, ze hadden dingen te bespreken. "Hoe ging het met jouw vader? Hoe is zij? Zijn nieuwe vrouw?" Dat 'nieuwe' klonk te nadrukkelijk. "Goed, hoor!" zei hij. Er viel een stilte. Terwijl hij op zijn pasteitje kauwde, mompelde hij iets van "best aardig". Hij

slikte zijn hap door. Hij wilde eigenlijk zeggen, zij lijkt op jou, maar dat klonk als verraad. Zijn noná kende hij zijn leven lang al, zij was hem dierbaar, zij was bijzonder. Hoe kon die andere vrouw, de 'nieuwe', op haar lijken? Omdat zij ook had gehuild?

"Je krijgt een broertje of zusje. Is dat niet leuk?" vroeg zij vastberaden om meer uit hem te halen dan nietszeggende antwoorden. "Weet ik niet", zei hij, "ze wonen zo ver weg, ik zie de baby nooit". Hij dacht na, hoe groter de afstand, hoe minder het contact, hoe minder de liefde, werkt dat zo? "Julie gaan vast weer eens op vakantie, om de baby te zien. Stoer, hoor, dat hij een grote broer heeft om hem te beschermen. Of haar." Zij legde haar hand op zijn wang. "Wie wil dat nou niet, schat?"

121 De middelbare school

Hij was er wel eens langsgelopen, langsgefietst, had door het hek naar het schoolplein gekeken, toen het nog leeg stond tijdens de zomervakantie. Er stonden twee betonnen baskets, op de grond waren de strepen van het veld haast niet meer zichtbaar. Er stonden twee palen waar ooit een volleybalnet hing, er wapperde nu slechts een rafelig stukje touw in de wind. Muren, deuren, ramen, alles was grijs en stoffig. De ruiten weerkaatsten het licht van de ondergaande zon. Hij vroeg zich af welk lokaal straks het zijne zou zijn, hoe het daar binnen zou zijn en hoe de zon er van binnen uitziet.

"Kom hier, de kraag zit niet goed", mopperde zijn oma. Hij droeg zijn kort schooluniform, een blauw vest met twee rijen knopen en een witte kraag. Zijn oma probeerde met haar hand het rechtopstaand hoekje te temmen. Dat lukte maar niet, het bleef opstandig overeind staan en hij was te ongeduldig, wilde vertrekken, wij mogen niet te laat komen. Zijn vrienden zouden op de hoek op hem wachten. "Ik ga nu!" zei hij, maar zij liet niet los. De kraag zat niet goed. "Laat mij nou, ik moet gaan!" Nee, zij kneep in de stugge stof van de kraag om deze recht te krijgen, veegde met haar hand langs de schouder van het uniform, hij glipte uit haar handen. "Doei!" Weg was hij op de fiets.

Zij pakte haar tas, trok haar vest recht, keek eventjes in de spiegel of haar haar goed zat en deed de deur achter zich dicht. Zij ging naar de middelbare school van haar kleinzoon. "Echt niet!" had hij geroepen, toen zij zei dat zij mee zou gaan. "Zeker wel!" had zij gezegd en had verder niet meer geluisterd naar zijn gesputter en gebrom. Hij werd een lastige puber, had zij tegen haar vriendin gezegd, brutaal en onhandelbaar. "Ik moet strenger worden, meer ingrijpen. Zeker nu hij naar de middelbare gaat, ga ik er vanaf het

begin bovenop zitten. Huiswerk, het allerbelangrijkste, op tijd thuis, terug naar rust en regelmaat". Zij stapte stevig door, kwam op tijd bij de bushalte, de bus kwam er net aan. Na drie haltes was zij er.

De opening van het nieuwe schooljaar. Het was een prachtig gezicht, al die blauwe uniformen met witte kraagjes in rijtjes van twee over het hele plein, de grote jongens vooraan, de kleinere achteraan. Ze waren alfabetisch in klassen ingedeeld, voor elke klas stond de mentor. In het midden stond een tafel met een in goud gebonden Evangelie, een gouden kruis, twee kaarsen in een houder, een wierrookvat en een bosje basilicum in wijwater. De priester droeg een lichtblauwe kazuifel met gouden stiksels en een kruis op de rug. Hij droeg een zwarte hoed. De rector liep naar voren, sloeg een kruis, kuste het gouden kruis dat de priester voor zijn mond hield. De priester besprenkelde zijn hoofd met het bosje basilicum. Zo liepen alle leraren naar voren. Hij zegende ze en besprenkelde daarna de leerlingen, allemaal jongens, met het bosje basilicum. Hij zong: "Heer onze God, red Uw volk en zegen Uw erfdeel en bescherm Uw gemeente door Uw kruis". Ze gingen daarna twee aan twee naar de klaslokalen om het rooster voor de eerste dagen op te halen, het zou weer allemaal veranderen, maar voor nu was dat voldoende, ze kregen een paar boeken mee, taal, geschiedenis, biologie en mochten gaan. Morgen, om acht uur.

De school rook naar stof en schoolkrijt. Stof dwarrelde in het schijnsel van de zon door de ramen. Het was warm, benauwd. De gangen galmden van de voetstappen. Rennen door de gangen was verboden. Rustig schuifelden de jongste leerlingen weer naar buiten. Onwennig, timide nog, helemaal aan het begin van een nieuw hoofdstuk in hun leven.

122 Ondergaande zon

Ze waren even oud. Dat realiseerde zij zich toen zij met de rouwstoet naar het kerkhof liep. Zij had de rouwaankondiging met de zwarte rand zien hangen op de lantaarnpalen onderweg naar de kerk, met haar naam en haar leeftijd. Zij had vorige week van een buurvrouw gehoord dat zij ziek was. Ze zaten op het balkon een kopje koffie te drinken en kletsten wat. "Ken je haar nog?" vroeg zij. Ze hadden vroeger in dezelfde buurt gewoond, ze gingen naar dezelfde kerk, een van de jongens had dezelfde leeftijd als haar zoon. "Erg ziek....." had de buurvrouw gezegd, "van verdriet". Haar jongste zoon was verdrongen, toen hij nog maar achttien was. Sindsdien was zij meer gestopt met huilen. Er was bijna niets van

haar over, zij woog maar dertig kilo, zij was op. De priester was bij haar, het zou niet meer lang duren. Zij had gehoord, fluisterde de buurvrouw samenzweerderig, dat zij wacht op haar zoon die in Duitsland woont. Als hij er is, gaat zij.

Zij had hem gezien in de kerk. Hij leek niet op zijn overleden broer met de blonde krulletjes. Hij had donker haar met inhammen, borstelige, doorlopende wenkbrauwen en donker, krullend borsthaar dat doorliep op zijn hals en wangen. Zijn ogen waren rood van de nachtwake en de tranen. Zij had gehoord dat hij in Duitsland leefde, dat hij met haar schoondochter samen was, dat ze kinderen hadden, twee. Hij stond daar met zijn broers en zijn vader bij de kist. Zijn moeder had op hem gewacht had de priester gezegd en blies toen haar laatste adem uit. Hij had gemompeld dat hij liever dan niet was gekomen. Zijn vader legde de arm op zijn schouder en knikte dat het goed was, het is goed zo. Zij had al zolang pijn en verdriet, nu was zij tenminste bij haar kleine engel in de hemel.

Na de dienst was zij langs de kist gelopen en had naar haar gekeken. Haar dunne vingers gevouwen op haar borst waren wit als van porselein, haar gezicht bleek, rimpelig, met donkere kringen om de ogen die nu voor altijd gesloten waren en niet meer huilden, ingevallen wangen, dun, zilver haar. Zij leek eeuwenoud en breekbaar, als de relieken die je soms in een klooster kan bezichtigen van een heilige, die had geleden en als martelaar was gestorven. Zij had een bloem op de kist gelegd en had haar op de wang gekust. Zij voelde koud aan haar lippen.

Van de kerk liep een lange stoet naar het kerkhof. Zij liep samen op met een buurvrouw, die zei: "Wij komen tegenwoordig te vaak op het kerkhof. Waarom trouwen mensen niet, waarom worden er geen kinderen gedoopt..." Zij zuchtte, kon een bittere glimlach niet onderdrukken. "Ach, buurvrouw, het ligt toch niet aan de mensen, hé? Maar aan ons. Wij worden ouder, wat denk je zelf?" Wij waren even oud, dacht zij weer. Zij liep achter de kist aan. De zonen en de weduwnaar droegen de kist die licht was, een man alleen had deze kunnen dragen.

De moeder werd begraven naast haar zoon. Zijn foto straalde in het lijstje op het witte marmer van zijn graf. Op het glas weerkaatste het licht van de ondergaande zon. Zijn naam was in het marmer gegraveerd, zijn leeftijd. Zijn olielampje brandde, de bloemen waren vers, het perkje ernaast keurig verzorgd. Terwijl haar kist de grond inging keek iedereen naar zijn foto, hoe hij daar met een brede glimlach naar zijn moeder keek. Kom maar hier, mama, wat heb ik je gemist. Mijn zoon, mijn lieveling, mijn engel, wat heb ik je enorm, enorm gemist, wat heb ik aan je gedacht, elke dag en gehuild, wat had ik je graag nog een keer willen omhelzen, kussen, mijn vingers door je krulletjes willen halen, je

vertellen hoeveel ik van je hou, mijn schat. Kom maar, mama, hier bij mij, wij zijn nu samen. Ik laat je nooit meer alleen, mijn liefste.

123 Het is goed zo

“Met jou wil hij vast praten! Zal hij meer loslaten. Waarom ga je niet? Ga toch!” Noná was zelden boos of ongeduldig, maar nu liet zij niet los. Zij was mild, vriendelijk, had altijd een goed woord over voor iedereen, zag vooral de positieve kanten van een kwestie, zij glimlachte en keek je aan met zoveel begrip in de ogen dat je spontaan ook een goed en zachtmoedig mens werd. Zij leefde om te geven, om te delen. Haar peetkind had zij vanaf zijn doop niet meer losgelaten. Elke week kwam zij op bezoek, toen hij nog maar een baby was en later ook. Hij was de zoon die zij nooit zou krijgen. Zij hield van hem, zoals zij hem omarmde, teder, warm en stevig. Maar er knaagde iets aan haar. Zij voelde zich in het diepst van haar ziel schuldig, omdat zijn moeder, die vroeger haar vriendin was, hem in de steek had gelaten en was vertrokken.

Een jeugdige vergissing, hield zij zichzelf voor, ergens wist zij dat zij een kind had achtergelaten, toch? Een moeder vergeet haar kind niet. Een moeder leeft niet verder zonder te verlangen naar haar eigen vlees en bloed. Eventjes misschien, heel even, maar niet lang. Zij zou haar zoon een keer opzoeken en meenemen. Zij had vaak geprobeerd om te achterhalen wat er was gebeurd. Hoe kon zij het niet hebben zien aankomen. Wat had zij gemist, zij was haar beste vriendin. Zij was ongelukkig, maar, kijk nou naar je zoon, zei zij vaak. “Kijk hoe prachtig dit kind is! Zijn mooie donkere ogen! Zijn wonderschone glimlach! Een perfect kind! Omarm hem en vergeet de rest”. Het had niet geholpen. Op een dag was zij vertrokken.

Noná had geprobeerd om te achterhalen waar zij heen was. Het had een paar jaar geduurd, maar zij kwam erachter dat zij naar Duitsland was verhuisd. En met hem samen was, de broer van de verdronken jongen, een buurman nota bene, ze waren in dezelfde straat opgegroeid. Iedereen kende het gezin, de ouders, de broers. Zij had het adres via-via achterhaald. Zij had brieven en kaarten gestuurd, foto's van de kleine, alles in de hoop de brug te kunnen slaan, moeder en zoon te herenigen. Toen zij hoorde dat zij intussen twee kinderen had was zij hoopvol. Zie je wel, zij is een goede moeder. Zij zal haar zoon bij zich willen. Misschien durft zij het niet, schaamt zich misschien voor wat er is gebeurd. Niemand neemt het je kwalijk, had zij geschreven. Het viel allemaal niet mee, maar je krijgt altijd een tweede kans, moeders krijgen een

tweede kans, om het goed te maken. Grijp die, wacht niet te lang. Zij schreef brieven vol begrip, aansporing en hoop.

Na de begrafenis van zijn moeder was zij naar hem toegestapt, had hem gecondoleerd en gevraagd hoe het ging. Goed, goed. En met zijn vrouw en kinderen. Ook, goed, goed. Hij keek verlegen. Hij was uitgeput, verdrietig en had geen antwoorden. Hij haalde zijn schouders op. Niet uit desinteresse, maar uit onmacht. Hij had het geprobeerd, het kind was welkom, aan hem had het niet gelegen, echt, het was hem niet gelukt. Het leven gaat door. Sorry, fluisterde hij en liep verder om de condoleances in ontvangst te nemen.

Ontdaan was zij naar het huis van haar peetkind gegaan. Zijn oma was er. Zij vertelde haar alles. "Ga jij maar!" riep zij. "Jij hebt de leeftijd van zijn moeder, de families kennen elkaar. Jouw zoon heeft met hem nog in een pensioen gewoond, toen ze in Duitsland werkten. Naar jou zal hij luisteren. Beter luisteren. Meer zijn best doen. Waarom ga je niet?" Hoe zij ook aandrong, het antwoord was nee, zij ging niet. Het is te lang geleden. Zij heeft een ander leven nu, een ander gezin. Die bladzijde heeft zij omgeslagen. Het is haar keuze. En dit is onze keuze. Punt uit, discussie gesloten.

124 Te lang geleden

In het raam zag hij zijn gezicht. Zijn hoofd gleed weg van de hoofdsteun elke keer als hij wegdoezelde. Hij werd met een schok wakker. Met kleine vermoeide ogen staarde hij naar zijn ongeschoren wangen en naar de lichten buiten. De cadans van de trein wiegde hem in slaap. Zijn ogen vielen dicht, hij ontspande, zijn hoofd viel naar voren, hij ging rechter zitten, zijn mond een klein beetje open. Het was nog een lange reis, hij was doodop.

Zijn moeder had jaren lang verdriet, kwijnende weg tot zij uiteindelijk niet meer kon. Het had hem verbaasd dat het nog zolang had geduurd. Het leven viel haar zwaar, nadat zijn broer was verdronken. Dat was dertien-veertien jaar geleden. Hij stak tot op de dag van vandaag een kaarsje voor hem aan. In zijn geheugen zag hij eruit als op de foto op zijn graf. Hij had hem nauwelijks gekend, wat voor een man hij was, hoe hij reageerde, wat zijn dromen waren. Hij was verder gegaan met zijn leven, ging in Duitsland werken bij een autofabriek. Hij had het tot assistent-bedrijfsleider geschopt. In het weekend werkte hij ook in een restaurant. Hij had een flat gekocht, waar hij met zijn vrouw en twee kinderen woonde. Hij droomde over terugkeer, over de zon

en de zomers van zijn jeugd, over zijn ouderlijk huis. Zijn vrouw wilde niet. Het onderwijs was hier beter, de kinderen hadden betere kansen om verder te komen in de maatschappij, zei zij. Zij voelde zich hier thuis, werkte drie ochtenden in de keuken van een bejaardentehuis, had een paar aardige collega's, hier, zei zij, blijf ik de rest van mijn leven.

Eerst bezocht hij zijn moeder een keer per jaar in zijn eentje. Dat lukte nu niet meer, zijn gezin, kinderen, zorgen, geldproblemen. Hij beloofde dat hij zou komen, volgend jaar, beslist, dit jaar kwam niet zo goed uit, maar volgend jaar. Hij stuurde regelmatig kaarten met bezienswaardigheden van de stad, zijn nieuwe thuis en foto's van de kinderen, de jongen was nu zes, het meisje vier. Toen zijn broers belden dat het tijd was om te komen, had hij de eerstvolgende trein genomen. Hij wist dat zijn moeder op hem zou wachten. Nu was zij er niet meer, zij lag naast haar lieveling. Zijn oogleden waren zwaar, hij sukkelde weer in slaap. Hij schrok wakker toen de trein stopte. Hij schoof het raam open en keek even naar buiten. De frisse avondwind voelde heerlijk. Hij ademde diep in. Zijn hoofd voelde licht.

De volgende avond zou hij thuis slapen, heerlijk in zijn eigen bed. Hij zou de kinderen in hun slaap kussen en op de bank bij haar gaan zitten, zijn vrouw. Zij zou niets vragen. Zij zou wat vertellen over de school en het huiswerk van zijn dochter, over het werk misschien, over de burens die een klein hondje hadden dat verdrietig kon janken als het alleen thuis was, over de winkel om de hoek waar het wasmiddel in de aanbieding was. Hij zou het willen hebben over zijn moeder en zijn vader, zijn broers, de begrafenis, wie hij allemaal had gesproken, wie hij had gezien. En over het stadje, er waren nieuwe huizen gebouwd, het was drukker geworden. De treinverbinding, weet je nog, zou hij willen zeggen, die is er nu. De bouwmaterialenfabriek, je gelooft het nooit, die is er, nieuwe eigenaren, nieuwe naam, nieuwe werkmannen. Het cafeetje was er nog. Hoe sommige dingen niet veranderen, hé?

Hij zou haar aankijken, twijfelen of hij het zou vragen en het toch doen: de jongen, hij is twaalf nu, gaat naar de middelbare school. Wil je hem niet ontmoeten? Zullen wij hem uitnodigen om op vakantie te komen? Met Kerst of zo? Wat denk je, zou hij willen zeggen. Maar hij wist dat zij niet zou antwoorden en dat ze zwijgend de rest van de avond op de bank zouden zitten.

125 Kinderen

Zij keek naar het roze hoofdje met het witte mutsje, de kleine handjes met de roze vingertjes en de minuscule nageltjes. De baby slikte, de lippen maakten een zuigende beweging, zijn bolle oogleden trilden eventjes, maar hij sliep verder. Alles was goed gegaan, de bevalling had lang geduurd, maar hij was er, haar zoon, het kind waar zij zo ontzettend lang naar had verlangd. Zij lag alleen in de kamer, uitgeput, blij, gelukkig. Zij had het van zoveel vrouwen gehoord, van moeders in een roze wolk, van haar zussen en vriendinnen, zij had zoveel baby'tjes geknuffeld, de weeë geur uit hun nekje opgesnoven, zij had ze vastgehouden en bewonderd, telkens in haar ziel gevoeld wat een wonder het was, zo'n nieuw mensje en deze keer was het nog mooier, nog intenser, een nog groter wonder, haar zoon. Die lag daar. Zij moest even lachen, hij heeft mijn lippen, dacht zij.

Hij had haar naar het ziekenhuis gebracht, had geduldig bij haar gewacht, had buiten een sigaret gerookt, twee, drie. Het duurde hem te lang. Hij wist niet wat hij daar kon bijdragen. Zij zag zijn ongemak. Zij wist hoe erg hij de laatste maanden een huismus was geworden. Dat het zijn natuur niet was, dat hij wilde uitgaan, met vrienden luidruchtig kletsen, moppen vertellen, uitbundig lachen, drinken, te veel, en roken en onzin uitkramen. Een kind? Van hem hoefde het niet zo, maar hij kon het haar niet ontzeggen, had hij gezegd. Nu liep hij heen en weer, ging zitten en stond op, duidelijk niet op zijn gemak, niet op zijn plek, in de weg. Tussen de weeën door zei zij: "Schat, ga jij maar. Dit gaat nog even duren. Kom vanavond weer!" Hij had haar dankbaar aangekeken en was, na een snelle kus, verdwenen.

De poort was al gesloten. Na wat woorden mocht hij er 's nachts alsnog in. Zijn zoon lag lekker te slapen. Hij kuste zijn vrouw op haar voorhoofd. Zij rook dat hij had gedronken. Alles goed, zei zij, alles zit erop en eraan, het is een lekkere, stevige knul. Ga jij nu maar naar huis. Uitrusten. Kom morgen terug. En vergeet niet je moeder te bellen en mijn familie. Anders zijn ze ongerust. Hij sleepte zich naar buiten, stapte in de auto. De frisse wind in zijn gezicht deed hem goed. Het was november, de eerste herfstregen hadden ze gehad, maar het bleef mild voor de tijd van het jaar. Hij slingerde in het busje naar huis, wurmde zich door de steegjes en was klaarwakker toen hij aankwam. Hij ging op de stoep zitten en nam nog een sigaret.

Hij dacht aan zijn eerste verloofde. Het huwelijk was niet doorgegaan, zijn moeder had er een stokje voor gestoken. Omdat zij eerder getrouwd was, een ander geloof had en andere roddels

en verhalen. Zij had de verlovingsring teruggegeven, was vertrokken. Hij had erbij gezeten zonder het lef om van haar te houden en voor haar te vechten. Hij kwam er later achter dat zijn zwanger was en een zoon had gekregen. Hij had zijn zoon nooit gezien. Hij dacht aan zijn Duitse vriendin. Ze hadden het gezellig samen, totdat zij op een dag stopte met haar studie en zou gaan reizen. Zij vroeg of hij meeding. Hij durfde niet, zij was teleurgesteld. Zij speelde een treurig liedje op haar gitaar, ze zagen elkaar nooit meer. Via-via hoorde hij dat zij een zoon had, zijn zoon. Zij woonde intussen in Italië. En hij dacht aan zijn vrouw, de ongelukkige, die nooit van hem had gehouden, hem nooit warmte had gegeven en die hem en haar zoon had verlaten. De jongen was bij zijn grootmoeder gebleven, een goede knul was het, hij had een thuis, liefde, veiligheid. Hij was meer de zoon van zijn moeder, dan die van hem. Hij durfde hem niet te halen, hem op te eisen. En nu had hij een zoon van nog geen dag oud. Hij wist niet wat hij voelde.

126 Zijn natuur

Hij had zijn huiswerk af. Hij keek een tijdje uit het raam. Het miezerde buiten. Het begon alweer vroeg donker te worden. Hij had vandaag voor het eerst een dikke trui aan. Het was er eigenlijk nog net te warm voor, maar het voelde zacht en lekker. De zomer, het strand, de zee, de vakantie, het leek allemaal ver weg. Zijn oma had het huis winterklaar gemaakt. De tapijten had zij van zolder gehaald, laten luchten en neergelegd. De zomerse plaids hadden plaats gemaakt voor pluizige dekens. Zij had het balkon opgeruimd, de plantenbakken tegen de muur gezet, beschermt, de tafel en stoelen dichterbij. Hij had nog een maandje gewerkt voor het cafeetje aan de baai, maar het werd nu minder druk, doordeeweeks vooral, hij was op afroep beschikbaar, school had voorrang.

Hij keek uit het raam, naar de wolken die dreigend naderden, maar ook weer wegvlogen. Hij had een blaadje voor zich en ging tekenen, een vliegtuig. Hij moest denken aan zijn vriend waar hij modelvliegtuigjes mee maakte. Hele planken stonden vol, in zijn kamer en in die van hem. Hij was naar een andere school gegaan, ze zagen elkaar niet meer zo vaak. Ik fiets straks langs, dacht hij, kijken hoe het gaat. Hij dacht aan zijn moeder, die mooie en lieve vrouw en kreeg het warm, in zijn buik krioelden duizenden kleine mieren rond. Hij had haar gemist, haar geur van bittere amandelen en honing, de traktaties, koekjes, gepofte kastanjes en pudding

met kaneel. Hij tekende de staart van het vliegtuig, altijd een lastig deel, klein, met veel details.

Hij wilde "bouwer" worden, zei hij toen hij klein was, "ik wil dingen bouwen". Het maakte hem niet uit wat, het ging hem niet om het resultaat, maar om het bezig zijn. De spanning, de volgorde der dingen, de concentratie. Hij zou ingenieur worden, maakte niet uit wat voor ingenieur, voor vliegtuigen, motoren, huizen of bruggen, als er maar uit het niets iets ontstond. Hij hield van overzicht, van orde. Hij tekende het landingsgestel. Hij begon altijd van achteren naar voren te tekenen, en van onder naar boven, dan wist hij zeker dat de tekening op het blaadje zou passen. Als hulpmiddel verdeelde hij zijn blaadje in zes vakjes met twee schuine assen. Daarna vulde hij stukje voor stukje het ontwerp in.

Hij tekende de romp van het vliegtuig en de vleugels met de zware motoren. Hij keek om zich heen. Zijn klasgenoten waren nog bezig met het huiswerk. Het was stil. De leraar was een proefwerk aan het nakijken. Hij keek zo nu en dan over zijn bril de klas in. Niemand had hem nodig. De herfst was neergedaald over deze jongens, die altijd druk en bezig waren, maar nu zoetjes aan het werk, de geur van natte bladeren, de schaduw van donkere wolken, tijd om binnen te blijven en monopolie te spelen met een glas warme melk. Hij ademde diep in en tekende de ramen en de deuren van het vliegtuig met alle lijntjes en rondingen. Hij gumde een verkeerd lijntje weg en concentreerde zich op de neus.

Hij had niet door dat de les was afgelopen, dat iedereen zijn spullen bij elkaar had geraapt en stilletjes was vertrokken. Ze waren hem vergeten en hij had ze niet gemist. Hij trok een dikke lijn bij de cockpit en kleurde de ramen donker. Het was best aardig gelukt, zag hij tevreden, dit vliegtuig. "Ziet er goed uit!" zei de leraar. Hij schrok van zijn onverwachte aanwezigheid. In een reflex wilde hij de tekening onder zijn boeken verstoppen, alsof hij in de les niet had opgelet, wilde zich verontschuldigen. De leraar herhaalde: "Echt, ziet er goed uit. Jij hebt talent! Je moet er iets mee doen!" Hij keek hem vragend aan, "iets?" Hij knikte. In de jeugdsociëteit kon hij tekenles krijgen. "Begin met iets!"

Hij zou jaren later als ingenieur telkens als hij begon met een schets, een tekening of een plan herhalen "Begin met iets!" Niemand zou weten wat hij ermee bedoelde, het klonk een beetje apart, maar voor hem was het weer het begin van iets nieuws. Hij werd er blij van.

127 Vliegtuigen

“Het gaat goed, hoor!” hoorde hij haar zeggen. “Goed, goed!” Zij herhaalde “goed”. Toen zei zij nog “ja, ja, dag, dag!” En legde de telefoon neer. De hoorn viel er bijna naast. Het was een oude bakelieten tafeldoestel. De zwarte kleur was dof geworden, het kartonnetje boven de draaischijf waar niets opstond was vergeeld. Hij had al een keer gevraagd waarom ze geen nieuw toestel konden kopen, zo’n mooie beige met een doorzichtige kiesschijf. Nergens voor nodig, zei zijn oma, deze is nog goed. “Hey”, zei zij, “was je daar? Je hebt net je vader gemist. Je krijgt de groeten”. Zij liep naar de keuken, er stond iets in de oven, hij vroeg nog hoe het met de baby ging, maar zij hoorde het niet.

Hij ging naar zijn kamer, legde de stapel boeken op zijn bureautje en ging zitten. Het was al donker buiten. Hij was na school nog even langs zijn vriend gefietst. Hij was thuis. Ze hadden wat verlegen tegenover elkaar gezeten. “Hoe gaat het?” vroeg hij. “Wel goed hoor” had zijn vriend gezegd. “En met jou?” Hij had gezegd “ja, goed”. Toen hadden ze een hele tijd gezwegen. Hij keek om zich heen, de kamer leek kleiner, dan hij zich kon herinneren. Er stonden een paar modelvliegtuigen op een plank, drie-vier. Hé, wat gek, dat waren er toch zeker meer? De kamer leek leger. “Op school?” vroeg hij weer. Zijn vriend knikte, hij knikte ook. “Heb je nieuwe vrienden?” vroeg hij. “Ja, hoor”. En weer zwegen ze. “Hoe gaat het met jouw moeder?” Zij was naar de winkel om boodschappen te doen, bleek, zij was net vertrokken. Zij zou daarna nog naar een vriendin gaan, het zou even duren voordat zij thuis zou komen. “Doe haar de groeten, hé?” Ze keken elkaar niet aan. Hij zei: “ik ga maar eens...”

Hij zat aan zijn bureautje en keek naar de modelvliegtuigen op de plank. Hij had er drie. Hij wist nog precies hoe ze samen hadden gezeten om ze in elkaar te zetten. Je zag het bijna niet, maar hij had daar een druppeltje lijm gemorst. Je zag, als je het wist, een glimmend spoortje lopen langs de vleugel. Het was een bijzonder model. De verkoper kende de twee jongens. Hij zag ze regelmatig met hun neus tegen de vitrine van zijn winkel staren naar de kleurrijke dozen. Ze waren aan het sparen voor alweer het volgende project. Op een dag had hij naar ze gezwaaid. Kom, kom, naar binnen. Ik heb iets bijzonders, had hij gezegd. Van achter de toonbank haalde hij een doos tevoorschijn. Ze wisten precies welke het was, ze keken met grote ogen, oh, dat model, zo zeldzaam, zo prachtig. Hij hield het in zijn handen. Ze hadden nog niet genoeg geld. “Hoeveel geld heb je al?” vroeg hij. Oké, zei hij, daar mogen jullie het voor hebben. Ze vlogen elkaar in de armen van blijdschap en holden naar huis om te beginnen met bouwen.

Hij stond op. Pakte het vliegtuig in zijn handen. Keek erna. Hield zijn hoofd schuin. Hij zag de staart van het vliegtuig, de propellers, de stickers met de letters van het type en de vlag. Met een vinger voelde hij waar de lijm liep. Draaide het om en zag hun initialen. Als een vliegtuig klaar was, zetten ze met het dunste penseeltje hun initialen als kunstenaars onder hun meesterwerk. Omdat hij een vaste hand had deed hij het. En omdat hij het deed, waren de initialen van zijn vriend altijd eerst. Hij staaarde er een tijdje naar. Hij schrok toen zijn oma plots zijn kamer binnenliep. Hij liet het vliegtuig uit zijn handen vallen. Het brak in ontelbare kleine stukjes. Zijn oma haalde stoffer en blik, veegde het op en gooide het in de prullenbak.

128 Sparen

Hij haalde een donkerblauw boekje uit zijn binnenzak en legde het op tafel. Hij klopte er met zijn wijsvinger op en zei: "Dit is het!" Hij stond op. Hij was slank en hoekig, hij had grijs haar, een oog, een lapje voor het andere, diepe groeven langs zijn mondhoeken. Hij had zijn jas over zijn arm gevouwen, zo had hij de hele tijd aan de keukentafel gezeten. Een man van weinig woorden, voornaam en streng. Hij had een generaal kunnen zijn of een rector van een school, hoewel hij ruwe, stevige handen had, handen die een leven lang hard hadden gewerkt. Hij knikte beleefd en liep met lange en trage passen naar de deur. "Een goede dag!" zei hij met zware stem, trok de deur achter zich dicht en verdween.

De komst van de mysterieuze man had zijn oma van haar stuk gebracht. Hij stond plots op de drempel. Hij had op de deurbel gedrukt, zij dacht dat het de bovenbuurvrouw was die een pannetje soep kwam brengen. Zij was de laatste dagen niet lekker. Een buikgriepje had haar geveld. De buurvrouw kwam elke dag polshoogte nemen en hield een oogje in het zeil. Toen zij de deur opendeed was zij aan het snotteren, had waterige ogen. Hij noemde haar naam en vroeg of hij even binnen mocht komen. Ze gingen in de keuken zitten. Zij met haar zakdoekjes, hij met zijn jas op schoot. Ze zaten daar. Zwijgend. Hij vertelde dat hij niet meer de jongste was. Zijn drie zonen waren getrouwd en hadden kinderen. Hij was erg gelukkig dat het allemaal zo goed ging. Hij miste haar wel, nog steeds, zijn te vroeg gestorven vrouw, hoe lang waren ze samen, te kort, het ging te snel, zij was ziek, zij stierf. "U weet nog hoe mooi zij was!" zei hij en zij knikte bevestigend.

"Hoe lang ik nog heb, wie zal het zeggen..." verzuchtte hij. Hij verontschuldigde zich, over de zucht of dat hij zolang had geleefd, het was niet duidelijk. "Maar dit moet worden geregeld", zei hij en

legde het boekje op tafel. Mijn vrouw, zij zou het zo willen, zei hij, "dit is het!" Zij zag het blauwe boekje met het bank-logo erop. De naam van haar kleinzoon stond er haast onleesbaar met balpen geschreven op. Zij keek hem aan. Als dit boekje haar wens was, van de overledene, wat viel er verder over te zeggen. Hij stond op, ze gaven elkaar een hand. Zij verontschuldigde zich voor de rommelige kamer, dat zij hem niets had aangeboden, terwijl hij van ver was gereisd en dat zij ziek was. Hij bedankte voor de gastvrijheid, het was allemaal oké, hij had eigenlijk haast. Zij staarde een tijdje naar het spaarboekje. Zijn andere oma, hoewel zij haar kleinzoon nooit had gezien, omarmd, geknuffeld, had aan hem gedacht. Alle cadeaus die hij niet van haar zou krijgen, kreeg hij zo toch. Zij slikte haar tranen weg, snoot haar neus, ach, wat voel ik mij beroerd, dacht zij. Zij ging even liggen. Het boekje legde zij in haar la, daar zou zij het jaren vergeten.

Zij wist niet dat net zo'n blauw spaarboekje met het geld van de verkoop van het ouderlijk huis had gezorgd dat haar schoondochter kon vertrekken. Haar moeder had het gegeven. Het geld was voor haar alleen, haar echtgenoot kon er geen aanspraak op maken. Wees gelukkig, mijn kind, had zij gezegd, dat is alles wat een moeder je kan wensen. Zij bedoelde eigenlijk: Wees onafhankelijk, mijn kind. Je moet je eigen keuzes kunnen maken om gelukkig te zijn. Haar keuze was om te vertrekken, om opnieuw te beginnen.

Wat zij ook niet wist was dat de oude man zijn huis in de hoofdstad aan het verbouwen was. Hij had er niets over gezegd. De flat stond in een eenvoudige volksbuurt, die levendiger en drukker was geworden. Er waren nu winkels, twee nieuwe scholen, de lijnbussen reden door de straat, met een halte op loopafstand. Een parkje was opnieuw ingericht, het was elke dag een feest voor kinderen van alle leeftijden. Een prima plek om te wonen kortom. Over een half jaar kwam zij uit Duitsland hier wonen met haar gezin, de dochter van zijn vrouw.

129 Een prima plek

De aannemer had zijn mannen vrij gegeven met Kerst. Ga naar je gezin toe, had hij geroepen, doe ik ook. Hij knipoogde en bulderde van het lachen. Het was een grote vent, meer een kantoortype, dan een baas met zijn poten in de klei. Hij stak zijn duimen achter zijn bretels en liep als een pauw rond. "Ik inspecteer!" zei hij, wat zoveel betekende als "ik kijk rond". Het waren de drie teamleiders die alles regelden, de planning in de gaten hielden en de mensen

inroosterden. Er liep ook nog een civiel ingenieur rond, voor de technische realisatie stond op het grote bord bij de ingang van het vliegveld. Ze gingen de geplande opening niet halen, zoveel was duidelijk. "Het is zo", zei de aannemer, "daar doe ik nu met Kerst niets aan". Hij lachte weer uitbundig, het leven was te kort voor zorgen en chagrijn. Ze konden net zo goed een paar dagen vrij nemen. Het regende alsmaar en de wind was ijzig. Ze stonden bij een vuurkorf en probeerden wat op te warmen. "Ga naar huis!" riep de aannemer. Een van de mannen zei, ik ga naar het café, een kaartje leggen. "Wie gaat mee?"

In het café werd in de winter meestal gepokerd. In de zomer, toen ze buiten op het terras zaten was het de tijd van triktrak. Daar had je ruimte voor nodig en licht en veel kletspraat met het kletteren van de stenen op het houten bord. De dobbelstenen dansten en draaiden. Er werd gelachen en over politiek gesproken. In de winter kwamen de mannen verveeld en uitgeput van hun werk en zaten binnen in de warmte van het kleine café aan het dorpsplein aan een klein glaasje cognac. Ze kregen weer kleur op hun wangen en praatjes. Iemand haalde de kaarten tevoorschijn. Het stapeltje leek minuscuul in zijn grote, vlezige handen. Hij schudde behendig de kaarten, hield de sigaret schuin in zijn mondhoek en keek met samengeknepen ogen naar zijn maten. Wie doet mee?

De ramen waren beslagen, binnen rook het naar zweet, cognac en vochtige jassen. Hij zat meestal rustig in een hoekje te drinken en te roken. Hij was toeschouwer. In een vorig leven had hij in het middelpunt gestaan, het hardst geroepen, gelachen en gepocht, de kaarten geschud en uitgedeeld. Hij was rustiger nu, hij had zijn werk als chauffeur en wilde het zo houden. Hij verdiende wat bij met klusjes. Al het geld zat in het huis, dat af was, bijna. Zijn vrouw werkte niet nu de kleine was geboren. Ze moesten zuinig leven. Een glaasje kon nog net, meer was niet verstandig.

"Wie doet mee?" Hij knikte van "nee", rustig en beheerst. "Ach, man, doe mee. Het is Kerst. Voor goed geluk! Kleine inzet, geen greintje pijn!" Hij had nog nooit zo hard gewerkt in zijn leven, maar al het geld ging naar het huis dus, het busje, zijn gezin. Ik moet eigenlijk naar huis. Naar moeder de vrouw, dacht hij. Pfff! Thuis was het niet bepaald gezellig. De baby stond centraal, de baby, de baby, alles moest wijken voor dat kleine mannetje. Flesje, luier, speentje, badje, het hele huis stond vol met zijn uitzet, hij struikelde er steeds over. De hele dag werd rond zijn slaapjes en huilbuien geplooid. En wat kon die blèren, zeg. Hij ging op de bank slapen, hij moest de volgende dag vroeg op, hé. Hij had zijn vrouw al weken niet aangeraakt. Wat een misère, dacht hij. Ik lijk wel bejaard, nog net niet begraven. Hij nam een slok van zijn drankje. Zuinig, zuinig. Was dat nou zijn leven? Op dit eiland waar hij rust vond voelde hij zich gevangen. "Ik doe mee!" zei hij en bedoelde "Ik ben er nog!"

130 Zuinig

Zij pakte wat geld uit het huishoudpotje dat zij achter de vaatdoeken in het keukenkastje verstopte. Het was een blik waar vroeger koekjes in hadden gezeten. Nu bewaarde zij daar het geld voor de dagelijkse boodschappen. In nog zo'n blik zat haar naaigerei, naalden, garen, knopen, scharen, een stukje krijt, spoeltjes voor de naaimachine, tjokvol zat het. Zij had wat spullen nodig, wasmiddel, suiker, meel en uien en zou naar de grutter gaan om de hoek. Zij pakte het papiergeld uit het blik en stopte het in de gauwigheid in de zak van haar schort. Zij trok haar jas aan, hield deze met haar hand bij haar kin dicht en vertrok. De baby sliep. Zij moest snel zijn.

Het was een piepklein winkeltje. Tot op de stoep waren de zakken met droge bonen, linzen en mais uitgestald. Het rook naar specerijen, peper, kardemom en komijn. En naar versgemalen koffie. De oude man had een immense weegschaal, die eruit zag als de gerechtigheid zelve. Met ervaren blik woog hij suiker, meel en uien. De metalen ponden en gewichten dienden alleen ter bevestiging dat hij het goed had. Zelfs blind zou hij alles in zijn winkel kunnen vinden. Sommige dingen lagen hoog opgestapeld of onder de toonbank of achter een andere rij, maar hij wist met zekere hand alles in een greep te vinden. Hij pakte het potlood achter zijn oor, maakte de punt nat met zijn tong en schreef op een randje vetpapier. Hij mompelde wat en gaf haar de boodschappen. Zij stopte ze in een nettasje en haalde het geld uit haar zak. "Hé, hoe kan dat nou? Ik dacht dat ik meer geld bij mij had." Het was gelukkig net genoeg, zij vertrok weer naar huis. Toen zij de deur opende, hoorde zij de baby huilen, zij liet het tasje op het aanrecht en ging naar zijn wieg.

Een paar dagen later had zij geld nodig voor een fles melk. Zij pakte wat muntjes en ging snel naar de winkel. En de volgende dag was er weer wat op en keek zij in het blik. Het was leeg. "Hé?" Zij had vorige week nog geld aangevuld. Haar man had geld gekregen vooreen verhuizing. Hij had zijn hulpje wat geld toegestopt en de rest in het blik gelegd. Hij zei nog "ik ga even sigaretten kopen" en nam er wat geld uit. Zij had geknikt en was verder gegaan met de voorbereidingen voor het avondeten. Hoeveel geld het was kon zij zich niet meer herinneren, maar het zou genoeg moeten zijn tot het einde van de week. Ik vraag het wel, als hij terugkomt, dacht zij en ging verder met in de keuken te redderen.

Hij wist het ook niet, had hij gezegd. "Hier heb ik alles in gestopt hoor. Alleen voor mijn sigaretten wat eruit gehaald. Verder ben jij de baas in huis en regelt alles!" Hij keek met zijn meest onschuldige blik, haalde zijn schouders op en zei dat hij over vier dagen weer zijn loonzakje zou krijgen. Dan maar even zuinig, vier dagen zijn zo om. Hij ging op de bank zitten, pakte het transistorradiootje en zocht het station met de voetbaluitslagen. Zij had geen tijd om er verder over na te denken, de baby, het eten, de was, alles schreeuwde om aandacht.

Het ligt vast aan mij, dacht zij. "Ik ben zo vergeetachtig met alle drukte. En die slapeloze nachten ook". Het klopte nu allemaal wel. Hij stopte zijn loon in het blik, zij deed boodschappen. Toen het een paar weken later, het was rond Kerst, weer niet klopte, het leek alsof er geld weg was, besloot zij inkomsten en uitgaven op een blaadje te noteren. Als geheugensteuntje voor zichzelf. Zij verstopte het blaadje. En zij kwam erachter dat er steeds geld miste.

131 Aandacht

"Tot ziens! Tot ziens! Denk er goed over na!" De dikke vrouw stapte van het balkonnetje af, de straat op en liep waggelend naar de grote weg. Zij had haar tas om haar arm. De leren hengsels maakten diepe groeven in haar zachte huid. Zij trok de sjaal strak over haar schouders. Het was nog best fris, ook al was het maart en liet het zonnetje zich geregeld zien. Haar brede achterwerk deinde heen en weer op het ritme van haar passen. Zij moest even versnellen om de bus te halen, zij ging naar de haven, terug naar het werk. "Dag, chef!" zei zij en keek naar haar baby, die zoetjes gedurende het hele gesprek op zijn speentje had gezogen en rustig om zich heen keek. "Wat een engel!" zei de chef, "ach, alle meisjes die voor hem gaan vallen, de hartendief!"

Het was een verlate kraamvisite met een duidelijke boodschap, het was tijd om te beslissen of zij terug zou komen naar het werk of niet. Zij was welkom, ze hadden haar nodig in het hotel, zij was een goed werkster, zo kwam je ze niet vaak tegen, maar zij moest wel snel beslissen. Het seizoen begon over een maand, de eerste boekingen waren binnen, het zou een goed jaar worden, veel buitenlanders, die zijn vriendelijk en laten het netjes achter. Ze hadden misschien meer mensen nodig, dat was niet duidelijk. Zij had nu een baby natuurlijk, dat was geen punt, zij mocht kiezen voor de ochtend- of de avondploeg. Werken in het weekend was ideaal, dan kon zijn vader op de baby passen en kreeg zij dubbel

betaald. "Mooi, toch, hé, hé?" had de chef gezegd en had met een servetje de poedersuiker van haar lippen geveegd. "Heerlijk, deze zandkoekjes", zei zij.

De gedachte dat zij haar baby alleen zou laten benauwde haar. Zij wist niet of zij het al kon. En of haar man voor oppas zou willen spelen. Aan de andere kant ze konden het geld goed gebruiken om wat schulden af te betalen, die ze nog hadden. En nog wat klussen aan het huis. En er was kennelijk iets met het busje, want haar man had laatst geld nodig voor een reparatie. Zij hoopte zo dat het busje het nog even zou volhouden. De extra klusjes en ritjes waren een welkome aanvulling op hun inkomen. Zij wilde de kwestie met haar man bespreken, maar het was druk, hij kwam moe thuis, het was laat, het kwam nog wel.

Ook de volgende dagen kwam het er niet van. Zij zat op de stoep voor het huis met haar baby. Haar twee buurvrouwen zaten voor hun eigen huis. Ze kletsten wat met elkaar. De ene had ook een baby, wat ouder dan die van haar. Haar moeder woonde bij haar in huis. De andere was net verloofd en zou volgend jaar trouwen. Zij vertelde over haar twijfels, wel of niet terug gaan naar het werk. "En wat moet ik dan met jou, kleine dondersteen?" zei zij en keek haar baby aan. Zij glimlachte breed en schudde met haar hoofd. Hij keek haar met grote verbaasde ogen aan en hield zijn adem in. "Dondersteen!" herhaalde zij en hij vormde zijn lippen in een grote O. Zo lief! De drie vrouwen zaten verrukt naar hem te kijken. Hij gaf ze zijn mooiste tandeloze lach, ze smolten alle drie.

Toen zei de ene buurvrouw dat er toch iets te regelen valt. Ze zouden elkaar helpen, daar ben je buurvrouwen voor, liever een goede buur dan een verre vriend en zo, zei zij. "In dit steegje leven wij onze levens. Wij zijn net zussen! Je zult zien dat wij later, veel later, oud en bejaard zijn. Dan zitten wij hier net zo te kletsen en dan komen onze achterkleinkinderen met hun baby's ons bezoeken! Die zullen net zulke engeltjes zijn als dit manneke hier!" Ze keken naar hem en in zijn ogen zagen ze de toekomst. Die zag er stralend uit.

132 Welkome aanvulling

Hij liep boos weg. "Je zoekt het maar uit! Op mij hoef je niet te rekenen", riep hij terwijl hij de deur achter zich dichtsloeg. Met grote passen stapte hij door het steegje naar het busje. Hij draaide de sleutel in het contact, de motor bromde, hij verdween in de verte. De klap maakte de baby wakker, van schrik ging hij huilen.

Huilen eerst, krijsen daarna, hij voelde dat er hier iets niet pluis was en ging dat met zijn schrille stem bevestigen. Zij pakte haar kleintje op. Shhh! Rustig, mijn schatje, geen zorgen, het komt goed. Pap gaat even naar buiten, hij komt zo terug, hoor. Zij klopte zachtjes op zijn ruggetje. Shhh! Zij wiegde hem op en neer. Hij werd wat rustiger, dikke tranen bungelden aan zijn lange wimpers. Zij zou haast zelf ook gaan huilen. Shhh! zei zij.

Het gesprek ging over het werk, haar werk dus en wanneer zij terug zou gaan en hoe ze het zouden regelen. Hij had duidelijk geen zin in het gesprek. Hij had het een paar dagen weten te vermijden met halve antwoorden, haastige klussen waar hij meteen naartoe moest en even een boodschap die niet kon wachten. Deze middag kon hij er niet meer onderuit. Ze zaten aan tafel, de baby sliep in zijn box, hij at zijn favoriete stoofpotje met tomatensaus en snijbonen, dipte vers brood in de saus, heerlijk was het en dronk een biertje. Zij begon over haar chef. Zij was langsgesproken, had gevraagd wat de bedoeling was en of zij terug zou keren naar het werk. Het seizoen begon weer bijna, zij was haar ploeg aan het samenstellen. Zij kletste wat over het toerisme, het hotel, de chef, en zag dat hij ongeïnteresseerd in zijn eten prikte en niet meer at. "Wat is er eigenlijk?" vroeg zij direct. "Het interesseert je niet?"

Hij keek haar boos aan. "Wat zit je te kletsen nu?" Hij zag het niet zitten, zoveel was duidelijk. Hoezo, werken? Hij was toch de heer des huizes, hij zorgde voor het geld, zij was er voor het huis en het kind, een beetje koffie drinken met de buurvrouwen, "gewoon, vrouwendingen". Nergens voor nodig kortom, alles ging toch prima zo. Zij keek hem verbaasd aan. "Maar, mijn heer", zei zij ironisch, "ik heb altijd gewerkt. Het is maar goed ook, dit huis hebben wij samen gebouwd, samen de schouders eronder gezet. Weet je nog? En nu hebben wij meer verplichtingen met een kind erbij. En op de een of andere manier is het geld steeds sneller op. Je zou mij juist moeten aansporen om weer aan het werk te gaan!" Zij was achterover gaan leunen en keek hem met zelfvertrouwen en lichte spot aan. "Ik breng het geld hier in het laatje!" Zij fronste de wenkbrauwen, waar ging dit gesprek over? "Ik verdien ook aardig wat, zeker met de fooien". Hij sloeg de vork op tafel en stond op. "Ach, wat klets je, vrouw? Een fooi, inderdaad, jouw loon is een fooi. Hou op zeg!"

"Waar blijft het geld dan?" Zij zei het voordat zij er erg in had. "Hoe bedoel je?" Nu kon zij niet meer terug. "Het geld? Er is steeds geld weg uit het huishoudpotje. Hoe kan dat?" Hij liep heen en weer in de keuken als een gekooid dier. Zijn ogen spuwden vuur. "Wat?" Zij bleef rustig, keek hem aan en zweeg. Nu moest het maar duidelijk worden. "Ik werk mij hier elke dag in het zweet. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Bij de bouw van het vliegveld. En de verhuizingen en andere klussen. Ik breng alles, alles wat ik verdien hier thuis en leg het in het blik. Alles. Elke

cent, hé! En het is nog niet genoeg? Wat moet ik dan doen, ook 's nachts gaan werken, mevrouw? En wat krijg ik er voor terug? Verwijten en beschuldigingen. Je zoekt het maar uit, weet je." Hij vertrok beledigd en boos.

133 Huishoudpotje

De buurvrouw zat op de stoep en gebaarde dat zij zachtjes moest naderen. Zij liep op haar tenen en loerde voorzichtig in de kinderwagen, waar haar baby rustig lag te slapen. Hij was op de dag af zes maanden oud. Hij straalde helemaal, gezond en tevreden. Hij groeide goed, keek alert en nieuwsgierig om zich heen, rolde van rug naar buik, pakte gretig de uitgestoken handen vast om zich aan op te trekken, het liefst zat hij de hele tijd rechtop en strekte zijn beentjes om te gaan staan. Hij lag nu met een brede grijns op zijn gezicht, een klein blaasje spuug in zijn mondhoek, maakte een zuigbeweging alsof hij zijn speen in zijn mond had en ontspande weer. "Wat een heerlijk mannetje!" zei de buurvrouw. "Wij hebben ons prima vermaakt vandaag. Maar je komt aan niets toe met zo'n baby. Hoe was jouw dag?" zei zij lachend.

Ze fluisterden wat over het werk, het weer, het eten voor vanavond en vooral over de baby. Zij ging ook op de stoep zitten, de buurvrouw bracht een kopje koffie, ze fluisterden rustig verder. Zij haalde diep adem, wat een heerlijke geur, koffie, de rozenstruik voor de deur, de bolle basilicumplant. Zij streek met haar hand over de plant en rook eraan, ha, lekker. Zij trok er een vergeeld blaadje uit, zo was ie weer mooi. In de verte klonk de kerkklok voor de vesper. Zij realiseerde zich dat zij lang niet in de kerk was geweest. Zij moesten gauw ook eens praten over de doop van de kleine. Als zijn grootmoederen broer er ook zijn, dacht zij, in de zomervakantie. Zij zou vrij vragen. Dat moest lukken.

Dank je wel, duizend keer dank, zei zij tegen de buurvrouw. Ik ga eens wat doen, voordat deze meneer wakker wordt en de andere meneer thuiskomt. Zij stond op, steunde haar rug met haar handen, ach, zij had er last van, het werk was zwaar, zij was na haar zwangerschap sneller moe en zwak. Ik moet weer in het ritme komen, dacht zij, ik ben net drie weken terug. Dat zij het zwaar vond, zwaarder dan zij had gedacht, zou zij niet toegeven. Vooral om haar baby zo achter te laten bij haar buurvrouw, het voelde alsof zij hem verliet, elke dag die zeurende, stekende pijn, dat verdriet dat zij vertrok en hem alleen achterliet. Zij dacht de hele dag aan hem. Zij keek op de klok. Nu slaapt hij, nu is hij wakker,

flesje, papje, spelen, stukje wandelen in de kinderwagen, nu slaapt hij, nu is hij wakker. Had hij gehuild? Had hij gebrabbeld? Had hij zich omgedraaid? Zij moest deze momenten missen. Stel dat hij een woordje zou zeggen, een stapje zou zetten en zij zou er niet bij zijn, ondraaglijk vond zij het. Zij keek op de klok en voelde dichtbij hem.

Zij liep naar boven, naar zijn wiegje. Haalde onder het matrasje een beige handdoek tevoorschijn en wikkelde daarin een deel van het geld dat zij had verdiend. Haar wekelijkse loonzakje ging direct naar het huishoudblik. En van de fooien de helft. Zij had stiekem daar een spaarpotje verstopt. Zij merkte al maanden dat er geld miste uit het huishoudpotje. Waar bleef het? Wat deed haar man ermee? Was hij weer gaan drinken? Zij kende zijn verleden, het zou haar niets verbazen. Aan de andere kant, dacht zij, zou ik het merken als hij dronk, toch? Er is iets anders aan de hand, zij wist nog niet wat. Zij legde het matrasje neer en wreef met haar hand over de zachte stof. Zij moest huilen. Hoe kun je samen zijn zonder vertrouwen? De baby begon te huilen. Zij ging naar hem toe.

134 Zomervakantie

Op zijn bureautje lag een glazen plaat. Eronder schoof hij briefjes met zijn rooster voorschool bijvoorbeeld en foto's van zijn klas, zijn voetbalhelden en van zijn broertje. Het was de laatste dag van de examenweek. Geschiedenis was het laatste vak. Hij had goed geleerd, het was ook niet echt moeilijk, had hij tegen zijn oma gezegd. Zij zei: "Doe je best, jongen! Een diploma is belangrijk wat je ook gaat doen in het leven!" Ja, dat wist hij heus wel, dat was steeds haar reactie als hij een proefwerk had, huiswerk moest doen of te laat thuis kwam, omdat hij met zijn vrienden had gevoetbald.

Geschiedenis, over de oudheid, helden en oorlogen. Hij hield van de hoofdstukken over tempels en gebouwen. Die mooie lijnen en de balans spraken hem aan. De prachtige foto's in zijn boek, hij kon er uren naar kijken en ze natekenen. Ze waren met de klas een keer naar de opgravingen gegaan buiten het stadje. De lerares was net begonnen op deze school, jong was zij, de jongste van alle leraren, zij had hun dochter of zelfs kleindochter kunnen zijn, het was haar eerste school. Op een jongensschool, mejuffrouw, had de rector gezegd, moet u uw gezag laten gelden. Zij droeg altijd een donkere rok, een blouse en een vest of jasje. Zij droeg een bril, terwijl zij prima kon zien, haar haar in een knotje. Om ouder en

wijzer te lijken. Maar haar stem bleef die van een meisje, niet veel ouder dan haar leerlingen, daar kon zij niets aan veranderen. En haar enthousiasme, die kon zij ook niet onderdrukken. De rector had een aantekening gemaakt in haar dossier, "mist overzicht en gezag".

De andere kinderen vonden de opgravingen maar saai. Het was warm, stoffig en ze moesten dat hele eind ook weer teruglopen. Ze sloften achter haar aan met hun lange benen, ongeïnteresseerde, slungelige pubers met puisten en vettig haar. Stenen, stenen, wat valt er te zien in die kuilen, die stapels. Maar hij zag ze wel voor zich: de muren, de straten, de pleinen en de paleizen. De volgende dag had hij alles getekend, hij had getwijfeld over de kleuren, maar dacht, ik doe het maar zoals ik het mooi zou vinden. De geschiedenislerares was sprakeloos, wat geweldig, had zij gepiept met haar stemmetje, jeetje, wat goed! Je hebt echt talent, je moet geschiedenis studeren, geweldig, dat zou geweldig zijn! De tekening werd aan de muur opgehangen. Hij liep na school met gebogen hoofd naar huis, zijn vrienden waren hem aan het pesten. Ze riepen met het stemmetje van de lerares, "ooh! Wat ben jij geweldig!" en nog een keer "ooh", en kreunden van genot, "ooh! Ja, ja" Hou toch op, riep hij, doe niet! "Ja, ge-wel-dig! Ooh!" Met rode wangen en oren liep hij naar huis. Hij wilde ze niet zien, de sukkels. Hij zou ze inmaken tijdens het voetballen morgen, heel hard zou hij trappen, raak of niet, maakte niet uit, hij zou ze leren. Sukkels!

Het was zijn laatste vak. Morgen begon de vakantie, het eerste jaar van de middelbare school zat erop. De tijd was gevolgen. Vanaf april was hij weer gaan werken in het cafeetje in de haven. Zwemmen, spelen, fietsen, voetballen, de dagen werden langer, de mogelijkheden groter. Hij had elke dag ruzie met zijn oma over leren, op tijd thuiskomen, op tijd opstaan, op tijd naar bed, over tijd, tijd, tijd. Hij wilde best naar haar luisteren. Maar hij was geen baby meer. Wie gaat er nu om tien uur naar bed? Hij zei het een keer: "ik ben geen baby meer, hoor!" en zei had geantwoord: "gedraag je dan ook niet als een!" Over een week zou hij zijn rapport krijgen, hij maakte zich geen zorgen. En dan met de boot naar het eiland, naar zijn vader. Hij was benieuwd naar zijn broertje. Hoe oud was hij nu? Zes maanden. Hij keek naar zijn foto onder het glas van zijn bureautje. Hij zag er vrolijk uit. Zouden ze later vrienden worden?

135 Geen baby meer

“Wil je nog een stukje?” Hij keek haar schuldig en dankbaar aan. Graag, knikte hij. Zij sneed nog een dikke plak kokoscake en legde die met een brede glimlach op zijn bordje. Voor jou! Zij had de cake speciaal voor hem gebakken. Toen hij binnenkwam rook hij de vertrouwde geur van citroen en vanille, het huis en zij, beiden heerlijk, de zekerheid in zijn leven. Zijn noná verwende hem, zei zijn oma. Zij had het liever niet. Ach, tante, zei zij dan, het is mijn lieveling. Laat mij nou, van een traktatie of een cadeautje wordt hij heus geen verwend nest hoor. Het is een goede jongen, hij verdient alle liefde. Dat zei zij vaak: “hij verdient alle liefde”. Terwijl hij een hap nam van zijn cake vroeg hij: “Noná, hoe bedoel je eigenlijk? Alle liefde?” Hij keek haar met grote onschuldige ogen aan. Het was een serieuze vraag, hij wilde echt een antwoord.

Wat een vraag! Zij keek hem aan. Op zijn bovenlip en wangen was het dons donkerder geworden. Zijn voorhoofd en wangen zaten onder de jeugdpuistjes. Hij sleepte met zijn lange benen en zwaaide met zijn armen, al die slungelige puberteit, zo onwennig in dat lijf dat op weg was naar volwassenheid. Zij drukte dat harde en hoekige lijf tegen zich aan en had heimwee naar het lieve, zachte jochie dat met zijn handjes haar wangen vasthield en een dikke, plakkerige zoen gaf op haar lippen. Zijn ogen straalden van geluk en overgave, hij vertrouwde haar. Met hetzelfde vertrouwen keek hij haar nu aan, iets afstandelijker en harder nu, zonder aanraking, maar op zoek naar het antwoord: “alle liefde?”

Zij wilde zeggen: alle liefde, gewoon alle, lieveling! Je was net geboren, ik was al weg van je. Zoals je daar lag te slapen. Ik mocht je de eerste keer niet vasthouden van je moeder, omdat je sliep en zij je niet wakker wilde maken. Ik keek stilletjes naar je en dacht: wat een wonder, dit kind! Ik zou je zo meenemen, onder mijn vest verstoppen of in mijn tas mee naar huis om je voor mijzelf te houden. Ik kwam vaak oppassen. Het leek niet eens zo lang geleden dat wij met je moeder met poppen hadden gespeeld en deze pop nu was echt, zacht en warm. Dat ik jouw peetmoeder, jouw noná, zou worden stond vast. Niemand anders zou het beter kunnen. Niemand had trotser een baby vastgehouden en uit de doopvont helemaal glibberig en nat in haar armen gesloten en je doopkruis omgedaan. En alle dagen en weken daarna was ik bij je. Nooit zou ik je verlaten ... Bij de nadruk op “ik” schrok zij van zichzelf. Nee, zo mocht zij het niet zeggen. Zij mocht zijn moeder, ook al had zij hem verlaten, niet beschuldigen, niet zwartmaken, zij had vast haar redenen. Hoe graag zou zij moeder en zoon bij elkaar brengen. Zij nam zich voor om een nieuwe poging te wagen.

Ja, gewoon, alle liefde, zei zij en kuste hem op zijn voorhoofd. Dat ik dol op je ben, weet je wel. "Kom, schat, eet je cake!" Hij wilde iets vragen, durfde het niet, hapte in de cake en kon met volle mond niets zeggen. "Ik ga je wel missen, hoor", zei zij. Morgen vertrokken hij en zijn oma naar het eiland. De schoolvakantie was begonnen. Hij had zijn mooie rapport trots laten zien, hij was over naar de tweede, kreeg er veel knuffels, trotse blikken en wat zakgeld voor én de heerlijke cake, die hij hier lekker opsmikkelde. Hij had zin in de vakantie. Misschien ging hij weer vissen met zijn vader. "Ja, dat zou geweldig zijn!" riep zij enthousiast uit. "En ik zie mijn broertje en mijn " hij aarzelde. Hoe zou hij haar noemen, de vrouw van zijn vader, die lieve, relaxte vrouw, bij haar voelde hij zich thuis. Was dat nou zijn stiefmoeder? "Hoe zal ik haar noemen, noná?" Zij haalde de schouders op, geen idee, "waarom vraag je het haar niet?" Ja, knikte hij, goed idee, gewoon vragen. "Noná, waarom heb jij geen kinderen?" Zij probeerde haar tranen weg te slikken, maar dat lukte niet.

136 Voorhoofd

"Ben je nu eindelijk klaar?" Hij keek verbaasd, hoezo? Hij had zijn bruinleren koffertje gevuld, met wat kleren, boeken, zijn kleurpotloden. Hij was zo klaar. Hoe anders dan vorig jaar. Hij voelde nog de opwinding, dat hij alles, zijn hele hebben en houden, in zijn koffertje wilde proppen, om niets te vergeten. Hij was bang dat hij op het eiland iets zou missen dat hij absoluut nodig zou hebben. Alsof het eiland aan de andere kant van de aardbol lag, ver weg, onbereikbaar, afgesneden van alles dat bekend en vertrouwd was. Zoals de verhalen van Jules Verne, die hij graag las, Het geheimzinnige eiland en zo. Hij stelde zich voor dat hij ook in een luchtballon zou ontsnappen uit Richmond en mijlen verder zou neerstorten op een vulkanisch eiland, Lincoln Island. En zijn hond, Top, ging ook mee. Hij fantaseerde over kapitein Nemo en de Nautilus en over zichzelf als hoofdrolspeler in zijn eigen versie van het boek. Daarom moest alles in het koffertje mee, want je wist het nooit, hé? Maar alles was daar, op het eiland.

Zijn oma riep weer of hij klaar was. "Allang!" riep hij terug. Hij lag op zijn rug op zijn bed en las een boekje. Hij wist dat hij uit haar buurt moest blijven. Zij was weer aan het koken, aan het inpakken, aan het opruimen. Hij zat net aan de keukentafel, het zenuwcentrum van haar militaire operatie, voelde de spanning. Zij was weer bezig met het bakken van pasteitjes en hartige taart met witte kaas, zij was cakebeslag aan het mengen en er pruttelde jam in een grote pan. Zij had amandelen en hazelnoten gedroogd en in

zakjes gestopt. Er stonden drie flessen olijfolie op tafel. Zij veegde haar handen af aan haar schort. Het viel hem op hoe smal haar handen waren, de wijsvingers leken krom, er liepen dikke, blauwe aders over de rug van haar handen. Er zat kracht in haar handen en toch leek het alsof ze, een beetje vochtig en leeg, elk moment konden stoppen en werkeloos daar blijven hangen. Hij keek haar aan. Zij had het haar in een knotje, het zweet stond op haar voorhoofd. Hij keek naar de rimpels op haar gezicht, de lijnen rond haar ogen, rond haar mond. Ze scheelden een halve eeuw, zei zijn oma soms. Voor het eerst realiseerde hij zich hoe een halve eeuw er dus uitzag en ging naar zijn kamer.

Zij bleef nog uren bezig in de keuken. Hij droomde van de reis naar het eiland en van alles dat hij daar zou doen. Zijn vader zou ze komen ophalen met zijn busje, dat oude busje waar hij alles mee vervoerde, zijn visgerei bijvoorbeeld, misschien gingen ze weer vissen. Misschien mocht hij meehelpen met klusjes, met het rondbrengen van vracht of met verhuizen. Hij was een sterke kerel nu, hij kon het best. En misschien gingen ze met het busje, met z'n allen naar het feest van het kerkje op de berg, eind juli was dat, een grootse dienst eerst met veel kloggelui en een picknick onder de dennenbomen daarna. Hij zou zijn vader vragen om hem te leren autorijden. Hij had hem horen zeggen dat dit het belangrijkste was voor een man, zijn auto, hij knipoogde daarbij en keek heel ernstig, dus misschien wilde hij het hem leren. Zouden zijn vrienden er weer zijn, waarmee hij voetbalde op het pleintje van het dorp? Het zou weer een mooie vakantie worden. En misschien was er ook nog een zomers, voortijdig verjaardagsfeest, net zoals vorig jaar.

Hij zat aan zijn bureautje en keek naar de foto's onder de glasplaat. Hij keek ook naar het schoolrooster. Schooljaar 1977-1978 stond erop. Hij schoof het papiertje voorzichtig opzij, maakte er een propje van en gooide het in zijn prullenmandje. Het schooljaar 1978-1979 zou hier komen te staan met de vakken en de uren, maar voor nu was het lege plekje de belofte dat er nieuwe en spannende dingen stonden te gebeuren.

137 Zoals vorig jaar

Met twee koffers, twee dozen en drie tassen stonden ze te wachten op de lege kade. Ze hadden slecht geslapen, de reis had eindeloos geduurd. Druk was het en rumoerig, veel gezinnen met kinderen en toeristen met grote rugzakken. Ze hadden de vorige middag een hoekje bemachtigd, oma en kleinzoon. Zij liep voorop en

claimde de stoelen in de grote salon, stapelde hun spullen op, legde een jas op een derde stoel. Hij wilde naar het dek, kijken naar de haven, de drukte, de huizen in de verte, de andere schepen, de auto's. Zij had gemopperd, blijf nu hier, straks raak ik je nog kwijt. Maar al tijden maakten dergelijke praatjes geen indruk meer op hem. "Ik ben zo terug, hoor", riep hij en weg was ie.

Het was haast windstil, de vlag hing slap aan een mast. Hij had zijn voet op de reling gezet, zijn ellenbogen op de ruwe balustrade. Het ijzer was dik beschilderd met witte verf en voelde plakkerig aan en ziltig. De scheepsmotoren loeiden onophoudelijk, de vloer trilde. De hoge pijpen bliezen dikke rookpluimen uit. De stoeltjes op het dek raakten vol met vrolijke jongelui met kleurrijke shirts, wild haar en spierwitte benen. Meisjes met rood haar, jongens met petjes op hun hoofd, net wat ouder dan hij, ze waren opgetogen en luidruchtig, op het dek met hun wanordelijke tassen en zakken. Het zou straks koud worden, maar nu maakten ze foto's van elkaar en van de haven en zouden deze jaren bewaren in dozen en lijstjes, bewijs dat ze hadden genoten van de zon en de zomer, dat ze jong waren.

De kade was nog vol. Meer auto's kwamen eraan, op het laatste moment, ze moesten er in. In het lawaai hoorde je de luide stem van de matrozen die riepen "links, links, draai nog verder naar links" of iets van "ja, ja, nog een klein stukje, recht houden, ja, recht nu". De chauffeurs, ook die van de grote trucks en bussen, deden braaf wat van ze werd verwacht. Het was een wonder dat alles paste. Er moest vracht mee, er was, hoe groot het ook was, van alles nodig op het eiland. Het was nu bijna klaar, de kade raakte leeg. De boegdeur ging omhoog, het geratel van het anker, de trossen los, de reis kon beginnen. Hij ademde even diep in, een mengeling van zeelucht, rook en ijzer, een zuchtje wind deed de vlag ritselen, er kwam iets in zijn oog, waardoor hij traande. Hij had er wel zin in, deze vakantie.

De reis leek langer dan de vorige keer. Ze hadden vertraging, zei iemand in de salon tegen zijn oma. De dag was al begonnen, het was al volop zon, toen ze de haven binnenvoeren. Hij kon zich niets meer herinneren van de vorige keer dat hij hier aankwam. Het eiland was donker en indrukwekkend. Stond daar ergens een vuurtoren, hij wist het niet meer. De vissersbootjes lagen al in de haven, er waren vier grote cruiseschepen, het toerisme trok aan. De sloop schelde schel "word wakker", de reizigers verzamelden zich bij de trappen en de boegdeur, bleek, moe, geradbraakt, maar wel op de plek van bestemming. Hij had rode oogjes en een droge mond. Hij hielp zijn oma met de spullen. Hij keek haar aan. Een plukje haar hing voor haar ogen. Zij zag zijn blik en schikte haar haar, rechtte haar rug.

Ze zochten op de kade naar het witte busje. Misschien stond het ergens aan de rand om de drukte te vermijden. Misschien was zijn vader even een kopje koffie gaan halen of een krant of was hij een praatje aan het maken. Zijn oma werd steeds onrustiger. "Volg mij", zei hij nors, toen hij drie kwartier later aankwam. Ze zaten met zijn drieën op de voorbank. Hoe de reis was, hoe het ging, het waren vragen voor later. Door het open raam zwaaide hij zwijgend naar een paar mensen. Het busje slingerde door de bochten, de reis duurde langer dan hij zich kon herinneren, ze waren er. Het was benauwd.

138 Volg mij

"Daar zijn jullie eindelijk!" Zij had het busje aan horen komen vanaf de hoek, de motor horen afslaan en de deuren open gaan. Zij had ze minstens twee uur eerder verwacht. Zij greep de baby uit zijn box, samen zouden ze oma en broer welkom heten. De baby verstopte zijn gezicht in haar oksel, verlegen en bang. Wat een drukte opeens! "Welkom, welkom!" riep zij, "kom, kom!" Zij had op een zilveren dienblad glazen gezet, een kan water met ijsklontjes en een traktatie, gekonfijte kersen in siroop op kristallen bordjes. Zij schoof de stoelen dichterbij "zit, zit!" Terwijl haar man met de bagage liep te slepen, zei zij: "Laat mij eens naar jou kijken, jongeman! Wat ben jij gegroeid zeg! En wat een knapperd, aiaiai!" Zij omhelsde hem hartelijk en trots, hij verstopte zijn rode wangen in haar oksel.

Zij omhelsde ook haar schoonmoeder, welkom, welkom, moeder, zei zij en bood haar een stoel aan. "Hoe was de reis? Ik had jullie eerder verwacht!" Aan haar blik zag zij dat er iets was gebeurd, dat echter nu even niet aan de orde was. Dat kwam nog wel later. Zij vertelde over de reis, vermoeiend en lang, zoals altijd, en druk, het was erg druk. Het gaat goed met het toerisme, concludeerden ze samen en vonden dat een goede zaak. Meer toeristen, meer werk voor de hotels, meer banen voor de mensen op dit eiland, meer geld, meer welvaart. Het moest in de zomer worden verdiend, in de winter was het moeilijker, minder werk, minder geld, meer verveling. "Jullie hebben de wereldproblemen in twee zinnen geanalyseerd en opgelost, hoor ik", zei hij sikkeneurig. "Laat ik dan maar de koffers naar boven dragen". De vrouwen keken elkaar aan, ze zeiden het niet, maar dachten "niet reageren!"

De jongens keken elkaar aan, broers, hoe is dat, hoe voelt dat? Moest hij nu iets doen? Is er een voorschrift als je voor het eerst

een baby ziet van een maand of negen, dat je broer is? In zijn wang knijpen, op zijn schouder kloppen, knuffelen, hand geven, high five of zo? Hij pakte een knuffel uit zijn box en hield deze voor het gezicht van de baby. Rammelde en ritselde wat met het beertje, maakte gekke geluidjes, hield de knuffel dicht bij zijn gezicht en dan weer verder weg, verstopte zich erachter, riep "kiekeboe!" De baby vond het allemaal te veel, was moe en begon te huilen. Hij had ook te lang gewacht om nu gezellig te doen. Hij wilde zijn moeder en niet al die vreemde mensen om hem heen. De tranen hielpen, hij werd opgetild, greep zijn moeder stevig vast en liet niet meer los.

"Geeft niet, hoor, hij is moe", zei zij toen zij de geschrokken blik in zijn ogen zag. "Geen zorgen, het heeft niets met jou te maken, heus. Jullie zullen elkaar beter leren kennen de komende weken. Er is tijd nodig. Ik geef hem zijn melk en dan naar bed. Wij hebben tijd tot het middageten, ga maar kijken op het plein of je vrienden er zijn". Zij draaide zich om en ging naar de keuken met de baby op haar arm. Hij keek zijn oma aan. In die paar onschuldige zinnen waren de onderlinge verhoudingen bepaald. De vrouw des huizes bepaalde de regels, wie wat doet en wanneer, welke vrijheid hij kreeg, wanneer er werd gegeten, zij had zelfverzekerd en vanzelfsprekend de rol van zijn oma afgepakt, subtiel wel, maar onmiskenbaar, hier in haar huis was zij de baas. Hij keek zijn oma aan. Voor hem was zij de vertrouwde persoon en al die anderen vreemden. Wat had hij nu met zijn vader, met deze vrouw, met deze baby. Voor zijn oma gold hetzelfde. Ze hadden, ondanks alles, elkaar.

139 Ga maar kijken

Alsof zij iets belangrijks was vergeten, het speentje van de baby, een slabbetje of een boodschap die niet kon wachten, holde zij weer de trap af. Oma en kleinzoon zaten daar roerloos, ze hadden nog niet besloten wat te doen, wel of niet de nieuwe regels en het nieuwe gezag te volgen, te moe ook van de reis en de spanning in de lucht. Daar was zij weer. Zij liep naar de jongen toe en fluisterde iets in zijn oor met een vals lachje op haar lippen. Oma keek verbaasd en gekwetst. Zij holde weer naar boven, urgente zaken vroegen om haar aandacht. In het voorbijgaan knikte zij familiair en warm naar de oudere vrouw.

Hij stond op. Liep blij het huis uit. Zijn oma riep nog iets, het was zeker: "Waar ga je naartoe? Kijk uit! Wees voorzichtig!" Maar dat hoorde hij niet. Hij ging om het hoekje kijken en riep: "Boef!" De

hond had hem herkend en liep wild kwispelend naar hem toe. Sprong op hem, maakte een rondje, ging op zijn rug liggen om geaaid te worden, stond weer op, blafte een paar keer, sprong en bleef tegen hem opstaan. "Hey, Boef! Ken je mij nog?" De hond knikte, kwispelde en sprong, duidelijker had het niet gekund: "Ja!" Hij likte de handen van de jongen. "Ga mee!" leek hij te zeggen en sprong het steegje in, draaide zich om, volgde de jongen hem wel? Ja, hoor! Daar in de tuin van een bouwval, in een hoekje, was zijn plek, een blik met water en een bak vooreten. Het water was schoon, de bak net leeggeeten. Iemand zorgde voor dit hondje, zij zou later zeggen: "Het is ook een ziel van God".

De rest van de dagen maakten ze lange wandelingen op de heuvels rond het dorp en langs het strand, gingen naar het dorpsplein, waar Boef braaf langs de kant op zijn baasje zou wachten, terwijl de jongen met zijn vrienden voetbalde. Het huis mocht hij niet in, dat wist hij maar al te goed. Hij liep tot de onzichtbare grens, ongeveer twee meter van de voordeur, echt niet verder. 's Avonds namen zij afscheid bij de deur, Boef zat nog een tijdje rustig te wachten of dit nu echt het einde van de dag en het spel was, en toen dat zo bleek, liep hij rustig naar zijn plekje om de hoek. En 's ochtends stond hij er weer, trouw en blij. Oma mopperde de hele tijd: "Was je handen! Voorzichtig! Straks bijt de hond je nog!" De jongen hoorde het niet eens, zijn vriend ging hem echt niet bijten, wat denk jij nou? "Honden horen buiten. Ze stinken en verharen, ze plassen, hebben teken, je krijgt er ziektes van", herhaalde zij. Ook dat had hij eerder gehoord. Hij zou steeds minder naar haar luisteren, zij zou steeds meer herhalen.

Boef was geen pup meer, zijn scherpe tandjes en nagels waren stevig nu, zijn zwarte vacht was stugger, zijn wit oortje leek kleiner dan vorig jaar. "Hey, boefje!" riep de jongen vertederd en keek in de bruine, trouwe ogen van zijn vriend. Boef hield zijn kop scheef, alsof hij het niet had begrepen. En nog een keer. De jongen kriebelde de hond achter zijn oren en op zijn borst. "Kom, we gaan!" en daar liepen ze weer het avontuur tegemoet. Ze waren op Het geheimzinnige eiland van Jules Verne, hij en zijn hond. De dagen vlogen voorbij. Vissen met zijn vader, hij had het wel gehoopt, misschien kwam het er nog van en anders, ach, hij had zijn hond. Er kwam geen verjaardagsfeest, daar was het te druk voor. En het grote feest van de heilige, dat haalden ze niet. Twee weken na hun komst was er een zware aardbeving in het noorden van het land. Er was veel schade aan de huizen, ze moesten terug gaan om te kijken of hun huis ook was getroffen. Zij zei: "Blijf, hier is het veilig!" Maar oma wilde niet luisteren, ze gingen terug. Zij probeerde nog: "Laat de jongen dan hier!". De oudere vrouw keek haar aan met haar meest kille blik en zei met nadruk op elke lettergreep: "Hij gaat mee!"

140 Veilig

“Als ik zo naar hem kijk”, begon zij, “lijkt hij eigenlijk nog het meest op u, moeder!” Ze zaten op de stoep voor het huis in de late namiddag. De baby had zijn pap gegeten en zat met een schone slab vrolijk op de schoot van oma te brabbelen. Zij had vanaf de eerste dag van deze vakantie actief, haast dwingend, de baby in de armen van oma gedrukt. Elke gelegenheid benutte zij om te benadrukken dat ze iets bijzonders met elkaar hebben, een band van bloed, familie, de zoon van de zoon, hechter bestaat niet. Zij liep naar boven om iets te halen, “moeder, wilt u de kleine even vasthouden?” Zij was aan het koken of wassen, “moeder, de kleine moet nu zijn flesje krijgen!” Het was haar manier om een brug te slaan tussen haar en deze vrouw, die weliswaar hartelijk was, maar vooral beleefd en afstandelijk. De brug van het moederschap, als die niet werkt dan werkt niets.

“Hij heeft de neus en de ogen van zijn vader”, was de conclusie. Over de gelijkenis van voorhoofd en oren waren ze het niet eens. De baby luisterde aandachtig naar het gesprek. Zijn blik ging van de ene vrouw naar de andere. De eenkennigheid van het begin was er niet meer. Hij voelde zich veilig en beloonde zijn oma met vrolijke geluidjes, gekir en druk gezwaai met handjes en beentjes, hij zou haast van haar schoot af kukelen. Zij hield hem steviger vast, warmer, lachte naar hem. De jonge vrouw keek tevreden naar dit intiem tafereel van hechting, zij voelde dat dit goed was. De oude vrouw had iets eenzaam in haar ogen, meer nog dan de vorige keer dat ze elkaar zagen. “Je doet alles voor ze, hé ...” fluisterde ze. Ze knikten naar elkaar, moeders, “ja, alles!”

“U was heel jong moeder ...” begon zij, in de hoop dat de verhalen van vroeger de band verder zouden verstevigen. “Ja”, zei zij, “dat was vroeger heel gewoon om vroeg te trouwen, kinderen volgden”. Zeventien was zij toen zij trouwde. Zijn ouders, haar ouders, boerenfamilies, werkten op het land. Zijn familie was in 1922 gevlucht, met haast niets kwamen ze aan. Eerst op een eiland en toen naar hun stadje. Een tante woonde er, dat leek een mooi aanknopingspunt voor het nieuwe leven. Ze kwamen elkaar tegen tijdens het ploegen, het zaaien en later het oogsten. Graan, mais, later tabak. Zwaar werk, onzeker, maar eerlijk. Hij hoorde erbij, hij was er, ze kwamen elkaar overal tegen, maar voor het eerst zag zij hem echt op een zondag in de kerk. In zijn nette pak, net te strak voor zijn pezig lijf. Het jasje wapperde open in de koude wind, de knopen sloten niet. Zij had hem wel zien kijken. Telkens als zij zijn kant op keek, keek hij weg. Zij vond het grappig, vertederend. Het was een goede knaap. Zij was zeventien en hij vijf jaar ouder. Ze hadden zo jong nog al veel meegemaakt. Ze

trouwen en zij trok in bij haar man en schoonmoeder. Haar schoonvader was overleden. Hij kon het verlies van zijn vaderland, zijn huis, zijn leven niet verdragen, zo ging het verhaal, hij stierf van verdriet.

Zij vertelde dat haar man een ongeluk kreeg tijdens het werken op het land. Een wond ging ontsteken en een paar dagen later was hij dood. "Zo ging dat in die tijd", was haar beknopte samenvatting van de gebeurtenissen. Hun zoon was nog maar een paar maanden oud. Hij is zonder vader opgegroeid, zei zij, "je doet alles voor ze". Zij keek afwezig naar de baby op haar schoot. Zo zag hij er inderdaad uit, de neus, de ogen, sprekend. "Je doet alles voor ze", herhaalde zij, "of het genoeg is, weet je nooit".

141 Je doet alles voor ze

Zij knikte. De oudere vrouw had gevraagd of er iets aan de hand was. Het gedrag van haar zoon was het onderwerp waar ze nog niet aan waren begonnen. Ze hadden het vooral over de kinderen, de grote jongen en de kleine, over vroeger en over vandaag, wat eten wij vandaag, welke boodschappen zijn nodig en over wassen en strijken, keukengeheimen, dat soort dingen. Ze waren meestal samen met de baby. De jongen ging al vroeg in de ochtend op pad met zijn hond, ach, die hond, zij was het er toch echt niet mee eens. Zij bleef waarschuwen, kijk uit, was je handen, wij nemen de hond echt niet mee naar huis, niemand luisterde. De hond bleef op afstand, kwam beslist niet in haar buurt, voelde aan dat het geen goed idee was. Haar zoon ging nog vroeger op pad naar zijn werk. Zij hoorde hem naar buiten sluipen, een paar passen in het steegje, de deur van het busje, het geronk van de motor, wegrijden en daarna de stilte. Hij kwam laat thuis, was moe en zwaar, sloop naar binnen, zij hoorde het water van de kraan in de badkamer, zijn passen naar de slaapkamer, een paar woorden en daarna de stilte.

Zij had hem nog niet echt in de ogen kunnen kijken. Haar zoon, zij kende hem te goed om te weten dat hij bewust uit haar buurt bleef. Hij dacht daarmee te ontsnappen, moeilijke gesprekken uit de weg te gaan, te veinzen dat er niets te vertellen viel. Hoe harder hij zijn best deed om uit te stralen dat er niets was, hoe duidelijker het was dat hij iets te verbergen had. Een keer toen hij klein was, een jaar of vier, had hij zich met een mes, waar hij niet aan mocht komen, in zijn vinger gesneden. Zij liep op dat moment net de keuken binnen. Hij stond kaarsecht met zijn armen op zijn rug alsof hij de wacht hield. Hij keek uit het raam, bleekjes en

serieus, toen zij vroeg wat er aan de hand was. "Niets!" zei hij zo nadrukkelijk dat zij wist dat het zeker niet waar was. Op de grond achter zijn rug druppelde het bloed in een klein plasje. Zij zag het, schrok, wilde hem vastpakken en helpen, maar aan de andere kant wilde zij dat hij zelf om hulp zou vragen, dat hij eerlijk zou zijn tegen haar. Hij stond daar, drie turven hoog, schuldbewust, niet bereid om toe te geven. Hij bleef uit het raam kijken. Zij zei nog: "Je kunt het mij zeggen! Ik word niet boos!" Hij bleef ontkennen, zij kon hem niet bereiken. Zij draaide zich om, pakte een doek en zonder woorden trok zij hem naar zich toe om zijn hand te verbinden. "Moeders zien alles, moet je weten!" Hij slikte zijn tranen weg, nee, hij zou niet toegeven. Hetzelfde gebeurde nu. Hij keek de andere kant op om aan haar onderzoekende blik te ontsnappen. Net als toen zag zij achter zijn rug de bloeddruppels, bewijs dat hij gewond was en pijn had, op de grond spatten. Hij had het nog niet geleerd.

Ach, de eindeloze nachten dat zij op hem had gewacht omdat hij uitging met vrienden en dronken thuiskwam, zij was ze niet vergeten, hoor. Dat gevoel van zorg dat overgaan naar boosheid en dan weer naar bezorgdheid en paniek. Als zij de auto hoorde aanrijden, zijn dronken gestrompel en dan de sleutel in de deur, ging er een last van haar schouders. Hij was er weer, hij was heel. Maar de boosheid en de onmacht bleef, de afstand groeide, omdat hij niet wilde toegeven dat hij pijn had, dat hij ergens voor vluchtte. Maar hoe kon zij hem helpen als zij niet wist wat het was. "Laat mij nou!" zei hij en sloot de deur.

142 Samen met de baby

"Echt niet? Vind je het echt niet erg om een hele ochtend hier met de baby thuis te blijven? Ik kan best mijn buurvrouw vragen hoor, die past vaker op hem, als ik naar het werk ga. Echt?" Zij knikte, is goed, hoor, goed, ga nu maar, je komt nog te laat, straks is het nog drukker op het stadhuis en moet je langer wachten, ga, het lukt hier heus wel. Zij had haar gerustgesteld en met een zacht duwtje in de rug uitgezwaaid. Wat wilde zij nou? De hele tijd was zij bezig om de baby in haar armen te drukken, om de kleinzoon-oma-band te benadrukken en hoe hij op haar leek, zij had haar wel door. Zij was een goede moeder, deed haar best, dat zag zij wel. En zij van haar kant hield van haar en van de baby, uiteraard, vanzelfsprekend. Zij liet het alleen niet nadrukkelijk merken, was niet zo uitbundig in het uiten van haar gevoelens, ieder mens is anders, hé?

“Als je wat nodig hebt, trek maar alle kasten open, je vindt vast wat je zoekt”, riep zij nog na, terwijl zij door het steegje naar de grote weg liep om de bus te pakken. Zij baalde er wel van. Wat een bureaucratie! Dit zou de hele ochtend duren, áls zij geluk had, het kon ook langer duren, zij moest haar dienst ruilen op het werk en haar schoonmoeder de hele dag alleen thuislaten met “de mannen”. Zij had zo haar best gedaan om de familieband aan te halen, maar om een hele dag haar zoontje in haar zorg toe te vertrouwen ... En als hij zou huilen en om zijn moeder zou vragen, zou zij zich dan redden? Als zij iets in huis nodig had, zou zij het dan vinden? Zij maakte zich zorgen. Terwijl zij in de bus zat liet zij alle gedachten achter. “Nu kan ik niets meer doen”, zij ademde uit en liet los. Elke halte maakte de afstand groter en haar zorgen kleiner. Deze dag zou vanzelf rollen, zij zou thuiskomen, het duurde alleen een tijdje.

De oudere vrouw sloot de deur achter zich om de warmte buiten te houden. Het was stil in huis. Zoonlief was naar zijn werk en haar kleinzonen sliepen rustig. Zij ging op de bank zitten en pakte haar haakwerk. Zij was al halverwege. Het zou een bedsprei worden. Vierkantje voor vierkantje, gisteren had zij een nieuwe rij afgemaakt en begon de dag met een nieuwe. Daar hield zij van, om de dag met iets nieuws te beginnen. Zij was intens blij als zij bijvoorbeeld ‘s ochtends een nieuw pak koffie opende. De koffie was op, de verpakking de vorige dag in de afvalcontainer gegooid, de volgende ochtend een nieuw pak in haar handen, strak en glimmend, een nieuw begin. Van dit soort genoegens, de dagelijkse, kon zij enorm genieten. Het leven is niet groots, zei zij vaak, het zijn de alledaagse dingen, het geluk zit in het moment.

Zij nam de draad in haar hand, de haaknaald in de andere en begon eerst aandachtig, daarna blind en op routine, te haken. Zij was halverwege het nieuwe stukje, toen zij de baby hoorde huilen. Rustig legde zij haar werk in een mandje en liep naar boven. “Goede morgen, mijn kleine prins! Wat is er, schatje? Wakker worden met tranen? Wie doet dat nou?” Zij pakte de baby op en merkte dat hij drijfmat was. “Ach, ach, ach! Geen wonder! Kom hier! Ik ga jou eerst maar eens verschoneren, dan jouw wieg!” Met lieve woordjes en liedjes was de baby zo rustig, een schone luier, een flesje melk, het leven is zo ingewikkeld nog niet, dacht zij. Hij lag tevreden in zijn box. Nu naar het wiegje. Toen zij de lakentjes en het matrasje optilde viel een handdoek op de grond. Geld viel eruit en lag over de hele vloer.

143 Zoonlief

Als confetti dwarrelde het geld op de vloer. Zij wilde het wiegje verschonen. In een handdoek die eronder lag had iemand geld verstopt, dat er nu uit was gevallen. Zij schrok. Wat een plek om geld te verstoppert! Zij wist meteen in haar hart dat het haar schoondochter was die dit deed, alleen een moeder kiest zo'n plek. Zij wist ook meteen dat er dus iets aan de hand was. Haar zoon mocht dit niet weten. Er was een reden, geen idee welke. Met haar hart in haar keel verzamelde zij het geld, gehaast en nerveus. Allemaal kleine biljetten, verformfaaid en zielig, geld waar hard voor is gewerkt. Zij wist hoe het was. Hard werken voor weinig geld, zuinig zijn, zorgen maken of het genoeg zal zijn in geval van nood, maar nog het meest van al, het gevoel van onafhankelijkheid en dat dat onmogelijk is zonder deze treurige, smerige briefjes die hier over de vloer lagen. Haar schoondochter had hier, onder het wiegje van haar baby, haar onafhankelijkheid verstopt. Wat was zij van plan?

Zij raapte de biljetten op, maakte er stapeltjes van en legde ze netjes terug in de handdoek. Er waren er nog wat onder de wieg gevallen en onder het bed dat ernaast stond. Zij legde alles in de handdoek en vouwde deze dicht. Zij ging op het hoekje van het bed zitten, haar gedachten op een rij zetten. Wat was hier aan de hand? Hoe lang hij daar had gestaan wist zij niet. Maar zij schrok zich wezenloos toen hij "môge!" zei. Hij leunde tegen de deur en keek haar schuin aan. Misschien verbeeldde zij het zich, was dat een vals lachje op zijn lippen? Zei hij "betrappt"? Hij zei "ma, gaat het?" Zij keek hem bleek en geschrokken aan. "Jongen, je liet mij schrikken! Ik wist niet dat je thuis was. Het had net zo goed een inbreker kunnen zijn! Mijn hart gaat tekeer! Kom wij gaan een kopje koffie drinken!" Zij klampte zich vast aan zijn arm en duwde hem zachtjes naar beneden.

Haar handen trilden toen zij het koffieblik in haar handen nam, zij morste de koffie op het aanrecht. Zij roerde met het lepeltje en probeerde met elke draai rust te vinden. Zij ademde in, roer, zij ademde uit, roer. Zij schonk het donker vocht in twee kopjes, legde ze op een dienblad en liep naar hem toe. Haar handen trilden nog een beetje. "Jeetje, jongen, wat liet jij mij schrikken! Ik ben hier te oud voor, hoor", grapte zij, "als je dat weer doet, dan mag je mij oprapen en in mijn kist leggen!" Hij lachte, nou, dat was niet de bedoeling. Hij had wat nodig uit zijn gereedschapkoffertje en was het komen halen. Hij moest weer snel naar het werk. Hij dronk zijn koffie in twee slokken op, kuste haar op het voorhoofd, dag, ma, riep hij en weg was ie. Zij keek naar de baby die zoetjes in

zijn box met een knuffel aan het stoeien was. De baby keek haar aan en brabbelde. Het klonk als "be-apt".

Zij liep naar boven, pakte de handdoek met het geld en verstopte deze in haar koffer, helemaal onderin, tussen haar vesten en onderbroeken. Terugleggen onder het wiegje was geen optie. Stel hij had het gezien en nam het mee. Zij zou er met haar schoondochter over praten, zij moest maar precies uitleggen wat er aan de hand was. Zij had er een slecht gevoel bij. Zij legde een schoon lakentje in het wiegje, schikte de knuffels en trok de deur achter zich dicht. Zij dronk haar koffie en keek daarna in de figuren in het koffiedik. Welke toekomst stond daar beschreven? Wat stond er te gebeuren? De lijntjes waren bibberig en onzeker, het leken scheurtjes en barstjes. Zij hoorde de overbuurvrouw roepen: "Heb je het gehoord? Er was een grote aardbeving in het noorden. Er zijn doden. En veel schade."

144 Aardbeving

De vakantie had nog geen twee weken geduurd. Alle dingen waar hij zich op had verheugd waren er niet van gekomen. Het leek gisteren dat ze in de haven waren aangekomen en op zijn vader hadden gewacht. En nu stonden ze weer hier met hun spullen, in de haast ingepakt, zonder de cadeaus van het jaar ervoor, zonder de traktaties, zonder de versgeplukte oregano en de lindenthee, ze vertrokken. Zelfs van zijn hond nam hij in de haast afscheid. Zou hij nu braaf op de stoep, vroeg hij zich af, op mij wachten? Zoals hij dat alle andere dagen deed, precies op hetzelfde plekje, met zijn snuit op zijn voorpoten, heel rustig, met zijn trouwe bruine ogen kijkend, zoekend, totdat hij hem zag opsprong, wild kwispelde en voorzichtig blafte als begroeting en start van een nieuw avontuur. Hij draaide een rondje om de jongen heen en trippelde vrolijk, zijn roze tong uit zijn bek, een beetje onnozel eigenlijk, maar vrolijk en blij. Hij had de vorige avond op dezelfde manier afscheid genomen als elke avond. Kon de hond weten dat deze ochtend anders was? Het idee dat hij daar op zijn plekje op de stoep zat te wachten maakte hem verdrietig. Met de mouw van zijn vest veegde hij zijn tranen af.

Er was veel schade door de zware aardbeving in het noorden. Een flat was ingestort en er waren doden. De reddingsteams hadden, was het verhaal, de deuren van de Schouwburg geforceerd, de schijnwerpers meegenomen om in de nacht te kunnen zien waar ze aan het graven waren. Er lagen nog mensen onder het puin. Er waren meer aardbevingen, niet zulke zware, maar de aarde bleef

trillen. Veel mensen kampeerden buiten en durfden hun huizen niet in. Gelukkig was het zomer, warm en droog. Het leger zou tentenkampen opzetten, maar die dingen duren voor mensen altijd te lang, ze doen zelf wat ze denken dat verstandig is. Zijn oma zei meteen toen zij het nieuws hoorde dat ze teruggingen. Om te kijken of hun huis ook was getroffen. Of ze iets moesten doen. De buurvrouw had het nieuws op de radio gehoord. Samen hadden ze de rest van de ochtend aan de radio gekluisterd gezeten voor meer nieuws, maar dat kwam maar mondjesmaat. Zij probeerde te bellen met kennissen, maar kreeg niemand te pakken. Zij kwam er niet door. Logisch, had de buurvrouw gezegd, iedereen staat buiten. De baby voelde de spanning in huis en begon te huilen.

Haar schoondochter zei: "Blijf, hier is het veilig!" Wat moet je anders zeggen? Zij had als kind verhalen gehoord over aardbevingen die hele dorpen weg hadden gevaagd, de dorpingen lieten alles achter en begonnen ergens verderop een nieuw leven. Haar moeder schreef op de achterzijde van een icoon van Sint Joris, naast de geboorte van de kinderen, dergelijke belangrijke gebeurtenissen: aardbevingen, brand, oorlog. "Wat heb je eraan om in alle haast terug te gaan?" vroeg zij. Volgende week kon ook of nog later. Het waren nu andere tijden, huizen worden steviger gebouwd, het kwam vast goed, zei zij. Er was maar een flat ingestort, had zij op het nieuws gehoord en daar zat een luchtje aan. De eigenaar had het niet zo nauw genomen met de voorschriften. Erg voor die mensen, zeg. En als er schade is, dan herstellen wij deze. Oma keek geïrriteerd bij het woord "wij", hoezo "wij"? Het was haar huis, daar had verder niemand wat te zoeken. Oma wilde niet luisteren, ze gingen terug. Zij was druk aan het rondstampen en spullen in haar koffer aan het leggen. Het was zinloos, maar zij probeerde nog: "Laat de jongen dan hier!". Daar was geen sprake van, ze vertrokken de volgende ochtend met de eerste boot naar het noorden.

145 De boot

Hij gooide zijn peuk op de grond en stapte erop, terwijl hij de laatste rook uitblies. Hij trok er een vies gezicht bij en schudde met zijn hoofd. Voor de derde keer was hij naar de kiosk van de havenmeester gelopen om te vragen hoe groot de vertraging was. Het antwoord hetzelfde: onbekend. Wachten zonder te weten wat je te wachten staat, vervelend. Ze stonden daar met hun spullen, in de haast ingepakt, wachtend op de boot naar het noorden: zijn moeder, zijn zoon, zijn vrouw en hij. Ze hadden eerst verwachtingsvol op de kade gewacht, de boot zou elk moment

aankomen. Elke keer als er in de verte iets donkers en groots verscheen dachten ze dat het moment er eindelijk was. Wonderlijk, wat je allemaal ziet als je erna verlangt. Het duurde lang. Ze versleepten de spullen naar een cafeetje in de haven, bestelden toch maar koffie en voor de jongen een vanilletraktatie met ijskoud water. Oma had gezegd: "doe maar niet, de boot is er zo, wij hebben er geen tijd voor!" Maar er was genoeg tijd.

Er waren nog meer mensen, allemaal wachtend op de boot die ze naar het noorden zou brengen. De gesprekken gingen eerst over de vertraging, daarna over de aardbeving en over de schade en wat ze daar zouden aantreffen. Het werd steeds stiller op de kade en in het cafeetje. Wachten, geen idee hoe lang het zou duren. Hij keek op zijn horloge, dat hij vorig jaar van zijn vader had gekregen. Anderhalf uur te laat. "Hoe laat is het?" fluisterde zij om maar wat te zeggen zonder iemand te storen. Ze keken elkaar aan, de vrouw en de jongen, ze hadden nog zoveel plannen, dingen om te doen. "Ik weet zeker dat Boef op je wacht. Volgende zomer. Gaan jullie weer lekker op pad met zijn tweetjes". Zij kneep haar ogen eventjes dicht als teken van vertrouwen en raakte zijn knie aan. "Ja! Zeker!" voegde zij eraan toe. Over een jaar. "Dan ben jij een hele vent! Lang en knap, nog knapper. En jouw broertje loopt en praat dan natuurlijk". Zij moest glimlachen bij de gedachte. Dat je weet wat er over een jaar gebeurt, maar niet wat over een uur.

Hij schoof weer een sigaret uit het doosje, klopte deze op zijn nagel, pakte de aansteker en zei: "Misschien komt de boot niet ... vanwege de situatie en zo". Zijn moeder keek hem verstoord aan. "Nou.... De boot komt heus wel! Ga weer eens vragen aan de havenmeester. Hoe laat is de boot uit het noorden vertrokken?" Hij stond op. "Ga mee met je vader", zei zij. De jongen stond braaf op, keek weer op zijn horloge, alle tijd. Ze liepen in de richting van de kiosk. Zijn vader legde zijn hand in de nek van de zoon. Ze zeiden iets tegen elkaar, het klonk als "laten wij maar doen wat zij zegt!" ze moesten er om lachen, ze kenden haar allebei maar al te goed.

"Dochter!" begon zij. Het was maar goed dat de mannen waren vertrokken, want er moest blijkbaar iets worden uitgewisseld. "Luister!" Zij vertelde wat er was gebeurd de vorige dag. Dat zij het wiegje van de baby had verschoond en dat zij het geld had gevonden. Dat zij het had opgeraapt en wilde terugleggen toen haar zoon binnenliep. Wat hij had gezien wist zij niet, maar wilde het niet riskeren. Zij moest daarom niet schrikken, maar het geld lag niet meer in het wiegje. Zij had het in de mand met de aardappelen gelegd, onderin, in een zakje onder een kartonnetje. Zij moest een andere plek vinden, een betere. Maar zo in de gauwigheid kon zij ook niets beters verzinnen. Er was zoveel meer te vragen, zoveel meer te zeggen. "De boot! De boot! Eindelijk!" riep iemand.

146 Genoeg tijd

Deze vakantie, waar hij zich erg op had verheugd, was anders verlopen dan hij had verwacht. Er hing een nare sfeer in huis. Er was iets met zijn vader. Geen idee wat. Hij was er nooit en als hij er was reageerde hij kortaf en geïrriteerd. Hij kwam laat en vertrok vroeg. Zijn antwoorden op de vragen van zijn moeder waren half. Hij kende die blik in haar ogen zelf ook, een blik vol verwijten en verontwaardiging. Hij had dan meestal iets verkeerd gedaan. Wat wist hij nooit precies en dat het zo erg was vond hij eigenlijk ook overdreven. Van de vader-zoon-toenadering van de zomer ervoor, samen vissen, samen op pad, cadeaus, was dit jaar niets meer van te merken. Hij was lucht, hij zag hem, zijn zoon, niet. Er was ook iets met de vrouw van zijn vader. Wat? Geen idee. Zij was bazig, wilde alles regelen, krampachtig, nerveus. Zij deed verwoede pogingen om zijn oma te benaderen, om gezellig te doen, vriendinnenachtig. Daar reageerde oma kribbig en afwijzend op. De baby lag daar maar te liggen en hij ging erop uit met zijn hond. Beter op pad, dan in de spanning.

Een nacht lag hij op het matrasje naast zijn oma, die op de bank in de woonkamer sliep. Hij keek om zich heen, zijn ogen waren in het donker gewend, de kamer met de schaduwen en de geluidjes was na een paar nachten bekend terrein. De mensen op de foto's op het dressoir waren wel nog steeds onbekend. Er waren foto's bijgekomen van de baby en van een of andere bruiloft, van de dochter van de buurvrouw, dacht hij gehoord te hebben. Er was ook een foto bijgekomen van vorige zomer, van zijn oma met zijn vader, hij zat tussen hen in. Ze keken stijfjes in de lens. Op het dressoir lag een knuffel van de baby en een stapel doekjes. "Slaap je nog niet, schat?" vroeg zijn oma. "Ik kan niet slapen ..." Zij zei niets, zuchtte, schikte het laken waaronder zij lag. Hij deed hetzelfde.

"Oma?" vroeg hij, "hoe lang blijven wij eigenlijk nog hier?" Hij schaamde zich dat hij het vroeg. Hij wilde niet ondankbaar zijn. Hij genoot elke dag van zijn tochten met de hond, voetballen met zijn vrienden, lekker zwemmen. Dat de volwassenen zich nauwelijks met hem bemoeiden vond hij prima. Aan de andere kant voelde het thuis niet welkom, hij hoorde er op de een of andere manier niet bij. Zij zweeg. "Oma", zei hij weer, "slaap je?" Nee, zij sliep niet. "Dat weet ik nog niet", zei zij. "Ga nu slapen, het is laat!" Zij zuchtte nog een keer, slikte en trok het laken tot onder haar kin. Het was stil in huis. En warm. Hij schopte het laken van zich af. Zijn benen en buik leken donker en zijn slipje en hemdje spierwit.

Hij keek een tijdje naar zijn lijf, spande zijn spieren aan en ontspande, draaide zijn hoofd op het kussen. "Oma ..." Hij aarzelde even, maar toen zij vroeg wat er was, kon hij niet meer terug. "Waarom ben je boos op mijn vader?" Zij zei niets. Hij hoorde haar diep in- en uitademen, zij schraapte haar keel. "Waarom denk je dat?" Dat dacht hij niet alleen, dat voelde hij elke dag, dat zag hij in haar ogen, hoorde het in haar stem. "Heeft hij iets stouts gedaan misschien?" vroeg hij weer.

"Nee, schat, jouw vader doet zijn best. Hij werkt hard en probeert een goed mens te zijn. Wat kun je meer verwachten van iemand? Ga nu slapen. Welterusten!" Hij was niet tevreden met het antwoord, hij kon er niets mee. Hij was eigenlijk boos. Het was niet eerlijk. Als je duidelijk iets ziet en iemand ontkent het. Keihard. "Oma, je liegt ..." fluisterde hij. Zij reageerde niet. Hij hoorde haar zachtjes snurken.

147 Met zijn hond

"Kom, Boef, kom!" Hij floot, de hond holde naar hem toe. Hij knielde op de grond en kriebelde de hond in zijn nek, achter zijn oren en over zijn rug. "Braaf, braaf!" De hond trippelde blij rond, blafte een keertje, sprong tegen de jongen op, zwaaide met zijn staart en nam een aanloop naar een denkbeeldig iets, een prooi of een lekkernij, geen idee waar honden zonder reden op afstormen. "Pak 'm dan!" riep de jongen en de hond sprong weer op iets, nog wilder kwispelend en met zijn roze tong uit zijn bek. Wat een feest om samen met je vriend op pad te zijn!

Ze liepen over een weggetje langs de laatste huizen van het dorpje. Een lichtblauw huisje met witte luiken en een tuin met kamperfoelie, een beige huisje met een aftands hek en een kapotte deur en een huis dat nog in aanbouw was. In de tuin stond een oude, ooit mintgroene Vespa, verroest en versleten, op haar zij. Ze kwamen onderweg oude vrouwtjes tegen waar hij netjes goedemorgen tegen zei. De vrouwtjes, in het zwart gekleed, met een tasje in de hand, liepen terug van het kerkhof naar het dorpje. Het was zaterdagochtend, de graven werden geboend, het onkruid uit de paden getrokken, de wierookvaatjes gevuld en de olielampjes aangestoken. Het was een komen en gaan, hier trof men elkaar in alle vroegte, de nieuwtjes werden uitgewisseld, er werd met de hoofden geschud en gemijmerd, maar de conclusie was dat het leven mooi was. En deze stralende dag ook.

Ze liepen langs de witte kruisen en de grafstenen verder naar het bos. Daarachter begonnen de hogere heuvels die in terrasvorm waren aangelegd. De stukken grond waren ommuurd met rijen stenen. Je kon er mooi overheen lopen en zigzaggend hoger en hoger komen. Het uitzicht was prachtig, de zee, de witte huisjes, de landingsbaan van het vliegveld, het was zo vroeg nog heilig, maar het werd steeds helderder. Jongen en hond gingen op de dikke wortels van een olijfboom zitten. Hij haalde een pakketje uit zijn zak. Het was vers brood, een stukje kaas en een stukje worst. De hond kreeg worst, likte aan de vingers van de jongen, likte zijn bek en keek ongeduldig naar de handen van de jongen. Ze liepen na een poosje weer verder, samen, het waren maatjes op avontuur.

In de verte klonk gerinkel van een kudde geiten, een stuk of dertig, de herder was nergens te bekennen. De geiten waren niet onder de indruk van het geblaf van de kleine druktemaker, ze liepen een stukje verderop en kauwden daar rustig hun bladjes en takjes. "Kom, Boef, wij gaan!" Ze kwamen bij een bron waar ze wat water dronken. Hij spetterde wat naar de hond, die de druppels probeerde te vangen. Hij lachte, "braaf!" zei hij weer en ze liepen nog verder de heuvels op. Het dorp zag er klein uit van deze afstand. Een rots markeerde het hoogste punt van de heuvelrug. Ze klommen er met moeite op. Het leek wel een zetel. De jongen ging zitten. Een briesje koelde de zweetdruppels op zijn voorhoofd en zijn rug. Hij ging liggen.

Door zijn oogleden keek hij naar de hemel die blauwer en blauwer werd. De stralen warmden zijn huid. Hij ademde diep uit. Hij voelde zijn schouders, zijn rug, zijn benen op de harde rots plakken, er een mee worden. Hij was hier vrij. Niemand die hem zou vertellen wat hij moest doen, niet moest doen, hem op de huid zat. Hier kon hij fantaseren over verre reizen en steden en mooie gebouwen. Hij kon reizen. Hij ademde rustig en snoof de geur van bergthee en stof op. Hij voelde de natte neus van de hond op zijn wang. Hij was niet alleen.

148 Dat het leven mooi was

"Nee", was haar conclusie, "ik zou het nooit, echt nooit, nooit doen. Ik zweer het op het leven van mijn zoon!" Zij sloeg een kruis en keek ontroerd en geraakt naar de baby en naar de jongen en weer naar de baby. Nee, zij kon zich er niets bij voorstellen, het bestond niet. Zij zweeg, schudde haar hoofd, haalde diep adem, nee. De jongen keek haar aan. Hij had een ander antwoord

verwacht en keek haar teleurgesteld aan. "Toch is het zo" zei hij en herhaalde "zo!"

Hij was na een lange wandeling met de hond thuis gekomen. Zij was thuis met de baby. Zij had zijn fruithapje gemaakt, stukjes perzik en appel gepureerd in een kommetje met de krokodil erop getekend. De baby had duidelijk trek en likte zijn lippen af, zijn mondje wijd open voor het volgend hapje, grote ogen om het lepeltje niet uit het zicht te verliezen. Hij brabbelde vrolijk tussendoor, smakte en wiebelde heen en weer. Hij ging bij ze zitten. Hey, zei hij, lekker hé? Hier, zei zij, geef jij het maar. Oh, nee, kan het niet. Hij keek beschaamd naar zijn vieze, plakkerige handen en zwarte nagels. Ik moet mijn handen wassen, fluisterde hij en holde naar de wasbak. Zwart water spetterde, zeepbellen, goed boenen, met een borsteltje zijn nagels en nagelriemen, zo had hij het van zijn oma geleerd, flink wat water en weer zeep. Het hele avontuur van die dag zat in de groeven van zijn handpalmen. Hij spoelde het weg.

De baby was klaar met zijn fruithapje en zat tevreden te spelen in zijn box. Zij keek vertederd naar hem, aaide over zijn bolletje, de baby keek haar dankbaar aan, moeder en zoon, daar samen, voor altijd. Hoe het bij hem opkwam wist hij niet. Hij dacht nooit aan zijn moeder. Maar dit moment raakte hem. Hij was niet jaloers of zo, gewoon nieuwsgierig. Hij vroeg: "hou je van jouw baby?" Zij keek naar hem. Wat een rare vraag! Natuurlijk hield zij van haar baby, "wat denk jij nou? Hij is mijn alles, alles!" Zij aaide nog een keer over zijn bolletje, "hé, liefje?" De baby zei "Aaah!", wat zij kennelijk als "Ja!" interpreteerde. "Ja, zie je wel, dat is mijn grote jongen". Zij maakte nog wat babygeluidjes waar de kleine schaterend op reageerde. "Ja, zo is dat!" herhaalde zij.

"Oh, oké ..." was zijn reactie. "Ik begrijp het ..." Hij staaarde een tijdje naar het raam en toen naar de balkondeur. Zij bracht ook voor hem wat koele, sappige perziken. Zij wist dat hij van de pluizige schil kippenvel kreeg en schildte ze. "Hier, lekker!" Heerlijk waren ze, zoet en zacht. "Zeg ..." begon zij, "waarom vroeg je dat eigenlijk? Of ik van mijn baby hou? Dat doen alle moeders toch?" Zij was nog niet uitgesproken of zij had er spijt van. Dit gesprek ging helemaal de verkeerde kant op. "Nou", zei hij, "mijn moeder niet van mij, hoor". Zij legde haar hand op zijn nek, "dat is niet zo!" zei zij onzeker. Zij wist niet welke leugen zij moest vertellen. Dat alle moeders van hun kinderen houden, maar net de zijne, door omstandigheden, geen idee welke, er niet was, maar vast wel van hem hield? Of dat zij ziek was en hem niet was vergeten, maar niet meer voor hem kon zorgen, soms gebeurt dat met moeders als ze net zijn bevallen? Of dat er zoveel mensen waren die zielsveel van hem hielden en zijn moeder uiteraard ook, zij was er alleen niet om dat te vertellen? Allemaal redeneringen en gedachten om niet te zeggen wat zij echt vond. Namelijk dat een moeder onder geen enkele omstandigheid, nooit, echt nooit, haar

kind achterlaat en verdwijnt. "Ik hou van jou, alsof je mijn eigen zoon bent", zei zij, alsof dat het gemis van zijn eigen moeder kon doen verdwijnen.

149 Het gemis

"De boot! De boot! Eindelijk!" riep iemand. Hij keek eerst op zijn horloge, dan naar zijn vader, die bleef kalm, toen achterom naar zijn oma en toen weer naar zijn vader. Hij zei: "Wij hebben nog alle tijd! De boot is helemaal daar. Voordat deze aanmeert ..." Hij nam een trek van zijn sigaret en blies de rook omhoog. De rook kringelde en waaide weg. De jongen keek weer achterom. Hij zag zijn oma in de verte bij het cafeetje bij de spullen en daarnaast de vrouw van zijn vader. De vrouwen stonden al en zwaaiden naar de mannen. "Nee, jôh, alle tijd", herhaalde zijn vader, blies de rook in zijn gezicht en keek naar de boot die langzaam dichterbij kwam. De jongen draaide zich om en holde naar zijn oma toe. Hij zag niet dat zijn vader zijn hoofd schudde en minachtend "tsjj!" siste.

"Waar bleef je nou?" zei zijn oma. "Kom, wij pakken de spullen en lopen naar de aanmeerplaats. Straks is het vol daar met alle mensen". Hij keek om zich heen. Er waren meer mensen, maar druk was het niet. Hij trok braaf aan een koffer richting het water, daar waar de boot zou aanleggen. Het was de vraag had hij begrepen van de havenmeester of de boot zou vertrekken en zo ja, hoe laat precies. Door de aardbeving was de chaos groot. Ook de haven van de stad in het noorden zou zijn beschadigd. Kon de boot daar wel aanmeren? Er waren geruchten dat er meer aardbevingen zouden volgen, zo ging het altijd, zwakkere, maar ook stevigere. Zelfs een vloedgolf was niet uitgesloten. Wij zullen zien, zei de havenmeester, wij zullen zien. Hij vertelde het aan zijn oma, die niet luisterde.

Ze stonden nu aan de rand van de kade. De golven klotsten tegen de betonnen blokken. Zo nu en dan spetterde het water op hun schoenen. De boot kwam eraan, ging heel langzaam, had geen haast. Het viel hem op dat er haast geen mensen op het dek stonden. Later zou blijken dat ze uitgeput op de stoelen en banken hadden gelegen, omdat ze na de aardbeving nauwelijks hadden geslapen, pas toen de boot de getroffen stad achter had gelaten, durfden ze hun vermoeide ogen te sluiten. Ze hadden twee dagen niet kunnen slapen. Er was weinig vrachtverkeer. Door de chaos, had de havenmeester gezegd. De aanvoer van de voorraden was vertraagd, daarom was de boot maar vertrokken. Misschien maar goed dat alles beschikbaar bleef voor de mensen in de stad.

Hij was op zijn koffer gaan zitten. Hij dacht aan zijn hond. Hij werd verdrietig van de gedachte dat Boef braaf op de stoep op hem aan het wachten was met zijn snuit op zijn voorpoten, heel rustig, met zijn trouwe bruine ogen kijkend, zoekend. De andere dagen waren ze op dit moment allang op pad geweest, waren ze de heuvels opgeklommen, langs het kerkhof, het bos en de stenen muurtjes. Die arme Boef, hoe teleurgesteld zou hij nu zijn, helemaal alleen in het steegje voor de deur van het huis. Hoe lang zou hij daar wachten, wanneer zou hij het opgeven? Hij keek naar de golven, de beweging, hij voelde de onrust in zijn ziel. Misschien vertrek de boot niet, dacht hij, wij zullen zien, herhaalde hij de woorden van de havenmeester.

Hij dacht aan het boek dat hij vorig jaar had gekregen. Het lag thuis op zijn nachtkastje, met de prachtige blauwe kaft met houden letters: ODYSSEE en een trireem eronder met zeilen. De opdracht die erin stond kon hij spellen. In mooie gelijkmatige en sierlijke letters stond: 'Voor mijn geachte grote vriend. Ik wens hem vele, lange reizen toe. En dat hij telkens wijzer en sterker terugkeert. Uw schoolmeester'. De schoolmeester was overleden en had hem dit boek nagelaten. Hij had het verlangen van de jongen om te reizen gevoeld. Maar reizen is afscheid nemen en dat doet pijn. Hij wilde niet weg.

150 Was de boot maar vertrokken

Wanneer de boot zou vertrekken bleef onduidelijk. Hij was gaan zitten op een stoel met zijn voeten op de bank. Zijn oma had hem met een tik gewaarschuwd, "doe dat niet!" maar zonder te denken deed hij het weer. Hij las in zijn boek. Het was van Jules Verne, Michael Strogoff. Michael is gevangengenomen, wordt als spion berecht, de beul houdt een gloeiend zwaard voor zijn ogen en maakt hem blind. Ach, wat erg, spannend! Hij had het tot hier gered. Maar om zijn moeder te redden, had hij zich bekendgemaakt. Dat doe je als held, hé? En nu? Ogareff laat hem vervolgens vrij. Hij begon aan het volgende hoofdstuk. Hij had het boek al vier keer gelezen. Het was zijn manier om te reizen, te vluchten, in verhalen en fantasie.

Toen de boot aanmeerde en de reizigers aan wal kwamen, wilde zijn oma zo snel mogelijk naar binnen. Er was weinig tegenin te brengen. Zijn vader hielp met de koffers en ook zijn vrouw liep mee met een boodschappentasje met twee flesjes sap en een zakje koekjes. "Alle tijd..." mompelde zijn vader, maar niemand luisterde naar hem. Ze vonden een hoek in de salon en gingen zich

daar installeren. Ze hadden alle keuze, het was er nog helemaal leeg. Een schoonmaker was aan het vegen en zei dat het nog wel even zou duren. Misschien vertrokken ze zelfs helemaal niet. Ook hij kon niets inbrengen tegen de vastberaden blik van de oudere vrouw. Hij veegde rustig verder, haalde de vuilniszak met afval uit de grote bak en hing er een nieuwe in. Met een doek nam hij de tafels af en zette de stoelen recht. Hij droeg zwarte slippers en een versleten blauwe broek. Zijn getinte huid had diepe groeven van de zee en het werk, maar oud was hij niet. Hij rook naar zweet en knoflook.

De jongen liep naar het dek en staaarde naar de zee. En daarna naar het land. Naar de meeuwen, de wapperende vlag, de drukte op de kade, het werd steeds rustiger en warmer. Hij liep terug naar hun plekje. Ze zaten daar met zijn drieën, niemand zei wat, er was niets meer aan toe te voegen. Toen begon zijn vader toch. Hij moest naar zijn werk, had al een halve dag vrij genomen, het mocht eigenlijk niet, maar hij had het toch gedaan, nu moest hij echt terug. Een vracht moest vandaag naar de andere kant van het eiland en een stukje van de terminal werd vanmiddag afgebouwd. Ze konden hem niet missen. "Is het oké?" vroeg hij zonder zijn moeder in de ogen aan te kijken. Hij stond op zonder op het antwoord te wachten. Zij stond ook op. Het speet haar ook enorm, zij moest ook naar huis. Zij had de baby bij de buurvrouw achtergelaten, zij zou op haar wachten, maar die moest ook gaan werken. Het was al laat. Zij moest gaan. "Het spijt mij heel erg dat wij zo afscheid moeten nemen, het voelt zo ongemakkelijk ..." zei zij. Ze omhelsden elkaar, goede reis, laat weten hoe het daar is nu, of er schade is aan het huis, of wij kunnen helpen, tot gauw. Tegen hem zei zij met tranen in haar ogen "Ik ga je missen, liefje", en stopte stiekem, zodat niemand het zou zien, een briefje in zijn hand.

Ze bleven na het afscheid met zijn tweetjes achter, de boot vertrok niet. Die lag daar maar. De jongen vroeg aan zijn oma of de boot wel ging vertrekken. Zij reageerde geïrriteerd, "ja, natuurlijk, wat denk jij nou?" Zij riep "wacht jij hier!" en liep stampvoetend naar de kapitein om verhaal te halen. Wat was de bedoeling eigenlijk? Wanneer zouden ze vertrekken? Er was al vertraging. Zij wees op de klok. "Tante", zei de kapitein, "wij vertrekken als wij vertrekken. Meer kan ik niet zeggen!"

151 Vertraging

Hij durfde het niet weer te vragen of de boot zou vertrekken. Zijn oma werd al boos als hij haar aankeek. Hij keek maar strak voor zich uit. Hij las verder in zijn boek, Michael Strogoff. Hij was bij dat stukje, dat Michael de slechterik Ogareff uiteindelijk vermoordt en alles aan de grootvorst uitlegt. De Tataren vertrekken, Michael trouwt met zijn geliefde en ze leefden nog lang en gelukkig. Het was de vijfde keer dat hij dit stukje las en weer raakte het hem. Hij voelde een stekelige pijn in zijn keel. Dat Michael gelukkig niet blind blijkt, het was een opluchting. Toen de beul het gloeiende zwaard voor zijn ogen hield had Michael gehuild. Die tranen hadden hem beschermd. Ach, die tranen. Hij huilde niet, hij vond het verschrikkelijk om te huilen. Dat anderen hem zo bloot en zielig zagen, het deed hem nog meer pijn.

Zijn noná kon zo emotioneel zijn. Dan vertelde zij iets, gewoon iets, niets bijzonders eigenlijk en haar ogen liepen al vol. Dat hij zijn best had gedaan op school en dat zij trots op hem was, zo iets. Tranen! Hij had het een keer gevraagd. Waarom zij zoveel tranen had, waarom zij zo verdrietig was. Toen kwamen er nog meer tranen en voelde hij zich opgelaten. Hij had er spijt van dat hij het had gevraagd. Zij vertelde dat mensen soms een wond op hun ziel hebben en dat de pijn nooit weggaat. Dat tranen bij pijn horen, de pijn verzachten. Hij merkte er anders niets van, bij haar hielp het dus niet. Zij keek hem aan met zoveel verdriet dat alle tranen van de wereld niet genoeg waren om dat te verzachten. Hij kon zich een leven zonder haar niet herinneren. Hij had begrepen dat zij een vriendin was van zijn moeder. Dat zij getuige was bij het huwelijk van zijn ouders. Zij had hem als pasgeboren baby al in haar armen gehouden, vertelde zij. Zij zou er altijd zijn, wist hij.

De schoonmaker liep langs. Hij herhaalde dat de boot zeker niet voor de avond zou vertrekken. Hij had andere kleren aan nu, versleten, maar schoon, en zijn zwarte slippers. Zijn haar en nek waren nat, hij had zich na zijn dienst kennelijk gewassen. Hij rook naar zeep en knoflook. Ik ga van boord, begon hij zachtjes te zeggen. Even wat eten. De oma keek hem afkeurend aan. "Nou, en?" snauwde zij. "De boot vertrekt niet, tante", zei hij. "Ik ga wat eten in de haven. Misschien willen jullie mee? Misschien heeft de jongen honger, dacht ik. Of kan ik iets voor jullie meenemen?" Hij keek op van zijn boek. Zag dat zijn oma geïrriteerd keek, haar donkere ogen, de frons op haar voorhoofd. Hij kende deze blik. Het viel hem op dat zij krom zat, haar schouders hingen naar voren, haar nek wat naar achteren. Hij zag haar halsspieren, gespannen en haar mondhoeken wat trillen. Boven haar wenkbrauw zag hij een zenuwtrekje. Zij voelde zich niet op haar gemak. Haar

boosheid en onredelijkheid maakten haar breekbaar. Hij wilde haar beschermen, maar wist niet hoe. Hij zei dat hij geen honger had en ging verder lezen in zijn boek.

Hij haalde zijn schouders op en liep weg. De jongen keek hem na, hoe hij stap voor stap kleiner werd, door de deur liep en hoe de ruimte weer leeg was. Twee passagiers wachtend op de reis. Jij dacht na over hun huis, dat het misschien wel beschadigd was van de aardbeving, dat zijn spullen op de grond lagen en zijn kast was omgevallen. Dat de spullen op het balkon alle kanten op waren geschud. Zijn fiets lag, wie weet, in de gang op zijn kant. Zouden er scheuren zitten in de muren en het plafond? Konden ze er nog wonen. Nu ze hier afscheid hadden genomen moesten ze wel terug naar huis. De boot moest vertrekken.

152 Wachtend op de reis

Warm, zij had het warm. Zij druppelde wat eau de cologne op een zakdoekje en drukte het tegen haar hals en nek. Zij voelde aan haar haar, of haar knotje nog steeds goed zat en er niet te veel plukjes voor haar gezicht hingen, corrigeerde het met twee speldjes. Zij haalde diep adem, keek om zich heen, ze waren alleen. De boot, wanneer zou de boot vertrekken? De kapitein gaf geen antwoord. Pissig was zij, als de kapitein het niet weet, wie dan wel? Nou? Ze zaten hier al de hele middag. Zij voelde zich steeds ongelukkiger. Zij was al moe en de reis moest nog beginnen. Zij keek naar haar kleinzoon. Stoïcijns las hij in zijn boek.

Het idee! Dat zij hem hier achter zou kunnen laten! Wat dachten ze wel niet. Dat zou niet gebeuren. Zij was verantwoordelijk voor hem. Hij hoorde bij haar. Ze gingen terug naar hun huis. Het was zijn huis ook. Zij was ongerust. Wat zouden ze aantreffen als ze daar aan zouden komen. Er was zo weinig informatie. Het was een grote aardbeving. Er was schade, er was zelfs een flatgebouw neergestort en er waren doden. Maar dat was allemaal in het centrum. Ze woonden juist aan de rand, het was minder dicht bevolkt en de huizen waren nieuwer. Er waren geen berichten uit hun buurtje. Zij had geprobeerd te bellen met de burens en met haar vriendinnen, maar kreeg niemand te pakken. Het was hartje zomer en veel mensen waren niet in het stadje, maar op vakantie elders. Of ze sliepen buiten, dat had zij op de radio gehoord.

Zij wilde zo snel mogelijk terug. Daar kon zij tenminste iets doen. De schade opnemen, opruimen, het balkon vegen.... "Serieus?"

dacht zij bij zichzelf, "ga ik het balkon vegen? Hoe kom ik erop?" Het helpt wel als je iets te doen hebt. Wat zou zij hier op eiland moeten doen, nog een week of twee weken vakantie vieren? En maar malen en malen. Nee, dan liever met de eerste boot terug. Zou deze verdomde boot nu eindelijk eens vertrekken? Zij ging weer op zoek naar de kapitein. "Blijf jij maar hier", zei zij tegen de jongen. Die keek even op, hield zijn vinger op de tekst waar hij was gebleven, haalde zijn schouders op en ging verder met lezen. Ze spraken, leek wel, steeds minder met elkaar.

Zij kwam furieus aanlopen. "Wat een brutaliteit!" riep zij. De jongen keek op en vroeg wat er was. "Nou, ja, zeg!" bleef zij roepen en briesen. Zij was naar de kapitein gelopen, maar die was er niet. Ook de stuurman en de mecaniciens waren er niet. Niemand was er, alleen die schoonmaker. Hij was intussen terug, had wat gegeten in het haventje, zei hij, had een tijdje rondgewandeld, maar het was te warm. Hij zou een tukje doen. Was al aan het slapen, toen zij binnen kwam stampen en luid riep: "Is daar iemand?" Hij had gevraagd of ze geen familie hadden? Of vrienden? Dan konden ze daar naartoe voorlopig. "Tante, wij vertrekken nog niet.... " Zij had hem giftig aangekeken, "en óf wij vertrekken", had zij gezegd, draaide zich om en ging.

Zij nam een slokje water en zat na te hijgen van haar boosheid. Zij kon niet meer terug, van de boot af. En wat dan? Met alle spullen en koffers daar gaan zitten in de hitte? En haar zoon bellen of hij ze wil komen ophalen? En trouwens hij moest werken, had hij verteld. En zijn vrouw was naar de baby. Iedereen was waar hij moest zijn. Alleen zij niet en de jongen. Maar ze hadden al afscheid genomen, nee, ze gingen niet meer terug. "Zeg, hoe laat is het eigenlijk?" vroeg ze. Hij keek op zijn horloge, "vier uur, oma". Zij keek hem aan, "heb je honger?"

153 Niet meer terug

Hij kende het woord surrealistisch nog niet, maar dat was de hele scene wel. Een stille, lege boot lag voor anker, geen idee wanneer de reis zou starten, of de reis zou starten, de bemanning zat lekker met een drankje in het zonnetje in een tentje in de haven, de schoonmaker lag te snurken in de kombuis. Het was een uur of vier, het heetste uur van de dag, hartje zomer. Er kwam alleen maar warmte door de open deuren naar binnen, het was bijna windstil. Buiten tikte een touw tegen een vlaggenmast, tik, tik. Een verroest scharnier van een deurtje piepte door de deining van het

water. Zijn oma en hij zaten binnen op een bankje, de spullen gestapeld om zich heen.

“Heb je honger?” vroeg zij weer en tikte hem op zijn knie. Zonder op antwoord te wachten maakte zij een tas open en haalde daar van alles uit, brood, olijven, worst en gedroogde vijgen. Zij legde ook twee grote, rijpe perziken op een servetje. Zij schonk water uit een thermoskan. Het was nog lekker koel. Ze aten stilletjes met zijn tweeën. Hij keek om zich heen. Door de stilte en de hitte leek alles zich in slow motion te voltrekken. Door de ramen en de deuren was de blauwe lucht te zien. Hij keek door zijn oogharen naar de witte reling, de blauwe lucht, strakke lijnen eerst, golven daarna, schaduwen en wazige vlakken. Hij ging op de bank liggen en keek weer in het licht. Het licht in zijn ogen werd wit en geel en oranje. Het leek alsof er een net van draadjes voor zijn zicht trok, hij probeerde het goed te zien, maar daar gleden ze weer verder in het licht. Hij dommelde in.

Hij werd wakker. Keek op zijn horloge, zag dat het iets na vijven was. Zijn oma lag op de andere bank. Toen hij zijn ogen open deed, deed zij haar ogen ook open. Zij bleef liggen. “Oma”, zei hij. Hij aarzelde, maar ging toch door. “Weet je, oma? Ik wil ook dat de boot vertrekt en dat wij naar huis gaan. Maar ... Ja, ik bedoel, blijven wij hier de hele dag? Wachten?” Hij zag in haar ogen dat zij moe was. De irritatie en boosheid waren er nog steeds, maar hij zag vooral de machteloosheid van de oude vrouw. Zij was de grip op de situatie kwijt. Hij voelde dat. Zo was zij normaal niet. Zij was doortastend en kordaat, niets kon haar klein krijgen. Zij was heer en meester in haar huis en haar leven. Moeilijkheden trotseerde zij met opgeheven hoofd, laconiek en afstandelijk. Ze hadden steeds vaker ruzie de laatste tijd, hij verzette zich tegen haar gezag, hij probeerde zijn grenzen te verleggen. Kleine stapjes maar, maar zij streed verbeten om alles bij het oude te laten. Dat het haar niet ging lukken frustreerde haar. Dat voelde hij ook.

Waarom hij het zei wist hij niet. “Oma, wil jij ook een keer naar mij luisteren?” Dat dit niets te maken had met de situatie, maar met de fase in zijn leven, zou hij zich later nog goed herinneren. De vrouw waar hij later mee zou trouwen had zijn oma nooit gekend. Zij vroeg eens wat voor een vrouw zijn oma was. “Een moeilijke vrouw”, zei hij. Maar voegde er meteen aan toe “ik heb alles aan haar te danken, zij heeft mij grootgebracht, had alles voor mij over. Zij heeft mij altijd met liefde omarmd. Ik heb op een gegeven moment meer afstand genomen. Stapje voor stapje. Ging toen weg naar het buitenland om te studeren. Dat vond zij heel, heel erg. En ik ook. Het was een strijd om mij uit haar liefde te ontworstelen”. Hij kon zich het moment nog precies voor de geest halen. Wat hij zei, wachtend op een boot die niet wilde vertrekken. “Luister naar mij!” Hij kon niet anders, hij had toen niet meer liefde, maar meer ruimte nodig.

154 Een strijd

Ze keken elkaar roerloos aan. Tik, tik, het touw tegen de vlaggenmast. Piep, het verroest scharniertje van een deur. Geen van beiden keek weg, dit was een stille machtsstrijd, het ging ergens over. "Ik luister naar je", zei zij. "Wat wil jij dan?" En voegde er gemeen aan toe: "als je het voor het zeggen had?" Hij keek weer op zijn horloge. Het was even na vijven. "Wij spreken af dat wij wachten. Tot zes uur. En dan gaan wij van boord. Wij nemen een taxi en gaan naar mijn vader". Ze keken elkaar weer een hele tijd aan, diep in de ogen. Glimlachte zij nu of had hij het zich verbeeldt. "Oké, dan doen wij het zo". Hij voelde de spanning in zijn schouders, ontspande nu. "Goed", zei hij en knikte tevreden. Hij ging weer op de bank liggen met zijn arm onder zijn hoofd. Sloot zijn ogen en ademde diep uit. Zij deed hetzelfde. Het vooruitzicht van concrete stappen op een bepaald moment gaf hen beiden rust.

"Zeg, oma", begon hij, "ons huis, hé?" Hij benadrukte het woordje "ons" en wilde weten wanneer het was gebouwd, wanneer ze ernaartoe waren verhuisd, of de buurt er toen ook zo uitzag, of het cafeetje in de baai er toen ook al was en of de cafébaas toen ook al zo dik was. Zij vertelde over het huis. Zijn vader was net teruggekomen uit Duitsland waar hij had gewerkt. Zij had een huis van een oudtante verkocht en was begonnen met de bouw van het huis aan de baai. Het was rustiger, beter voor kleine kinderen. Zij knipoogde vriendelijk en tikte hem op zijn knie. "Kleine kinderen worden groot", zei zij dromerig. Zij bouwde eerst een groot en een klein appartement, later kwam de tweede verdieping er bij. De andere appartementen die verhuurde zij. Zij noemde de namen van de burens. Hij kende ze allemaal, al zijn hele leven lang, hij noemde ze oom en tante, een grote familie. Hun huis stond vroeger daar eenzaam uit te kijken over de baai. Later zijn meer huizen gebouwd, de stad rukte op. "Ons huis..", zij maakte zich zorgen over het huis. Wat zouden ze daar aantreffen straks.

"Het balkon", zei hij. Zij keek hem vragend aan. "Mijn favoriete plek, met het uitzicht over de baai, de zee! Ik ben dol op de zee! Wij wonen daar fijn", concludeerde hij. "Maar, lieveling", zei zij, "het is jouw huis, daarom voelt het zo vertrouwd en warm. Misschien komt een dag dat jij er met jouw vrouw komt wonen en met mijn kleinkinderen ... ik bedoel: achterkleinkinderen. Zou dat niet geweldig zijn? Dan pas ik op de kleintjes en ga jij met jouw vrouw gezellig wat drinken in het cafeetje in de baai. Ik denk dat de cafébaas inderdaad altijd zo dik was". Ze lachten samen. "Ik ga niet trouwen hoor, oma." Hij keek er zo ernstig bij dat zij nog

harder moest lachen. "Nee, serieus, ik doe het niet!" Is goed, wilde zij zeggen, maar hij voegde er stellig aan toe: "Ik zweer het!"

De schoonmaker snelde naar ze toe. Hij straalde helemaal. Goed nieuws, zei hij opgelucht, de kapitein had de opdracht gegeven om alles klaar te maken. Ze zouden rond zes uur vertrekken. Hij ging benedendeks helpen met de auto's en de passagiers. Terwijl hij verder ging gaf hij haar een knipoog: "Je had gelijk, tante, wij vertrekken!" De jongen liep naar buiten en klom op de reling. Op een wonderlijke manier was er plots drukte in de haven. Mensen liepen heen en weer, auto's gingen in een rij staan, waar iedereen vandaan kwam, waar had iedereen zich al die uren verstoppt? De vloer trilde zachtjes door de loeiende motoren en het leek alsof er eindelijk een briesje voor wat verkoeling zorgde. De vlag wapperde. Ze zouden bijna vertrekken.

155 Wachten

Met de rand van zijn shirt veegde hij zijn voorhoofd af, een natte plek bleef achter. Het was zingend heet deze middag. Meestal namen ze nu een pauze voor een siësta, maar het werk moest af. De werkzaamheden liepen achter op schema. Het was niet gelukt om klaar te zijn voor het toeristenseizoen dit jaar. De ruzie tussen de gemeente en de aannemer met veel grote woorden en dreigementen voor juridische stappen, had tot gevolg dat er dag en nacht door werd gewerkt. Het plan was om op 15 augustus, op Maria Hemelvaart, groot feest, in het bijzijn van tal van hoogwaardigheidsbekleders toch de opening van het vliegveld te doen. Het eerste vliegtuig uit de hoofdstad zou er landen en meteen daarna een buitenlandse vlucht. Er moest nog veel gebeuren voor het zover was. Intussen werden er dubbele diensten gedraaid en was het een bedrijvigheid van jewelste. Lekker, dacht hij, ik kan het extra geld prima gebruiken. Hij dronk wat water en klom weer in zijn vrachtwagen. Hij had de ochtend vrij genomen om zijn moeder en zoon naar de haven te brengen. Hij had werk in te halen.

Zij had de baby achtergelaten bij de buurvrouw, ik ben op tijd terug, had zij beloofd. Het wachten op de boot in de haven, de onduidelijkheid of deze zou vertrekken, het haastige afscheid, met een knoop in haar maag haastte zij zich naar huis. Zij was te laat. De hele weg voelde zij de druk, de schuld, dat zij misbruik had gemaakt van de bereidheid van de buurvrouw om te helpen, zij

kon er niets aan doen, maar zij was wel te laat. De buurvrouw moest naar haar werk. Stel dat zij problemen krijgt omdat zij te laat was, stel dat zij niet meer wil oppassen als het een keer nodig is, stel dat zij nu heel erg boos is. Zij was op van de zenuwen, toen zij door het steegje liep. Meestal zaten ze buiten op de stoep, nu was er niemand. Zij riep hijgend: "Buurvrouw, ik ben er!" Het zweet stond op haar voorhoofd. De buurvrouw deed de deur open en schrok van haar verwilderende blik. "Kom! Kom! Stil! De baby slaapt!"

Het spijt mij, echt, het spijt mij heel erg, ik vind het zo erg, echt, sorry, begon zij te zeggen. Rustig, rustig, wat is er aan de hand, wilde de buurvrouw weten, is er iets gebeurd, waarom ben je zo bleek, rode ogen, buitenadem? "Hier, een glas koel water, om bij te komen", keek haar bezorgd aan. Dat zij te laat was, zij vond het verschrikkelijk, heel erg, echt, sorry, duizend keer sorry... Rustig, zei de buurvrouw weer, geen zorgen. Kan gebeuren. Ik heb mijn vriendin gestuurd om mij op het werk te vervangen. Zij was er toevallig vanochtend. Zij heeft wat geld nodig, zij komt maar moeilijk rond in haar eentje met twee kinderen. Zo doen wij het soms, ruilen wij een dienst en verdient zij wat bij. Het kwam nu prima uit. Ik heb mij hier vermaakt met de kleine. Hij heeft goed gegeten en gedronken. Het is alleen erg warm vandaag, zo! Het was te heet om buiten te zitten, maar binnen is het ook niet te harden. Ik heb een wandeling gemaakt met de kinderwagen naar het pleintje en naar de bakker, maar ben snel teruggekomen. Echt niet te doen, dit. Zij blies hard uit en wapperde met een handwaai. "Zeg, is jouw schoonmoeder goed vertrokken?"

Zij wist het niet. Er was vertraging, het was niet duidelijk wanneer de boot zou vertrekken, of de boot zou vertrekken, wat een gedoe... Ze hadden op een rotmanier afscheid genomen. Zo onaf. Afscheid nemen doe je als de ander vertrekt, toch? Als je hem ziet, je hem in de verte ziet verdwijnen, hij is weg. Zij wist niet eens of ze waren vertrokken. Plots realiseerde zij zich dat zij thuis nog iets belangrijks moest regelen.

156 Het zweet stond op haar voorhoofd

Zij haalde de sleutel uit haar tas. Zij was brak van de lange reis en de spanning, haar hand trilde. Zij stak de sleutel in het sleutelgat. Het moment had iets plechtigs. Zij aarzelde. Zij zette haar handtas op de grond, depte met een zakdoekje het zweet van haar voorhoofd en nek. Haar kleinzoon stond naast haar. Hij keek ongeduldig. Zij werd er zenuwachtig van. "Mag ik even?" zei zij

geïrriteerd en greep de sleutel in haar vingers. De sleutel draaide soepel, de deur klemde vertrouwd, dat was altijd al zo vanaf de bouw van het huis. Zij duwde de deur open, stond op de drempel en keek naar binnen.

De reis was vermoeiend, had een hele dag geduurd. De boot voer langs verschillende eilanden en stopte in vijf havens. Daar heerste dezelfde onduidelijkheid, mensen wisten niet waar ze aan toe waren, elke keer vertelde de kapitein dat hij niet wist hoe laat ze zouden vertrekken. De vertraging werd steeds langer en langer, maar ze waren gelukkig onderweg, ze zouden een keer aankomen. Dat moment kwam dichterbij. De schoonmaker ontfermde zich over hen. In elke haven ging hij wat halen om te eten en te drinken, broodjes, fruit, koffie, koekjes. Ze maakten een praatje. Hij werkte zijn hele leven al voor deze rederij, "ik was zo jong als jij, toen ik begon", zei hij en knikte naar de jongen. Hij had niet altijd, wilde hij maar zeggen, deze diepe groeven in zijn huid. Hij had verre reizen gemaakt naar het Midden-Oosten, Noord-Afrika, Italië en Spanje, totdat hij last kreeg van zijn knieën, zijn rug, gewoon oud werd dus, fluisterde hij. Hij koos nu voor de kortere reizen, zolang het nog kon. Hij moest nog twaalf jaren werken tot zijn pensioen, "als God het wil en ik nog leven heb". Hij vond het werk zwaar, vooral in de zomermaanden. Die jongelui met hun rugzakken maken er een enorme zooi van, de soldaten die verlof hebben ook. Hij bleef vegen en opruimen. Hij had geen gezin. Had een tijd een vrouw, maar dat werd niets. "Ik was er nooit", zei hij schuld bewust, "dus nam zij een ander". Oma keek hem streng aan, ander onderwerp.

De schoonmaker haalde ook kranten en voor de jongen stripboeken. Op de voorpagina stonden foto's van de ingestorte flat in hun stadje. Het dodental was nog onbekend, twintig mensen hadden het niet gered. Er waren interviews met deskundigen, seismologen en geologen, professoren in disciplines, nog nooit van gehoord. Een historicus vertelde over de geschiedenis van aardbevingen in het gebied, het was om de zoveel jaar raak, dus maak je borst maar nat, was zijn boodschap. De minister had alle steun toegezegd. De burgemeester ging tot op de bodem uitzoeken wat er was gebeurd en waarom juist dat ene gebouw was ingestort, het hoorde in elk geval niet, de voorschriften waren duidelijk, als men zich eraan hield was er geen gevaar voor de veiligheid. De stad was bestand tegen nóg zwaardere aardbevingen. De aartsbisschop stak de getroffen en een hart onder de riem, geloof helpt, benadrukte hij, hij bedoelde dat het de straf Gods was. Het was de bedoeling dat alle huizen zouden worden geïnspecteerd. Het leger ging helpen met het inventariseren van de schade. Op de deur van beschadigde en onbewoonbare huizen plakten ze een rode sticker. Geel was voor de huizen die beschadigd waren, maar wel konden worden bewoond en groen voor de huizen waar weinig mee aan de hand was.

Hij zou zich later de groene sticker op hun deur herinneren. Zijn oma was boos dat ze de sticker op de deur hadden geplakt, scheef en lelijk, hij kon er niet af, elk jaar verbleekte deze van de zon, werd witter en witter, en bleef altijd herinneren aan de aardbeving van 1978.

157 Weinig mee aan de hand

Hoe moe zij ook was van de reis en ook al was het negen uur 's avonds, zij stroopte gelijk haar mouwen op en ging aan de slag. "Ga jij maar naar je kamer, kijk of daar alles in orde is", zei zij tegen haar kleinzoon. Zij liep door de gang en de kamer, keek naar een enkele scheur in de muur op een hoek of langs de deurpost, het viel gelukkig allemaal mee. Een paar kopjes waren uit de buffetkast gevallen, een porseleinen zwaantje was gebroken, een serie boeken was omgekieperd. In de keuken was het rekje met de kruiden omgevallen en lag de oregano, de kruidnagels en de paprikapoeder op een hoopje op het aanrecht. Een fles olijfolie balanceerde op de rand van het kastje, zij zette de fles recht. De iconen van het huisaltaar lagen op de vloer. Zij sloeg een kruis, raapte ze op, kuste de stukken en wiegde ze in haar armen, alsof ze een baby waren. Zij snikte zachtjes.

De icoon van de heilige Panteleimon, de beschermheilige van artsen en vroedvrouwen, had zij van haar schoonmoeder gekregen, toen zij trouwde. Zij was toen nog maar een kind, zeventien jaar jong. De familie van haar man was in 1922 gevlucht en vond een toekomst hier in dit stadje, waar zij was geboren. Het was oorlog, ze lieten hun huis zo achter. Haar schoonmoeder vertelde dat de pan met de soep nog op het vuur stond, toen haar man de deur opensloeg en riep dat ze onmiddellijk vertrokken. Neem mee wat je kan meenemen, wij zullen alles moeten dragen. Zij vulde een grote mand en twee jute zakken. Hij pakte een plunjezak en stopte er spullen in. Hij bond een driehoekig doek met daarin hun kostbaarheden, wat gouden munten, zijn doopskruis, de ring van zijn vader zaliger, een klapmes en deze icoon op zijn blote borst, onder zijn hemd en zijn vest. Ze waren met hun zoon op een boot gesprongen, een van de zakken viel in het water, maar wie maakt zich daar druk om, ze leefden nog.

Toen zij de icoon als huwelijkscadeau kreeg vielen haar de witte vlekken op het donkere hout op. Haar man kon zich de vlucht goed herinneren, hij was toen een jaar of twaalf. Hij had uitgelegd dat zijn vader de hele lange reis, die had wel zes dagen geduurd, Panteleimon op zijn borst had gedragen. Hij kon zich zijn vader

herinneren, een stoere, sterke man, met gitzwart haar, borstelige wenkbrauwen en een krulsnor. Hij kon het verlies van zijn vaderland, zijn huis, zijn leven niet verdragen en was van verdriet gestorven, een oude grijze man van net zesendertig jaar. Zij heeft hem nooit gekend. Elke keer als zij naar het graf van haar man ging, vierentwintig was hij toen hij overleed, vulde zij ook zijn olielampje bij. De vlekken van zijn zweet en zijn angst zaten in het hout ingeprent, de twee stukken die zij nu in haar armen wiegde. De icoon was de verbinding met haar man, haar schoonvader, vroeger. Dit was geen goed teken. Zij sloeg weer een kruis en prevelde een gebed.

“Ik ga slapen, oma”, riep hij uit zijn kamer. Er was verder niets aan de hand, hun huis had het natuurgeweld doorstaan. Zij was blij dat zij de aannemer goed op de huid had gezeten, toen het huis werd gebouwd. Zij had geen enkele concessie gedaan in de keuze van materialen en stevigheid. Het huis was voor de toekomst, zei zij. Zij sloot in die tijd een hoofdstuk af. De omzwervingen van haar zoon, zijn ongelukkige verlovings en huwelijk, zijn drankprobleem, hij was terug uit Duitsland, hij zou settelen. Dat was de bedoeling. Maar het belangrijkste was dat haar kleinzoon veilig en zorgeloos zou opgroeien. De aarde begon te schudden. Met haar kleinzoon vluchtte zij naar buiten. Onder haar blouse droeg zij de stukken van de icoon. Zij liet hem en de icoon niet los.

158 Naar buiten

Hij voelde ze niet meer, zijn benen, alsof iemand ze eraf had gehakt. Het ging zo snel dat hij toch niet viel. Hij bleef, verwonderd kijkend naar zijn blote voeten, staan. Hij zag ze, maar ze waren er niet. Hij verroerde zich niet, hij durfde het niet, hij kon het niet. Ergens in de diepte van de aarde rommelde er iets dat onheilspellend en donker was. Zo voelde zijn eerste aardbeving. Hij lag op bed toen het begon, te staren naar het plafond, te moe om in slaap te vallen, sprong op, kon geen stap verzetten. Hij voelde de sterke hand van zijn oma in zijn nek, zij riep “naar buiten” en trok hem mee. En daar stonden ze. Hijgend van de inspanning, alsof ze een marathon hadden gerend, die tien stappen van hun deur naar de straat.

Ze stonden samen buiten. Hij in zijn onderbroek en shirt, op blote voeten, met zijn armen over elkaar, niet omdat het koud was, maar omdat hij zich ontheemd voelde. In de verte jankte een hond, hij hoorde het gesuis van de zee, het was doodstil. Een paar

huizen verderop waren ook mensen naar buiten gevlucht. Hij keek naar zijn oma. Haar donkere ogen glinsterden in de nacht. De frons op haar voorhoofd was diep, de rimpels naast haar ogen en mondhoeken ook. Haar haar hing los over haar schouders, grijs en pluizig. Haar schouders hingen naar voren, zij had iets vast onder haar blouse, stevig, krampachtig haar armen over elkaar. Hij zag haar neusgaten trillen, als een wild dier snoof ze de geur van het gevaar op. Het hing in de lucht, waar? Ze stonden daar. Hij voelde hetzelfde als op de boot. Wat nu?

De afgelopen dagen en tijdens de reis naar huis had hij zich slechts afgevraagd hoe hij het huis aan zou treffen? Stond het nog, was er schade en zo ja, hoeveel. Het viel reuze mee, was gebleken. Ze waren rustig naar bed gegaan. Dat er nog een aardbeving zou volgen was niet bij hem opgekomen. Ging het nu weer gebeuren? Hij had het zich nooit eerder afgevraagd. Maar nu was dat de belangrijkste vraag. Hij wist hoe het voelde, angst. Niet wat je voelt als je hard fietst en je je een moment realiseert: wat als ik val? Het zal pijn doen, mijn knie, mijn rug. En ook niet wat je voelt als je te diep duikt in het water en je oren pijn doen en je geen adem meer hebt en je denkt: wat als ik niet op tijd boven ben? Dan krijg ik water binnen, mijn keel, mijn longen. Het was een ander soort angst, zonder concrete plek, maar overal om hem heen, in hem.

Weer jankte een hond in de verte. Het was stil. Ze keken naar de heldere hemel, de sterren en een klein schijfje maan. En naar de deur van hun huis. Die stond wagenwijd open. Wat konden ze doen: terug naar binnen of buiten blijven. Hij verlangde naar zijn bed en zijn rust. Zij keek naar de deur. Zij wist het niet. Zij voelde de icoon op haar borst, de stukken, hard, ruw, zwaar ook in haar vermoeide armen. Zij moest iets beslissen, maar haar gedachten waren bevroren in haar hoofd.

“Ik weet het!” zei hij triomfantelijk. “Wij gaan naar het cafeetje in de baai”. Zij keek hem afwezig aan. Wat zegt de jongen nu, zag hij haar kijken. “Er is niemand, zo te zien. Ik weet waar de baas de sleutel bewaard. Wij leggen een paar doeken over de hangmatten onder de pijnbomen en gaan daar slapen. Lekker buiten. In de ochtend zien wij weer verder”.

Alsof er in de ochtend geen aardbevingen zijn, dacht zij. Alsof het een boze droom was, die bij het ochtendgloren verdwijnt. Wacht maar. Als de aarde weer gaat schudden, komt de angst weer terug. Je niet meer veilig voelen in je eigen huis. Iets ergers bestaat niet.

Intermezzo

159 Verwonderd kijkend

Hij hield nog steeds haar hand vast. Het gesprek was plots ernstig. Hij durfde niets te zeggen, durfde haar niet los te laten, keek haar niet aan. Ze hadden het gehad over het boek, zijn boek en of het een titel had, over waar het boek over ging, over moederliefde. Hij keek naar haar hand, de zachtblauwe lijnen onder haar huid, haar lange, fijne vingers met de puntige nagels. Zij droeg drie ringen om haar ringvinger en een om haar middelvinger. De steen op die ring leek op een traan, wittig en mat. Hij legde zijn andere hand erop. Zijn hart bonkte. Hij ging haar niet loslaten, vannacht niet.

“Mijn boek ...” fluisterde hij. Hij schreef al heel lang verhaaltjes, gedichten en essays, zo lang hij zich kon herinneren. Op school al. Hij had een keer een van zijn teksten voorgelezen in de klas. Het ging over beroepskeuze en hoe belangrijk het was voor jongeren om het juiste vak te kiezen. Hij had er iets in gezet over je hart volgen en je dromen verwezenlijken. Terwijl hij het voorlas raakte hij geëmotioneerd, zijn stem kraakte. Hij schrok er zelf van. Hij keek op van zijn blaadje en zag dat de helft van de klas en de leraar hun tranen niet konden bedwingen. Hij concentreerde zich op wat hij had geschreven, ging verder. Toen hij klaar was ging hij op zijn plek zitten, vouwde zijn handen voor zich op het tafeltje, het bleef een hele tijd stil. Dat gebeurde er met zijn teksten, mensen werden er stil van.

Al gauw vond hij zijn schrijfsels te simpel, puberaal gezwijmel, vol platitudes, niveau poëziealbum. Hij ergerde zich eraan, besloot tientallen keren nooit, echt nooit meer te schrijven, verscheurde alles en gooide het weg. En begon toch weer. Dat heerlijke gevoel, een wit nieuw blaadje, helemaal glad en veelbelovend, een nieuw schrift of boekje, het gevoel dat alles kon, dat hij nog alle kanten op kon. Hij schreef en schaafde en veranderde de woorden, de volgorde. Op een dag schreef hij het perfecte gedicht. Het klopte precies. De klanken, het ritme, de symboliek en de opbouw, zestien regels, hij had er weken aan gewerkt. Telkens was het gedicht net niet af, net niet helemaal goed. Maar toen toch. Hij zette een punt. Hij keek er trots met een tevreden grijns naar. Hij klopte zich nog net niet op de borst, maar zo voelde hij zich wel. Hij liet het de volgende dag aan zijn leraar zien. Het bleef lange tijd stil. Hij keek naar het papier. “Niet goed?” vroeg hij. “Nee,

nee, dat is het niet ..." zei de leraar en zweeg. "Het is mooi geschreven, goed gestructureerd, mooie overgangen." Hij gaf het papier terug en keek hem diep in de ogen. "Je schrijft met je verstand en niet met je hart. Waarom?" Hij wist niet wat hij moest zeggen. Jaren kreeg hij geen woord meer op papier.

Zij kneep in zijn hand. "Wat een ernst!" lachte zij, "mag ik mijn hand terug, please?" Hij keek haar dankbaar aan, zij had de avond gered. "Zo'n mooie hand, ik wil hem hebben. Ik neem hem mee, leg hem onder mijn kussen!" Hij pakte zijn glas en dronk de wijn, schonk wat bij. "Jij nog wat?" Zij knikte van nee, maar hij vulde haar glas, een beetje maar, "anders zit ik hier in mijn eentje te drinken, dat kan toch niet?" zei hij met gefronste wenkbrauwen. Zij keek naar de zee, naar de kiezels op het strand, de witte vissersbootjes met blauwe strepen. Zij voelde de onrust in zijn ziel. Ik ken jou al zo lang, wilde zij zeggen, nog voordat wij elkaar leerden kennen, zat je in mijn hart. Ik wil je helpen, ik weet niet hoe. Ik zie in je ogen verdriet van lang geleden, het zit je in de weg, je moet er iets mee. "Laat los!" zei zij zachtjes. "Ik heb je allang losgelaten" zei hij en wapperde met zijn handen.

Hij leunde voorover en zei op samenzweerderige toon: "Nu weet je waar ik woon!" Zij moest er erg om lachen. "Ja-a", voegde hij eraan toe, "ontsnappen is niet mogelijk. Wil ik ook niet ..." Ze hadden het vaak gehad over het huis aan de baai. Hij had er als kind gewoond, later woonde zijn oma er in haar eentje en toen zij was overleden was het van hem. Lange tijd wist hij niet wat er mee te doen en dus verhuurde hij het maar. Hoe ouder hij werd, hoe meer hij verlangde naar dit plekje, naar vroeger, naar zijn jeugd. Maar verplichtingen, zijn werk, verre reizen met zijn vrouw, het kwam er niet van om het stadje te bezoeken. Hij kwam er steeds minder. Toen zijn vader overleed had hij drie weken de tijd genomen om, wat hij noemde, "zaken te regelen". Het was meer zijn walk down memory lane. In die weken had hij alle plekken bezocht uit zijn verleden, wees nu, zijn oma en zijn vader waren er niet meer. Hij had hier aan de baai gezeten, had genoten van het uitzicht en van alle dierbare herinneringen aan deze plek van zijn jeugd, hier was hij thuis realiseerde hij zich en besloot het huis te verbouwen en er regelmatig te komen. Zijn vrouw keek ervan op. Zij had geen idee dat deze plek betekenis voor hem had. Zij had gezegd "als jij het wil" en was verder gegaan met andere dingen. Zij had het huis nooit af gezien, het was er niet van gekomen.

"Je weet nu waar het huis is. Je bent altijd welkom. Neem je man een keer mee en kom gezellig een weekje in het voorjaar bijvoorbeeld. Of met jouw vriendinnen. Heerlijk is het hier. Mijn noná heeft de sleutel. Je kunt hier altijd terecht". Hij rammelde aan de sleutelbos en knikte als teken dat het goed was. "Ik ben blij dat ik je iets mocht laten zien van mijn stadje", zei hij en hij bedoelde "van mijzelf". Zij glimlachte en hield haar hoofd een

beetje schuin. "Jammer. Tijd vliegt. Ik had langer willen blijven". Wij hebben deze nacht nog, dacht hij. Zij dacht hetzelfde. "Hoe lang blijf jij eigenlijk nog?" Er stond wel een datum op zijn vliegticket, maar hij wist het niet. Hij keek zo mysterieus, dat zij een steek in haar hart voelde. "Zeg, je komt toch wel terug? Ik kan je niet missen op het werk, hoor!" Hij genoot van haar onrust, hij had haar volledige aandacht. Haar mond stond half open van verbazing, hij zag haar zachte, volle lippen, haar gave tanden en haar roze, sensuele tong. Hij leunde naar voren, kwam overeind van zijn stoel en zei heel dicht bij haar mond zonder het echt te menen "ik weet het niet..." Ik heb hier een andere kant van jou leren kennen, zei zij vervolgens. "Een vrijere versie, een ondeugende ook. Sinds je aan dat boek bent begonnen is er iets aan jou veranderd. Ik kan het niet goed onder woorden brengen", aarzelde zij even. "Jouw zoektocht maakt jou ... kwetsbaarder en zachter". Hij moest slikken, zij zag zijn adamappel omhoog en weer omlaag gaan, zij had weer de controle. Hij luisterde, voelde zich ongemakkelijk, zij kon hem nu dat laatste zetje geven in de richting die zij zou kiezen.

160 Het was er niet van gekomen

Er was schade aan het huis, had zijn vader gezegd aan de telefoon. Een van de steunpilaren van het balkon was gebarsten, hij maakte zich zorgen. Kwamen er meer aardbevingen? Zou het balkon instorten? Hij had het zo goed en zo kwaad kon gestut met een paar balken. Die kwamen van de voormalige bouwmaterialenfabriek. De nieuwe eigenaren hadden er nooit meer een goede bestemming voor kunnen vinden. De voorraad lag op het achtererf, de spoorlijn was allang aangelegd. Maar met de aardbevingen konden ze de balken hier en daar goed gebruiken in het stadje. Ze kosten niets, hadden ze gezegd, alleen de benzine voor de vrachtwagen en een kratje bier voor de chauffeur. "Ik kom zo snel mogelijk", had hij aan de telefoon geroepen. Nergens voor nodig, had zijn vader gezegd, jouw broers zijn er om mij te helpen.

Hij voelde zich schuldig. Hij was nu al twee jaar terug uit Duitsland en had zich met zijn vrouw en twee kinderen in de hoofdstad gevestigd. De laatste keer dat hij ze had gezien was bij de begrafenis van moeders. Nu woonden ze dus al een tijdje in het huis van zijn schoonvader. Hij had het voor ze verbouwd, moderner gemaakt, van alle gemakken voorzien, nieuwe keuken en badkamer, de grote slaapkamer was voor het echtpaar, de kinderen hadden ieder een eigen kamer. De oude man woonde in een klein flatje in dezelfde straat, een keer per week aten zij

samen, maar hij wilde ze verder niet tot last zijn, hij kon zich nog prima redden in zijn eentje. De jongen was al acht en het meisje zes. Ze waren gewend aan hun nieuwe leven, gingen naar de nieuwe school die aan het eind van de straat was gebouwd, ze speelden in het parkje met hun vriendjes en vriendinnetjes, het was een leuk buurtje geworden, ze waren er gelukkig. Hij was het die had aangedrongen op terugkeer, omdat hij heimwee had. Hij had gelukkig werk gevonden, dat was het belangrijkste. Hij werkte als vertegenwoordiger van huishoudelijke artikelen, zijn werkgebied was het zuidelijk deel van het land en, ondanks dat hij constant op reis was, kwam hij nooit in het noorden bij zijn vader en broers.

Hij hoorde het nieuws over de aardbeving en belde meteen zijn vader. Eerst waren de lijnen overbezet, maar toen kreeg hij hem toch te pakken. Het stelde hem niet gerust. "Ik kom!" herhaalde hij. Tegen zijn vrouw zei hij "ik ga!" Zij reageerde niet en vroeg daarna wat hij dacht daar te kunnen betekenen. Hij zou alleen in de weg lopen. Laat ze eerst rustig de schade opnemen. En dan zien wij weer verder. Als wij kunnen helpen, doen wij dat. "Nee", schudde hij met zijn hoofd, "ik ga. Ik moet gaan. Waarom ben ik al die tijd niet gegaan?" Hoe lang doe je erover met de auto eigenlijk? Hij zat uren achter het stuur, deze afstand was net zo goed te doen. "Je broers zijn er toch?" probeerde zij het nog een keer. Hij had intussen wat kleren in een tas gegooid, veel had hij niet nodig, het was hartje zomer en ontzettend warm. De kinderen sliepen nog, hij kuste ze, kuste zijn vrouw, stond met zijn hand op de deurkruk, aarzelde even en zei: "Wat moet ik zeggen als ik hem tegen kom?"

Hoe vaak hij dit gesprek tevergeefs was begonnen! Hoe vaak hij had aangeboden om hem te halen! Wil je hem niet ontmoeten, had hij zo vaak gevraagd? Hij wilde het begrijpen, hij kon het niet begrijpen. Zij was de beste moeder voor zijn kinderen, een betere konden zijn kinderen zich niet wensen. Maar over haar eerste kind, de zoon die zij bij haar schoonmoeder had achtergelaten en was vertrokken, sprak zij nooit. Het was haar eigen vlees en bloed, maar zij leek dit kind uit haar geheugen te hebben gewist. Zij gaf weer geen antwoord op zijn vraag. Liep zwijgend naar de keuken om het ontbijt voor de kinderen klaar te maken.

161 Voor de kinderen

De melkfles was half leeg. Zij keek in de koelkast. Er was nog wat kaas en een potje jam, eieren, mosterd in een tube. Ik moet naar

de winkel. De kinderen slapen nog. Doe het nu maar. Op een briefje schreef zij "Lief, ik ga even boodschappen doen" en plakte het op de koelkastdeur. Haar handschrift was vlekkelig en onzeker. Zij pakte haar portemonnee, stak die in de zak van haar rok, liep stilletjes naar de deur en trok die voorzichtig achter zich dicht. Zij kwam een buurvrouw tegen, maakte een praatje, het ging over de aardbeving, het was wat, hé? Ja, zeg dat wel. Jullie komen daar toch vandaan, vroeg de buurvrouw. Zij knikte dat het zo was, dat haar man naar zijn familie ging, om te helpen, maar vooral om er te zijn. Sterkte, zei de buurvrouw nog, hopelijk valt het mee. Zij klopte haar op de schouder en liep verder.

De eigenaar van de kiosk bij het stoplicht verderop was in alle vroegte zijn stoepje aan het vegen. Hij groette haar vriendelijk, pakte door het deurtje haar sigarettenmerk en gaf haar het pakje. Zij betaalde en liep door naar de bakker en de slager. Zij had haar vast rondje, iedereen kende deze jonge vrouw, die gezellig een praatje maakte, nooit veel zei, maar wel geïnteresseerd vroeg hoe het met je ging. Ze waren een jaar of twee geleden in dit buurtje komen wonen met haar man en kinderen. Lieve kinderen, heel beleefd, ze leken allebei op haar. Ze hadden haar lichte huidskleur, haar donkere haren en haar wat dromerige blik. Vooral de jongen was een exacte kopie. Al wist je niet dat het moeder en zoon waren, dan had je ze toch bij elkaar gezet, zo erg leken ze op elkaar.

Het was niet druk vanochtend. Het was midden in de vakantie en veel mensen waren de stad ontvlucht op zoek naar verkoeling aan zee. De bakker veegde met zijn mouw het zweet van zijn voorhoofd. "Een warme dag, misschien wel het begin van een hittegolf", was zijn oordeel. Hij wikkelde het brood in een papier, gaf het aan haar met een zakje krentenbollen, "voor de kinderen". Zij bedankte, "een warme dag zeker", herhaalde zij. Eigenlijk, bedacht zij zich, zou ik met de kinderen naar het strand moeten gaan. Toen zij thuiskwam sliepen ze nog. Zij liep naar de kamers, schoof de gordijnen opzij en riep vrolijk: "Welke slaapkop wil mee naar het strand?"

Zij zette de strandtas op het warme zand, haalde de rieten matjes eruit en legde ze neer. Dit was hun plekje voor vandaag. Vergeet je petje niet, kom hier, ik smeer je rug in, hier zijn je slippers, de zwembandjes, niet te diep, heb je dorst, ga lekker spelen, niet te ver weg, hier, dat ik je zie. Zoals alle moeders op dit strand commandeerde zij haar kroost. De kinderen wilden niets anders dan naar de zee, spetteren, spelen, springen, dat ze overal braaf ja op zeiden. "Ja, mama!" Zij ging zitten, staarde wat in de verte, de glinsterende golfjes, het gespetter, het gelach, het was een vrolijke dag, de zon warm, erg warm. Aan het strand dacht zij aan de tijd met haar vrienden van school. Dat ze na de lessen gingen zwemmen met z'n allen, een bont en druk gezelschap tieners, veel praatjes en pesterijen, hard lachen en gillen. De jongens tegen de

meisjes vaak. De moekes, daar keken ze op neer, hoe ze daar op het strand zaten overbeschermend te doen tegen hun kinderen. Niets mocht, niets kon, niet dit, niet dat. Relax, hey, laat de kindjes met rust. Het leek alsof het gisteren was. Nu zat zij hier met haar kinderen, een moeke, haar leven was voorbij.

162 Niet te diep

“Mama, mama!” Ze waren al een paar keer bij haar gekomen met iets belangrijks, een schelpje, een steentje, een wondje, een ruzie. En weer vertrokken, tevreden of gerustgesteld, ze konden in elk geval verder. Het geroezemoes vermengd met strandgeruis, het klonk verweg en dichtbij, je werd er loom en zwaar van, het was erg heet. Zij leunde achterover, gebruikte haar tas als ruggensteun en stak een sigaret op. Wat een slechte gewoonte, dacht zij. Dat deed zij elke keer als zij een sigaret opstak, maar de gedachte alleen was niet genoeg om ermee te stoppen. Zij ontspande er heerlijk van. Zoog haar longen vol en blies de rook uit. Let op je ademhaling, dacht zij. Zij had het van een verpleegster geleerd. Zij kon zich de woorden letterlijk herinneren. “Als het je teveel wordt, je bent verdrietig, boos, in de war, let op je ademhaling, rustig, concentreer je daarop, inademen, uitademen”. Het werkte.

In haar strandtas had zij een tijdschrift meegenomen. Zij bladerde erin, allemaal mooie, slanke vrouwen die gelukkig keken naar de man van hun dromen. Prachtige jurken hadden ze aan, en grote hoeden, kleurrijke kettingen en sandalen met hoge plateauhakken. Hun haar droegen ze los, keurig geföhnd en gestyled met highlights of coupe soleil. De mannen hadden lange bakkebaarden en haren, de knoopjes van hun bloemetjeshemden los, hun broeken met wijde pijpen strak in hun middel. Zij las het tijdschrift niet, zij bladerde, vluchtig, achteloos, het ging om de kleuren, de vrolijkheid, alsof zij in een sprookjesboek las dat alle prinses en prinsessen zich hadden klaargemaakt voor het bal. Mooi waren ze, jong en stralend, ze leefden nog lang en gelukkig.

Zij stak een sigaret op. Wat een slechte gewoonte, dacht zij weer. Zij keek naar het water of zij haar kinderen zag, ja, daar zaten ze te spelen met andere kinderen. Ze waren allebei makkelijk in het leggen van contacten. Ze speelden zoetjes met elke klasgenoot die langskwam. Ze zouden niet snel het initiatief nemen om zelf bij vriendjes te gaan spelen, ze kozen voor de vertrouwde omgeving van hun eigen huis, hun eigen kamer. Ze waren, vooral de jongen, erg serieus en zorgzaam. Zij noemde hem een oud mannetje in het lichaam van een kind. Hij leek op haar vader. Hij was stevig en

groot, hartelijk en goedlachs, een vriendelijke reus in het klein. Hij had grote handen, zoals haar vader die had. Zij liep als klein meisje lekker te wandelen, haar vader hield haar hand vast. Nu liep zij met haar zoon, zij hield zijn hand vast. Haar dochter was een dromerig kind met blonde krulletjes en groene ogen met lange wimpers. Zij verzon hele verhalen, ging er helemaal in op, maakte lange reizen in een fantasiewereld zonder grenzen. Met het kleinste speeltje, poppetje of blokje kon zij uren spelen, het werden enorme speelpaleizen, kleurrijke poppenhuizen of fantasiebouwsels. Zij vermaakte zich met haar dromen.

Het tijdschrift, zij pakte het weer op, draaide het om en begon weer te bladeren. Dezelfde mannequins flitsten langs met hun veelkleurige lange rokken, blauwe oogschaduw en oranje vesten zonder mouwen, stralend lachend, vol vertrouwen leunend op een boom, scooter of boot. En reclame voor huishoudelijke producten voor de moderne vrouw, dingen die je in huis moet hebben. Zij zou het fijn vinden om al die spullen te hebben, maar, ach, dat kon zij zich toch niet permitteren. Bladerde verder. Zij stak weer een sigaret op. Wat een ... Voordat zij de gedachte kon laten komen, werd zij afgeleid door geschreeuw verder op. Een kindje was het water ingelopen zonder zwembandjes. De moeder wist haar spruit er net op tijd uit te vissen. Hoestend en kokhalzend zat het op de handhoek te bibberen. De moeder was boos en bezorgd en opgelucht en schreeuwde het uit. Zij stond geschrokken op met bonkend hart, zocht met haar ogen. Haar kinderen speelden rustig in de branding. Rustig, inademen, uitademen.

163 Ze leefden nog lang en gelukkig

“Zullen wij maar gaan?” vroeg zij, toen de kinderen met paarse lippen bij haar kwamen. Ze hadden over hun hele lijf kippenvel en zaten te bibberen op hun handdoek. Ze kregen ieder een krentenbol en aten die op, lekker, even rust, de blik op de zee, daar gingen ze zo weer naar terug. Ze hoorden de vraag niet eens, sprongen op en holden naar het water. Het voelde fris aan hun voeten, ze moesten er weer van rillen, maar het wende snel. Dat hadden ze niet toen ze in Duitsland woonden. Het was er vaak mistig en regenachtig, ze speelden thuis, op het vloerkleed in de woonkamer, of het dag was of nacht, in de winter kon je het verschil nauwelijks merken. Hun moeder trok de gordijnen dicht en lag op de bank in een tijdschrift te bladeren. Ze dronken warme chocolademelk en droegen wollen sokken. Hoe was dat, vroegen ze zich nu af in deze ontzettende hitte, ze waren het haast vergeten.

Pas aan het begin van de avond raapten ze hun spullen bij elkaar en liepen naar de bus om huiswaarts te keren. Met rode wangen van vermoeidheid en van de zon zaten de kinderen naar buiten te staren. In een paar tellen vielen hun ogen dicht, de bus had ze in slaap gewiegd. De jongen zat naast zijn moeder en leunde op haar arm. Zij keek vertederd naar hem en verroerde zich niet om hem niet wakker te maken. Ze hadden zich geweldig vermaakt vandaag. Straks snel onder de douche, een beetje televisie kijken en op tijd naar bed, dacht zij. Haar man zal wel gebeld hebben en ze niet thuis hebben getroffen. Hij zal het toch wel begrepen hebben, zo'n mooie dag, dan blijf je niet binnen.

Waarom moest hij nou per se afreizen naar het stadje in het Noorden? Zij voelde een zeurderige pijn in haar buik van die reis. Hoe kon hij daar helpen? Zijn familie zou zich prima redden, zijn vader en zijn broers. Wie zat op hem te wachten daar? Vrienden en kennissen van vroeger met hun verhalen en herinneringen, zij wilde er liever niet aan denken. Waarom zou je terugkeren naar plekken waar je niet welkom was, waar je ongelukkig was? Toen zij vertrok, het was al heel lang geleden, had zij de deur achter zich dichtgetrokken en besloot nooit meer terug te gaan. Een nieuw hoofdstuk, had zij tegen haar nieuwe man gezegd, toen zij hem had gevonden in de stad die op de ansichtkaarten stond die hij haar stuurde. Zij was welkom in zijn armen, in zijn leven, in zijn toekomst. Wat achter ons ligt, blijft daar. Wij kijken nu vooruit. Zij zou zich aan die belofte houden, zij keerde nooit terug naar het stadje van haar jeugd, naar die herinneringen.

Haar man had het vaak over terugkeren, het liefst naar zijn vertrouwde omgeving, zijn familie, zijn burens van vroeger, vrienden van school, collega's van zijn werk, kennissen, in een stadje ken je mensen en mensen kennen jou. Je kiest er nooit helemaal voor, het is een mengeling van nostalgie, herkenning en beknelling, maar het is eigen, een plekje waar je ondanks alles toch thuis bent. Hij zou het liefs terug willen gaan naar zijn buurtje, naar de bekende straten, de gebouwen, het kerkje van Christus de Verlosser, hij ging er vroeger elke zondag en alle feestdagen naar toe, bruiloft, doop, begrafenis, alles daar. Een keer toen ze lagen te vrijen vroeg hij of zij het nog wist. Dat ze naar de rots waren geklommen, die ze "de zetel" noemden. Ik weet het nog, zei hij. "Jouw blouse was doorweekt, ik zag jouw rug en jouw borsten. Ik verlangde naar jou, zoals nu". Ik weet het nog, zei zij. "Jij trok jouw hemd uit liet het drogen op de struiken. Ik zag de lijntjes en krasjes op jouw rug". Zij streelde zijn rug met de litten en trok hem naar zich toe. Zij kustte hem hartstochtelijk, hij zei niets meer.

164 Terugkeren

De kinderen zaten met natte haren in hun ondergoed op de bank. Ze waren weer schoon, zand en zout dreven in de badkuip. Ze hadden ieder een schaalje met fruit voor zich, hielden het voor hun mond, aten voorzichtig om niet te knoeien en keken naar een serie op televisie. In hun witte slippjes en hemdjes zagen ze er nog bruiner uit, rode wangen, rode oogjes, ze hadden zich vandaag vermaakt, maar waren doodop. Toen hun vader belde, riep zij: "Wie wil papa nog even welterusten zeggen?" maar ze hoorden haar vraag niet. Ze keken geobsedeerd naar de buis, meer naar de bewegingen en de kleuren, wat er precies gebeurde konden ze nauwelijks volgen, zo moe waren ze. De jongen zei iets van "huh?" draaide zich niet om, staarde voor zich uit, zijn ogen vielen bijna dicht. Zonder nog wat te zeggen stond hij op en ging naar zijn bed. Zij zei: "welterusten, lieverd, ik kom je zo een kus geven". Even later volgde het meisje. Zij kon haar voeten bijna niet optillen, sleepte zich naar haar bed en ging op het laken liggen. Ze sliep meteen.

"Hoe is het nu daar?" vroeg zij. Vanaf de andere kant van de lijn probeerde haar man een indruk te geven. De schade viel mee in hun buurtje. Hij had zich op erger ingesteld. Zijn broers hadden geholpen, het huis was bewoonbaar. Veel mensen durfden hun huis niet in en sliepen op straat. Het leger zou tenten opzetten. Gelukkig was het zomer. Er waren nog steeds aardbevingen. Elke dag een paar. Kleintjes en grote. Na een paar dagen zal dat wel wennen. "Een paar dagen?" vroeg zij. Zij was benieuwd naar zijn plannen. Hoe lang hij nog zou blijven, wist hij niet. Zeker nog morgen en overmorgen, zei hij. "Om te helpen hier" benadrukte hij, maar wilde eigenlijk zeggen dat hij blij was met deze reis. Dat dit stadje meer thuis voelde dan de hoofdstad. Hij wilde naar het graf van zijn moeder en zijn broer, daar had hij nog geen tijd voor gehad. Hij was al wat vrienden tegengekomen en wilde ze spreken. Het liefst zocht hij hier werk. Hij wist dat zij niet naar het stadje wilde verhuizen. Maar als hij zijn werkgebied als vertegenwoordiger kon ruilen en deze provincies in het noorden zou krijgen, dat zou geweldig zijn. Dan zou hij de wensen van zijn vrouw en zijn eigen verlangens kunnen combineren. Daar had hij dus tijd voor nodig.

"Dus jij blijft nog een paar dagen? Oké, goed om te weten". Er klonk teleurstelling in haar stem, afkeuring en iets van irritatie. Moest zij nu alleen voor de kinderen zorgen, boodschappen doen, het huishouden, alles in haar eentje regelen? Dat zij dat altijd deed, terwijl hij op reis was voor zijn werk en lange dagen maakte, was zij plots vergeten. "Ik hoop dat wij genoeg geld hebben, als jij

zo lang wegblijft" beet zij hem toe. Hij stelde haar gerust. Een of twee extra dagen, langer zou hij niet blijven. "Je hebt de groeten van iedereen, van mijn vader en mijn broers. En raad eens wie ik nog tegenkwam vanmiddag?" Zij zweeg. Nee, zij ging niet terug naar het stadje, de mensen daar, het verleden. Nee, zij wilde het niet horen. "Jouw schoolvriendin!" Hij noemde haar naam. Zij wilde niet terugdenken aan hun schooltijd, de avonden dat ze samen in haar kamer zaten en kletsten over jongens en beroemde acteurs, aan de eindexamens, aan hun klasgenoot die verdronk. Hoe kon zij weten dat zij later met zijn broer een gezin zou starten. Zij wilde niet denken aan haar verloving, bruiloft en de geboorte van haar kind. Haar vriendin was getuige bij het huwelijk en had het kind gedoopt. Nee, zij wilde er niet aan worden herinnerd. "Je weet wel!" zei hij aan de telefoon. De verbinding werd verbroken.

165 Schade

De ochtend na de aardbeving liep zij een rondje door de buurt. Haar huis had wat schade, op het eerste oog viel het mee. Hoewel ... De scheur in het plafond liep van die ene hoek helemaal naar het midden van de woonkamer. Een fijn lijntje, maar het stukwerk leek op verschillende plekken broos. Haar man had een bezem gepakt en op het plafond gebonkt. Hele brokken kwamen eraf. Hier moest een deskundige naar kijken, mompelde hij en keek bezorgd, dit wordt in elk geval opnieuw stukken. Juist op dat moment trilde de aarde opnieuw, bleef hij roerloos staan en zag dat er een beetje gruis door de scheur naar beneden dwarrelde. Ze liepen naar buiten en keken omhoog. Zij vroeg zich af waarom ze dat deden. De aardbeving komt van het binnenste van de aarde, dacht zij. Maar alles valt van boven, vulde hij haar gedachte aan. Ze keken naar elkaar, twee onzekere kinderen die de weg naar huis kwijt waren. Hij hield haar hand vast.

Zij besloot daarna om haar rondje te lopen. Om bij de burens te kijken, bij vrienden verderop, een praatje te maken, hart onder de riem, haar eigen zorgen te delen. Zo was zij, hartelijk, open, warm, een graag geziene gast, een mooi mens. Zij begon bij de huizen van de burens. Veel mensen waren hartje zomer op vakantie, die zouden de komende dagen weer terugkeren, schatte zij in, om hier hun huizen te bekijken en de schade op te nemen. Ook al kun je niets doen, je wilt er toch bij zijn. Dat zou zij doen in elk geval. Aan de buitenkant was niets bijzonders te zien. Op de balkons waren wat bloempotten omgevallen en lag de grond op een hoopje ernaast, de wortels van de planten in de lucht. Een

droogrek lag schuin tegen een muur, een kast met schoonmaakartikelen stond open. Verder niets bijzonders.

Een paar straten verderop liep zij langs het huis van een vriendin, gelukkig ook daar weinig schade. De vriendin was aan het veegen. Ik durf niet binnen te slapen, zei zij. "Stel er komt weer een grote aardbeving. Ik blijf liever buiten". Zij had twee stretchers neergezet en met wat doeken had zij tussen de bomen tegenover haar huis een provisorische tent gemaakt. Ze zeggen, ging zij verder, dat dit nog maar het begin is, hé, dat de echte grote nog moet komen. Een zigeuner had naar de maan gekeken en had het gisterenavond gezegd, "denk aan mijn woorden!" riep hij met krakende stem en vertrok in het donker. Niemand kon slapen de rest van de nacht. Zou het dan toch? Niets van aantrekken, zei zij. "Niemand weet wat de toekomst brengt. Wij gaan het meemaken".

Zij liep naar de baai, waar haar peetkind woonde met zijn oma. Ze waren er niet, dat wist zij wel. Zij had de sleutel, liep voorzichtig als op kousenvoeten naar de voordeur. Het voelde vreemd om eerder dan de bewoners zelf hun huis binnen te treden en te zien wat de aardbeving had aangericht. Zij duwde de deur open en bleef op de drempel staan. Niemand zou haar toestemming geven, realiseerde zij zich, niemand zou zeggen: "Kom! Welkom, kom verder!" Zij liep op haar tenen door het huis, keek vluchtig of er grote schade was, iets waar zij wat aan kon doen in elk geval. Zij raakte niets aan, zij liet alles zo achter. Zij wist zeker dat oma alles eraan zou doen om zo spoedig mogelijk terug te komen. Zij trok de deur achter zich dicht. Keek nog een keer om. Alles in orde, dacht zij, voor nu.

Toen zij de straat uitliep zag zij een auto langzaam rijden, de chauffeur keek door het open raam naar de huizen. Zij kende hem ergens van. Wacht eens even. "Hey", riep zij en noemde zijn naam. "Jij hier?" Ja, knikte hij, "bij mijn vader en broers. Hoe gaat het met jou? Waar ga je naartoe? Kom, ik breng je even!" Zij stapte in de auto. Zij had veel vragen.

166 Veel vragen

Dat een afstand zo kort kan zijn als je zoveel vragen hebt, dacht zij, toen zij uit de auto stapte. "Tot vanavond!" riep hij, groette met een kort, strak gebaar, eerder het optillen van zijn hand, dan het zwaaien, en reed weg. Er was veel te doen. Niets concreets, hij kon niets doen aan het huis van zijn vader, maar had beloofd contact op te nemen voor het herstel van de steunpilaren van het

balkon. Het was al vanaf de eerste dag gestut met balken van de bouwmaterialenfabriek. Voor een kratje bier had een chauffeur ze langsgebracht en nog helpen plaatsen ook. Ze hadden precies de juiste lengte, hoe bestaat het. Hij reed door naar een klasgenoot van vroeger. Hij had de zaak van zijn vader, die aannemer was, overgenomen. Hij deed tegenwoordig veel projecten. Terwijl het stadje intussen was volgebouwd en er weinig meer bij kon, zat de markt voor vakantiehuizen behoorlijk in de lift. Hij verheugde zich op de ontmoeting, hij had hem jaren niet meer gezien.

"Hoe gaat het?" vroeg zij in de auto. "Ik hoorde dat jullie terug zijn en in de hoofdstad wonen". Hij knikte, vertelde over zijn gezin, zijn vrouw, de kinderen. "Ach! Zijn ze al zo groot?" Zij mompelde een boel wensen, dat ze gezond zijn, een goed leven hebben, geluk, voorspoed en dat alles op hun pad makkelijk en vrolijk is, dat ze een goede toekomst hebben. "Ze lijken op hun moeder!" zei hij trots. Hij keek naar haar zoals zij naast hem zat en zij naar hem. Ze lachten. Fijn. "Wat zou ik ze graag zien," voegde zij er oprecht aan toe, "en mijn vriendin ook". Wat was het lang geleden, realiseerde zij zich, twaalf jaar. "Wij waren beste vriendinnen, weet je. Wij deelden alles. En op een dag vertrok zij. Zonder iets te zeggen..." Haar stem klonk verdrietig en teleurgesteld. Hij haastte zich om zijn vrouw te verdedigen. "Zij was niet gelukkig ..."

Ze stopten bij een stoplicht. Ze keken beiden naar buiten. Rood, oranje, groen. "Ja, ik weet het ..." Hij wilde meer horen, wat er precies aan de hand was, hij had puzzelstukjes verzameld, de weinig informatie die zijn vrouw losliet, de herinnering aan zijn vriend die met haar getrouwd was, wat hij van zijn schoonvader had gehoord, maar kende het hele verhaal niet. Wat was er gebeurd? Zij wilde onder geen beding terug naar het stadje. Elke verwijzing naar het verleden werd afgekapt. Maar nog het meest verwonderde het hem dat zij haar zoon, haar eerstgeborene, niet wilde zien, niet over hem wilde spreken en dat elk gesprek hierover eindigde in een verbeten zwijgen. Alsof je door te zwijgen een kind, je eigen kind kunt wegtoveren. Zij wist ook niet wat er was gebeurd. Zij had gemerkt dat haar vriendin na haar verlovings, of was het eerder al, steeds dieper in een depressie raakte en dat contact moeilijker werd. Zij moest denken aan de uren, de lange middagen en avonden, die ze als schoolmeisjes in haar kamer, op haar bed zaten, elkaars haren te kammen, te praten over jongens en over de toekomst en over wat ze zouden aantrekken op een volgend feest. Dierbare en onschuldige herinneringen, van zo lang geleden. De komst van haar baby had de situatie verslechterd. Zij was als moeder niet warm en zorgzaam, zoals je zou verwachten van een moeder. Soms is er even tijd nodig om te wennen, dacht iedereen, zei het niet hardop, maar was bezorgd.

"Zij was niet gelukkig..." herhaalde zij, "maar zij werd omringd door mensen die dol op haar waren, haar moeder, haar vriendinnen, haar schoonmoeder, veel burens en kennissen.

Iedereen was dol op haar en op haar zoon. En plots was zij weg. Zij liet haar kind achter. Waarom? Waarom?" Hij wist het ook niet. Ze spraken af om elkaar diezelfde avond weer te ontmoeten.

167 Zo lang geleden

"Jammer dat ik niet meer tijd heb", zei zijn vriend. "Het is een gekkenhuis met de aardbevingen, de schades en alles. Iedereen wil zo snel mogelijk aan de slag met herstel en klussen. Het blijft schudden, hé? Ik zeg, laten wij een paar weken wachten, dan is het allemaal duidelijker. Aan de andere kant je weet niet wanneer het stopt, kan even duren. Misschien wacht je te lang en zijn er dan geen werklui beschikbaar om jouw huis op te knappen. Ik moet gaan, makker! Ik hoop dat je nog een paar dagen blijft. Dan drinken wij wat en kletsen bij". Die laatste woorden die zei hij, terwijl hij al aan het weglopen was. "Ik moet gaan, ik moet gaan". Sinds de aardbeving twee dagen geleden was hij nauwelijks thuis geweest, had maar drie-vier uurtjes geslapen, was de hele dag op pad. "Als de steunpilaren van het balkon zijn gestut, dan hebben wij alle tijd. Ik kom langs als ik kan", beloofde hij.

Hij bleef in het cafeetje zitten en bestelde nog een koffie, zwart, zei hij tegen de ober en maakte een praatje over hoe alles was veranderd in het stadje. Onherkenbaar, maar ook onveranderd, zei hij. De ober, een jonge student, knikte beleefd, hij woonde er pas een jaartje, zette een glas water op tafel en vertrok weer naar de keuken. Het was warm, hij draaide zijn gezicht naar de zon en warmde zich in de stralen. Heerlijk, vakantie, dacht hij, maar voelde zich meteen schuldig dat hij zijn vrouw en kinderen had achtergelaten en zomaar was vertrokken. Het klopte wel wat zij had gebloed

zegd, je kunt ze daar toch niet helpen. "Je loopt ze in de weg! Als wij kunnen helpen, doen wij dat. Geef het even de tijd!" Het voelde alsof hij spijbelde van zijn gezin en zijn werk. Hij ging achterover leunen in de makkelijke stoel, vouwde de handen op zijn buik, sloot zijn ogen en genoot van de stilte en de warmte.

Het was fijn om hier te zijn. Hij pakte de draad zo weer op, alsof hij nooit weg was gegaan en altijd mee was blijven lopen in hetzelfde pad, in hun tempo. Als hij het ze zou vragen, dan wisten ze misschien niet eens dat hij er al zo lang niet meer was. Zijn makker vroeg het. Hoe lang ben je hier niet geweest, hoe lang heb je ook alweer in Duitsland gewoond, wanneer is je moeder overleden. De gebeurtenissen en niet de data bepalen het leven.

“Oh! Echt?” was zijn reactie, “het lijkt maar drie-vier jaar geleden. Tijd vliegt!” In dit stadje, dat helemaal niet zo klein meer was en behoorlijk uit zijn jas was gegroeid, was je nog iemand. Mensen kennen je en jij kent mensen. Ik ben hier thuis, dacht hij.

Thuis! Hij moest maar eens kijken hoe de stemming thuis was. Hij belde in het café zijn vrouw. Hij liet de telefoon vaak overgaan. Elke keer hoopte hij dat zij zou opnemen. Zou zij boodschappen aan het doen zijn, dacht hij terwijl hij op zijn horloge keek. Zij is met de kinderen naar het strand, dat is het, dat zouden wij samen doen als ik er zou zijn, realiseerde hij zich. Ik bel straks weer. Iemand zwaaide naar hem. Hij kon door de zon niet goed zien wie het was. Toen hij dichterbij kwam zag hij dat het een vriend van zijn vader was. “Kom zitten, oom. Wil je een kopje koffie?” Zonder op een antwoord te wachten bestelde hij bij de ober. “Hoe gaat het?” De oude man begon te vertellen. Deze aardbeving, weet je, het lijkt 1953 wel. Toen ging het ook zo. Kom maar op met je verhaal, oude vriend, dacht hij, ik heb alle tijd.

168 Gebeurtenissen

Ze zaten stil naast elkaar. Te staren naar iets in de verte. Ze wisten het antwoord op elkaars vragen niet. Hij, de echtgenoot, zij, de beste vriendin, de mensen die het meest dichtbij haar stonden, wisten het niet. Ze hadden gedacht, verondersteld eigenlijk, maar hoe dan ook gehoopt dat de ander de ontbrekende stukjes zou hebben en het verhaal zou aanvullen, de vraagtekens zou weghalen, samen zouden ze het verhaal compleet maken. Maar dat was niet gelukt. Ze hadden koffie gedronken en gepraat. Ze hadden een wijntje gedronken en nog meer gepraat. Er waren vragen, alleen maar vragen.

“Wanneer hebben jullie elkaar ontmoet?” wilde zij weten. Zij had altijd gedacht dat hij de reden was dat zij was vertrokken. Omdat zij verliefd was geworden op hem en daarom haar man had verlaten. Hij vertelde oprecht dat ze elkaar kenden, gewoon, omdat zij bevriend was met zijn broer. “Hij verdronk”, zei hij en sloeg zijn blik neer. Zijn broer, die eeuwig jong bleef in ieders herinnering en met zijn dood iedereen zoveel pijn had gedaan. Ja, dat wist zij ook nog heel goed. Iedereen was er kapot van. Tranen met tuiten hadden ze allemaal gehuild. Nooit eerder hadden ze een leeftijdgenoot, iemand uit hun midden, naar het graf moeten dragen. Hoe ouder je bent, hoe vaker het gebeurt. Maar dat was de eerste keer. Ze waren verdrietig, ongelukkig, ze hadden hun onschuld verloren daar op dat kerkhof. “Ik heb haar bij de

begravenis gezien, later een keer in de kerk, wij maakten een praatje. Over mijn broer. Ik dacht dat zij verliefd was op hem. Hij was de verbindende schakel. Ik ging naar Duitsland om te werken. Toen hoorde ik dat zij ging trouwen. Het toeval wilde dat ik later bevriend raakte met haar man, toen hij ook naar Duitsland kwam. Wij hebben een tijdje zelfs een kamer gedeeld. Op een dag stond zij met een koffer voor mijn deur”.

Zij keek hem met ongeloof aan. “Zomaar? Op de stoep?” Zij wilde eraan toevoegen: “En jij zei zeker: komt u binnen! Kopje koffie?” Maar zij slikte het in. Hij keek haar recht in de ogen en knikte: “Zomaar!” Hij kon het nog steeds niet geloven. Hij was al langer stapelverliefd op haar. Toen ze naar “de Zetel” waren geklommen en ze bezweet en hijgend naast elkaar zaten, had hij haar in zijn armen willen nemen en haar willen kussen. Hij voelde zich schuldig. Het was raar om verliefd te zijn op het vriendinnetje van je broer, die net was verdronken. Hij voelde zich een aasgier van de een of andere soort. Het verdriet had ze bij elkaar gebracht, hij mocht er geen misbruik van maken. Toen vertrok hij. Hij zou haar vergeten, verder gaan met zijn leven. Dat deed zij ook. Zij ging trouwen. Hij stuurde haar zo nu en dan een ansichtkaart. Toen hij haar man leerde kennen voelde hij zich opnieuw schuldig. Maar wat moest hij tegen zijn maat zeggen? Weet je? Ik ben verliefd op jouw vrouw? Hij vertelde ronduit over zijn vrouw, hoe zij was, details, over seks. Hij luisterde met het ongemak van de voyeur, opgewonden fantaseerde hij over haar in zijn eenzame nachten. Toen zijn vriend vreemd ging en ook daar uitgebreid over vertelde, voelde hij zich een verrader, een samenzweerder. Hij sliep en at slecht, voelde zich ellendig. Zijn vriend had het door. “Zeg, maat, je bent niet verliefd of zo? Aha! Ik wist het wel. Vertel! Ik vertel je alles!” Na de nodige biertjes had hij het verteld, dat hij verliefd was op een vrouw, een getrouwde. Zijn vriend zei: “En wat is het probleem? Je kunt het toch proberen!” Hij had hem verbijsterd aangekeken. Nee, zo was hij niet. Toen de baby kwam, was het voor hem over. Zij had een gezin nu, zijn hoop was vervlogen, hij stopte met het sturen van kaarten. Een jaartje later stond zij bij hem voor de deur, alleen.

169 Tranen

Een blaadje, uit een ruitjesschrift gescheurd, dat was alles dat zij achterliet. Er stond iets van “ik kan niet anders”. Zij keek boos en gekwetst. “Snap jij dat nou?” vroeg zij en hield haar armen omhoog in een gebaar van grote vertwijfeling. “Snap jij dat nou?” herhaalde zij, omdat zij er in elk geval niets van snapte. Hoezo? Ik

kan niet anders? Dan weg gaan? Waarom? Hij keek haar aan. "Zij wilde niet met hem trouwen, het was een gedwongen huwelijk, hij behandelde haar slecht", zei hij in een adem. Dat was haar verdediging. Een held was zij, zij had het gedurfd om de stap te zetten en weg te gaan. Zij pikte het niet langer. "Hoor eens! Zij was mijn beste vriendin, weet je. Ik weet heus wel wat er aan de hand was".

Maar dan noch... Toen haar vader overleed, vertelde zij, was de situatie lastig, heel lastig. Zij was alleen met haar moeder. Ze konden nauwelijks rondkomen. Een huwelijk was de oplossing. Hij was geen lieverdje, die man van haar, hij dronk in die tijd, had foute vrienden. Kwajongens allemaal, nonchalant en speels, zij hebben nu banen en gezinnen, hebben hun wilde haren verloren, een kwestie van tijd en geduld. Zij had hem in het gareel kunnen krijgen. Zij had haar best kunnen doen, moeten doen, hem een warm en gezellig thuis bieden. Investeren in hun relatie. Het kind had ze bij elkaar moeten brengen. "Al is het leven geen feestje, je kunt er altijd wat van maken, toch?"

Zij keek hem indringend aan. "Weet jij dit allemaal?" Hij knikte. Hij had toentertijd al van mijn moeder zaliger gehoord dat de moeders het huwelijk hadden geregeld. Zo werd erover gesproken in hun buurtje, waar iedereen elkaar kende. Het was niet de ideale oplossing, maar gezien de omstandigheden, wel de beste, had zij geoordeeld. Het was geven en nemen. Een huwelijk is hard werken, vond zijn moeder, het gaat niet vanzelf. "Het is een tuin, je moet spitten, zaadjes planten, wieden, alles, voordat je kunt oogsten. En zelfs al doe je erg je best, het is afwachten of het gaat lukken. Niets doen helpt zeker niet!" Hij zei: "Je weet veel dingen niet ..." Zij keek hem aan met een opgetrokken wenkbrauw: "Oh, ja?" Hij wilde er niet over beginnen, maar kon nu niet meer terug. Hij vertelde dat hij haar bedroog met andere vrouwen, dat hij op haar neerkeek en beledigde, dat hij niet van haar hield.

"Ik weet het ..." zei zij zachtjes. "Wat denk je? Dat ik het niet weet?" Zij was haar beste vriendin, ze zaten op school naast elkaar, ze vertelden alles aan elkaar. Zij hield haar in haar armen, wiegde haar heen en weer, troostte haar. Wat wist zij nou zo jong nog van relaties en van mannen? Hoe kon zij haar vertellen wat zij moest doen? Maar ze waren samen, ze hadden hun vriendschap, konden met elkaar praten en lachen en dromen. En toen het kleintje kwam, die lieve baby, was er hoop, was er liefde, onvoorwaardelijke liefde. "Je moet geduld hebben, je moet het opbrengen, voor hem, jouw zoon", zei zij. "Je bent niet meer alleen!" Maar het leek alsof zij alleen wilde zijn. Zij was afstandelijk, koud, in niets leek zij meer op de vriendin waar zij van hield. "Ik raakte haar elke dag een klein beetje kwijt", zei zij en kon haar tranen niet bedwingen. Zij haalde een zakdoekje uit haar tas en droogde haar tranen. "Maar", zei zij fel en streng, "wat er ook gebeurt, hoe ongelukkig je ook bent, hoe ellendig je je ook

voelt, al zou je dood willen, als je weg gaat, omdat je niet meer kunt, je gaat niet weg zonder je kind! Je laat je kind niet achter. Nooit!"

170 Alleen

Dat was het eerste dat hij zei toen zij voor zijn deur stond. Hij keek haar aan, pakte de koffer uit haar hand, keek in de gang, om het hoekje bij de deur, achter haar: "Ben je alleen?" Zij knikte. Zij stond in de deuropening, bleek, haar haar in een staart, zij droeg een dikke donkere jas met een paarse sjaal, een donkere broek en laarzen. In haar andere hand hield zij een muts vast, iets met paars en geel, gebreid. Het was al laat, buiten was het donker, mistig, koud. Begin maart en de lente was nog in de verste verte niet in zicht. "Mag ik binnenkomen?" Hij schrok van haar stem. Zij klonk breekbaar, zacht en krachteloos. Toch stond zij hier. "Kom ..." zei hij en ging opzij. Zij liep naar binnen, ging in een hoekje van de bank zitten en bleef daar stil, roerloos zitten. Hij wist ook niet wat hij moest zeggen. Keek voor de zekerheid nog een keer in de gang. Nee, daar was echt niemand.

Veel had zij niet gezegd die eerste avond. Zij bleef in het hoekje van de bank zitten. Zij warmde op, haar wangen kregen een beetje kleur, zij trok haar jas uit, later haar laarzen, kroop dieper in de bank, haar ogen vielen dicht, zij viel in slaap. Hij had een dekentje over haar heen gelegd, was nog een tijdje bij haar blijven zitten en ging toen naar zijn slaapkamer. Hij kon nauwelijks slapen, woelde in bed, moest vroeg opstaan voor zijn dienst in de fabriek, wist niet wat haar komst betekende. Blijft zij, even, gaat zij verder, wat is er gebeurd? Hij bleef met dezelfde vragen, een antwoord had hij tot op de dag van vandaag niet gekregen. Toen de wekker ging schrok hij alsnog, was toch in slaap gevallen. Hij trok zijn kleren aan, sloop naar de badkamer om haar niet wakker te maken. Hij keek en zag dat zij precies op dezelfde plek lag als de vorige avond. Hij liet een briefje achter, dat hij naar zijn werk ging en waar alles lag in huis. Hij sloot de deur heel voorzichtig achter zich, klik, het was weer stil.

Op het werk had hij de nodige afleiding. De dag vloog voorbij. Verbaasd was hij toen hij thuis kwam. Hij had verwacht dat zij was vertrokken, maar zij was er nog. Zij had wat opgeruimd. Het huis rook naar iets zoets en zwaars, zij had rijstepap gemaakt. De pap stond in vier schaaltes af te koelen, zij had er kaneel op gedaan. Het tafereel had iets vanzelfsprekends, alsof dit hier haar huis was en zij dus van alles regelde en organiseerde en kookte. Zij zei

“hallo” alsof zij dat dagelijks deed, alsof ze elkaar al lang kenden, al lang samenwoonden, samen waren. Zij liep naar hem toe en omhelsde hem. Hij hield haar in zijn armen, onwerkelijk en toch voelde hij haar lichaam, zo zacht, waar hij zo van had gedroomd, haar rug, haar nek, rook haar geur, haar haren in zijn gezicht. “Hallo” zei zij, “welkom!” In zijn eigen huis, welkom! “Hoe was het op het werk?” Hij ging zitten keek verwonderd naar haar, naar het huis, snoof de zoete geur op, sloot zijn ogen. Zou zij er nog zijn als hij zijn ogen weer zou openen. Dat was het geval.

Zij ging naast hem op de bank zitten. Hij herhaalde: “ben je alleen?”. Zij knikte weer, alsof het de normaalste zaak van de wereld was, dat zij na een lange en vermoeiende reis, gewoon hier zat, haar voeten onder haar billen schoof en hem aankeek. Zij legde haar hoofd op zijn schouder, heel kalm, heel huiselijk. Alsof zij er altijd al was, alsof dit haar huis was en hij haar man.

171 Schouder

Ze zaten op de bank. Zij met haar hoofd op zijn schouder, hij met zijn arm om haar schouder. Zij had haar plekje gevonden, het was blijkbaar goed zo. Toen hij klein was had hij een kat. Zat hij huiswerk te maken, sprong zij op zijn schoot, zocht het lekkerste plekje uit om te zitten, zette haar nagels in zijn dijen, stampte met haar pootjes en nestelde zich. Hij kon niet meer bewegen, zat gespannen en onbuigzaam om haar niet te storen, concentreerde zich zo goed als het kon op zijn huiswerk. De kat voelde vast de spanning in zijn benen, zijn bekken, maar lag heerlijk, totaal de baas over haar plekje op zijn schoot. Zo voelde het nu ook. Hij bewoog niet. Alleen het gebonk van zijn hart was getuige van de spanning in zijn lijf. Zij voelde het, maar reageerde niet.

“Ik heb veel vragen”, zei hij. Hij zou er snel achter komen dat zij op vragen reageerde met zwijgen, een tergend hardnekkig zwijgen, dat de afstand tussen hem en haar groter en groter maakte. Hij had er spijt van dat hij een vraag stelde, dat hij een vraag wilde stellen. Zij trok zich terug, ging in de andere hoek van de bank zitten, ging in een tijdschrift bladeren, naar de radio luisteren en, toen die later in huis kwam, naar de televisie staren. “Ik wilde je niet kwetsen”, zei hij, of “sorry, was niet mijn bedoeling”. Wat hij verkeerd had gedaan was nooit duidelijk. Zij wilde gewoon geen vragen beantwoorden, die dichtbij kwamen. Waar is de koffie? Hoe laat komen de kinderen? Ga je naar de bank om de rekening te betalen? Dat soort vragen mochten altijd. Die andere, die waren niet welkom.

Zij kapte het gesprek af. "Ik ben hier. Ben ik niet welkom?" Dat had hij toch niet gezegd? Hij ging dichterbij zitten, zij trok zich verder terug in haar zwijgen, in haar hoekje. "Je bent welkom. Blijf zolang je zin hebt". Had hij het over dagen, weken, jaren, hij wist het niet, zij zou toch geen antwoord geven. Hij keek haar aan. Zij was veranderd. Het meisjesachtige was verdwenen. Zij was molliger nu, vrouwelijker, onverzorgder. Haar blik had hetzelfde verdriet dat hij erin zag, toen zijn broer was verdronken. Zou zij nog steeds treuren om zijn verlies, of was het intussen een ander verlies? Hij durfde het niet te vragen. Hij liep naar de tafel waar de rijstepap stond af te koelen. "Heerlijk! Heb ik lang niet gehad!" Het was zoals zijn moeder het vroeger maakte, het hele huis rook naar vanille en kaneel. Hij leunde tegen het aanrecht en lepelde het schaaltje leeg. Hij likte zijn lippen af. "Thuis!" zei hij. Zij ging bij hem staan. Hij wist niet wat hij wel mocht en wat niet. Zo stonden ze een hele tijd tegenover elkaar.

De volgende dag vertelde zij dat zij niet meer terug ging. Zij zou hier blijven, bij hem. "Als het mag". Zij keek hem niet aan. Terloops vertelde zij dat zij een nieuw begin ging maken. Zij was niet gelukkig, maar nu zou alles anders worden. Zij ging nooit meer terug naar het stadje, alles bracht vervelende herinneringen bij haar naar boven, geen stap zou zij er zetten. En de mensen, zei zij vaag, die hoefde zij ook niet meer te zien. Zij had de bladzijde omgeslagen. Haar moeder, wist hij eigenlijk dat zij was overleden? Haar moeder had haar wat geld nagelaten. En haar zegen gegeven. "Wees gelukkig, mijn kind", had zij gezegd. Als haar moeder met haar verkeerde keuzes haar aanspoorde om gelukkig te zijn en voor zichzelf te kiezen, dan was dat absolutie van haar zonden, toch? Zij keek hem aan. Hij knikte, maar snapte er weinig van.

172 Vragen

Ze hadden koffie gedronken. En gepraat. Nu hadden ze een wijntje besteld. De ober knipoogde toen hij de glazen op tafel zette en zei: "Proost! Op uw gezondheid!" Hij dacht zeker dat ze een stel waren. Ze zwegen, dronken een slok. Er waren vragen, nog meer vragen. "Zie ons hier zitten", zei zij, "de man, de beste vriendin, wij hebben geen idee. Je denkt dat je mensen kent!" Zij schudde haar hoofd, "weet je ...". Zij vertelde dat zij zich al die jaren schuldig voelde. Nog steeds. Zij hadden met elkaar in de schoolbanken gezeten, uren naast elkaar, als Siamese tweelingen aan elkaar vastgeplakt, ze hadden gekletst over al het denkbare, ze leenden elkaars kleren zonder te vragen, ze wisten wanneer de andere

ongesteld zou worden. Ze waren hartsvriendinnen, ze wisten alles van elkaar, echt. Daarom had zij haar ook gevraagd om peetmoeder te worden van haar zoon. Toen zij vertrok keek iedereen naar haar voor antwoorden. Je hoort toch te weten waar je beste vriendin is. Mensen verdwijnen niet zomaar, ze laten een boodschap achter, ze praten met hun vrienden. Zij had het kunnen voorkomen, dachten ze. Maar zij wist dus van niets.

“Had je echt niets door?” vroeg hij onnozel. “Wat zeg ik nu de hele tijd?” reageerde zij bits. Nee, geen enkele verwijzing, geen hint. Of was het toch dat zij zei dat zij het liefst weg zou gaan? Als je het moeilijk hebt, dan zeg je dit soort dingen. Dan droom je van een ander leven. Je zegt wat. Maar hoe haalbaar is zoiets? Zij had de film van hun vriendschap eindeloos vaak teruggespoeld om te zoeken naar verborgen boodschappen. Had zij gezegd dat zij zou gaan, had zij plekken genoemd, dat zij alleen zou gaan, dat zij het kind achter zou laten, dat er iemand op haar wachtte? Kan het zijn dat zij het niet had gehoord, omdat zij zo bezig was om haar te troosten, te steunen, dat zij misschien niet had geluisterd naar haar hartenkreet. Had zij haar vriendin in de steek gelaten?

“Ik durf het bijna niet te vragen, over hem”, begon hij schuchter. Ze waren een tijd vrienden, ze hadden veel met elkaar gedeeld op die avonden rokend en drinkend in hun kamertje. Ze misten beide hun vertrouwde omgeving, hun dierbaren, het mooie weer, uitgaan met vrienden, de vanzelfsprekendheid der dingen. Hij vond hem best een fijne vent. Hij was op zijn manier eerlijk en open. Goedlachs en altijd in voor een geintje, de gangmaker in het gezelschap, hij kon niet anders zeggen, een prima peer. Hij was trots en verwaand, dat is waar. Dat hij met weinig respect over zijn vrouw sprak en vreemd ging was vervelend, niet goed te praten. Aan de andere kant, ach, het was onschuldig eigenlijk, hij hield van vrouwen, hij hield van drank, van het goede leven, zo was hij, een groot kind. “Heeft hij haar iets aangedaan?” Hij schrok van zichzelf dat hij dat zo openlijk vroeg. Misschien mishandelde hij haar. Dat zou haar beste vriendin weten, toch? Het zou dan makkelijker zijn om het te snappen. Maar toch. Hij kon het zich niet voorstellen. Hij was nooit echt boos, verloor zijn zelfbeheersing niet, hij had hem nooit horen schreeuwen of schelden, nooit was hij agressief. Heus, hij was geen lieverdje, maar zijn vrouw mishandelen ... Hij kon het zich toch niet voorstellen.

Zij wist dat zij niet wilde trouwen, dat zij zich ertegen had verzet, dat zij had gehuild, veel gehuild en ongelukkig was. Het was tevergeefs. Haar bruiloft was niet uitbundig, kon zij zich herinneren, maar ze hadden gedanst en gezongen en iedereen wenste het stel veel geluk. Ze hadden hun flatje, alles was nieuw, ze begonnen een nieuw leven samen. Het was, zoals bij iedereen, in het begin wennen. Hij was er vaak niet, vertrok later naar het buitenland, toen kwam het kind. Had hij haar iets aangedaan? Zij keek hem aan, haar ogen vol vraagtekens. Eerlijk, zij wist het niet.

173 In de steek gelaten

“Weet je?” zei hij alsof hij iemand, wie dan ook, om vergeving wilde vragen, “ik heb het echt geprobeerd”. Het was laat en zij wilde naar huis. Er was van alles te doen vanwege de aardbevingen. Zij was moe van de slapeloze nachten en de angst voor het natuurgeweld. Wat stond haar nog te wachten? Hopelijk was dit het maar. Vanmiddag hadden ze nog levenden onder het puin vandaan gehaald van de flat die was ingestort, een oudere man met zijn kleinzoon. Ze waren gezond, geschrokken, maar met een paar schrammetjes, verder niets. Een wonder was het. De hulpverleners moesten erg huilen, de mensen die erbij stonden hadden geapplaudisseerd, er waren nog zes vermisten. Ze gingen nog beter hun best doen om ook deze laatste bewoners te redden. Het was stil, hadden mensen die erbij stonden verteld, om te horen of er iemand onder het puin schreeuwde of klopte. Onwerkelijk, zij zat nu hier gewoon een wijntje te drinken en te kletsen.

“Je kunt je niet voorstellen hoe vaak ik heb voorgesteld om haar zoon te komen halen”. Hij zou hem als zijn eigen kind grootbrengen, het kind van zijn vrouw. Hij zou voor hem zorgen, beloofde hij toen ze nog geen kinderen hadden. En toen zijn kinderen werden geboren en hij zag hoe compleet zijn leven was geworden, hoe lief en zorgzaam zij was, was er geen enkele twijfel: voor hem was er altijd een liefdevol plekje in hun leven. “Zullen wij vragen of hij een keer op vakantie mag komen?”, hij verzon aanleidingen en oplossingen. Er was geen enkele belemmering van zijn kant, enkel haar zwijgen, haar weigeren. Hij snapte er niets van. “Maar waarom?” Zij bleef het antwoord schuldig. Met de jaren leek niet alleen de oplossing, maar ook het probleem te vervagen. Alsof er geen kind was, nooit had bestaan. “Weten de kinderen dat ze een broer hebben?” vroeg zij. Hij keek beschaamd naar de grond.

“Je kunt je niet voorstellen”, zei zij deze keer, “hoe vaak ik van plan was om naar Duitsland te reizen”. Zij vertelde dat zij had achterhaald via zijn broers dat ze samen waren, waar ze woonden en dat ze een gezin hadden. Zij had gespaard. Op een dag pakte zij haar tas, knoopte haar jas dicht en stapte naar het loket van het treinstation. De medewerker vertelde wanneer de treinen vertrokken, hoe lang de reis duurde, hoeveel het kaartje koste. Hij vroeg: “U gaat op vakantie?” Iets in haar knapte, toen zij het woord “vakantie” hoorde. Alsof zij voor de lol naar Duitsland wou reizen, om de bezienswaardigheden te zien, te slenteren in de winkelstraten, souvenirs te kopen, ansichtkaarten te sturen. Nee,

geen vakantie. "Familiebezoek?" hield de medewerker vol. Weer voelde het rot. Familie? Zij was geen familie, zij was niet uitgenodigd en waarschijnlijk niet welkom. En, om eerlijk te zijn, waar bemoeide zij zich mee? Had zij het recht om te oordelen over de keuzes van een vrouw? Wist zij veel.

"Toen ik hoorde dat jullie waren verhuisd naar de hoofdstad, voelde de afstand kleiner. Het was het moment, dacht ik. Ik heb heel brutaal het telefoonnummer gevraagd en kreeg het. Je kunt je niet voorstellen hoe vaak ik de telefoon heb opgepakt en het nummer heb gedraaid. Tot het laatste cijfer". Zij keek hem indringend aan en zuchtte. Zij hing op, zij durfde het toch niet. Wat zou zij zeggen als haar vriendin de telefoon zou opnemen. "Ik heb het er met grootmoeder over gehad, dat zij moest bellen. Maar zij was resoluut. Zij zou het niet doen, nooit". Grootmoeder vond dat zij met haar vertrek haar rechten als moeder had verspeeld. Het was een stomme, harteloze keuze, maar het was haar keuze. Zij was hem, haar zoon, niet waard. Zij zou geen stap zetten om moeder en zoon in contact te brengen met elkaar. Over mijn lijk, had zij gezegd en meende het vanuit het diepst van haar hart.

174 In contact brengen

"Mag ik de rekening?" riep hij en schreef een denkbeeldige rekening met een pen in de lucht. De ober zag het en knikte. Hij keek haar aan. Zag hij een blik van teleurstelling in haar ogen? "Wij zijn niet veel verder gekomen, hé?" zei zij, alsof zij zijn gedachten had geraden. Ze zaten weer stil naast elkaar. "Ik had zoveel vragen, maar die heb jij ook, dus ..." En wat een timing, dacht zij, maar zei het niet hardop. Toen de grote aardbeving over het stadje raasde, het had een paar seconden geduurd, misschien een halve minuut, maar lang genoeg om wat ze noemen "de film des levens" aan zich voorbij te zien trekken. Alles waar zij spijt van had, waar zij niet aan toe was gekomen, dingen die zij had uitgesteld, kwamen in haar gedachten. Een van die dingen was het opsporen van haar vriendin om haar te herenigen met haar zoon. Nu zat zij tegenover de persoon die het dichtst bij haar stond, haar man, de vader van haar andere twee kinderen. Had zij haar missie opgegeven?

De ober kwam. Hij betaalde, zag in de verte een kennis en zwaaide naar hem. "Hey!" riep die. Hij liep naar ze toe, gaf hem een hand, klopte hem op de schouders, schudde hem zachtjes een beetje door elkaar, alsof hij wilde checken of hij daar echt stond. "Hoe

lang is het geleden?" Hij lachte en klopte weer op zijn schouders. "Ja, lang, lang geleden, hé!" Zij kende die kennis ook van gezicht, in het stadje kende je mensen, soms vaag, maar je kon ze wel plaatsen. Hij groette haar ook. "Hadden jullie veel schade?" ging hij verder met de zaken van alledag. Nee, het viel mee, hopelijk ging het nu wel stoppen, zeg, wat een gedoe. Zie je die en die wel eens, hoe gaat het met die. Het gesprek dwaalde af.

Of hij wat wilde drinken? Nee, hij moest weer verder. "Blijf je lang?" Hij zei dat hij een paar dagen zou blijven en voegde eraan toe: "Om te helpen". Het klonk vanzelfsprekend, uiteraard om te helpen. Wij zien elkaar weer, zei de kennis, wat een onrust hier met de aardbevingen midden in de zomervakantie. Veel mensen komen terug, ja, begrijpelijk. Wij zijn nog lang niet klaar, riep hij nog en nam afscheid. "Je blijft dus nog ..." herhaalde zij. En speelde haar troef uit. "Wil je hem ontmoeten?" Eerst dacht hij: "hem?" Maar haar woorden troffen hem in zijn hart, hij was verloren, kon niet weigeren. Hij wilde het graag, tegelijkertijd voelde hij zich gevangen, hij was een fuik ingezwommen, kon nu niet meer terug. Waar was hij aan begonnen? Dit was onvoorzien, niet ongewenst op zich, maar de uitkomst was ongewis. "Voelde jij het ook?" vroeg hij, "was dat weer zo'n aardbeving?"

Hij moest zich redden uit de ingewikkelde situatie. Zei vaag iets van: "moeten wij doen, goed plan, doen wij een keertje". Het had hem overvallen. De onverwachte wending van het gesprek had haar echter ook overvallen. De jongen was niet eens terug in het stadje. Zij had begrepen dat hij met zijn oma de eerste boot zou nemen en terug zou komen. Maar of dat ging lukken, of de boot zou varen en wanneer, wist zij niet. Als hij nu zou zeggen: "hup! Wij gaan! Ik wil hem zien!" dan had zij een probleem. Daarom gaf zij een even vaag antwoord: "doen wij een keertje, goed idee". Ook zij was dezelfde fuik ingezwommen en voelde zich meer opgesloten, dan opgelucht. "Weet je wat? Zal ik je morgen bellen? Ik moet overleggen met mijn grootmoeder. Het ligt allemaal nogal gevoelig, begrijp je?" Hij knikte dankbaar dat hij wat tijd had gewonnen. Wat ging hij tegen de jongen zeggen? En wat tegen zijn vrouw?

175 Onvoorzien

De volgende ochtend waren ze er nog steeds niet. De boot was van het eiland vertrokken, had zij van de havenmeester gehoord. Hoe het verder zou gaan, kon hij niet vertellen. Naar bevind van zaken, herhaalde hij een paar keer, de kapitein zou beslissen of het

verantwoord was om naar het havenstadje te varen en vooral wanneer. Het hing ook af van het aantal passagiers, zei hij terwijl hij een papiertje uit zijn borstzak haalde en naar een reeks getallen keek. Misschien was dat de dienstregeling, maar het hadden net zo goed de koersen van de paardenraces kunnen zijn. Hij mompelde: "Naar bevind van zaken. Die slapen nog niet in hun bed vanavond".

Zij maakte een wandeling naar de baai. Iets duwde haar die kant op, om wat zij wist te bevestigen. Zij opende de voordeur en bleef weer op de drempel staan. Zij keek naar binnen, alles zag er uit zoals gisteren, toch, vroeg zij zichzelf af, keek nog een keer en trok daarna de deur weer achter zich dicht. Zij kon haar opwinding nauwelijks de baas. Zij had niet kunnen slapen, had gedroomd van blije gezichten, van omhelzingen, van geluk. Zij had de vorige avond een belangrijke stap gezet in de hereniging van moeder en kind. Haar peetkind had recht op zijn moeder. Haar vriendin, zijn moeder, had recht op een tweede kans, zij zou het alsnog goed maken, haar fouten herstellen. Alles zou goedkomen. Zeker.

Eerst durfde zij het niet te opperen. Zij had koffie gedronken met de man en vragen gesteld. Het was teleurstellend, hij wist niets te vertellen dat zij niet al wist. Zij had op antwoorden gehoopt, kant-en-klare, antwoorden die zij kon bevatten, die het gevoel van tekortschieten eindelijk van haar schouders zou tillen. Aan het eind van de avond had zij het gedurfd. "Wil je hem ontmoeten?" vroeg zij. Zij zag in zijn ogen dat hij van slag was, dat hij niet wist hoe te reageren, dat hij niet kon weigeren. Hij vond het doodeng. Zij ook.

Nu moest zij met de grootmoeder praten. Terwijl zij daar op de drempel van hun huis stond, hoopte zij dat zij niet plots zou verschijnen. Wat moest zij zeggen? Zij had tijd nodig om haar verhaal op een rij te zetten. Eerst met haar praten, dan met de jongen. Want om hem ging het tenslotte, om zijn bestwil. Dat moest allemaal zorgvuldig en rustig gebeuren. Alles op zijn tijd. Zij had nog een dag nu bleek dat de boot vertraging had. Zij haalde opgelucht adem.

Pas 's avonds, bleek achteraf, waren ze aangekomen. Er was weer een aardbeving. Mensen waren na twee dagen al in staat, dachten ze, om de kracht van bevingen in te schatten. Allemaal seismologen. Om grip te houden op een onvoorspelbare werkelijkheid. Veel mensen durfden hun huizen niet in en sliepen buiten. Het was eind juli gelukkig warm, maar hoe moest het straks, zeiden mensen tegen elkaar? Als de herfst komt, als het fris wordt, het gaat regenen. Anderen vonden dat het toch zeker niet zo lang zou duren. Je kunt veel verhalen vertellen als je met z'n allen, familie, burens en onbekenden onder de sterrenhemel naast elkaar slaapt.

Zij was na de aardbeving naar de baai gelopen. Om te checken of ze toch waren aangekomen. Zij zag aan de open luiken dat ze thuis waren geweest, maar trof daar niemand aan. Vreemd! Zij liep een rondje en vroeg het ook aan de burens. "Nou je het zegt ..." De burens hadden grootmoeder en kleinzoon gezien, maar waar ze waren gebleven, geen idee. Het was stil. In de verte jankte een hond. "In de ochtend zien wij weer verder", zei zij en liep terug alsof de ochtend antwoorden brengt op alle vragen.

176 Achteraf

Deze zomer was bijzonder. Hij was dertien en zou naar de tweede klas van de middelbare school gaan. De zomer met de aardbevingen. De grote aardbeving met exacte datum, kracht, slachtoffers en schade kan iedereen opzoeken in oude kranten. Apart dat je in je herinnering kunt aangeven precies wanneer iets begon, de gebeurtenis, het moment, details soms, maar niet kunt aangeven wanneer het eindigde. Het is op een gegeven moment achter de rug, lijkt wel. Je vergeet hoe het vroeger was, zoals je elk jaar in de winter vergeet hoe heet de zomer was en in de zomer hoe ijskoud de winter.

Die zomer was het haast elke dag raak, "kleintjes" en "grote", zelfs de kinderen hadden een mening over de kracht van de aardbevingen. Het went nooit, dat gevoel dat je benen verlamt en als een angstig propje in je buik ligt. Maar iedereen werd er van de weeromstuit laconiek van. Er waren nog mensen, steeds minder, die hun huizen niet in durfden, maar de meeste hadden de draad opgepakt, waren aan het klussen, gingen naar hun werk, deden boodschappen, het schooljaar was begonnen, alles terug naar het oude. Hij zou zich later herinneren hoe hij op de eerste schooldag heel nieuwsgierig zijn school binnenstapte. Hij wist niet wat hij ervan moest verwachten, dat de plafonds of de steunbalken waren ingestort? Hij had van vrienden gehoord dat hun scholen nog lang niet open gingen en dat er tijdelijke noodgebouwen zouden komen. Zijn school ging wel gewoon starten, de priester sprak zijn zegen uit over de leraren, de leerlingen en met extra nadruk over het gebouw. Een nieuw begin, zei de directeur, terwijl ogenschijnlijk niets was veranderd.

Die zomer markeerde voor hem persoonlijk een belangrijke verandering. Hij zou er later in talrijke sessies met zijn psycholoog op terugkomen, telkens weer. Over zijn grootmoeder, de leider, die altijd alle problemen oploste, alle tegenslagen met kracht en rechte rug trotseerde, maar juist die zomer haar gezag en haar positie

verloor. Een oude vrouw was het geworden, krommer en krommer, haar schouders hingen naar voren, machteloos en gefrustreerd. Zij was de grip op de situatie, op het leven, op hem kwijt. Ze hadden vaak ruzie in die tijd. Hij puberde volop en verzette zich tegen haar regels en geboden; zij vocht terug in een wanhoopspoging om alles bij het oude te laten. Hij hield van haar, wilde haar beschermen, zag haar zwakte, maar wilde die niet zien. Zijn kracht groeide, zij was trots op hem, maar raakte hem kwijt en probeerde hem krampachtig vast te houden. Ze hadden elkaar nog zo enorm nodig. Maar de afstand tussen grootmoeder en kleinzoon werd met de dag groter, de kloof dieper. "Ik heb mij uit haar liefde ontworsteld", zou hij later zeggen, niet zonder daarbij opnieuw de pijn van het afscheid en het gemis te voelen.

Het waren niet de plafonds en balken die waren ingestort, het waren geen scheuren en gaten door de aardbeving, het hele fundament van hun band was ingestort. Ook hier was het apart dat je precies weet wanneer iets begon, maar niet kunt aangeven wanneer het eindigde. Het was één specifiek moment tijdens hun bootreis van het eiland naar huis, een zin slechts en één moment toen ze samen het huis uitrenden tijdens een aardbeving. Zijn psycholoog had de vinger op de cruciale plek gelegd en alles haarfijn geanalyseerd. Na die zomer was het gedaan, de verandering had plaatsgevonden, hoe het allemaal vroeger was, hij wist het niet meer. Hij had ruimte nodig en had die genomen. Zij moest een stap opzij doen. Zo gaan die dingen, zou hij later concluderen; berusting, zou de psycholoog noteren, geen acceptatie.

177 Krampachtig vast

Toen zij hoorde dat ze de nacht hadden doorgebracht onder de pijnbomen in de baai, was zij sprakeloos. "Lekker buiten, noná. In de hangmatten!" zei de jongen blij, zijn ogen glinsterden van genoegen. Hij had het bedacht en het mocht van zijn oma. Hij had heerlijk geslapen. Het was warm, hij lag te zweven, keek door de takken en de naalden naar de hemel, naar de sterren en droomde over reizen. "Kon het maar elke nacht!" zei hij en het leek of hij niet kon wachten, was het maar weer nacht. Zij keek de oude vrouw aan. Zij had donkere kringen om haar rooddoorlopen ogen, had waarschijnlijk geen oog dichtgedaan, zij was afgepeigerd, stond op instorten. "Ga zitten, tante. Koffie?"

Terwijl zij in het bronzen steelpannetje in de koffie roerde kon zij het nog steeds niet bevatten. Dat ze gisteren vanwege de

aardbeving naar buiten waren gegaan en daarna niet meer naar binnen durfden. Hun huis was goed gebouwd en had nauwelijks te lijden onder het natuurgeweld. Waar kwam die panische angst vandaan? En dat ze buiten hebben geslapen. In hangmatten! Waarom waren ze niet naar haar gekomen? Samen ben je minder bang. Ze hadden in haar huis kunnen blijven of desnoods had zij een tent opgezet en matrassen buiten voor ze neergelegd. Ze hadden ook naar de burens kunnen gaan of naar vrienden. Wat gebeurde er? Ze waren verdwenen, gevlucht in de nacht, uit angst. Zij roerde in het bruine vocht. Zij kon er met haar verstand niet bij, een opgetogen jongen en een gebroken grootmoeder zaten bij haar op de bank.

De jongen at zijn ontbijt, vers brood met honing, dronk melk, propte in de gauwigheid koekjes in zijn zak en zwaaide naar de vrouwen: "Ik ga, hé! Een beetje rondkijken. Naar mijn vrienden!" Voordat ze iets konden zeggen, was hij vertrokken, huppelde de trap af, een en al energie en vrolijkheid, het leven, een groot avontuur. Goed dat ze met zijn tweeën waren gebleven. Zette de koffie neer, keek haar aan en vroeg wat er was gebeurd. Het viel haar toen pas op dat zij iets onder haar blouse droeg. Zij leek het zelf vergeten te zijn. "Tante! Kan ik het van je aannemen?" zei zij. Zij keek afwezig. "Wat bedoel je?" fluisterde zij. Zij wees naar haar armen. Haar armen. Zij haalde onder haar blouse de stukken van de icoon tevoorschijn. Zij legde ze heel zachtjes en eerbiedig op tafel en streelde met haar rimpelige hand erover. "Door de aardbeving.." zei zij. Haar ogen schoten vol, dit teken, dat de icoon was gevallen en was gebroken, ook al had zij de stukken de hele nacht stevig vastgehouden, er was niets veranderd, de icoon was nog steeds stuk, het was een slecht teken, het kon niets goeds betekenen.

"Tante! Is de icoon stuk?" Nauwelijks kon zij bevatten dat deze sterke vrouw zo overstuurd kon zijn. Waarom? Zij pakte een wit laken uit de kast, wikkelde de icoon erin, vouwde het pakketje zorgvuldig en liefdevol op en legde het op tafel. Haalde het wierookvat van haar eigen huisaltaar, stak de wierook aan en zwaaide er voorzichtig mee. De rooksiertjes en de geur van dit zelfverzonnen ritueel brachten rust. Zij zag dat de oude vrouw ontspande, zij ging dieper in de bank zitten, leunde tegen de kussens en liet haar schouders zakken. Haar armen trilden nog na van de inspanning, zij had de hele nacht deze last gedragen. Zij haalde diep adem, snoof de wierook op, het gaf haar een gevoel van veiligheid en geborgenheid. Zij sloot haar ogen. Haar oogleden leken van perkament, verformfaaid en gelig. Haar ogen bewogen eronder, alsof zij met gesloten ogen knipperde. Na een paar minuten werd zij rustig. Haar gezicht ontspande, haar wangen, haar mond. Haar hoofd zakte naar haar schouder. Zij was in slaap gevallen.

178 Een paar minuten

Hij klopte iets harder op de deur. Hij was niet gehoord. Zij liep naar de deur en deed open. "Sorry, dat ik zomaar langskom ..." begon hij zich te verontschuldigen. Zij zei zachtjes "shhh!..." met haar vinger voor haar lippen. Kom, wenkte zij, naar de keuken. Zij ging op haar tenen voor en hij volgde als een inbreker, een medeplichtige, hij moest mee, stilletjes. In een ooghoek zag hij een vrouw op de bank, zij lag te slapen, met een lakentje over haar schouder. Hij hoorde haar zwaar in- en uitademen. Zijn hart stond stil. Om meer dan een reden dacht hij, ik hoop niet dat ik haar wakker maak.

Zij sloot de keukendeur achter hem en gebaarde dat hij moest gaan zitten. Met haar hand op haar oor gaf zij aan dat de oude vrouw op de bank sliep. "Het was een lange reis en een onrustige nacht. Zij is op de bank in slaap gevallen. Wij hebben nauwelijks met elkaar gepraat". Zij zwaaide met haar hand, zo, weg was ze, de oude vrouw, moe, erg moe. Hij zat stijf aan de keukentafel, verroerde zich niet, elk kraakgeluid van de stoel of van zijn schoenen of van de sleutels die hij in zijn hand hield en heel voorzichtig in zijn broekzak stopte, alles kon de vrouw wakker maken, dacht hij. Dat mocht niet gebeuren. Hij keek verschrikt naar de vrouw in de keuken die hem koffie aanbood. Oh, nee, nee, schudde hij met zijn hoofd. Was ik maar niet gekomen, dacht hij.

Blijf zitten, zit, zei zij en drukte met haar hand op zijn schouder. Zij zwaaide, het is goed, zei zij, zij slaapt. Wij moeten alleen stil zijn. Zij draaide zich om om koffie voor hem te zetten. Zij moest nadenken hoe met de situatie om te gaan. Hij zat hier, de man van haar beste vriendin. Zij had twee dagen geleden nog aangeboden om hem in contact te brengen met de zoon van zijn vrouw. Maar daarvoor moest zij eerst overleggen met de grootmoeder. En die lag uitgeteld hiernaast op de bank te slapen. In de staat waarin zij vanochtend was had een dergelijk gesprek geen enkel nut. Dat zou een teleurstelling zijn, alles in een klap verpesten. Ik heb tijd nodig, tijd. Zij keek in het minuscule koffiekopje en vulde het. Zij zette het voor hem op tafel. En staarde naar het tafelkleed. Het was niet goed gestreken. Vervelend. Zij wreef er met haar hand over. En durfde hem toen aan te kijken.

Hoe gaat het? vroeg zij. Hij zou helpen met de schade aan het huis van zijn vader, maar zij had de indruk dat het vooral heimwee was die hem hiernaartoe had gehaald. Hij genoot van het stadje waar hij was geboren en getogen en waar hij zo lang niet was geweest. Hij was meer met vrienden aan het kletsen, koffie en wijntjes aan het drinken, dan dat hij een punttrotffel of een kwast had

aangeraakt. Hij keek schuld bewust. Hij liep alleen in de weg, zei hij, en zijn vrouw had geklaagd dat hij haar alleen met de kinderen achter had gelaten. Niet met zoveel woorden, maar met de lange stiltes aan de telefoon. "Ik ga ..." zei hij haast onhoorbaar. Wanneer? gebaarde zij met een draaibeweging van haar hand. Nu, knikte hij en wees met zijn vinger op de tafel. Hij stond op, dronk de laatste slok koffie en fluisterde "ik kom weer een keer".

Hij liep op zijn tenen naar de deur, de trap af. Toen hij beneden was haalde hij opgelucht adem. Op datzelfde moment liep een jongen, een jaar of veertien was hij, bijna tegen hem op. Ze keken elkaar aan. Wat lijkt hij op zijn moeder, dacht hij. "Sorry, meneer!" zei hij beleefd en rende de trap op. Hij stapte zelf in de auto en vertrok.

179 Ik kom weer een keer

Het graf van zijn moeder lag er, zoals verwacht, stralend wit en verzorgd bij, naast dat van zijn broer met het fotolijstje op het marmer. Zijn vader kwam bijna dagelijks om, zoals hij altijd zei, "onze doden gezelschap te houden. Anders zijn ze zo alleen". Op het glas van het lijstje weerkaatste op deze vroege ochtend de opkomende zon. Hij had het bezoek alsmaar uitgesteld, op de laatste dag was het moment daar. Hij had de olie in het lampje aangevuld en het aangestoken. Hij ging vroom staan, net als in de kerk, zijn handen voor zich gevouwen. En hij dacht aan deze twee, moeder en zoon, hoe ze hier naast elkaar lagen, voor altijd en eeuwig.

Sinds de dood van zijn broer had zij gehuild. Op een dag was zij op. Zijn vader had gebeld. "Als je je moeder nog een laatste keer wil zien, kom dan nu. En neem de kinderen mee", had hij gevraagd. Zij had haar kleinkinderen nog nooit gezien. Hij was hals over kop teruggekomen uit Duitsland, waar hij toen leefde. De kinderen kon hij niet meenemen. Achteraf had hij er spijt van. Zijn moeder, een klein hoopje mens was er van haar over, had op hem gewacht. Toen ging zij dood. Nu was zij bij haar lieveling. Straks is mijn zoon ouder dan mijn broer, een gekke gedachte, vond hij.

Familie is alles, verzuchtte hij, nu ik kinderen heb, snap ik dat veel beter. Hij stond nog steeds met zijn handen gevouwen, stijf, recht, hier bij de graven. Mijn vrouw, mijn twee kinderen, mijn vader en broers, en vulde het rijtje aan met nog een paar namen, alles. Zijn kinderen noemden de tweede man van zijn schoonmoeder, die jong was overleden, opa. De enige opa die ze kenden. Ook zijn

vader hadden ze nog nooit gezien. Het voelde niet goed. Waarom? Waarom nam hij ze niet een keer mee, gewoon, zo, met de feestdagen of tijdens de schoolvakanties? Kan toch, voor een paar dagen. "Straks ligt hij hier ook en heb ik er weer spijt van". Een briesje deed het vlammetje vonkelen, bijna ging het uit, maar herpakte zich en schitterde opnieuw. Hij vond dat zijn vader er oud en moe uitzag. Hij moest er niet aan denken, dat hij zou overlijden. "Wie komt jullie dan hier gezelschap houden, hé?" vroeg hij aan de twee grafstenen. Koud en hard zwegen ze.

Gisteren had hij zijn vrouw aan de lijn. Zij vroeg op haar bekende manier: "hoe is het nu daar?" Hij vertelde over zijn ontmoetingen, hoe heerlijk hij het vond om oude verhalen te horen, plekken te bezoeken, weer te leven in het stadje van zijn jeugd. Hij vertelde zo enthousiast dat hij de stilte aan de andere kant niet hoorde. "Hallo! Ben je daar?" vroeg hij op een gegeven moment. "Ik ben hier, ja!" zei zij met nadruk op "ik", op verwijtende toon. Het was duidelijk. Hij moest terug naar huis, naar zijn gezin. Hij had haar niet verteld dat hij met zijn baas had gesproken. Hij vroeg om overplaatsing, wilde vertegenwoordiger worden in de noordelijke provincies. Om hier vaker te zijn. Het was nog niet definitief, er moest nog een en ander worden geregeld. Misschien ging het op het laatste moment toch niet door. Maar de eerste stappen die had hij gezet. Het zag er goed uit. Dat wilde hij haar vertellen.

Hij keek nog een keer naar de twee graven. Hij wist zeker dat zijn moeder onder de grond, onder de grafstenen de hand van haar zoon vasthield. "Niet bang zijn in het donker, mijn kleine engel", fluisterde zij elke dag in zijn oor. Hij sloot zijn ogen om haar stem te horen. De liefde van zijn moeder was onvoorwaardelijk, voor altijd. Hij liep het kerkhof uit. Hij moest voor zijn vertrek nog wat regelen.

180 Aan de lijn

Er klopte weer iemand op de deur. Te hard, te nadrukkelijk en ongeduldig. Was hij terug, terwijl hij net zo abrupt afscheid had genomen? Wat was hij vergeten? Zij liep naar de deur, hij klopte weer, "doe nou zachtjes", fluisterde zij, "straks maken wij grootmoeder wakker. De ziel! Zo moe!" De jongen stond daar, "noná, noná!" riep hij. "Shhh!..." zei zij met haar vinger voor haar lippen. Hij schrok. "Wat is er?" vroeg hij met grote ogen. Kom, wenkte zij. Ze liepen samen op hun tenen naar de keuken. Hij zag dat zijn oma op dezelfde plek zat als toen hij vertrok. Hij hoorde

haar zwaar in- en uitademen en haalde opgelucht adem. Oh, zij slaapt.

“Wat is er, schat?” vroeg zij. Hij ging hijgend aan tafel zitten en dronk de limonade die zij voor hem neer had gezet. En pakte ook wat koekjes en een plakje cake. Het mocht van zijn peetmoeder, het mocht altijd, heerlijk. “Nou,” begon hij, “ik was thuis ...” Wat? “Niet aan oma vertellen, hoor, maar ik was dus naar huis. Ik heb gezocht naar mijn vrienden, kon niemand vinden. Ben toen maar naar huis gegaan om mijn zwembroer te halen. Dan ga ik naar de baai. Toen ik thuis was ging de telefoon. Het was ...” Hij noemde haar bij haar naam. Er hoorde iets van “tante” voor, “mevrouw” of “moeder”, het lukte hem niet zo spontaan. Het liefst noemde hij de vrouw van zijn vader gewoon bij haar naam. “Zij had eerder gebeld, maar wij hadden niet opgenomen. Zij was bezorgd. Vroeg hoe de reis was en wanneer we waren aangekomen en hoe de situatie hier was. Ik heb alles verteld”.

Niet echt alles, dacht hij bij zichzelf. Over het wachten in de haven, toen zij en zijn vader waren betrokken had hij gezegd “we hebben nog even gewacht” en over het eindeloos wachten op de boot “er was wat vertraging”. Hij had eraan toegevoegd: “maar wij hadden alle ruimte om lekker te gaan liggen op de banken, breeduit! Het was niet druk. Gelukkig!” Dat er onderweg nog meer vertraging was, had hij verteld, maar niet dat het de hele tijd onzeker en onduidelijk was of ze zouden vertrekken, aankomen en wanneer. En dat zijn oma zo reddeloos en wanhopig om zich heen keek en steeds gefrustreerder raakte. Hij had maar niet gezegd dat zij vaker onredelijk was, maar nooit eerder zó erg, hysterisch en dwingend. Het huis, daar was weinig mis mee, vertelde hij. Hij had niet verteld over de aardbeving en dat ze de vorige nacht buiten hadden geslapen in de hangmatten onder de pijnbomen. Hoewel ... Hij dacht dat zij dit verhaal wel mooi zou vinden, hij zag het haar zo doen, lekker in de hangmat met een been bungelend over de rand, een beetje heen en weer schommelen en naar de sterren kijken. “Ik heb gezegd dat alles goed ging. En dat oma nu hier bij jou thuis is. Daarom ben ik zo snel mogelijk naar je toe gerend. Zij gaat je vast bellen. Om met oma te praten zeker”.

Hij had zijn zin nog niet afgemaakt, toen de telefoon in de woonkamer rinkelde. Zij haastte zich om op te nemen. De oude vrouw op de bank bewoog even, haar ogen bleven dicht. Zij fluisterde “hallo?” bleef daarna stil en zei: “ik kan nu niet uitgebreid praten. Maar het gaat goed hier. Alles in orde. Ik bel later. Oké. Oké. Is goed. Geen zorgen. Nee. Ja. Oké. Dag. Dag”. De jongen zat in de keuken de laatste koekjes op te eten. “Lekkerbekje!” zei zij en ging bij hem zitten. “Wat een gedoe, hé?” Zij keek hem aan. Hij was gegroeid, leek wel, hij was groter geworden, hoekiger, maar het was vooral zijn blik. Zij zag iets van vastberadenheid en zelfvertrouwen in die ogen, die meestal heel trouw en gehoorzaam keken. “Wat gaan wij nu doen, jongeman?”

181 Bezorgd

“Ze zijn bij jou? Alles goed? Mag ik moeder spreken? Wat? Lukt nu niet? Vraag haar alsjeblieft of zij belt? Niet vergeten, hé! Goed, goed! Ik bel later. Dag. Sterkte daar!” Zij bleef nog even zitten, nadat zij had opgehangen. Het was nu stil in de kamer. Daarnet had zij luid gepraat, geschreeuwd bijna, alsof zij de afstand van het eiland naar het stadje moest overbruggen. Zij had vaak gebeld naar het huis van haar schoonmoeder, kreeg geen gehoor, was ongerust. Hoe moeilijk om de juiste informatie te krijgen, om een voorstelling te maken van de situatie. Op de televisie had zij gezien dat mensen hun huizen niet in durfden en buiten sliepen, gewoon in de openlucht. Een jonge vrouw met enkel een hemdje en kort broekje aan, zei tegen de reporter dat ze echt niet naar binnen ging, veel te gevaarlijk. Zij hield haar zoontje bij zich, die met grote ogen recht in de camera keek. Het was zomer, zei de reporter, hoe moet het straks als het kouder wordt. Ik bevries liever, zei zij melodramatisch, dan dat ik bedolven word onder de stenen.

Hebben haar schoonmoeder en de jongen ook buiten geslapen? Het zal toch niet. Waarom wilde zij met zoveel haast vertrekken? Ze hadden net zo goed hier kunnen blijven. Wat kun je daar doen helemaal? Ook al heeft het huis schade, iemand, de burens, noná of iemand wie dan ook, had dat voorlopig kunnen regelen. Wat was haar schoonmoeder koppig! Met geen mogelijkheid was zij te overtuigen dat het beter was te blijven. In haar vastberaden blik zag zij ook iets van kwetsbaarheid, van angst, van eenzaamheid. Haar man had het onderwerp op tafel gelegd, niet subtiel genoeg, vond zij. “Je moest eens nadenken of je hier bij ons wil komen wonen”. Zo zeg je dat toch niet. Ze hadden het er over gehad. Toen ze het huis gingen bouwen, hun piepklein huisje, meer geld hadden ze niet, dit was wat ze zich konden permitteren. En jouw zoon dan en jouw moeder, had zij gevraagd. Komt tijd, komt raad, antwoordde hij. Tegen zijn moeder had hij nog iets gezegd van “samen” en “voor de jongen”. Het viel niet in goede aarde. Zij wilde er niets van horen. Zij waren samen, haar kleinzoon en zij, in hun huis aan de baai. Voor altijd wat mij betreft, was haar reactie en het eind van het gesprek.

Het was toch geen manier om afscheid te nemen, dacht zij bij zichzelf. Ze hadden gewacht en gewacht in de haven. Het duurde maar en het was onzeker of de boot zou komen. Ze hadden daar lang gezeten, zwijgend, waar moesten zij het nog over hebben. Ze moesten weg, hij naar zijn werk, zij naar de baby. Schuldig voelde

zij zich. Ze hadden elkaar gegroet, zij veegde haar tranen en vertrok, het was al laat. De rest van de middag en de avond en de hele volgende dag, aan niets anders kon zij denken. Stel dat ze elkaar nooit meer zouden zien, dan was dit toch geen afscheid, zo gehaast iemand achterlaten.

Zij had haar willen spreken om te horen hoe het ging. En om ook te vertellen dat zij het geld had gevonden in het mandje met de aardappels en het veilig had opgeborgen. De oude vrouw had geen vragen gesteld, maar had recht op antwoorden, vond zij. Er was van alles gaande, zij had er juist met haar over willen praten, haar hart willen openen. Het was er niet van gekomen. Zij schrok toen hij achter haar bleek te staan. "Ik heb gebeld, maar kreeg moeder niet aan de lijn. Weet je? Misschien moet je naar haar toe om te helpen. Hoe moet een oude vrouw met een klein kind het allemaal regelen?" Tot haar verrassing zei hij: "Je hebt gelijk. Ga ik doen!"

182 Gewacht

Zij had hem gered. Hij zou naar zijn moeder gaan, hij vertrok meteen. Hij had haar wel kunnen omhelzen. Omhelzen en optillen en haar ronddraaien en lachen. Zoals hij het vroeger deed. En zij dan met rode wangen riep dat zij geen klein meisje meer was en dat hij zich een breuk zou tillen. "Doe niet", zou zij gillen, maar zou zich stiekem mooi en gewenst en verliefd voelen. Als hij in vorm was, was hij de beste, de beste vriend, de beste man, de beste minnaar, de allerbeste. Vrolijk, het middelpunt van het gezelschap, zingen en grappen maken, genieten van het leven. Hij was zijn schwung kwijt, realiseerde hij zich, toen hij een paar dagen geleden vanuit zijn vrachtwagen een jongedame nafloot en zij gepikeerd riep: "Zit je nog niet in een bejaardenhuis, ouwe!" Meestal lachten de vrouwen naar hem, meer hoefde ook niet, even het gevoel dat hij gezien was, een glimlach, verlegen of uitdagend, maakte niet uit, het was meer dan genoeg.

Toen hij net op het eiland was aangekomen, had hij wat geflirt met een secretaresse. Hij had het niet gevraagd en zij had het niet verteld. Dat zij getrouwd was. Hij kwam er achter toen haar man thuis kwam, net op het moment dat hij met zijn broek op de enkels over haar leunde. Ze hadden in de keuken koffie gedronken, hij raakte haar hand aan met zijn vinger, toen haar arm, legde zijn hand op haar knie, zij moedigde hem aan. Schoof zijn kant op, schopte haar pumps uit, duwde met haar knie tegen zijn dij. Hij tilde opgewonden haar rok op, zij ging op zijn schoot zitten en knoopte haar blouse open. Hij tilde haar op, veegde alles van de

tafel en legde haar erop. Maakte zijn riem en broek los, terwijl zij smachtend zijn naam riep. Hij hoorde de deur niet. Zij trok hem naar zich toe, hij gleed in haar en had niet door dat haar man in de deuropening stond. Geen idee hoe lang hij daar had gestaan. Hij had de hele tijd naar ze gekeken en genoot ervan om zijn vrouw kreunend in de armen van een ander te zien. Hij kon net op tijd vluchten, toen de man aanstalten maakte om mee te gaan doen en hem bij zijn middel greep. Met het hart in de keel was hij in zijn auto gesprongen. "Weinig te beleven op het eiland, hé?" zei een collega de andere dag met een vette knipoog. Hij was voortaan op zijn hoede.

"Hey, ouwe!" riep een hulpje op het werk, vriendschappelijk, met een glimlach. Hij zei iets grofs en lelijks terug, zijn dag was verpest. Hij liep saggerijng naar het dorpscafé waar mannen op het terras aan het triktrak-en waren. De dobbelstenen kletterden op het houten bord, er werd gelachen en over de aardbeving gesproken. Iemand haalde de kaarten tevoorschijn en vroeg wie meedeed. Hij knikte naar hem, hij knikte ook. Hij behoorde sinds een half jaar tot de vaste kern. Kleine inzet, zo was het begonnen. "Geen greintje pijn!" had de cafébaas gezegd. In de loop van de tijd werd de inzet hoger, de verliezen groter. Krampachtig schikte hij de kaarten in zijn hand. Hij nam een slok van zijn drankje. Elke keer zei hij dat dit de laatste was. Dat hij naar huis zou gaan, naar moeder de vrouw en naar zijn kind, naar zijn klein, miezerig en zuinig leventje, naar zijn ritten op de vrachtwagen, naar zijn uitzichtloze, saaie dagen en nachten.

De cafébaas vroeg: "heb je het?" Hij was het niet vergeten. "Morgen, geen zorgen, morgen krijg je je geld". De baas keek hem streng aan. "Dat hoor ik nu al weken, vriend. Morgen wil ik het hebben. Basta! Anders ga ik eens een praatje maken met je vrouw, hé, en dat wil je niet!"

183 Morgen krijg je je geld

"Naar links, meer naar links, kom maar, en nu naar achteren. Ja, ho maar. Zo is ie goed". De loods op het dek hielp de vrachtwagens om hun plekje te vinden. Netjes, recht naast elkaar, ook met slecht weer en hoge golven moest er natuurlijk niets losraken en van zijn plek schuiven. En het gewicht moest in balans zijn. De loods keek met zijn hoofd een beetje schuin, kneep een oog dicht en stuurde de volgende chauffeur schreeuwend en fluitend naar de andere hoek, rechts achterin. De peuk in zijn mondhoek bleef op zijn plaats. "Ja, kom maar", zwaaide,

schreeuwde en vloekte hij weer. Intussen maakte hij een praatje, groette wat reizigers, keek naar de lucht, voorzag geen problemen. Ze hadden wat vertraging, een half uurtje maar, met een beetje geluk haalden ze dat nog in. Uit zijn achterzak haalde hij een grote zakdoek tevoorschijn, veegde zijn bezweet voorhoofd, zijn brede nek, ze noemden hem "de stier", omdat hij zo breed en grof was. "Links, links...", de volgende wagen draaide en volgde zijn aanwijzingen.

Hij had zijn vrachtwagen geparkeerd, klom uit de cabine, hield de sigaret met een lucifer in zijn handen, stak hem aan en liep naar boven. Hij bestelde koffie en ging aan de bar zitten. Zijn reis zou hem naar het noorden brengen, naar zijn geboortestad, waar zijn moeder en zoon woonden. Hij zou helpen met de schade van de aardbeving. Of die er was, hij had geen idee. Het was vooral de steun die hij als de man des huizes moest geven. Dat hoort bij mijn verantwoordelijkheid, zei hij tegen zichzelf en was tevreden. Hij had het handig geregeld weer. Hij bracht een vracht druiven van het eiland naar de hoofdstad. Het was een vroege oogst. Hij was van plan met de verkoop zijn reis te betalen. Hij zou langs de oostelijke volksbuurten gaan en zijn waar aanprijzen. Met een praatje en een vriendelijk lach kwam je altijd ver in zaken, dacht hij met een glimlach op zijn lippen. En dan zou hij verder naar het Noorden reizen.

Het was haar idee, van zijn vrouw, die zei dat hij naar zijn moeder moest gaan. Hij had er ook aan gedacht, uiteraard, maar durfde het niet voor te stellen. Hij kon toch niet zolang wegblijven, hoe moest zij alles regelen met de baby, het huishouden, het werk, alles, zonder hem. Geen zorgen, had zij gezegd, ik red mij prima, de buurvrouw helpt mij als het nodig is en de collega's op het werk. "Ga jij maar, je moet moeder helpen, zij heeft je nodig". Uiteraard, dacht hij, ik moet gaan. Zij keek hem aan en zei dat zij toevallig deze week wat fooi had gekregen en ook een extra dag had gewerkt, hier. Zij haalde twee briefjes uit de zak van haar schort. "Dat moet genoeg zijn voor de reis, denk je niet?" Zij keek hem recht in de ogen en legde het geld op tafel. Ik hoor iets boven, zei zij, de baby is misschien wakker. Zij liep naar de trap. Hij propte het geld in zijn zak.

De volgende ochtend vertrok hij. In alle haast had hij de druiven gekocht. Hij had een voorschot gegeven, de rest na terugkomst. De boer keek hem aan en schudde met zijn hoofd. "Er staat nog een rekening open, hé, vriend. Laatste keer, echt, dit is de allerlaatste keer dat ik je mats". Maak je geen zorgen, had hij gezegd, op mijn erewoord. Je krijgt jouw geld. "En ik zal overal vertellen van wie deze heerlijke druiven zijn". Hij lachte vrolijk en sloeg de boer op zijn schouders.

Hij dronk zijn koffie, rookte nog een sigaret en ging op een bank liggen. Zijn reis voelde als een vakantie, een uitje. Hoe lang

geleden was het niet dat hij erop uit was getrokken. Hij wist het niet meer. Hij viel in slaap.

184 Heerlijke druiven

“Druiven? Is het daar niet te vroeg voor, vriend? Eind juli. Zure druiven zeker?” Hij bulderde van het lachen, haha! Hij keek naar de andere mannen rond het tafeltje op zoek naar bevestiging. Ze lachten ook. Haha, zure druiven! De asbakken waren vol, de bekertjes koffie leeg, in het midden lag een hoopje velletjes van geroosterde pompoenpitten. Ze kletsten, brachten de pitten als stokjes naar hun mond, beten er voorzicht op, tsiktsik, kauwden op de smakelijke binnenkant en gooiden de vellen op de hoop. Iemand verslikte zich in de rook van zijn sigaret, moest hoesten en rochelen. In de stilte die volgde ging het geknisper van de pompoenpitten onverminderd door.

“Hoe laat komen wij aan?” Eind van de middag, zei iemand. Weet ik niet hoor, ik hoop het, maar je weet het niet, hé. We hebben vertraging. Alle tijd, was de conclusie. “Dus je gaat druiven verkopen in de hoofdstad?” De vraag kwam opnieuw op tafel. “Ja, vriend! Lekker druiven, knapperig en zoet, als de tepels van een maagd!” zei hij en knipoogde. De mannen lachten. “Ik ga ze verkopen, ik verkoop alles, weet je. Ik ga langs de volksbuurten. Gewoon op de hoek staan met mijn vrachtwagen en daar prijs ik mijn waar aan. Zal niet lang duren. Dan ga ik door naar het Noorden. Daar kom ik vandaan, ja”. Hoe veel kilo druiven waren het, wat moest de vracht opbrengen, wat was zijn marge? Een man uit het gezelschap bleef maar vragen, hij zat te vissen. “Je lust druiven zeker?” Niet te snel happen, dacht hij. Hij stond op, strekte zijn benen, even pissen, zei hij en liep weg. Stak een sigaret aan en hield deze tussen zijn lippen. Hij nam zijn tijd. Keek naar de golven met de witte kragen en de donkere strepen, door de deining van de boot spetterden wat druppeltjes zee op zijn gezicht, ziltig en plakkerig. Hij likte zijn lippen af. “Tepels van een maagd, pfff!” hoe verzin ik deze dingen toch, dacht hij tevreden.

Met het zoveelste kopje koffie ging hij weer aan tafel zitten. Ze hadden duidelijk over hem gesproken terwijl hij er niet was. Het was stil. “Wat is er, jongens? Geen praatjes meer? Haha!” Ze begonnen te lachen. “Eind van de middag”, zei iemand, leunde achterover en trok zijn pet voor zijn ogen. “Ik weet niet wat jullie plannen zijn, maar ik doe een dutje”. Een ander volgde zijn voorbeeld. De man die zo geïnteresseerd was in de druiven knikte naar de deur. Ze liepen er samen naartoe. Na wat heen en weer

geklets zei hij: "Kom! Naar de vrachtwagen". Hij opende de achterklep en trok uit een krat een tros druiven. "Hier!" Met een flesje water spoelde hij de druiven af. Ze glinsterden roze, haast doorzichtig in het licht. De man plukte de druiven van de tros en stopte ze in de mond. Het viel hem niet tegen, hij mompelde wat, moest zijn onderhandelingspositie niet ondergraven. "Mmmm... Tsja!" Stopte gulzig nog wat druiven in zijn mond. Ze knapten tussen zijn tanden en vulden zijn mond met zoet sap. Bij de derde hap was het duidelijk. Deze vis was binnen. "Vriend! Zeg het maar! Heb ik gelogen? Wie heeft zulke lekkere druiven? Vers geplukt gisterenavond. Geen bestrijdingsmiddelen, puur natuur. Van een speciale soort die vroeg rijp is. Geen woord gelogen, toch? Ze zullen er van smullen in de hoofdstad. Misschien moet ik meer vragen? De dubbele prijs per kilo, wat denk jij?"

Toen ze in de haven aankwamen had hij zijn hele vracht verkocht. De kratten schoof hij in de bak van een andere vrachtwagen die daar stond. Die was toevallig leeg, omdat fruit uit het Noorden niet was aangekomen. Hij telde met een grijns het geld dat hij had gekregen. De prijs was goed, het had hem geen enkele moeite gekost. Een geluksvogel was hij, zeker weten. Hij kon meteen doorrijden naar het Noorden. Het werd al gauw donker.

185 Geluksvogel

Hij keek op zijn horloge. Elf uur. Het was rustig op de weg. Hij had de hoofdstad achter zich gelaten en de weg naar het Noorden genomen. De snelweg werd verbreed en op vele plekken waren er vanwege de werkzaamheden omleidingen. Hij was net bijna verkeerd gereden. In het donker had hij de korte invoegstrook gemist. Vloekend en zuchtend ging hij achteruit en draaide weer de weg op. Gelukkig ben ik "leeg", dacht hij, al die hobbels met druiven in de achterbak, zou geen pretje zijn. Hij was halverwege. Nog vijf uurtjes, hij keek weer op zijn horloge. Wat nu? Doorrijden, stoppen? Verderop was er een tankstation met een restaurant, dat zou de hele nacht open zijn, wist hij zich vaag te herinneren. Dan eet ik daar een soepje of zo. Daar! Hij remde voorzichtig en parkeerde de vrachtwagen voor het verlichte pand. Hij sprong van zijn stoel en voelde zijn stijve knieën van al die uren stilzitten.

Een paar mensen draaiden zich om naar de deur om de nieuwkomer te zien. Hij knikte, mompelde "avond" en ging aan een tafeltje bij het raam zitten. Hij stak een sigaret op en trok met zijn pink de asbak naar zich toe. Er stond reclame van een bouwbedrijf op. Hij staarde ernaar en gooid er vervolgens zijn lucifer in.

Klopte de as van de sigaret aan de rand. Hij keek om zich heen, zocht met zijn ogen naar de uitbater. Die kwam net aanlopen. "Baas, heb je wat te eten?" vroeg hij. "Ja, man, ik heb nog wat, anders maak ik wat. Zeg het maar!" Hij vroeg ook nog waar hij vandaan kwam, waar hij naartoe ging. Toen hij zei dat hij naar het Noorden ging, zei hij: "Het is wat, hé? Met de aardbevingen en de schades!" Hij wees met zijn hoofd en zei: "Die meneer daar komt er net vandaan". De man met de gebogen rug hoorde dat het over hem ging en draaide zich om. De twee mannen keken elkaar aan.

In die blik zag hij de koude winters, de donkere dagen, de eindeloze regen, het werken in de autofabriek en de biertjes die ze dronken in hun kamertje, dat blauw zag van de sigarettenrook. Alsof het gisteren was herinnerde hij zich dat hij in een vlaag van eerlijkheid had verteld dat hij verliefd was op een vrouw. Het zou niets worden, omdat zij getrouwd was, zei hij. En wat zei hij toen? "Wat maakt dat uit?" had hij gezegd. "Je kunt het toch proberen". En hij, zijn vriend, had gezegd dat haar man een hork van een vent was, dat hij niet van haar hield, geen respect had. "Geen idee waarom zij met hem is getrouwd", had hij gezegd en hij wist dat het over zijn vriend ging. Hijzelf had nog geen idee. Toegegeven, hij wist ook niet waarom hij met haar was getrouwd. Hij keek hem aan. Hij was het echt, ze waren vroeger vrienden.

De ander keek hem ook aan. Hoe bestaat het dat ze elkaar hier in deze tent tegenkwamen. Hij had gegeten, stond op het punt om te vertrekken. Had de uitbater tien minuten eerder zijn omelet gebracht, had hij tien minuten eerder betaald, was hij later vertrokken of eerder gestopt, hoe toevallig was dit. Hij voelde zich schuldig. Hij was het niet die zijn vrouw had afgepikt. Hij was op haar verliefd, dat wel, maar verzwegen zijn verlangen, had nooit een stap gezet, nooit het initiatief genomen. Hij leed in stilte, niemand wist ervan. Totdat zij op een dag op zijn drempel stond. Zij bleef. Ze waren samen, hadden een gezin, waren gelukkig. Over het verleden spraken ze nooit. Hij voelde zich schuldig, ook al had hij niets verkeerd gedaan. Nu stond hij hier oog in oog met de man van zijn vrouw.

186 Gebogen rug

De telefoon rinkelde. Zij was in de keuken, haastte zich naar de kamer, droogde haar handen aan haar schort af en nam op. "Hallo! Met wie? Oh, ja, hoe gaat het? Hier gaat het beter hoor. Ja, ze zijn bij mij. Ze logeren een poosje hier. Dan zijn wij samen, hé. Je begrijpt het, ja. Ach, nee. Zij is even een boodschap doen. Ik geef

het door. Wat? Echt? Gôh! Oké, verrassend. Ik geef het door. Wanneer? Oké, oké. Ja, dag!" Zij legde de telefoon neer en dacht: Gôh! Wat een ontwikkelingen allemaal. Die aardbeving heeft meer dan onze huizen door elkaar geschud lijkt wel. Gôh, dacht zij weer, de wonderen zijn de wereld niet uit en ging verder met het vullen van de tomaten en de paprika's met rijst. Het waren de vasten voor Maria Hemelvaart.

Zij hoorde de sleutel. De deur ging open. Zij hoorde haar passen. Dichterbij. Het leek alsof zij met haar voeten sleepte, het was haar niet eerder opgevallen. Toen zij binnenkwam keek zij naar haar voeten. "Wat is er?" vroeg de oude vrouw en keek zelf ook naar haar voeten. "Niets hoor ..." zei zij en lachte verlegen, "ik vroeg mij af of de vloer droog was. Ik heb net gedweild, vandaar dat ik naar de vloer staarde". De vrouw zette de boodschappentas op de tafel. "Ze hadden geen azijn in de winkel", zei zij. "Kom, ik help even!" Zij ging haar handen wassen en wilde de voorbereidingen voor het middageten overnemen. Met een handdoek veegde zij haar voorhoofd af, "het is erg warm weer vandaag", voelde met de rug van haar hand aan haar rode wangen, "misschien moet ik even gaan zitten". Zij gebaarde met haar hand, "waar?". Het ging over de jongen. Zij haalde de schouders op, "geen idee!" Zij had hem de hele dag niet gezien. "Als hij honger krijgt komt hij vanzelf naar huis". Ze moesten beiden lachen.

"Trouwens, tante, de schoondochter belde. Zij laat je groeten. Vroeg hoe het ging hier. Gisteren had zij ook gebeld. Had ik dat verteld? Oh, ja, en wij krijgen bezoek!" Zij vertelde dat zoonlief onderweg was en morgen zou aankomen. Hoe laat, kon zij niet vertellen, hij zou een tussenstop maken in de hoofdstad. Even schoot een rare gedachte door haar hoofd. De ene man ging terug van het Noorden naar de hoofdstad en de andere van de hoofdstad naar het Noorden. Zou het niet wat zijn als ze elkaar tegen zouden komen? Hoe groot is de kans? Nul, dacht zij, nul. "Zozo! Mijn zoon komt! Wat komt hij doen?" Zij mompelde iets van "onrust zaaien", maar hardop "Helpen, denk ik, tante, helpen!"

Toen ik daar was, begon de oude vrouw te vertellen, vroeg hij of ik naar het eiland wilde verhuizen. Om samen te zijn, haha, sa-men, als een gezinnetje, op mijn oude dag. "Nou, kind, ik ga dus nooit weg van ons stadje en van mijn huisje aan de baai, nooit. En de jongen ook niet. Dat gaat niet gebeuren. Klaar. Haar vastberaden blik herinnerde aan hoe zij vroeger was, onverschrokken en kordaat. Maar haar lijf, vermoeid, de hangende schouders, de sloffende voeten, de gebogen rug, waren een voorspelling van de toekomst, hoe zij zou worden, onbuigzaam, onhandelbaar en verward. Zo oud was zij niet, begin zestig, maar het leven was zwaar en drukte steeds harder op haar schouders. Dat haar gezag niet vanzelfsprekend meer was en dat de kleinzoon zijn eigen grenzen stelde, steeds zelfstandiger werd, de man die hij zou worden, het was zwaar. Dat zij bij terugkomst de gebroken icoon

in hun huis had zien liggen, was een teken. Er was iets stuk en zij kon het niet meer lijmen. Maar zij kon ook niet loslaten. "Ik ga even liggen", zei zij, "ik ben moe ..."

187 Honger

Zij was klaar met de voorbereidingen voor het middageten en schoof de schaal in de oven. De jongen zou vanzelf verschijnen, wist zij, precies op tijd, als het eten op tafel staat. Uit beleefdheid nam hij een paprika, die at hij omdat het moest van zijn oma, maar de gevulde tomaten waren zijn lievelingseten. Dus zij zorgde ervoor dat er altijd een kleine paprika bij zat, met twee lepeltjes rijst gevuld, twee happen en hij was klaar. Mocht hij lekker verder met de tomaten. Hij was haar lieveling, het kind dat zij niet kon krijgen, alles deed zij voor hem. Je verwend hem, zei zijn oma telkens. Stiekem dacht zij: ja, natuurlijk, wat denk jij, graag, nog niet eens zoveel als ik zou willen. Zij glimlachte bij de gedachte dát een keertje in haar gezicht te durven zeggen.

De oude vrouw was moe, ging even op de bank liggen, na tien minuutjes stond zij weer in de keuken. Ik moet eigenlijk naar huis, opruimen, de logeerkamer klaarmaken, voor als zoonlief er straks is, zei zij haast buiten adem van de inspanning. "Tante, wij hebben alle tijd!" Zij stelde voor om na het eten en de middagsiësta samen naar hun huis te gaan. Kijken wat er moet gebeuren. "Ik kan helpen, vele handen maken licht werk, wij zijn zo klaar", stelde zij haar gerust. Zij zag de twijfel in haar ogen, zal ik toch ... eigenlijk ... Zij pakte haar hand en zei samenzweerderig, "tante, ik heb hulp nodig". Zij verzon dat zij hulp nodig had om een taartje te bakken of koekjes of pasteitjes, het maakte niet uit, de hulp was onmisbaar. "Oké!" De oude vrouw stond strijdvaardig op, knoopte de schort vast, waste haar handen en veegde met een handdoek het aanrecht schoon. Zij rechtte haar rug, haar hoofd trots omhoog, ging wijdbeens staan, niemand kreeg haar nu van haar plek, zij was nodig, er was een klus, die moest af.

Het rook heerlijk kruidig en zoet in de keuken toen de jongen thuiskwam. De sappen van de gevulde tomaten dropen uit de gebarsten vellen, in een kuiltje rond het tomatensteeltje glom een plasje olijfolie, krullerige peterselie sprong uit de rijst omhoog. De schaal stond op tafel, het water liep hem in de mond, hij kon niet wachten. Hij wilde gaan zitten, maar zag de blik van zijn oma. Eerst handen wassen, dacht zij en hij hoorde het haar haast zeggen. Ze gingen aan tafel, een kort gebed, "eet smakelijk", een

stuk vers brood, hij prikte met zijn vork in de paprika. Het was gelukkig maar een kleintje.

Moet je horen, begon zij te vertellen over de onverwachte gast die morgen zou komen. "Leuk, hé? Dan zie je je vader weer!" Hij keek naar zijn oma en naar zijn noná. Ach, wat deed zij altijd haar best om het leuk te houden, de sfeer losjes, iedereen tevreden en blij, wat niemand moest horen verstopte zij achter praatjes. Hij had een keer in het circus een act gezien met een man en een vrouw, hij duwde haar omhoog, haar handen in de zijne, zij in een handstand met haar benen wijd in een roze panty en roze balletschoentjes. Het leek eenvoudig. Hij wiebelde en zij balanceerde op zijn handen en haar benen gewogen als riet in de wind. En toen hield hij haar met één hand vast en weer balanceerde zij op die ene hand en arm. Zij volgde zijn blik, lachte breeduit, ze hielden elkaar in evenwicht. Het had zijn noná kunnen zijn, een evenwichtskunstenaar. Het was haar tweede natuur, altijd met een glimlach, moeiteloos.

"Zo!" zei hij, "komt hij helemaal hiernaar toe. Waarom eigenlijk?" Noná ging verder met haar evenwichtsact: om te helpen, betrokkenheid, hij is jouw vader, ik snap het wel, gezellig. "Wij redden ons wel", was zijn antwoord, "hé, oma?"

188 Evenwicht

"Heb ik geregeld", was haar antwoord. Zij zei het voor de tweede keer en benadrukte daarom elk woord, elke lettergreep, spelde de letters, nam elke toon in haar mond, liet die rondgaan en blies die beheerst in zijn gezicht. Haar donkere ogen waren waterig, maar niet minder fel dan in hun vroegere ruzies. Zij stond op als teken dat dit gesprek klaar was. Hij was weer het jochie van vier, voelde zich klein en iel, keek omhoog naar zijn moeders rimpelige kin, mond, neus, ogen. Zoals vroeger toen zij "nee" zei en hij wist, het was "nee". Redelijk, onredelijk, belangrijk, onbelangrijk, het deed er niet toe, "nee". Als puber was hij de strijd aangegaan, reageerde net zo fel als zij, keek haar aan met zijn even donkere blik, werd sterker. Als jongeling schreeuwde hij, sloeg met deuren, zette de stoel met een klap op de vloer, schold haar en de hele wereld uit en had haar zelfs een keer geduwd en geslagen. Hij werd nog sterker. En zij benutte haar onmacht, haar zogenaamd zwak hart en broze gezondheid en kreeg weer alles gedaan. Hij wist dat hij het nooit van haar ging winnen. Hij ging weg, vluchtte, waar dan ook naartoe, weg, naar andere plekken, geen idee wat hij daar zocht, als zij er maar niet was, weg uit haar liefdevolle,

maar verstikkende zorg, haar besluiten over zijn leven, haar keuzes en geboden. Hij genoot van de zorgeloosheid, waar zij geen grip op had, hij genoot van de keuzes waar zij "nee" op zou gillen, haar aanstellerige flauwtjes, hij was er niet bij om ervan te schrikken.

Zijn reis naar het Noorden was voorspoedig verlopen. Vanaf het moment dat hij zijn vrachtwagen in het ruim had gemaneuvreerd, kopjes koffie ging drinken en stoere verhalen vertelde in een wolk van sigarettenrook. Zijn vracht druiven verkocht hij nog voordat hij in de haven aankwam. Begin van de avond vertrok hij naar het Noorden. In een wegrerestaurant kwam hij nog iemand tegen, een vriend, pfff, vriend, hij draaide zich om en zweeg. Daarna was hij bij vrienden langsgedaan, hij kende ze nog van zijn dienstplicht. Ze dronken en aten en vertelden verhalen van vroeger en lachten met tranen over zoveel onschuld en brandie. "Weet je nog?" Zeker, ze wisten het nog goed hoe jong ze waren, hoe onverstandig en hoe de hele wereld aan hun voeten lag. En ze dronken, het was ochtend, maar de drank stond op tafel, wat maakt het uit hoe laat het is, als je met vrienden bent. Het werd avond, ze vielen op de banken in slaap ergens middenin een gesprek. Hij vertrok de volgende ochtend pas op weg naar huis. Zijn moeder had hem ontvangen, waar hij was gebleven, vroeg zij, ze hadden hem eerder verwacht en of hij zijn vrouw meteen wilde bellen, want die was terecht erg bezorgd. Zijn kamer, hier ligt een schone handdoek, een pyjama, slippers. Het huis rook heerlijk naar kruiden, oregano, knoflook, kaneel. Zij had zeker zijn favoriete gehaktballetjes gemaakt. Even was zij weer zijn lieve moeder, die hem vertroetelde, al zijn fratsen mopperend accepteerde en ondanks alles trots op hem was. Hij liep achter haar aan naar de keuken, pakte een gehaktballetje van de schaal, kreeg een tik op zijn vingers. "Niet doen!" zei zij. "Ga je eens wassen, jongen, trek wat schoons aan. Wij gaan zo aan tafel!" Hij gehoorzaamde. Na een poosje hoorde de deur, het was zijn zoon, "Hey!" Hij omarmde de knul. Hij leek gegroeid in die paar dagen. De jongen lachte verlegen, liep naar de keuken en kuste zijn oma. Hij pakte een gehaktballetje van de schaal. "Aan tafel" riep zij. Zij had nu, voelde hij, een ander die zij met haar liefde en zorg verstikte. Hij voelde zich buitengesloten en overbodig.

189 Geregeld

"Alweer een hele tijd geleden dat je hier was, hé?" Zij vroeg het en dook in haar herinneringen op zoek naar het antwoord. "Een jaar of vier", zei hij. Ze zaten op het balkon, dronken een kopje koffie.

Zo hadden ze die laatste keer ook hier gezeten en zocht zij in de kronkellijnen van het koffiedik naar een glimp van de toekomst. Zij zag zeilen en zee, toen hij vertelde dat hij naar het eiland zou gaan. Hij zou gaan werken en zij wilde in hem geloven. Dat het deze keer goed zou gaan, dat hij zou aarden, een beetje volwassener eindelijk, met meer rust in zijn donder. Hij voorspelde toen dat zij hem de volgende keer zou bezoeken in zijn huis. Zo was het gegaan. Hij had een huis, een vrouw en een kind. Nu zaten ze weer hier. Hij was gekomen. Om te helpen. Zij was blij dat haar zoon er was, het was een man, maar ook een jochie van drie of van tien. Zij had haar vingers door zijn haren gehaald, hem met liefde aangekeken, hem op zijn voorhoofd gekust, alsof de tijd stil was blijven staan.

Fijn dat hij er was. Het afscheid een paar dagen eerder in de haven was gek verlopen. Gehaast, onwennig, koud. Zij wilde per se naar huis om te zien of er schade was van de aardbeving, je kunt toch niet vakantie vieren als hier alles door elkaar wordt geschud, "ik dacht het niet!" riep zij stellig. De reis was vermoeiend, zij was doodop, was nog steeds niet op kracht gekomen en de sluimerende dreiging van meer natuurgeweld, misschien een nog sterkere beving, maakte haar onzeker en schichtig. Zij had het deze dagen vaak meegemaakt, het gerommel onder de grond, de aanzwellende kracht, heel heftig, vooreven en dan weer stilte, alleen je hart bleef in je keel en je oren bonken, terwijl de aardbeving alweer voorbij was. Slopend. En tegelijkertijd ging het dagelijkse leven verder, het opruimen, koken, boodschappen doen, koffie drinken, gewoon, alsof er niets aan de hand was.

Hij kwam helpen, zei hij. "Helpen?" Zij bedacht klussen om hem bezig te houden. Zo deed zij het vroeger ook, om te voorkomen dat hij weer met zijn vrienden de kroeg in zou verdwijnen. Hij liet hem een muur verven, een leiding vervangen en het deurtje van een kast rechthangen, van die klussen die al jaren bleven liggen, een oude bank die in de berging stond wegbrengen. En een paar bloempotten die te zwaar waren, verplaatsen, zodat zij eindelijk een keer erbij kon om het balkon goed te veggen. Aan het eind van de dag was hij biertjes gaan drinken met vrienden, nog te moe om het de hele nacht vol te houden. De tweede dag, nadat hij weer allerlei klusjes had gedaan, zaten ze een kopje koffie te drinken. Hoe het ter sprake kwam, wist zij niet meer. Het ging over het huis aan de baai. Zij vertelde hoe blij zij hier was en hier nooit weg zou gaan, dit huis, deze plek.

Hij zei het niet met zoveel woorden en zij had het misschien niet goed verstaan. "Hoe bedoel je?" zei zij. "Ja, ik zeg niet dat het nu moet worden geregeld, maar er komt een dag ..." Zij herhaalde: "Hoe bedoel je?" Over het huis wilde hij het hebben en over zijn zoon en over de toekomst. "Het is mijn zoon en het huis, op een dag is het van mij". Haar wenkbrauw ging omhoog met zoveel verontwaardiging dat hij moest blozen. Zij zei heel beheerst en

duidelijk: "Jouw leven, jouw keuze. En wij hier. De jongen blijft bij mij. In ons huis. In zijn huis. Heb ik geregeld".

190 Jouw leven, jouw keuze

Via-via was hij in contact gekomen met een boer die buiten het stadje mais verbouwde. Door de aardbevingen en de onrust die volgde was zijn vaste handelaar twee dagen te laat met het ophalen van de mais, die klaar stond om meegenomen te worden. Zo kon hij een goede deal sluiten, goede prijs en kon hij meteen vertrekken. Toen hij het thuis vertelde ging er stillletjes een zucht van verlichting door de kamer. De afgelopen dagen waren er ook mooie momenten, daar niet van, was het soms zelfs erg gezellig, toen ze als vanouds aan tafel zaten en hij moppen vertelde en sterke verhalen en iedereen hartelijk moest lachen. Hij ging een klein dansje doen met zijn moeder, hij had al het nodige op en zij sprak hem erop aan, dat dat toch geen voorbeeld was voor zijn zoon. Hij bleef vrolijk, draaide haar rond, zei dat zij gelijk had en beloofde plechtig dat hij het nooit, echt nooit meer zou doen, 'stoute jongen, foei!' en kuste haar op haar voorhoofd. Hij bulderde van het lachen, zo hard en zo uit het diepst van zijn hart, dat zij smolt en niet anders kon dan meedoen: "Kwajongen, je bent geen spat veranderd, hé?".

De vorige dag was hij naar het strand gegaan met zijn zoon. Lekker gezwommen, in het zonnetje gezeten en later strand tennis gespeeld. Hij had daarna wat over het water gestaard, zijn sigaretje geroken en de jongen verveeld met vage vaderlijke adviezen. Hij had hem braaf aangehoord en ook over het water gestaard. Toen hij een heel verhaal begon te vertellen over verantwoordelijkheid nemen, over plichten en wat mannen horen te doen, had hij hem aangekeken met meer minachting dan hij kon onderdrukken. "Je moet niet naar je oma luisteren, knul. Het is maar een kant van het verhaal. Ik heb alles overgehad voor jou, dat je dat maar weet!" Hij smiet zijn peuk in het zand, pakte zijn spullen en zei: "Ik ga naar de kroeg, hoor. Als je wil, mag je mee. Maar wacht. Je mag zeker niet drinken van je oma? Je moet het zelf weten." Hij gaf geen antwoord. Nam een aanloopje met grote sprongen en plonsde in het water. Hij zwom verder en verder, dieper de baai in. Hij voelde een soort verdriet, er drukte een steen op zijn borst. Iets van loyaliteit voor zijn oma, voor zijn vader ook, verwijten, veel verwijten, een gemis, dat er niemand voor hem was, dat hij alles had, maar ook niets en dat hij weg wilde, verre reizen maken, vrij zijn. Hij zwom met alle kracht in zijn lijf, de meeste vissersbootjes liet hij achter, hij ging dieper en dieper. De

pijn ging niet weg. Buiten adem van de inspanning draaide hij zich om in het water, dreef op zijn rug, de zon verwarmde hem, hij sloot zijn ogen en zweefde daar tussen hemel en water een hele tijd gewichtloos.

Hij zou vertrekken, hij had hier alles geregeld, zei hij, hij moest weer terug naar zijn gezin en zijn werk. Alle begrip ervoor, zei zij en keek de jongen aan. Die keek opgelucht. Hij haalde van zijn kamer een tekening. Hij had die gemaakt voor zijn broertje. "Wil je deze aan hem geven?" vroeg hij. En zij gaf hem in een enveloppe wat geld. "Het was er niet van gekomen om iets voor de kleine te kopen, toen wij op het eiland waren. Hier. Koop iets als je wil. Van oma moet je zeggen!" Ze namen afscheid met wensen voor een goede reis en snel weerzien, groeten en kusjes voor iedereen. Hij reed met veel kabaal de zware vrachtwagen de straat uit. En toen was het stil. En rustig. Hij sloeg zijn arm om de schouders van zijn oma en glimlachte naar haar. Zonder woorden hadden ze dezelfde conclusie getrokken.

191 Een soort verdriet

Het bleef zeker nog een half jaar, langer eigenlijk, onrustig. Er waren bijna dagelijks bevingen, kleintjes, haast onmerkbaar, mensen wonden aan de angst. Er waren er die nog buiten in tenten sliepen en niet terug konden naar hun beschadigde huizen. Hoe moest het straks als het koud zou worden. Een van de ziekenhuizen was beschadigd, een paar scholen, er kwamen provisorisch noodgebouwen. Alles duurde te lang, bureaucratie en traag draaiende raderen, maar beter laat dan nooit, de dagelijkse sleur kreeg de overhand in het stadje. Het weer was mild, elke dag ging hij na school met vrienden naar het strand, het leven is mooi, ook al heb je voor de volgende dag huiswerk.

"Ga bij noná een potje tomatenpuree halen, zij weet ervan", zei zijn oma. Hij was vroeg thuisgekomen van zijn omzwervingen, had gedouched, met zijn haren nog nat lag hij op bed te lezen. Eerst deed hij alsof hij haar niet had gehoord, hoewel hij wist dat hij daar niet mee weg zou komen. Zijn oma was weer de oude. In haar vertrouwde omgeving, haar routine, haar vaste rituelen, de koffienamiddagen op het balkon starend in het koffiedik, zij was terug. Zij had de priester laten komen om het huis te zegenen. Tegen boze geesten en het boze oog, zei zij. De priester doopte een trosje basilicum in het wijwater en besprenkelde het hele huis, alle kamers, het balkon zelfs en zong. Zij kuste zijn hand en gaf hem de gebroken icoon. Hij draaide het wierrookvaatje om de

beeltenis van de heilige. Kronkeltjes rook bleven eromheen hangen. Zij pakte de twee stukken en zette die weer op hun plek op het huisaltaar. Van een afstandje zag je niet eens dat de icon stuk was. Alles was bij het oude, zij kon verder.

“Ben je nog niet weg?” vroeg zij. Hij stond op, mompelde iets van “oké dan, ik ga al”. Gelukkig zou zijn noná hem verwennen, er stond vast iets lekkers voor hem klaar, ijs misschien of een vruchtentaart. Hij sprong op zijn fiets en sprintte naar het huis. Een momentje dacht hij, ach, kom ik haar misschien tegen. Hij kreeg slappe knieën en een week gevoel in zijn maag. Haar.... Dat wonderschone meisje dat naast zijn noná woonde. Hij kwam haar soms tegen. Het was nog erger dan een aardbeving, alles om hem heen draaide en tolde. Hij stond als verlamd, kon geen stap verzetten, geen woord zeggen, liefst werd hij onzichtbaar en verdween. Hij droomde van haar, werd badend in het zweet wakker en schaamde zich voor zijn lijf, de opwinding, het ongemak.

Hij sprong van de fiets en terwijl hij de standaard uitklapte zag hij, voelde hij, een schaduw achter zijn rug. Zij liep net op dat moment de deur uit, keek nog in haar tas of zij alles bij zich had en botste tegen hem op. Zij viel in zijn armen. Hij raakte haar buik en haar borsten aan. Zij schrok ervan. Struikelde, prevelde “sorry”, keek hem net te lang en indringend aan met haar donkere ogen, hij zei “sorry”, durfde haar niet aan te kijken, zijn hele lijf stond in brand, hij sprong op zijn fiets en fietste zo snel hij kon terug naar huis. “Zo snel al?” zei zijn oma. Hij sloot zich op in zijn kamer. Wilde niets horen, hij was ziek, riep hij, hij ging slapen, “laat mij met rust!” Zijn oma wilde nog iets zeggen, boos worden, hem terugsturen, maar zij hoorde aan zijn trillende stem dat hij echt ziek was. Hij kon niet slapen, lag te draaien in zijn bed, had pijn, zijn leven was over. Het had allemaal geen zin meer. Het liefst ging hij dood. Hij had hoge koorts. Het duurde drie dagen. Zijn oma liet de dokter komen.

Hij zou later, terwijl hij zijn geliefde in zijn armen hield, haar kuste en haar borsten streelde, in alle ernst zeggen dat hij ziek was van verlangen naar haar. Hij beloofde haar nooit los te laten.

192 Vertrouwde omgeving

“Hey, jongens!” Hij deed de voordeur wijd open en zijn armen nog wijder. “Papa is er!” riepen ze enthousiast. Ze waren waarschijnlijk weer naar het strand geweest. Ze zaten met rode en warme

wangen rustig op de bank televisie te kijken, maar veerden op toen ze hem hoorden. Het meisje met haar blonde krulletjesexplosie rond haar hoofd, rende naar hem toe, maakte een grote sprong, elegant als een hertje. Hij tilde haar op, draaide haar drie rondjes in de lucht, zij lachte en hij maakte woeste geluiden, als een grote beer die een zoemende bij van zich af probeert te slaan. "Aarg!" riep hij nog een paar keer en zette het meisje dat verrukt naar hem keek neer. De jongen keek naar het tafereel, blij dat zijn vader er weer was, hij was graag in zijn armen gesprongen, maar was daar nu te oud voor, vond hij. "Hey, maatje!" riep hij weer en tilde ook hem op. Hij was stevig en stijf, maar even was hij net zo licht als zijn zusje, vloog hij ook in de lucht en gilde hij als een speenvarken. Hijgend zette zijn vader hem neer. Hij had ze gemist.

Zij stond in de keukendeuropening te glimlachen. De energie en kracht die deze man in huis bracht, hij zette een stap over de drempel en iedereen was wakker, energiek en vrolijk. Hij was dol op de kinderen en de kinderen op hem. De kinderen leken op haar, ze hadden haar lichte huidskleur, haar donkere ogen en waren beleefd en vriendelijk, maar gereserveerd. Ze keken de kat uit de boom en bleven daarna ook op hun hoede. Hij was gewoon zichzelf, "what you see is what you get", honderd procent. Hij kustte haar op haar wang. "Hey, schoonheid!" Met een schuin oog keek zij naar de kinderen, "niet waar de kinderen bij zijn", fluisterde zij.

"Wat heb ik voor mijn kleine prinsjes meegenomen?" zei hij en zwaaide met twee gekarameliseerde appels die fantastisch mooi glommen in een cellofaantje met een zilveren strikje eronder. Zonde om ze op te eten. "Oooh!" zeiden ze in koor, gaven hem kusjes en kregen de lekkernij. Het water liep ze in de mond. Ze bleven kaarsrecht voor haar staan, met smekende donkere ogen keken ze haar aan. Zij keek naar ze, wilde nee zeggen, maar nu keek ook hij haar smekend aan, "ach, laat de kinderen..." Zij zweeg, staarde ze aan, streng met een vleugje verwijt. Goed, goed, zei zij uiteindelijk. "Goed je tanden poetsen daarna, hé!" Broer en zus gingen op de grond voor de televisie zitten. Hij hielp haar geduldig met het strikje eraf halen, gaf haar het stokje en begon toen zijn eigen appel uit te pakken.

Het echtpaar zat in de keuken. "Heb je honger?" vroeg zij. "Enorm ..." zei hij en kneep in haar billen. Hij kreeg een tik, maar haar blik was vriendelijk en meegaand. "Ga zitten!" Zij zette het avondeten op tafel. "Hoe is het hier?" begon hij. Zij vertelde over de afgelopen dagen, dat het warm was en dat ze naar het strand waren gegaan, niets bijzonders, de kinderen hadden zich vermaakt. "En met jou?"

Hij vertelde over het huis, er was schade, maar het viel mee, zijn vader had eigenlijk alles onder controle. Gelukkig, de oude man

hield zich staande, kranig. Hij vertelde over zijn broers, over de burens, noemde wat namen, zij reageerde niet, haalde haar schouders op. Hij was allemaal mensen tegengekomen, zei hij vaag. "Soms zie je iemand en denk je: op wie lijkt hij nou? Hij komt je bekend voor. Maar je komt niet op de naam. En de volgende dag denk je plots, hey, dat was de zoon van die en die. Gek, hé?" Ja, gek, herhaalde zij en begon in haar tijdschrift te bladeren.

193 Alles onder controle

Artisjokken met doperwtjes en wortel, met een saus van olijfolie en citroen, en veel dille, heerlijk. Met een laatste stukje brood veegde hij de saus van zijn bord en at het smakelijk op. Eigenlijk was een bord meer dan genoeg, maar zij had een tweede keer voor hem opgescheept, gewoon, omdat het zo lekker was. Hij leunde achterover, zijn rug tegen de leuning van de stoel, hij voelde zijn lijf zwaar op de zitting drukken, de knoopjes van zijn overhemd stonden op knappen. Hij sloeg een kruis en zei: "Lof zij de Heer!" Hij was niet zo kerkelijk, maar deze woorden pasten het best bij het moment. Hij was een gelukkig man.

Ze zaten met zijn vrouw aan tafel. De kinderen waren braaf aan het spelen op hun kamers. Het was op deze augustusmiddag warm, erg warm. En stil in huis. Alleen het kettinkje van de plafondventilator tikte elke ronde even tegen het motortje. "Het eten was heerlijk!" zei hij en wreef over zijn buik. Hij stond op om naar de woonkamerte gaan. Hij zou op de bank de krant lezen, langzaam indutten en na een half uurtje wakker worden en er weer vol energie tegenaan gaan. Er waren plannen om 's avonds uit te gaan met vrienden. De grootvader zou op de kinderen passen of de kinderen op hem, grapte hij. Hij ging weer zitten. "Zeg, ik heb je helemaal niet verteld dat ik met de baas heb gesproken". Hij kon het juiste moment niet vinden, hij liep er al een paar dagen mee rond, durfde het niet te vertellen, maar nu moest het er toch maar van komen.

Hij werkte al twee jaar, vanaf het moment dat ze naar de hoofdstad waren verhuisd, als vertegenwoordiger. Hij werkte vooral in het zuidelijk deel van het land. De baas noemde het "rayon zuid". Verder had je nog "rayon noord" en dat was het. Nadat hij zijn vader en zijn broers had bezocht was hij vastbesloten om van rayon te wisselen. Hij hoopte zo meer in de buurt te kunnen zijn, misschien zo en dan langs te rijden en zelfs daar te overnachten. Hij miste ze, de toestanden rond de

aardbevingen hadden dat duidelijk gemaakt, hij wilde er vaker zijn. Hij moest er vaker zijn. De baas vond het wisselen van de rayons geen probleem. "Rayon noord" had een te lage omzet, misschien kon hij dat veranderen. Hij beloofde hem een bonus als hij binnen een half jaar tien procent hoger zou uitkomen. "Ja, baas", had hij beloofd, "daar gaan wij voor!" Hij zou zijn best doen. Hij kende mensen, hij kende de regio, het kon niet misgaan.

"Heb je met de baas gesproken?" vroeg zij en keek hem argwanend aan. "Ja, ik ga rayon noord overnemen. Als ik de omzet verhoog, dan krijg ik een bonus. Super, hé?" Hij klapte als een klein kind dat zijn favoriete lekkernij krijgt in zijn handen en kletste over wat ze allemaal met de bonus zouden doen. De kinderen werden groot, de verplichtingen groter, ze zouden sparen. Misschien toch een groter huis of een nieuwe auto of een vakantie. Alles kwam op tafel. Hij had in een paar zinnen vier keer zijn nog te verdienen bonus uitgegeven. "En, je weet, schat, ik vind het heerlijk om in het stadje te zijn. Ik ben er geboren en getogen, mijn familie en vrienden wonen er, elke dag dat ik er niet ben heb ik heimwee. Heb jij dat niet?" Zij schudde van "nee".

Hij had de vraag vaker gesteld, wist dat hij hetzelfde antwoord zou krijgen, maar hoopte stiekem dat haar hart milder zou worden met de tijd, op een dag misschien, hij zou het blijven proberen. "Je weet hoe ik erover denk", zei zij. "Ik ga niet terug, voor nog geen dag, geen minuut". Zij had de bladzijde omgeslagen, dat wist hij wel, maar het bleef knagen. Bij hem.

194 Rayon noord

"Rayon noord" dus, mompelde hij. Hij zwaaide naar het balkon waar zijn kinderen stonden te kijken door de spijlen. Hij ging zitten, draaide de sleutel in het contactslot, trok het portiek dicht en uit gewoonte morrelde hij aan zijn achteruitkijkspiegel. Er hing een rozenkrans aan, die deinde op en neer door zijn gefrunnik. Hij keek achterom, op de achterbank lagen monsters van de artikelen die hij zou gaan verkopen, hij keek alsof het de eerste keer was. Maar nu ging hij dus naar het Noorden. Hij voelde dat hij aan het begin stond van iets nieuws. Hij koos voor de onzekerheid van het onbekend pad naar de plekken die hij van zijn kindertijd al kende. Alsof je een nieuwe route kiest om weer thuis te komen. Hij werd stil van zoveel diepzinnige gedachten. Hij schakelde, liet de handrem los en vertrok. Hij draaide het raam open en zette de radio aan. "We gaan!"

Elke keer dat hij vertrok stonden de kinderen naar hem te zwaaien. Eerst nog door de spijlen, later moesten ze een beetje door de knieën en hun hoofd buigen om door de opening tussen de rand en de spijlen te kijken, daarna een klein beetje op hun tenen om over de rand te kijken. Ze werden groter, langer, flinker, ranker, maar de plek bleef dezelfde en het ritueel ook. Zijn kinderen wisten wanneer hij vertrok, niet wanneer hij terugkwam. Daarom stonden ze daar bij zijn vertrek en niet bij zijn komst. Nooit vergat hij om iets mee te nemen als hij weer thuis kwam, iets lekkers, een lolly of een reep chocola, of een boekje, een ansichtkaart, een netje knikkers of een paar kleurrijke schelpen. Je verwent ze, zei hun moeder, wat hij grinnikend beaamde.

Hij was dagen op reis. Een paar wegen waren nieuw, maar het grootste deel van de stadjes en de dorpen was slecht bereikbaar door onverharde wegen of steile slingerwegen in de bergen. Die avonturen, waarbij hij overdag, maar vooral 's nachts met een knoop in zijn maag langs de rand van de donkere afgrond reed, brachten haast niets op. Hij liet zijn spullen zien, vond kopers, maar kon de bestellingen niet laten bezorgen. Dat duurde te lang en het transport was te kostbaar. Andere vertegenwoordigers uit de regio konden wel leveren, ook al was hun assortiment beperkt. Hoe kon hij de klanten voor zich winnen? Een tijdje bezorgde hij zelf de spullen met een vrachtwagen. Hij koos de producten met de ruimste winstmarge. Dat hield hij niet vol. De klanten wilden meer en bleven ontevreden. "Rayon noord" moest uitbreiden, maar zijn baas durfde het niet, de risico's waren te groot. Hij had gelukkig een paar grote klanten aan zich weten te binden in de grotere steden, een paar ziekenhuizen, hotels, het vliegveld. Hij concentreerde zich daarop, ging minder reizen, draaide winst op zijn standaard rondje. Hij haalde de bestellingen op, liet voor goed fatsoen regelmatig zijn gezicht zien, het was goed voor de zaken, wist hij, om regelmatig langs te gaan, een praatje te maken, soms een wijntje te drinken en om het over andere zaken te hebben.

Na twee turbulente jaren was "rayon noord" in rustiger vaarwater gekomen. Hij had meer rust en regelmaat in zijn werk, zijn bonus kreeg hij elk jaar, hij was tevreden. Hij kwam tegenwoordig elke week een dag in het stadje van zijn vader. Zijn oude kamer in het ouderlijk huis, die hij vroeger met twee broers deelde, was in ere hersteld. Hij had zijn eigen bed, zijn kast en zijn bureautje. Hij had weer een sleutel van het huis. Hij opende de koelkast met hetzelfde gemak waarmee hij het vroeger als kind deed, in de badkamer stond een glas met zijn scheermesje. Het voelde alsof hij een tweede huis had, een tweede leven, alsof hij vreemd ging.

195 Een tweede huis

Toen hij opstond, de laatste slok koffie dronk en zei "ik kom weer een keer" had zij een déjà vu. Dit was eerder gebeurd. Zo liep hij de vorige keer ook weg, een beetje stiekem, als een dief, als een gast die niet welkom was. "Blijf!" zei zij nadrukkelijk en duwde hem met zachte hand terug op zijn stoel. Hij plofte, helemaal uit balans, op de stoel en keek haar verloren aan. "Wij moeten nog even praten!" Hij stribbelde tegen, maar gaf zich gewonnen. "Ik zeg het maar direct", opende zij het slotakkoord van dit gesprek. Zij vond het gek dat hij zowat elke week in het stadje was, weer als het ware thuis woonde, weer zijn oude contacten had opgepakt, biertjes met vrienden dronk, alsof de tijd stil was blijven staan, het leek alsof hij nooit weg was gegaan op de een of andere manier. Hij hoorde er weer bij, leek wel. Hij beaamde het. Hij voelde zich thuis, steeds meer, steeds vanzelfsprekender. Op een bizarre manier was hij teruggekomen niet alleen naar zijn eigen omgeving, maar ook naar zijn jonge jaren hier in dit stadje. Zonder vrouw, zonder kinderen, hij was weer de jonge vent die het stadje ruim tien jaar geleden had verlaten om naar Duitsland te gaan. "Tien jaar?" vroeg zij met grote ogen, "tien jaar al? Zo!" Hij knikte, langer zelfs, langer. De rimpels op zijn voorhoofd en rond zijn ogen onderstreepten met hun kronkelige lijnen zijn uitspraak.

Dat was niet de kwestie die zij met hem wilde bespreken. De vorige keer waren ze blijven steken bij de vraag of hij de zoon van zijn vrouw wilde ontmoeten. Daar had hij laconiek 'ja' op gezegd, maar was zenuwachtig geworden toen het voornemen concreter werd. Eerst zou de grootmoeder met dit plan moeten instemmen. Hij kende de vrouw van vroeger, zoals je in een stadje iedereen kent, wie ze zijn, wat ze doen en wat ze overkomt. Hij kende haar ook van de schaarse verhalen van zijn vrouw. Hij was opgelucht toen door toeval de ontmoeting niet door was gegaan. Hij voelde zich een indringer, wat had hij met de jongen te maken, waar bemoeide hij zich mee. Zijn vrouw wilde het niet. De grootmoeder zou het ook niet willen, hij wist het zeker. Had hij een verantwoordelijkheid? Hij voelde die wel. Ergens. Maar wat zou hij overhoop halen? Al die gedachten en die twijfels. Hij was de vorige keer ontsnapt. Op de drempel was hij de jongen tegengekomen. Ze liepen elkaar tegen het lijf. Ze keken elkaar diep in de ogen, onbekenden die elkaar toevallig hadden ontmoet. De jongen riep iets van sorry en rende de trap op. Hij bleef staan, dankbaar dat hij haast onzichtbaar weg kon komen.

Iets had hem toch weer hier gebracht. Een kopje koffie, de vertrouwde verschijning en de twijfel wat hij met de situatie aan moest. Ze hadden gekletst over koetjes en kalfjes, toen hij het

weer benauwd kreeg en wilde vluchten. Mooi niet, zag hij haar denken, dit praten wij uit. Nu. Hij verzamelde al zijn moed om te vragen hoe de grootmoeder over de kwestie dacht. "Want, ja, anders gaat het niet door, hé ... " Zij keek bezorgd. Als zij de sleutel aan de grootmoeder zou geven, gaf zij haar troef uit handen. Nee, het moest anders. "Zeg! Ik vraag het je direct, op de man af! Wat wil jij? Neem je jouw verantwoordelijkheid?" Zij ging op het puntje van de stoel zitten en leunde met beide armen op de tafel. Bijna ging zij staan. Zij had hem het liefst aan de revers van zijn jasje willen grijpen en hem door elkaar schudden. "Het is aan jou!" zei zij dreigend.

De bel ging. Er klopte iemand aan de deur. Het geklop klonk haar bekend in de oren.

196 Zenuwachtig

Wat hij precies kwam doen, was onduidelijk. Hij zei iets onsamenhangends. Dat hij iets kwam halen of brengen, geen idee eigenlijk, zijn oma, of buurvrouw of iemand had het gevraagd, wat, iets, wanneer, hij was er. Hij keek met grote verbaasde ogen, alsof hij zich afvroeg waar hij was, oh, ja, nu wist hij het weer, zocht bij haar hulp voor zijn onbehouwen geklets, zelfs hij had door dat er geen touw aan vast te knopen viel. "Noná!" zei hij buiten adem, en omdat hij het dus ook niet wist riep hij: "ik heb dorst!". Met een rood hoofd en gloeiend hete oren strompelde hij achter haar aan naar de keuken. Zij pakte een groot waterglas uit de kast, met haar pink klapte zij het deurtje weer dicht, liet het water even stromen, totdat het koud was, liet het glas vollopen en gaf het aan hem. Hij dronk het in een teug leeg, veegde met de mouw zijn mond af, met zijn handpalm het zweet van zijn voorhoofd en haalde diep, heel diep adem. Zij keek hem bezorgd aan. Legde haar hand op zijn wang, "heb je koorts, schat?" vroeg zij.

Het was haar eerder opgevallen dat hij zo opgewonden en gedesoriënteerd bij haar op de drempel stond de laatste tijd. Als een haas die in de koplampen van een auto staarde en niet in staat was om te bewegen, totaal gebiologeerd door de felheid van het licht, stond hij daar. Zijn ogen, als die van een waanzinnige, leeg, verward, wanhopig. Zijn spraak onbegrijpelijk en vaag. Toen zij het met zijn oma erover had, was haar verklaring "een zonnesteek". Zij klaagde dat hij zoveel op pad was, tegenwoordig niet meer binnen te houden was, het huis was te klein, hij was altijd met zijn vrienden in de baai te vinden. Zwemmen, voetballen, fietsen, maakte niet uit hoe laat, in het heetst van de zon's middags, tot

laat, het maakte de jongelui niets uit. Hij moest van haar een hoed op, nou, die lag in de struiken bij de voordeur. Die pikte hij later weer op als hij thuiskwam. Een zonnesteek dus, dat was het.

Maar het was intussen begin oktober. Zo warm en zonnig was het niet meer. Vanwege school en huiswerk waren de groepjes vrienden steeds minder samen. De herfst kwam er met snelle passen aan. En weer stond hij voor haar, zo opgewonden en slap tegelijkertijd, hij kwam chaotisch en treurig over, dat zij zich steeds meer zorgen ging maken. Als zij niet beter zou weten, zou zij denken dat hij dronken was. Wat was er aan de hand met de jongen? Zijn oma had opnieuw een verklaring "de puberteit". Hij was veertien, bijna vijftien. Zijn bewegingen slungelig, zijn gezicht onder de pukkels, zijn huid glom en het dons op zijn wangen en lip was donkerder en voller geworden. Zij mocht hem nog wel omhelzen, maar hij was lang nu en hoekig. Niets was er over van die kleine knuffel, die op haar schoot kroop en die zij kon verwennen met lekkernijen, cadeautjes en verhalen. Haar man merkte met een knipoog onlangs op, dat hij binnenkort naar andere omhelzingen zou verlangen. Zij wuifde het weg, toekomstverhalen, het was nog niet zover, nog lang niet.

Na een tweede glas water ging hij aan tafel zitten. Toen viel het hem pas op dat daar een man zat. Hij schrok van de donkere gestalte, die roerloos en stil zat. Hij stond weer snel op, betrappt en nerveus. Hij keek naar zijn noná, naar de man en weer naar zijn noná. "Hallo, meneer", herpakte hij zich, "ik had u niet gezien", zei hij met krakerige stem. Hij noemde zijn naam en gaf een onzekere, maar stevige handdruk. De man noemde ook zijn naam, "aangenaam, jongeman!" zei hij, "ik ben een vriend van de familie".

197 Een vriend van de familie

"Tot ziens, jongeman", zei hij, "wie weet komen wij elkaar nog eens tegen". Hij schudde zijn hand, groette vriendelijk en liep de trap af naar buiten. Hij riep nog: "Succes op school, hé!" Het was een bizarre ontmoeting. Alsof het de normaalste zaak van de wereld was zaten ze plots samen aan een keukentafel te kletsen over school, voetbal en historische romans. De noná van de jongen liep even weg, zij moest iets regelen, iets opzoeken, iets halen. "Ik ben zo terug", waren haar woorden, terwijl zij naar de slaapkamer liep en daar een beetje rommelde in de kast, zogenaamd op zoek naar iets. Zij schoof de hangers heen en weer, klapte de deur dicht en weer open, liep stampvoetend heen en weer, en probeerde zo

tijd te rekken. Zij was bezig. Zij wilde ze alleen laten. Het leek haar belangrijk, risicovol, maar belangrijk.

Ze zaten aan tafel. De jongen had twee glazen water gedronken en leek rustiger nu hij, neergeploft op een stoel, een praatje maakte met deze onbekende man, een vriend van de familie. De man stelde wat vragen over school, in welke klas hij zat en wie zijn favoriete leraar was. Ik heb op dezelfde school gezeten, weet je? De man glimlachte bij de herinneringen van zoveel jaar geleden. Hij noemde de naam van de schooldirecteur, die bleek er nog te zijn. Een paar docenten waren er ook nog, andere weer niet. Hij noemde de naam van een wiskundeleraar. Dezelfde huiver ging door hem als door de jongen. "Oef! De strengste leraar van de school!" Hij knikte, dat was in zijn tijd ook zo, hij had er nog nachtmerries over. "Is het hok van de conciërge nog steeds onder de trap?" Dat bleek zo te zijn. "En als jullie tegen de muur voetballen, wordt de bal afgepakt en in het hok bewaard?" De jongen schudden het hoofd, yep, dat was zeker zo. "Wat was de naam van de conciërge ook alweer?" Het bleek dezelfde man te zijn, ouder, krommer, stugger, maar onveranderd meedogenloos. De ballen kreeg je niet terug. Met zijn schorre, doorrookte stem herhaalde hij: "Ik heb jullie gewaarschuwd, vlegels! Maar jullie luisteren niet. Nu moeten jullie maar voelen! Hahaha!" Hij imiteerde de conciërge, hij deed precies na hoe hij reageerde, toen én nu. "Vlegels!" De jongen zei het nog een keer: "Vlegels! Hahaha!" Ze moesten beiden erg lachen. "Heeft hij jouw voetbal ook weleens afgepakt?" Hij stak zijn handen op, liet zes vingers zien. "Echt?" Hij knikte, ja, ja, zes. "En u, meneer?" Hij stak zijn handen op en zwaaide twee keer met tien vingers in de lucht. De jongen keek met grote ogen: "Twintig?" Hij was de tel op een gegeven moment kwijt, zei hij. "Wij noemden hem "balletjes", Meneer Balletjes". De jongen brulde van het lachen, hahaha, ja, wij ook, wij ook.

De man keek naar de jongen en zag weer de gelijkenis. Hij leek op zijn zoon, die nu nog acht was. Zo zou hij er straks uitzien. Ze leken op elkaar als twee druppels water. Hij was in gesprek met zijn zoon in de toekomst. Gek. Hun gesprek aan deze keukentafel had iets vanzelfsprekends, alsof ze elkaar al heel lang kenden, vader-zoon, het had gekund. Zo zat hij ook met zijn zoon te kletsen. Hij ging meer tijd maken, nam hij zich voor. Hij was vaak van huis, vanwege zijn werk. Hij genoot ervan om hier in zijn geboortestad te zijn, maar voelde zich schuldig dat hij zijn vrouw en kinderen minder zag. Ze misten hem. Ik moet meer tijd maken, zo is dat.

Tegelijkertijd realiseerde hij zich dat hij zoveel meer gemeen had met deze jongen, dezelfde school, dezelfde ervaringen, beelden, jeugd, dan hij met zijn zoon ooit zou hebben.

198 Lachen

Het liefst plakte zij haar oor tegen het sleutelgat om te horen waar de mannen het over hadden. Deze ontmoeting had in haar gedachten vaak plaatsgevonden. Zij had er telkens bijgestaan, aan een tafel of aan de rand van een bank. Het gebeurde zoals zij het had bedacht. Het juiste moment was uitgezocht, de juiste plek en alles met toestemming van de grootmoeder. Een belangrijk moment, een moment waaraan later teruggedacht zou worden en gezegd: "Weet je nog? Toen!" Vanaf die ene dag zou alles anders gaan. Terug naar de onschuld van vroeger. Het zou haar lukken, zij wist het zeker, zij zou de fouten uit het verleden rechtzetten. Zij sprak er met niemand meer over. Haar man had haar een keer met treurige blik aangekeken, zijn hoofd geschud en iets gezegd van "je weet dat je de klok niet terug kunt draaien". Zij dacht, "ik kan het wel", maar zei het niet. Sindsdien had zij het er niet meer over.

Zij liep rond in de slaapkamer, rommelde wat in de kast, schoof de hangers naar de kant, liep nog een keer heen en weer. Zij moest de indruk wekken daar bezig te zijn en maakte geluid. Maar zij wilde ook stil zijn om te luisteren. Het lukte haar niet, zij wilde terug, wilde zij alleen laten, zij wist het ook niet. Zij was door de toevallige ontmoeting de grip op de situatie kwijt. Als ze maar in gesprek zijn met elkaar, dan komt alles goed, maakte zij zichzelf wijs. Zij hoorde dat ze aan het lachen waren, hard en hartelijk. Zij plofte op het bed, uitgeput van de spanning, overbodig en miskend. Zij nam haar hoofd in haar handen, voelde haar kloppende slapen, het was er warm en benauwd. Terwijl zij naar de vloer staarde zag zij een pluisje stof aan de franje van de bedsprei. Zij was plots afgeleid, pakte het met duim en wijsvinger en liep naar de prullenbak toe. Dat het pluisje was opgeruimd gaf haar rust. De mannen waren weer aan het lachen.

In de versies in haar hoofd begon deze ontmoeting met de kennismaking en de onthulling. Het begon met grote stiltes en het zoeken naar woorden. De hoofdrol was voor een moment voor haar. Want zij zou de mannen aan elkaar voorstellen: "Kijk, dit is de nieuwe man van jouw moeder!" En tegen hem zou zij zeggen: "Kijk, die is de eerstgeborene van jouw vrouw". Het zou stil zijn en de mannen zouden elkaar aarzelend een hand geven. En om de stilte te doorbreken zou zij zeggen dat dingen soms zo gaan in het leven, niemand kon daar wat aan doen. Maar dat deze ontmoeting het begin was van iets bijzonders. Hopelijk zou hij snel zijn moeder ontmoeten. In haar versies kwam er een foto op tafel. Een recente foto van zijn moeder. Die zou zij hem toeschuiven en wijzen. Begrijpelijk, de jongen zou niets zeggen. Naar de foto staren en

zwijgen. Op dat moment zou hij zeggen: "jouw moeder wil je graag ontmoeten, ik weet het zeker!" Deze scene leek op scènes uit de romantische films waar zij op de zaterdagavond naar keek. "The end" kwam in beeld en je wist dat alles goed zou komen met de hoofdrolspelers, ze leefden lang en gelukkig.

Weer hoorde ze gelach. Er werd met stoelen geschoven. Er was beweging. Zij schikte haar haar en haar jurk en opende de deur van de slaapkamer. De jongen stond voor haar om te vertellen dat de meneer, de vriend van de familie, net was vertrokken. Hij moest ergens zijn. Hij liet haar groeten en zou nog een keer langskomen. "Wij hebben erg gelachen", zei hij nog, "wij hebben op dezelfde school gezeten. Hij kende mijn vader, zei hij". Dezelfde school, mompelde hij, er is niets veranderd al die jaren!

199 Groeten

Het was allemaal anders gegaan, dan zij zich had voorgesteld. Zij voelde zich schuldig, al jaren. Alles wist zij van haar hartsvriendin, alles deden ze samen, en toen was zij plots vertrokken. Geen bericht, briefje of verklaring, woest, weg. Zij had gespit in haar geheugen, in al die eindeloze gesprekken, al die verzuchtingen en tranen, had zij de boodschap gemist? Had zij gezegd "Serieus, ik ga!" en had zij het niet gehoord? Wat een waardeloze vriendin was zij. Zij zou haar fout herstellen. Het was nog niet te laat. De ontmoeting van de twee mannen was de eerste stap, de zoon zou de huidige man van zijn moeder ontmoeten, de volgende stap was de ontmoeting met de moeder zelf. Want dat zij hem zou willen ontmoeten en in haar hart zou sluiten stond vast. Geen twijfel over mogelijk. Het kwam goed met de hoofdrolspelers van dit verhaal, linksom of rechtsom ze zouden lang en gelukkig leven.

"Noná!" Zijn stem haalde haar uit haar overpeinzingen. Zij was vergeten dat hij er stond. Zij pakte hem stevig vast en drukte hem tegen zich aan. De jongen bloosde. Hij was geen baby meer, wilde hij zeggen, al die verwennerij moest eens een keertje stoppen, oké, houden van, het zal wel, maar blijf van mij af, dacht hij. Maar haar geur, de geur van citroen en vanille, bedwelmde hem. Ook jaren later, zijn hele leven eigenlijk, zou hij bij de frisse geur van citroen en de zoete geur van vanille altijd aan zijn noná denken en zich weer stiekem verwend voelen. Kom, ik heb een cake gebakken, riep zij, en sneed een groot stuk voor hem. Hij hapte er tevreden in. Heerlijk, voor hem alleen. Dat gevoel had hij altijd bij zijn noná, dat het allemaal exclusief voor hem was, zo bijzonder om in het middelpunt van het leven van een ander te staan. Die

blik in haar ogen, trots, vol liefde, onvoorwaardelijk, hij werd er verlegen van.

“Vertel eens, lieverd! Hoe gaat het met jou?” Hij vertelde iets over school. Het ging goed, zijn rapport zou hij volgende week krijgen en dan was het gelukkig bijna vakantie, kerst. Hij had een leuke klas, zijn vrienden waren best oké, voetballen, fietsen. Hij nam nog een hap van zijn cake. Het gaat echt prima, zei hij. Hij keek haar aan en voordat hij het kon inslikken vertelde hij over het buurmeisje. Hij vroeg zogenaamd terloops of zij wist in welk appartement zij precies woonde. Zij zat op een andere school en daar hadden ze een andere wiskunde-methode en hij zocht het boek dat zij daar gebruikten en misschien wilde zij het uitlenen en dan zou hij het later teruggeven. Hij vertelde het in een adem en kreeg zulke rode wangen, dat zijn noná moeite moest doen om niet te lachen. “Hé?” zei zij pesterig, “wie bedoel je?” Zij noemde een naam en toen een andere. Zijn ogen straalden blij, toen zij hem niet langer martelde en de juiste naam noemde. Zal ik haar even roepen, zei zij. “Nee... hoeft niet, niet doen, eh ...” stammelde hij. “Ik kan het toch proberen. Als je het boek tenminste echt nodig hebt.”

Zij stond op, stapte stevig naar de deur, bij de deur van de burens drukte zij op de bel. Door het gebonk van zijn hart hoorde hij niets van het gesprek. Zat als bevroren op de stoel. Kon hij maar verdwijnen, onzichtbaar worden, kon hij maar de tijd terugdraaien. Help! Hij was misselijk van de zenuwen. Net op tijd haalde hij de badkamer. Hij bleef daar zitten. Waste zijn handen en legde er zijn vuurrood gezicht op. Door de koelte kwam er iets van rust in zijn hoofd. “Jammer”, hoorde hij haar zeggen, het buurmeisje was er niet, maar zij had de boodschap doorgegeven.

-Intermezzo-

200 Citroen en vanille

Na het eten bracht de ober ongevraagd een schaal met fruit en zette die midden op tafel, meloen, druiven en vijgen. Frisse druppeltjes schitterden in de weerkaatsing van het kaarsenlicht. Zij keek verbaasd. Hé? “Je kent de gedroogde versie. Dit zijn verse vijgen”. Hij pakte er een, kneep die open en gaf haar de helft. Zij keek als een kindje, dat een vies gezicht trekt, omdat het niet durft te proeven. Met zijn hoofd knikte hij haar moed toe, lekker,

probeer het maar. Zij hapte in het zoete korrelige vruchtvlies. Mmm, zalig! Zoet. Mysterieus. Kun je dat eigenlijk van vruchten of voedsel zeggen, meneer de schrijver, geef daar eens antwoord op, zei zij plagerig. Hij vond het treffend gezegd. Het zijn mysterieuze vruchten, die vijgen. En schunnig. Met die zachte, rozerode vlezige binnenkant, de knapperige pitjes en de haast leren schil, die openbarst als de vijg rijp is en sap uit de opening loopt. Hij vertelde hoe hij in zijn kinderjaren in de bomen klom om de vijgen te plukken. Als ze onrijp waren liep er witte melk uit het steeltje. Als ze te rijp waren kropen er mieren en spinnetjes door de opening naar binnen. "Timing is everything", concludeerde hij. Gelukkig waren er in die tijd heel veel bomen en was de timing altijd ergens wel ideaal. Hij at vijgen, totdat hij er misselijk van werd. Heerlijk! Zij nam er nog een. Mmm, zij sloot haar ogen van genot, wat lekker, mmm. Toen zij voor de derde keer zo nadrukkelijk kreunde van genot fronste hij zijn wenkbrauwen. "Zeg, gaat het?" vroeg hij lachend. Met een blik van verstandhouding barsten ze samen in lachen uit.

"Wat bedoelde je eigenlijk net? Je had het over mijn zoektocht. Dat deze mij heeft veranderd? Hoe? Wat zie je?" Zij vouwde haar handen onder haar kin, zoals zij het vaker deed, keek hem aan en kneep van plezier haar ogen eventjes dicht. Zij herhaalde wat zij eerder had gezegd. Dat zij een andere kant van hem had gezien hier in deze omgeving, zijn thuis, een vrijere en zachtere. Hij liet meer van zichzelf zien. "Weet je nog? Toen wij elkaar net kenden, zei ik: stille wateren, diepe gronden. Ik zei dat je moet loslaten en meer ontspannen, weet je dat nog?" Dat wist hij zeker nog, zelfs het moment, waar ze waren, wat zij aanhad, hoe zij had gekeken. "En ik zei toen dat ik niet wil loslaten, maar juist wil vasthouden, omarmen". Het woord was "wortelen", zei zij, ik weet het nog. "En helpt het schrijven van jouw boek om te wortelen?" Hij wist het niet. Hij staarde naar de zee, de donkere golven, de duistere horizon. Hij draaide het glas in zijn handen en keek naar de wijn die ronddraaide en net niet over de rand ging. Hij voelde zich hier thuis. Op deze plek, op deze zwoele septembernacht, was hij blij dat hij niet alleen was.

Hij keek naar haar lichtblauwe jurk met het diepe décolleté en de witte riem. "Thuis zei je dat je zo blij was deze jurk te kunnen aantrekken. Het is een prachtige jurk. Maar je was extra blij met de jurk, vandaag, nu, omdat het de hele zomer niet van was gekomen om de jurk aan te trekken. Het gaat dus niet om de jurk alleen, maar om het weer en de avond en de kans waar je niet meer op had gerekend. Zo voelt het voor mij ook. Ik schreef van alles. Maar het was er niet van gekomen. Nu ben ik met mijn boek begonnen. Ik voel mij thuis in mijn boek. Blij met mijn stemming, mijn verdriet dat een plek krijgt, de woorden die op hun plek vallen. En weet je? Terwijl wij zo hier lekker hebben gegeten, gedronken en gelachen heb ik stiekem nog drie hoofdstukken geschreven. Ik begin zo aan het vijfde!"

Zij keek hem indringend aan, haar rechter wenkbrauw met lichte verbazing omhoog, en zweeg. Hij voelde zich ongemakkelijk, want hij wist, dat was haar aanvalshouding, zij ging zo direct met beide handen genadeloos in zijn ziel wroeten. Hoewel hij al tijden had besloten dat het mocht, toch was het telkens confronterend, zij ging elke keer dieper. "Je gelooft mij niet?" Hij wees naar de naam van het bootje, "Andara", betekent onrust. "Net heette het bootje Galini", zei zij en klapte met haar handen op haar dijen. Zij keek quasi boos en zwaaide met haar vinger: "Alles wordt verdomme anders, terwijl je hier een wijntje drinkt en zoete vijgen snoept. Misleiding, de puurste misleiding!" Zij hield nog even vol, keek boos, boos, maar moest toen lachen. "Alles anders", knikte hij, "het zijn beelden, illusies, woorden. Ik schrijf het zo op dat je denkt dat iets echt is gebeurd, dat je het ziet, voelt. Dat je er haast bijstaat. Het verhaal is een aaneenschakeling van feiten, personen en beelden. Ik ben al een paar keer van mening en van richting veranderd, ik heb mijzelf tegengesproken, maar het verhaal gaat verder, volgt zijn eigen pad. Ons weekend, deze paar mooie dagen, rijgen de hoofdstukken aan elkaar. Ik zou willen dat het boek nooit af was". Een vlag van melancholie viel over zijn ziel. "Jouw boek. Alles is mogelijk in jouw boek, het schrijft zichzelf. En ik sta erin. Vertel, wat zou ik nu het liefst willen?" Zij keek hem uitdagend aan, haar hoofd naar achteren, haar ogen fel, haar lippen nat. "Of bepaal jij wat ik wil?" Hij zette zijn bril af, poetste deze met zijn overhemd en zette 'm weer op. Een adempauze.

Of het haar eigen wil was of hij haar de wens toeschreef, hoe dan ook, zij zei: "Zullen wij een stukje gaan wandelen?" Zij zou de volgende dag vertrekken, haar vlucht was 's middag. "Alle tijd", had zij eraan toegevoegd, "wij kunnen morgen nog uitslapen ook, als wij, jij of ik of de verteller, dat willen". Hij rekende af, dronk de laatste slok wijn en maakte een hoffelijk gebaar om haar voor te laten gaan. "Madam!" Zij hield van hoffelijkheid, van aandacht, van gezien worden. Die blauwe jurk stond haar fantastisch, hij had het als compliment gezegd, zij zag in zijn ogen dat hij het echt meende. De witte riem accentueerde haar slank figuur. Zij steunde op zijn arm, legde even haar hoofd op zijn schouder, "ja, laten wij een stukje wandelen, langs het strand". Hij zei niets, liet haar niet los, keek haar niet aan. Ze liepen naar het strand. Zij hield haar schoenen aan de bandjes in haar hand. Het zand was nog warm onder haar voeten.

Het huis aan de baai. Hij had er vaak van gedroomd om haar hier te ontvangen. Om haar meer te laten zien van zijn stadje, van zijn verleden, van zijn ziel. Hoe ouder hij werd, hoe meer hij hier terug wilde komen, hier wilde zijn, hoe meer hij verlangde naar deze plekken die herinneringen aan zijn jeugd naar boven brachten. "Wat een lieve vrouw, jouw noná!" Ze hadden haar diezelfde ochtend ontmoet. Haar huis, een stuk verderop, was, verzekerde hij haar, precies zoals hij het zich uit zijn jeugd herinnerde. "Als wij

naar binnen gaan, haal dan even diep adem en zeg mij wat het eerst in je opkomt”, had hij gevraagd. “Citroen en vanille”, zei zij. Hij had haar dankbaar aangekeken, omdat zij zijn herinneringen bevestigde, bewijs leverde dat het waar was, de geur van onvoorwaardelijke en pure liefde. Een traan bungelde aan zijn ogen, zij zag het, zei niets, het was niet het moment. Noná had zijn lievelingscake gemaakt, zei hij trots, voor hem, voor hem alleen. “Het is zo’n lieve vrouw. Zij is er altijd in mijn leven. Met haar warmte”. Zij maakte zich zorgen over haar lieveling, maar kon dat niet in een vreemde taal aan deze vreemde vrouw vertellen. De vrouwen keken elkaar aan, deelden bezorgdheid en zorg. Ze zouden elkaar vast weer zien. Hij had eerder gezegd dat zij altijd welkom was in het huis aan de baai. “Je weet nu waar het is. Noná heeft de sleutels. Je kunt hier altijd terecht”, herhaalde hij in het bijzijn van de belangrijkste getuige, die hevig ja knikte.

Ze wandelden arm in arm langs het strand. Weg van de lichten van de eettentjes en de straatlantaarns. Hij drukte haar arm tegen zijn zij, het was warm en zacht. Hij dacht aan zijn eerste vriendinnetje. Hoe ontzettend grenzeloos verliefd hij was, hoe erg hij naar haar verlangde en hoe vaak ze hier langs ditzelfde strand hadden gewandeld. Hij zou haar nooit verlaten. Maar deed het toch. Ook tegen zijn vrouw had hij gezegd dat hij haar nooit zou verlaten. Zij beloofde hetzelfde. Maar de scheidingspaperassen lagen bij de advocaat, de procedure was in werking gezet. Zij gingen uit elkaar. De vrouw aan zijn arm zei: “Kon ik maar altijd hier blijven!” Hij hoorde: “bij je blijven”.

201 Aanvalshouding

Het was vervelend dat juist nu, aan het begin van de zomer, de koelkast het had begeven. Het was een tweedehandsje, dat wel, maar verder was deze nog helemaal goed. Ze zouden er jaren plezier van hebben, had hij gezegd, toen hij het busje door de smalle steegjes had gewurmd en vlak voor hun deur het grote witte gevaarte had uitgeladen. Een beetje roestig aan de onderkant, een deukje, ze zouden het er mee doen. Maar nu lekte al weken vloeistof, de temperatuur wilde maar niet laag blijven en vorige week moest zij alles, bedorven, weggooien. Ze zaten aan tafel, hij in zijn hemdje, zij in haar zomerse bloemetjesjurk, de voordeur open, het werd warmer. Zij schonk water uit een kan, het was lauw. Hij keek met een vies gezicht en schoof het glas en zijn bord van zich af. Hij stond boos op, zei “ik ga! Wacht niet op mij!” en vertrok.

Het was stil in huis. De kleine sliep. Zij zat daar aan tafel met het halfvolle glas, het halfvolle bord, de lege stoel. Bij het minste of geringste raakte hij tegenwoordig geïrriteerd, was boos om niets, kon het gekir van de kleine niet verdragen, sliep slecht, at slecht, was veel weg. Het vliegveld was intussen af, het hoofdgebouw en de landingsbanen waren opgeleverd en alle medewerkers waren, ondanks de beloftes en de mooie praatjes van de aannemer, ontslagen. Maakt niet uit, zei hij, beter zo, ze bekijken het maar, ik ga er echt niet om smeken. "Op het eiland is er altijd werk als je maar je best doet en een vlotte babbel hebt", mompelde hij en lachte nerveus. Hij zat al een tijdje in de groente en fruit, reed naar de kleinere dorpjes en kocht of verkocht al naar gelang de omstandigheden. Zo nu en dan kon hij helpen met een verhuizing of kon hij toeristen rondleiden. Veelal welgestelde Engelsen of Italianen, die alle oudheden en strandjes en dorpjes wilden zien. Hij was dan lange dagen van huis, kwam uitgeput terug en sliep een dag en een nacht om bij te komen. Het moest stil zijn.

Hij stopte elke week een klein bedrag in de huishoudpot. Van dat geld konden ze nauwelijks rondkomen, net genoeg voor de dagelijkse boodschappen. Gelukkig was zij in april weer begonnen in het hotel als schoonmaakster. Haar salaris en wat fooien waren haar enige zekerheid. In de winter was het lastiger. Zij hielp met het verzamelen van de olijven en de aardappeloogst. In de avonduurtjes breidde of haakte zij. Zij verkocht de kleertjes en de tafelkleden op de markt. Het geld had zij naar de bank gebracht, de rekening stond op haar naam alleen. Zij was huiverig dat hij het geld zou vinden en zou uitgeven. Zij had hem een keer betrappt, toen hij onder het matrasje van de baby zocht. Gelukkig lagen haar spaarcentjes daar niet meer. Wat ben je daar aan het doen? vroeg zij beduusd. Eerst probeerde hij te ontkennen. "Wat? Ik?" Maar opende al gauw de aanval. "Je drukt geld achterover! Je koopt onnodige dingen. Je bent een slechte huisvrouw! Maak je maar geen zorgen. Ik vind het geld wel. Ja, je zult het zien." Zij was te perplex om te reageren en sloot zich huilend op in haar kamer.

Zij was er allang achter dat hij al zijn geld vergokte in het café. Met kaarten eerst en later met dobbelen. Hij had schulden. Daarom speelde hij ook op andere plekken, waar ze hem nog niet kenden, in hotels en in het casino in de havenstad. Maar al snel had hij ook daar schulden. Deze keer, maakte hij zichzelf wijs, deze keer ga ik winnen. Dit wordt de grote klapper. Hij won wat geld, werd overmoedig en eindigde platzak en ontmoedigd. Dronk en rookte te veel, voelde zich gevangen, ongelukkig, gekrensd. Maar het zou goed komen, dacht hij. Ik heb geluk, deze keer, nu gaat het lukken, ik weet het zeker.

202 Het busje

De volgende ochtend keek zij uit het raam en zag dat het busje niet op de vertrouwde plek stond. Alleen hij was in staat om het busje door de nauwe steegjes te manoeuvreren en het precies naast een muurtje te parkeren. Anderen waagden zich niet eens aan dit avontuur en lieten hun auto staan bij het dorpsplein of langs het hek van de kerk. Maar hij? Met gesloten ogen of dronken, het maakte niet uit, hij kon het. Geen krasje of deukje, het busje bleef, ondanks zijn ouderdom, gaaf. Hij was vannacht niet thuisgekomen. Het zou niet de eerste keer zijn. In de loop van de dag zou hij verschijnen, berouwvol, verlegen. Hij zou iets voor haar meenemen, een bloem misschien of een speldje voor in haar haren, iets kleins, maar voor hem en voor haar een teken dat het weer goed was. Fouten worden gemaakt, maar het leven gaat verder. Zij zou zijn cadeau van harte aannemen. Hij was haar man, de vader van haar zoon, haar toekomst.

Hij had iets met auto's. Hij versmolt met het stuur, het gaspedaal en de rem. Intuïtief vond hij de richting en de weg. Ruim twintig jaar geleden kocht hij zijn eerste auto. Het was een lichtblauwe Citroën DS. Hij was er zo trots op. Als hij over zijn auto vertelde, jaren later zelfs, glommen zijn ogen, kreeg hij blosjes op zijn wangen, werd hij week, raakte hij opgewonden. Alsof het zijn eerste meisje was, zijn eerste geliefde. Hij vertelde over het mahoniehouten dashboard, de leren banken, de eigenzinnige koplampen, alsof hij alles kon aanraken. Hij reed rond enkel om "haar", zijn geliefde, te laten zien, om met haar gezien te worden. "Wij gaan flaneren", zei hij gekscherend en stak zijn vingers heel zachtjes in haar portiek, trok haar heel voorzichtig open en ging zitten. Hij duwde zijn rug tegen het leer, zijn billen en dijen zwaar in de zitting. Wat een genot als de motor bromde en op gang kwam. Hij sloot zijn ogen en voelde een warmte opwellen in zijn buik en borst. Verbondenheid, noemde hij het, hij was dol op auto's en auto's op hem. Hij had er al een paar versleten zo in de loop van de jaren. Dit busje was al oud toen hij het kocht. Door de zware vracht, vaak verhuizingen of groente en fruit voor de verkoop, was de laadruimte glad en versleten. Het leer van de stoelen was gebarsten. En de asbak, oude gewoonte, was altijd vol. Maar ook dit oudje raakte zijn hart. Ze waren kameraden, ze hielpen elkaar. Hij hoorde ook toen er nog niets te horen was of er iets rammelde en stuk zou gaan, of er een druppeltje olie nodig was, hij voelde het.

Terwijl zij de trap afliep dacht zij dat hij vast ergens het busje had geparkeerd en in slaap is gevallen. De zon komt op en het wordt snel warm. Hij zal zo wel verschijnen. Zij schrok toen zij hem op de

bank zag liggen. Door zijn donkere stoppelbaard zag zijn gezicht er nog bleker uit. Zijn mond hing half open. Zijn haar dun en vettig, in de war. Zijn hemd half open met vlekken, zo te zien had hij overgegeven. Zijn gouden kruisje hing bijna bij zijn oor. Hij snurkte zachtjes, haast smekend. Hij schrok wakker van haar blik. Hij probeerde zijn ogen af te wenden, maar zij keek hem onderzoekend en streng aan. "Hé? Waar is het busje?"

Hij begon te huilen. Eerst zachtjes, beschaamd, maar al gauw met snikken. Zijn hele lijf schudde van verdriet en pijn. Zij ging naast hem zitten. Legde haar arm over zijn schouder. "Wat is er gebeurd?" Een ongeluk zeker, dacht zij, het busje. "Ben jij gewond?" Nee, schudde hij, nee en snikte verder. "Het busje...." Hij had het busje niet meer. Verloren met kaarten.

203 Snikken

"En nu is het klaar!" Zij schrok zelf van haar stem. Het was niet haar stijl, haar toon. Zij was het toonbeeld van geduld, van rust, van vriendelijkheid. Voor iedereen een goed woord, hartelijk, een vrouw waarbij iedereen zich welkom voelde. Zachtaardig en warm. Ook als zij wel eens boos was, zelden eigenlijk, bleef zij toegankelijk en welwillend. Boos met een glimlach. Nooit een overtoegen woord. Altijd uitgaan van het beste in de ander, van de hoop op beter. Was er iets niet goed gegaan? Het was niemands schuld, het was niet zo bedoeld, er was een verklaring. Maar nu was zij het zat, helemaal zat!

Zij had zijn gejammer geduldig aangehoord. Zijn tranen waren oprecht. Die tranen raakten haar. Zijn gesnotter, zijn geklaag, zij moest er zelf ook van huilen. Zijn verdriet, zijn pijn, zij zag dat hij echt gekwetst was, tot in het diepst van zijn ziel. Zijn gezicht was bleek, hij leek wel ziek. Zij troostte hem, als een klein kind droogde zij zijn tranen met een zakdoek en sloeg haar arm om hem heen. Hij schokte van het snikken. "Rustig maar ..." zei zij en probeerde hem te kalmeren. Zij bracht hem een kopje thee dat hij als een boos kind afsloeg. Hij jammerde over het verloren busje. Eerst ontweek hij haar vragen over wat er precies was gebeurd. Hij liet doorschemeren dat het een "ongeluk" was, hij kon er niets aan doen, het was niet zijn schuld. Zij vroeg door. Toen vertelde hij over het busje, wat een goed busje het was, hoe het busje hem had geholpen, dat ze maatjes waren met het busje. Ach, busje, busje ... Hij moest weer erg huilen. "Wat is er gebeurd?" vroeg zij weer. In haar hart wist zij dat zijn gokverslaving hem hier had

gebracht. Zij wilde het van hem horen, hij moest het toegeven. Zij wilde hem helpen, maar dan moest hij wel eerlijk zijn.

Zijn ontwijkende antwoorden, halve waarheden, geklaag irriteerden haar. Zij begon haar geduld te verliezen. Het liefst liet zij hem daar als een hoopje ellende zitten. De kleine zat boven zoetjes te wachten op zijn flesje. De dag begon, er was van alles te doen. Moest zij hier naar deze grote snikkende kleuter luisteren? Er waren veel grotere problemen. Geen busje, geen inkomen. Hoe zouden ze rondkomen vanaf vandaag. Hij wilde hem met dit alles confronteren, met de neus op de feiten drukken. Hoe kun je nou zo dom zijn? Alles verspelen met kaarten. De toekomst, de toekomst van jouw zoon, van jouw zonen? Hou toch op, man! Zij had het kunnen uitschreeuwen! En zeuren over haar baantje, hé? Neerkijken op haar pogingen om er iets van te maken. Van alle klusjes die zij oppakte. Werken waar maar kon, in het hotel, op het land, de burens helpen. En thuis ook. Het huis was altijd op orde, de ijskast vol, alles netjes, schoon. Van niets maakte zij iets, van weinig een feestje. Het was niet nodig en zo, zei hij en knalde de deur achter zich dicht op weg naar een kroeg of naar het casino. Steun van hem hoefde zij niet te verwachten. Zoek het maar uit. En nu zat hij hier te snotteren, de lapzwans. Hij keek met rooddoorlopen ogen voor zich uit. Ongeschoren, met zijn vettig haar, zijn morsig hemd, zijn slonzige broek die hij al sinds de vorige ochtend droeg, meelijwekkend. Hij mompelde nog wat over "Pech! Vette pech!"

"En nu is het klaar!" Hij schrok van haar uitroep. Keek verbaasd op. Naar zijn vrouw die altijd zo zacht en vriendelijk was, die er altijd was. Het leek alsof hij haar voor het eerst echt zag. Zij zat daar, rechte rug, strenge blik. Hij wist dat hij zich er niet meer uit kon lullen. Zij zou niet loslaten deze keer. "Je begrijpt het niet..." Hij deed een laatste poging om met zijn ellende te schermen. Maar voor haar was de grens allang bereikt. Hij ging met de billen bloot, nu, uitstel kreeg hij niet.

204 De grens bereikt

Hij had alles opgebiecht. Probeerde wat van de ellende te verbergen. Maar de onderste steen zou boven komen nu, had zijn vrouw gezegd. Zij pakte de bruinige papieren zak waar het brood in had gezeten en met een potlood liet zij hem alles opschrijven. "Maak een lijstje!" zei zij stellig. Hij drukte de punt in het ruwe

papier. Schreef op: zoveel schulden bij die, zoveel bij die ... Dat ging een hele tijd door. Hij moest een tweede rij ernaast zetten. En toen ook dat lijstje de rand van de papieren zak bereikte, draaide hij het een kwart en schreef nog drie regels dwars. "Tel op!" Hij deed het braaf. Het bleef toen een hele tijd stil. Het was nog erger dan zij had gedacht.

Hij liet het potlood van schrik uit zijn handen vallen. Toen alles daar onvermijdelijk op een rijtje stond realiseerde hij zich wat hij had gedaan. Beetje bij beetje elke avond eerst in het dorpscafé en daarna ook op andere plekken. Het verlangen om te winnen in het begin, de spanning en de opwindende om niet te verliezen daarna en tot slot de wanhoop om niet nog meer te verliezen, nu realiseerde hij zich hoe diep hij was gezonken. Alles was hij kwijt. Al zouden ze het huis verkopen en alles wat erin was, het zou niet genoeg opbrengen om de schulden af te lossen. En wat dan? Uitgeput was hij. Hij leunde achterover, keek haar met een schuldbewuste blik aan. "Ik heb het verknald, hé?" Zij schudde haar hoofd, het was verschrikkelijk. "Ga douchen!"

Zij hield het lijstje in haar vingers. Het papier voelde grof aan. Er vielen wat kruimels uit van het brood dat erin had gezeten. Zij keek met grote ogen naar het bedrag dat onderaan het lijstje stond. Zij rekende uit wat zij per week verdiende en hoeveel weken nodig waren om de schulden af te lossen. Aan drie levens had zij nog niet genoeg. Zij bracht haar hand voor haar mond en merkte dat deze trilde. Zij hoorde het water klateren in de douche. Haar zoontje mompelde, zijn geduld was ook op, waar bleef de melk nu? Zij moest haar gedachten ordenen. Eerste stap vandaag: het busje. Het busje moet terug, want geen busje geen inkomsten. Zij gingen samen naar de slager, die in het spel van gisteren het busje had gewonnen.

's Middags stond het busje op zijn vertrouwde plek in het steegje. Ze waren inderdaad samen naar de stad gegaan. Hij zat beteuterd naast haar in de bus. Hij droeg een schoon hemd, zijn haar nog nat achterover gekamd. Een paar druppeltjes hadden vochtige plekkjes gemaakt op het hemd. Hij rook fris naar aftershave. Zijn gezicht was bleek, zijn ogen rood, in zijn mond de bittere smaak van zwarte koffie. Zij had gezegd: "Wij gaan!" en hij gehoorzaamde. Ze liepen naar het huis van de slager. Het was een penthouse in een moderne flat in het centrum van de stad. Hij zag het busje in de oprit en zijn ogen schoten vol. Ze belden aan en een grote, potige veertiger deed open. Hij droeg een bordeauxrode satijnen pyjama en pantoffels. "Kom binnen!" zei hij en wees met zijn enorme hand naar binnen.

Zij kwam meteen ter zake. Het busje. Hoe gingen ze dat regelen? De slager keek de man aan, die beschaamd naar de marmeren vloer keek. "Wat stelt u voor, mevrouw?" vroeg hij. Zij stootte haar man aan. Die bood zijn excuses aan. Hij was stom en overmoedig

geweest, hij liet zich meeslepen, hij had zijn gezin onrecht aangedaan. Zij legde een stapel groezelige bankbiljetten op de glanzende mahonierode tafel, drie weken loon. Beide mannen keken verbijsterd. "Het is niet genoeg, maar wij betalen alles af", zei zij rustig. Hij pakte uit een schaalje de sleutels en gaf die aan de vrouw.

205 Sleutels

De zware deur sloot met een zachte klik achter ze dicht. Ze stonden in de gang, hij hield de sleutels van het busje in de palm van zijn hand en staarde erna. Zij drukte op het knopje van de lift, met een zuigend geluid kwam de cabine in beweging, in het gerookt glas van de deur zagen ze het licht. Toen ze buiten stonden en in het busje stapten bleef het stil. Hij durfde niet haar kant op te kijken en zij wilde het niet. Het duizelde haar nog, Ze zouden er erg lang over doen om alle schulden af te lossen. Dat hij zich zo had laten meeslepen, zo met geld had gesmeten en dan haar verweet niet eerlijk te zijn over haar spaargeld. Het is toch godgeklaagd! En zij liet het gebeuren. Zij had niet ingegrepen. Dat ging vanaf nu anders. Haar gedachten tuimelden over elkaar in haar hoofd. Zij maakte plannen, verzong oplossingen, zij nam vanaf vandaag het heft in handen. Had zij veel eerder moeten doen. Waarom had zij het niet gedurfd?

Hij hield zijn blik op de weg. Hield het stuur in zijn handen. Kneep in het leer, kneedde het leer, greep het leer stevig vast. Er was weinig over van zijn anders zo losse en nonchalante houding. Hij staarde naar het donkere asfalt, naar de voorruit, naar het stuur, naar zijn handen. Hij voelde zich schuldig, betrapt en vooral klein, een klein kind. Zijn moeder kon dat heel goed, hem terecht wijzen. Maar nog erger vond hij de stilte. Zij keek hem aan met een donkere blik vol verwijten, afkeuring en teleurstelling. Liever kreeg hij een oorvijg of een pak rammel. Dat zwijgen... dat was het ergste. Aan het eind van het zwijgen zei zij: "Ik wil je niet meer zien!" En hij werd klein, nog kleiner, totdat hij helemaal verdween.

Er lag een blok op zijn maag. Hij reed nu weer in zijn lichtblauwe Citroën DS. De hele ochtend had hij de auto gepoetst, het dak, de motorkap, de eigenzinnige koplampen, hij had de matten schoongeklopt, de leren banken behandeld, het stuur, alles rook naar schoon en nieuw. Hij bracht de auto naar een handelaar in tweedehandsjes. Hij wist nog dat hij de sleutel in het contact liet. De gedachte dat de sleutel in een bakje met veel andere sleutels terecht zou komen maakte hem misselijk van verdriet. Hij klom uit

de auto en streelde zachtjes over de bumper. "Rustig maar!" had hij gezegd, het komt goed. Ik kom je halen. Ik ga mijn schulden afbetalen en dan kom ik je halen, geen zorgen. Hij dronk veel in die tijd, ging met vrienden hele nachten op stap en keerde laveloos terug naar huis. Al zijn geld ging naar drank. Hij dronk steeds vaak op de pof, maar de kroegbazen kenden hem intussen en maakten het hem moeilijk. Hij wist niet dat zijn moeder geregeld langs de kroegen ging om zijn schulden af te betalen. De kroegbazen bezwoeren haar dat hij niets meer zou krijgen. Maar het lukte hem telkens weer op de een of andere manier met mooie praatjes om zijn glas vol te krijgen.

En toen liep het toch uit de hand en was hij gedwongen om zijn auto te verkopen. Schoon en glimmend liet hij haar achter. De handelaar had gesnauwd, "zet maar daar neer!" en zwaaide met een smerige doek naar een plek. Hij reed voorzichtig tussen wrakken van auto's en zijn hart deed zeer. Het was zijn eigen schuld. Hoe had hij het zover laten komen? Hij had zijn zoon meegenomen. Die was toen een jaar of vijf. Deze vader-zoon-levensles wilde hij hem meegeven. "Laat je nooit gaan!" Maar omdat hij zijn tranen nauwelijks kon bedwingen, lukte het hem niet. Ze liepen zwijgend naar huis.

206 Spaargeld

Het busje stond op zijn vertrouwde plek in het steegje. Het was een warme middag aan het begin van de zomer. De luiken van de huizen waren dicht om de warmte buiten te houden. Het was stil in het steegje, tijd voor de siësta, de krekels hielden de wacht met hun langdradig gezaag. Aan de keukentafel zaten ze. Hij. Zij. Zwijgend. Starend naar het formicablad van de tafel. Naar die ene plek, waar de sigaret een keer uit de asbak rolde en het blad verbrandde. Het was een donkerbruin stempel, langwerpig, donkerder in het midden, uitwaaierend naar lichtbruin, gelig eromheen. Die seconde, dat je de sigaret ziet rollen, weet dat het misgaat, maar te traag bent om te reageren en je weet dat iets onherroepelijks is gebeurd. Hij. Zij. Tegenover elkaar. Met een mengeling van teleurstelling, schaamte, boosheid, ontreddering, alles door elkaar. Hij slikte, zijn adamsappel ging op en neer, zijn gezicht bleek, gevangen, geketend aan deze tafel. Hij zou niets zeggen, hij zou niets doen.

Hij zat daar, schuld bewust, deze keer had hij het goed verprutst, hij wist het zelf maar al te goed. Hij zat daar als een klein kind wachtend op zijn straf. Vroeger op school moest hij van de

meester zijn handen voor zich houden met de handpalmen naar boven. De meester had een houten liniaal. Met de platte kant sloeg hij de jongens. Hun handpalmen rood en gloeiend warm. De jongens staken ze in hun broekzakken. Ze bonkten een hele tijd nog pijnlijk, terwijl de les verder ging en ze heel aandachtig keken, want daar was het natuurlijk allemaal om begonnen. Ze hoorden niet wat de meester zei. Alleen het getik van de liniaal op de tafel, dat de woorden van de meester onderstreepte. Straf, straf, ik zal het nooit meer doen, duizend keer overschrijven, de volgende keer moet je vader komen. Hij dacht nog: ik heb geen vader, dat scheelt ...

Zij zat daar. Haar hoofd vol cijfers, bedragen, weken, loonzakjes, fooi, klussen in de winter, zuinig leven, geen nieuwe koelkast, lauw water, en de melk, wat doe ik met de melk voor de kleine? Nog meer puzzels, twijfels, vragen, doodlopend als een donkere steeg. Het duizelde haar, vragen, nog meer vragen, hoe gingen ze het regelen deze keer. Ze waren met niets begonnen. Dit huisje, klein was het, maar genoeg voor dit gezinnetje, hadden ze samen gebouwd met hun spaarcenten, steen voor steen, elke dag een klein beetje. Zij dacht, wij komen er wel, wij hebben elkaar, we hebben hier een nieuw begin gemaakt, hard werken, kleine stapjes. Hij en ik samen, dacht zij. En onze zoon. Cijfers in haar hoofd, haar geheime spaarpotje, daar wilde zij niet aankomen, je weet het nooit. Hoeveel geld zat er in het huishoudpotje? Zij stond op, pakte het, het stond achter de vaatdoeken in het keukenkastje, een blik waar vroeger koekjes in hadden gezeten. Zij zette het op tafel en keek er een hele tijd naar. Hij keek naar de vrolijke bloemen die getekend waren op het dekseltje, nu vaal en versleten. Zij kieperde het blik om, het geld lag op tafel, een muntje rolde op de grond. Hij pakte het op en legde het eerbiedig naast het blik. Hij voelde een enorm verdriet in zijn hart, een zware rots lag op zijn maag. Dat ene muntje lag daar, alsof dat muntje het verschil zou maken. Alsof dat de boel zou redden. Het lag daar, een muntje op het formicablad ...

Het huilen stond haar nader dan het lachen. Zij voelde tranen van wanhoop, maar daar was nu geen tijd voor. Blijf hier, zei zij. Ik moet dingen regelen. Zij trok de deur achter zich dicht en liep de benauwde middag in. Pas eind van de middag kwam zij weer terug. Hij zat daar nog steeds aan de tafel voor zich uit te staren. Wij gaan het zo doen, begon zij.

207 Dingen regelen

De problemen en de schulden waren onoverkomelijk. De situatie maakte iets in haar wakker. De kracht van de leeuwin die waakt over haar territorium. De moed van de wanhopige die aan de rand van de afgrond niets te verliezen heeft. De daadkracht van de bergbeklimmer die zijn eerste stap zet om de top boven de wolken te bereiken. Vanaf het moment dat zij de trap afliep die ochtend en hem daar in zijn ellende zag liggen, totdat zij aan het eind van de middag thuis kwam en hem precies vertelde wat ze gingen doen, het waren een paar uren maar, het leek een heel leven.

Zij had het busje weten te redden. De slager die het gewonnen had met kaarten was onder de indruk van haar directheid, haar nederigheid ook. Zo'n vrouw, respect! Toen zij een stapel bankbiljetten op de glanzende mahonierode tafel legde zag hij in haar ogen hoe hard zij hiervoor had gewerkt. Hij had de nacht ervoor honderd keer dat bedrag gewonnen en weer verloren en toen toch weer gewonnen met kaarten. Hij had prima geslapen, geen moment spijt gehad, hij had zich vermaakt. Het lot is er om het te tarten, zei hij vaak aan de bar van het casino met een dikke sigaar in zijn mondhoek. De vrouw had gezegd: "Het is niet genoeg, maar wij betalen alles af". Haar stem was rustig en beheerst. Zij was niet overmoedig, zij blufte niet. Zij was een en al waardigheid en trots. Hij stond daar in zijn bordeauxrode satijnen pyjama, nederig en klein. Voor hem een dame! Zij had dit niet verdiend, het was haar schuld niet, moest zij opdraaien voor die flierefluiter van een echtgenoot? Hij pakte uit een schaalje de sleutels en gaf die aan de vrouw. "Het is goed zo!" zei hij. "De betaling is afdoende". Hij nam afscheid, schonk zichzelf een groot glas whisky in en, terwijl de ijsblokjes tegen het glas rinkelden, filosofeerde hij over de zin des levens.

Daarna ging zij naar het hotel waar zij werkte, direct naar de grote baas. Niemand kwam ooit op de afdeling waar de kantoren waren met de dikke tapijten, de zware bureaus en de gladde fauteuils. Zij was vastberaden. Zij stapte binnen, vier paar ogen keken verschrikt op. Zij kwam meteen ter zake. Vertelde duidelijk wie zij was, waar zij werkte, hoe erg zij haar best deed en dankbaar was dat zij werk had. Ze konden op haar rekenen. Zij zocht een baan voor haar man. Hij was chauffeur. De directeur, zo had zij vernomen, had een chauffeur nodig. Haar man was geknipt voor de baan. Overrompeld door haar directheid en eerlijkheid keek de directeur haar aan. Zij had mijn dochter kunnen zijn, bedacht de oude man, zij lijkt op mijn vrouw zaliger, die blik in haar ogen, haar houding. "Is goed, mevrouw!", zei hij.

Vervolgens maakte zij een rondje langs de kroegen en casino's waar haar man speelde. Zij sprak met de eigenaren, checkte uitvoerig hoe hoog de schulden waren en vroeg onomwonden: "Is dit uw laatste bod?" Het klonk gek, want zij had geen enkele onderhandelingspositie. Maar haar vastberadenheid en haar rust dwongen ook hier respect af. Zo wist zij de schulden al met al te halveren. Er bleef alsnog een enorm bedrag staan en dat moest wel worden afbetaald. Zij maakte afspraken, zette alles zwart-op-wit, propte de papieren in haar tasje en kreeg stap voor stap meer grip op de situatie.

Op de terugweg in de bus voelde zij het zweet over haar rug lopen, haar handen trilden, haar hoofd bonkte. Toen zij uitstapte moest zij overgeven. Zij ging weer recht staan, liep naar huis. Tegen haar man zei zij: "Wij gaan het zo doen". Hij luisterde en knikte.

208 Op de terugweg

Al ruim twee jaar was "rayon noord" zijn werkterrein. Hij had niet meer klanten, wel vaste klanten, betrouwbare klanten. Hij kende ze, zij kenden hem. De omzet steeg elk jaar een beetje, de baas was tevreden, hij kreeg zijn bonus, zijn leven was rustiger geworden, regelmatig, hij hoefde niet meer zo te stressen. Van maandag tot donderdag was hij aan het rondreizen met zijn geboortestadje als basis. Hij woonde in zijn ouderlijk huis, had zijn eigen kamer weer. Hij kwam en ging, zijn kleren hingen in de kast, in de badkamer stond een glas met zijn scheermesje, als hij donderdag een paar flesjes bier in de koelkast deed, waren ze er maandag als hij er trek in had, gewoon, hij was thuis. Hij dronk zijn koffie in het cafeetje bij de oude bouwmaterialenhandel, las de krant en debatteerde luidruchtig met vrienden over politiek en voetbal. Hij sprak met ze af en ging na het werk borrelen. Hij zag zijn vader elke ochtend, ze spraken over klussen aan het huis en over vroeger, hoe ze haar allebei misten, de een zijn vrouw, de ander zijn moeder. Ze gingen een keer per week naar haar graf om de bloemen te verversen en het olielampje aan te steken. Ze stonden daar stil, vader en zoon, hij voelde zich schuldig dat hij zijn kinderen nooit meenam naar het stadje, naar zijn vader, naar zijn moeder.

Van vrijdag tot zondag was hij thuis bij zijn vrouw en zijn kinderen. Hielp zijn zoontje met rekenen en zijn dochter met tekenen, bracht ze naar voetbal en ballet, dronk eind van de middag een kopje zoete koffie met zijn vrouw, deed de boodschappen en sprak af met familievrienden. Zondag kwam opa, ze aten samen, hij

speelde met de kinderen, ze maakten als het mooi weer was een wandeling. Hij leek met de jaren smaller geworden en kleiner, maar straalde nog steeds hetzelfde gezag uit. Hij was goed geïnformeerd, de mannen spraken over de ontwikkeling van de economie, investeringen en aandelenkoersen. De kleinkinderen waren dol op hem. Ze beloonden hem wekelijks met tekeningen, versjes, kleine optredens, elke keer dat ze "opa" riepen overviel een zoet melancholisch gevoel hem. Hij zuchtte, zei niets, maar ze wisten dat hij zijn vrouw miste. Zij vond zichzelf nog te jong om oma te zijn. Niemand heeft haar ooit "oma" genoemd, zij stierf te vroeg. Het leek alsof er steeds net een traan aan de wimpers van zijn enige oog bungelde.

Twee levens, twee werelden, liefst smolt hij ze samen tot een. Zijn wens was om met zijn gezin te verhuizen naar het stadje van zijn kinderjaren, het stadje van haar kinderjaren, naar zijn ouderlijk huis. Ze hadden het er nooit over, het onderwerp bracht alleen maar geruzie en spanning in de relatie, de dagen dat ze samen waren wilden ze het zo gezellig mogelijk houden. Hij vond het lastiger worden. Het stadje was weer in zijn leven gekomen, hij was er weg gegaan, meer dan eens vertrokken en alles achter zich gelaten, maar hij kwam er weer, hij was er vaker dan in zijn eigen huis. Hij sprak de mensen daar, vrienden van vroeger, van school, de buurt, familie vrienden. Ze hoorden weer bij zijn dagelijks leven. De cirkel was rond. Maar daar wilde zij absoluut niets mee te maken hebben.

Op een dag raapte hij al zijn moed bij elkaar. "Het is binnenkort Kerst...." begon hij heel voorzichtig. "De kinderen hebben vrij van school. En ik heb ook twee dagen vrij en met het weekend erbij is het best te doen". Zij keek hem niet begrijpend aan. Zij had zich omgekleed en was aan de rand van het bed gaan zitten. Hij lag onder de pluizige dekens en durfde haar niet aan te kijken. "Hoe bedoel je?" vroeg zij. "Nou, je weet wel. Ik wil met de kinderen naar mijn vader. Mijn broers komen ook. Ik verheug mij erop". Zij zei: "Het is goed, hoor" en deed het licht uit.

209 Zijn kinderjaren

De oude man zei: "Wij moeten de kamer witten" en liep meteen naar de bijkeuken, alsof daar de potten verf en de kwasten lagen, zodat hij meteen kon beginnen. Maar het was zijn ontroering die hij wilde verbergen. Zijn hart bonkte in zijn borst en hij moest moeite doen om zijn tranen te bedwingen. Zijn zoon had net verteld dat ze Kerst samen zouden vieren, met zijn vrouw en de

kinderen, het was geregeld. Hij was zo blij. Vader en zoon keken elkaar aan met een blik vol vertedering, verlangen en blijdschap. Hij liep naar de bijkeuken, zijn zoon liep met hem mee. "Vader, vergeef mij ... Dat het zo lang heeft geduurd ..." Hij dacht aan zijn moeder. Die was weg aan het kwijnen van verdriet, toen hij in Duitsland woonde. Zijn vader had gezegd dat hij haar een laatste keer kon zien, maar dat hij zich moest haasten. "Neem de kinderen mee", vroeg hij. Hij was alleen gekomen, zijn moeder had op hem gewacht, en ging toen dood. Haar kleinkinderen had zij nooit gezien.

De voorbereidingen, daar ging het om. Het huis moet nodig onder handen worden genomen, vond de oude man. En er waren nog wat klusjes overgebleven van de schade van de aardbevingen van alweer een tijd geleden. Het zou nog een keer gebeuren, maar, zo gaat het vaak, was blijven liggen. Een muur moest opnieuw worden gestuukt en geschilderd, er zat een barst in de balkondeur, een licht deed het niet. Ach, van die dingen, het moest nu met spoed worden gedaan. De oude man trok de jas tot over zijn oren, er stond een stevige wind, maar hij zette zijn hoed op en ging naar de bouwmaterialengroothandel. Hij kocht wat er nodig was, het zou later die middag thuis worden bezorgd. Hij kon zijn grijns haast niet verbergen. "Ik krijg bezoek", liet hij zich ontvallen. "Wat ontzettend fijn voor u, meneer", zei de winkelbediende, "Kerst is een feest voor familie, nietwaar?" Hij knikte. Zonder meer waar. Hij keerde terug, ging midden in de kamer staan, wijdbeens, om zich heen kijkend, klapte in zijn handen, er was veel te doen. Hij riep naar zijn zoon wat er moest worden gekocht, geregeld, verplaatst, wat er ontbrak, anders moest. De zoon werd helemaal enthousiast, ja, dat gaan wij doen, je hebt gelijk, inderdaad, aan de slag. Hij klapte ook in zijn handen, stroopte zijn mouwen op, aan de slag.

"Dit wordt jullie kamer, van jouw vrouw en van jou", zei de oude man, "kom, wij moeten wat ruimte maken". Er stonden twee grote kasten, hij sloeg de deuren open. Het rook naar vroeger, naar gedroogde veldboeketten en lavendel die zijn vrouw tussen de lakens legde, naar naftaline die zij bij de winterjassen en de wollen dekens hing en vooral naar haar, haar zoete geur zat in haar jurken, haar vesten, haar blouses. Hij snoof de geur op, zijn lijf vulde zich met heimwee en zoete herinneringen. Het was nu tijd om op te ruimen en verder te gaan. "Pak een paar van die grote zakken, dan brengen wij spullen naar de kerk. Ze kunnen ze daar gebruiken". Aan het eerste hangertje dat hij uit de kast haalde hing een blauwe jurk met kleine zwarte blokjes. Er zat een jasje bij van dezelfde stof. Hij hield het voorzichtig vast en zag zijn vrouw voor zich. Wanneer droeg zij deze jurk voor het laatst. Hij zocht in zijn herinneringen, wist het niet meer. In de zak van het jasje ritselde een papiertje. Het was de rekening van een kleermaker. Er stond: "Overhemd wit, aantal: 1". Elk hangertje was een verhaal van vroeger, sommige verhalen kon hij zich niet meer herinneren.

Het duurde tot laat in de avond totdat alles was uitgezocht en ingepakt. Achter in de kast lag een oude schoenendoos. Met foto's, familiefoto's. Vader en zoon zaten op de grond te kijken naar de foto's van een gelukkig stel en hun jongens, de jongste een baby met blonde krulletjes.

210 Bezoek

"Zet ze daar maar neer!" De meubelmaker had de twee bedden gebracht, gemaakt van mooi licht hout met een grote lade eronder, een spoedbestelling. De matrassen waren zwaar, hij had moeite ze op te tillen, ze vielen met een bonk op het bed. De kamers waren geschilderd. De kinderkamer, zei de oude man, die moeten wij maar niet wit schilderen. Zijn zoon knikte, een kleurtje is veel mooier hier. Zelfs in de winter scheen hier de zon. Was het het licht dat deze kamer zo warm maakte? Geel, laten wij de muren geel schilderen. Ze waren het met elkaar eens, de "zonkamer" voor de kinderen die hier Kerst kwamen vieren. Het kleed op de vloer was lichtbruin met gele strepen. "En aan de muur?" Hij haalde zijn schouders op, geen idee, nog drie weken, alle tijd. Alles rook nieuw en schoon.

"Wij hebben een nieuwe tafel nodig voor op het terras!" zei de oude man beslist. Zijn zoon mompelde wat, het is winter hoor, ze zouden toch niet buiten zitten, het terras dat komt nog wel een keer. "Een nieuwe tafel dus!" herhaalde hij zonder te luisteren. Hij vertrok weer naar de groothandel. De tafel moest op maat worden gemaakt van goed hout, voor buiten, goed afgewerkt en gelakt, geen half werk. De oude man somde zijn wensen op en de winkelbediende, die hem de laatste dagen allervriendelijkst had geholpen, zei spontaan: "Maar het is winter!" De oude man werd boos, riep dat het echt nodig was, dat hij toch zeker wel wist wat er nodig was, zijn kleinkinderen kwamen met Kerst en er moest dus een nieuwe tafel komen voor het terras, want wie weet, het kon zomaar beter weer worden en dan konden ze daar niet zitten, dus een tafel, als dat zo moeilijk was dan ging hij het elders proberen, al dat gezeur, hij was er klaar mee, zijn vraag was heel eenvoudig: een tafel! Hij liep rood aan, raakte buiten adem en keek verwilderd de winkelbediende aan die: "ja, meneer, zeker, wij gaan het regelen", fluisterde, te beduusd om in te gaan tegen de onredelijkheid van het verzoek. "Gaat u hier even zitten? Ik overleg met mijn baas". Hij liep door de brede gang tussen de hoge stellingen, aan het eind trof hij de baas. Hij vertelde wat er aan de hand was, ze keken beiden even om naar de oude man die te boos was om te gaan zitten, schudden met hun hoofd, ach, ja,

ze kenden hem. Een goede vent, had zoveel ellende in zijn leven gehad, zoveel verdriet, ze zouden er alles aan doen om hem te helpen. Een tafel? Een tafel. De baas liep mee, gaf de oude man een hand, stelde hem gerust, de tafel? Dat was geen probleem. Hij keek hem dankbaar aan. Hield de hand in zijn beide handen en zei verontschuldigend dat zijn kleinkinderen met Kerst kwamen, het was de eerste keer en alles moest perfect zijn, dat snapte hij toch wel? "Uiteraard", zei de baas.

Op de terugweg liep hij langs de slager. Hij keek hem indringend aan, alsof er veel afhing van zijn antwoord, maar zei niets. De slager glimlachte breed, klopte de oude man op zijn schouder en zei: "Geen zorgen! Ik heb jouw bestelling bovenaan mijn lijstje staan!" Hij bleef hem aanstaren. "Zeker weten?" Hij liep langs zijn vaste stamkroeg, liet de kroegbaas komen en checkte ook hier de gemaakte afspraken. "Van de goede wijn, hé?" De kroegbaas keek quasi beledigd, "maar hoe zou ik voor jou een andere wijn kiezen, vriend". Toen hij thuis kwam had zijn zoon de kerstboom in de woonkamer gezet, een mooie, grote. "Kom, wij moeten aan het werk! De boom versieren!" De oude man ging op een stoel zitten, uitgeput en emotioneel. Hij kon zich niet herinneren wanneer er voor het laatst een kerstboom in zijn huis had gestaan.

211 Nog drie weken

Hij dacht eraan hoe hij vroeger als kind de dagen telde tot Kerst. De hele maand december was een aaneenschakeling van voorbereidingen en verlangen. Viering van naam- en verjaardagen, toetsen op school en het eerste rapport van het jaar, toeleven naar het eind van het jaar, verlangen naar het nieuwe begin. De vakantie, niet naar school, uitslapen en met vrienden de liedjes voorbereiden die ze op dag voor Kerst zongen langs de deuren en wat zakgeld kregen. Hij spaarde altijd voor iets: een nieuwe voetbal, voetbalschoenen, een sportbroekje. De voorbereidingen thuis, de grote schoonmaak voor Kerst, maar vooral de voorbereidingen in de keuken. Het hele huis rook naar kaneel, suiker, most, naar geroosterde amandelen en naar gesmolten boter. Alles was zachter, de geluiden, het licht, alles was warmer, binnen, waar ze samen waren.

Hij dronk nog wat in het café in de haven. Meestal sloot het café in de winter, maar er was veel veranderd de laatste tijd. Na de aardbevingen was deze buurt erg in trek. Mensen vertrokken uit

het drukke centrum met de hoge flats en zochten hier rust en veiligheid in de laagbouw. Kinderen konden hier nog ongestoord buitenspelen zonder de drukte van het verkeer. De baai was ontdekt. Er waren nu meer zaakjes geopend, nog twee restaurantjes, een vishandel en een cadeaukiosk. De gemeente had de kade versterkt en het weggetje naar de baai bestraat. De eerste toeristen kwamen, lange, blonde Duitsers en Zweden, meisjes en jongens met zware rugzakken, die hier rond een kampvuur mooie herinneringen verzamelden voor later. De baai wordt "een trekpleister" had een kandidaat-burgemeester in de verkiezingscampagne beloofd. Het café in de baai was voor het eerst ook in de winter open.

Een bleek zonnetje scheen over de baai, de gesprekken in het café gingen over politiek en voetbal, hij keek op zijn horloge en realiseerde zich dat het tijd was om naar huis te rijden, naar zijn vrouw en kinderen. Zijn werk zat er voor deze week weer op. Het was goed gegaan, hij had twee nieuwe klanten binnen weten te halen na maanden hengelen en paaien, de contracten waren getekend. Rayon Noord deed het uitstekend en met dit laatste succes zo eind van het jaar was zijn bonus binnen.

Dat zijn vader zo gelukkig was, zo opgewonden alle voorbereidingen had opgepakt, als een klein kind zo blij, maakte deze Kerst bijzonder. Het huis werd grondig onder handen genomen, de stof van het verleden afgestoofd. Er waren mooie herinneringen, maar ook veel verdriet en pijn. "Pijn draag je in je hart, het is jouw last", zei zijn vader, "daar moet je anderen niet mee lastig vallen". Hij had een aanleiding nodig, een moment om de bladzijde om te slaan. Blijkbaar was dit het, de komst van zijn kleinkinderen met Kerst. Bij zijn vader, realiseerde hij zich, was hij altijd kind, bij zijn eigen kinderen vader. Over drie weken kwam het allemaal voor het eerst samen. Hij was dankbaar dat zijn vrouw had ingestemd. "Het is goed, hoor", had zij gezegd. Zij had het licht uitgedaan, had zich omgedraaid en was rustig in slaap gevallen. Hij hoorde haar adem, totaal ontspannen, roerloos. Hij durfde niets te zeggen, slikte het "welterusten" in, raakte haar niet aan, bleef liggen met zijn ogen open, hield zijn adem in. Alsof elk geluid en elke beweging het moment zou verstoren en haar antwoord "het is goed, hoor" zou veranderen in de bekende stilte en weigering. Hij was te blij om te beseffen dat haar antwoord te makkelijk kwam, zij had nooit ingestemd. Hij had meer gehoord, dan dat zij had gezegd. Hij hield vast aan haar belofte, aan zijn verlangens, er was geen reden om het erover te hebben.

Hij dronk de laatste slok, "ik moet gaan!" Zijn vriend zei: "Wanneer verhuis je nu eindelijk naar het stadje? Hier ben je thuis, man!" Over drie weken was het Kerst. Hij telde de dagen.

212 Hij telde de dagen

"Hier, vriend!" Hij gaf de jongen extra fooi, "voor Kerst". Meestal werkte hij 's zondags in het café, van zijn oma mocht het niet vaker, school ging voor. Maar als de cafébaas hem nodig had, ging hij toch. "Oma! Ik moet hem helpen, weet je wel. Ik neem mijn verantwoordelijkheid als man!" Zij moest elke keer haar lachen onderdrukken, "als man"... En daar ging hij naar de baai, maakte lange dagen, maar klaagde niet. Hij was lekker bezig en spaarde voor zijn reizen. Als kind al fantaseerde hij over verre reizen naar steden met mooie gebouwen. Niet een concrete reis, een concrete stad, maar reizen naar ver weg. Op een dag zou hij vertrekken en niet meer terugkomen, dat zou hij graag willen, vrij zijn.

Hij stopte het geld in mijn broekzak. "Dank je wel, oom!" Zoals alle kinderen noemde ook hij mannen die hij kende "oom". Hij wist niet beter of deze meneer was een vriend van de familie, een kennis van zijn noná, die ook zijn vader kende. Bovendien had hij op dezelfde school gezeten als hij, dat scheidt een band, nietwaar? "Ik hoop dat je gasten het hier naar hun zin hebben in ons stadje met Kerst, oom", voegde hij eraan toe. Hij had in het café gehoord dat hij de feestdagen hier zou vieren en dat hij druk was met voorbereidingen. "Komen jullie ook een keer naar het café?" Ze hadden in de loop van de tijd meer contact. Kletsten wat, bij goed weer speelden ze samen met andere mannen en jongens voetbal, hij had een keer een boek voor hem meegenomen, toen hij hoorde dat hij van reisverhalen hield. Kwam hij in het café, dan gaf hij de jongen fooi. "Ja, ja, wij komen een keer..." zei hij aarzelend en realiseerde zich dat het moment zou komen, dat hij zolang voor zich uit had geschoven.

Noná had hem al een paar aangesproken op zijn belofte dat hij zou helpen om moeder en zoon met elkaar in contact te brengen. Hij twijfelde, wist niet of het iets onherstelbaars zou blijken. Was dit verstandig of in elk geval juist, hij wist het oprecht niet. Er waren al zovele jaren voorbij gegaan. De jongen was nu, hoe oud ook alweer? Hij vroeg het: "Hoe oud ben jij, vriend?" De jongen keek verbaasd op. "Net vijftien geworden, oom!" Hoe dan ook hij wilde de jongen niet confronteren. Hij moest toch eerst met zijn grootmoederspreken. Daar zag hij tegenop. Hij had op de tekst geoefend, maar het werd niets. Wat zou hij zeggen? Dat de moeder haar zoon wilde zien? Niet waar. Dat hij moeder en zoon bij elkaar wilde brengen? Wat zou de oude vrouw dan zeggen? "Waarom?" Wat zou hij dan antwoorden? En als zij zou zeggen: "Waar bemoei je je mee, man?" dan zou hij het echt niet meer

weten. Ik laat het gebeuren, bedacht hij uiteindelijk. Een toevallige ontmoeting, ongemakkelijk, raar, maar misschien nog de beste uitweg uit deze bizarre situatie.

“Dat doe ik”, zei hij tegen de jongen. “Ja, ik breng ze hier naar toe. Dan ontmoet je mijn zoon en mijn dochter. En mijn ... vrouw”, voegde hij er aarzelend aan toe. “Leuk”, zei de jongen en liep naar een ander tafeltje om de bestelling op te nemen. Hij zwaaide en trok de deur van het café achter zich dicht. De koude wind deed hem goed. Hij had een lange reis voor de boeg. Hij reed nog even langs het kerkhof om een kaarsje aan te steken voor zijn moeder en broer. Hij zag dat naast hun graven een graf was geruimd. “Ik moet eens vragen of wij deze plek kunnen kopen. Op een dag hebben wij deze nodig”. Hij dacht aan zijn vader. Nog drie weken tot Kerst, hij kon niet wachten.

213 Ongemakkelijk

Het was laat toen hij thuis kwam. De kinderen sliepen al, zijn vrouw ook. Hij liep op kousenvoeten naar de keuken. De tafel was gedekt, hij ging eten, nam een glas wijn mee naar de woonkamer en ging op de bank zitten. Hij keek naar het huis. De tekeningen van zijn kinderen, het speelgoed, de grote salontafel met de glazen plaat, de fotolijstjes op het dressoir, de donkere gordijnen die net te lang waren. Elke keer als hij op deze plek zat keek hij naar de gordijnen die net te lang waren. Zijn vrouw zag zijn blik en zei lachend dat, ja, dat moet zij eens regelen. “Voordat wij op een dag dit huis verlaten, kort ik de gordijnen in”. Hij zei dan: “op een dag ...” Het was hun vaste dialoog. Ze droomden allebei van een groter huis, meer ruimte voor de kinderen, al die dingen die ze anders zouden doen in hun huis en in hun leven. Hij zou hier niet meer lang wonen, dat voelde hij. Hij viel tevreden in slaap. Die gordijnen ...

De kinderen waren vroeg op en wisten dat hij er was. Sprongen boven op hem van plezier. Zijn zoon nu tien jaar, een hele serieuze knaap, hield zich de eerste minuten altijd nog in, maar daarna liet hij uitbundig zijn blijdschap zien. Zijn groot en onhandig lijf schudde van het lachen en het gillen. Zijn dochter was acht, haar krullen werden met de dag langer en springeriger en zij ook, zij was lang, vrolijk en dromerig. Na een potje ochtendworstelen lagen ze alle drie uitgeput op het vloerkleed. Op het moment dat hij het wilde verklappen, dat ze Kerst bij hun opa die ze nog niet kenden zouden vieren dit jaar, riep zij: “Kinderen, ontbijt!” Ze stonden braaf op, gaven hem een dikke kus en liepen naar de

keuken. Hij lag nog na te genieten en keek omhoog naar haar gestalte ondersteboven en moest erg lachen. "Niet twee, ik heb drie kinderen", zei zij met haar handen in haar zij.

Zij bracht de kinderen naar school en ging daarna boodschappen doen. Hij had afspraken, moest naar de bank en de boekhouder, de auto moest naar de garage, de dag vulde zich met alledaagsheden. Op zijn enthousiaste verhalen over het gereedmaken van het huis, de aankopen, de inrichting én de kerstboom, reageerde zij lauw. Hij merkte het niet. Zo vol als hij was van zijn eigen verhalen, had hij haar stilte ervaren als aanmoediging. Toen hij vroeg of zij nog wensen had, antwoordde zij van niet. Vervolgens kletste hij verder over bestellingen, bedden, wijn en kerstboomverlichting, zij bladerde in een tijdschrift dat vol stond van gelukkige gezinnen rond het kerstdiner. Het zou dit jaar anders gaan, realiseerde zij zich. Voor het eerst zouden ze apart Kerst vieren. Zij zuchtte, er lag een steen op haar maag. Zij zette een kopje kamillethee en voelde zich even beter. Maandag vertrok hij weer naar Rayon Noord, had daar afspraken, leveringen, gesprekken met potentiële klanten.

Kerst was ook voor haar altijd een drukke tijd. Grote schoonmaak, kerstboom versieren, koken en bakken, het hele huis in feestelijke stemming. Samen met een vriendin, die zij hier in de hoofdstad had leren kennen, maakte zij kerststukjes. In de woonkamer lag een hele stapel takken, ballen, linten en dennenappels. Toen de kinderen in bed lagen ging ze samen aan de slag. "Wat is er?" vroeg haar vriendin. "Niets..." loog zij. "Je kunt mij alles vertellen, hoor. Echt!" Zij hield vol dat er niets was. Waarom had zij tegen haar man gezegd dat het goed was? Hij had haar verkeerd begrepen. Zij ging echt niet mee. Als hij de kinderen mee wilde nemen, dan was het goed. Zij zou Kerst veren in haar eentje. Zij vond het erger dan zij had verwacht.

214 Aanmoediging

Toen hij thuiskwam haalde hij zijn zakken leeg. Hij telde het geld, noteerde het bedrag op een briefje en schoof de munten in een blik. Hij genoot van het kletterend geluid. Fooi was, veel meer dan wat de cafébaas hem toeschoof, een teken van waardering. Hij deed echt zijn best, maakte met iedereen een praatje, gasten kenden zijn naam, hij was iemand. Daar gaat het om, zei de cafébaas, "het gaat om je goede naam, je reputatie". Niet vergeten, jongeman, voegde hij eraan toe, "voor nu en later!" Hij hoopte hem een levensles mee te geven, iets om hem niet te

vergeten. De jongen zou deze woorden inderdaad nooit vergeten. Je bent iemand, omdat anderen je kennen, zo had hij het vage begrip "reputatie" voor zichzelf vertaald.

Hij drukte het deksel op het blik. Vroeger hadden er koekjes in gezeten, drie lagen in van die witte gerimpelde papiertjes, het rook nog steeds naar vanille en naar metaal. Op het deksel zag je de rode rozen rond de merknaam. Hij schoof zijn spaarblik onder zijn bed en was tevreden. Genoeg, hij had het bedrag bij elkaar gespaard. Hij lag op zijn bed en was te moe om te dromen. In de ochtend moest hij naar school. De laatste toetsen voor het Kerstrapport, nog even volhouden, het ging prima. Dit jaar, dan nog twee, dan klaar.

Een maandje geleden had hij zijn vijftiende verjaardag gevierd. Zijn grootmoeder had zijn favoriete chocoladetaart gemaakt, zijn noná was langsgelopen en wat buurvrouwen. Toen zij het doosje met de kaarsjes op tafel zette schaamde hij zich voor het kinderachtige gedoe. "Ik ga echt geen kaarsjes uitblazen, zeg!" zei hij verontwaardigd. "Je hoeft niet boost te worden, hoor" zei zijn oma en het was een moment ongemakkelijk stil. Noná greep in met een verhaaltje van vroeger, "weet je nog ...". Daar was zij goed in, haar man plaagde haar, "jij bent in je eentje de Verenigde Naties, de Vredesmacht en alle blauwhelmen samen!" zei hij trots. Dat was zij zeker, zij kon er niet tegen als mensen ruzie of onenigheid hadden met elkaar. Zij deed er alles aan om de verschillen te overbruggen, om de scherpe kantjes eraf te praten, om vrolijk de spanning weg te wuiven.

Na de taart ging hij met vrienden naar de bioscoop. Het was koud en guur weer, de wind bracht zijn zorgvuldig gekamd haar in de war, had hij zo zijn best gedaan om er netjes uit te zien. De film Star Wars draaide net in hun stadje, anders dan alle andere sf-films, zeiden de kenners. Hij zou zich er later niets meer van herinneren. Zijn gedachten waren bij de afspraak die hij had ná de film. Met zijn vriendinnetje. Hij was al twee jaar verliefd op haar, maar hij durfde het niet te vertellen. Telkens als hij haar tegenkwam kreeg hij hartkloppingen en een rood hoofd, kon geen woord uitbrengen en stond te trillen op zijn benen. Gelukkig nam zij het initiatief. Zij was na de zomer een keer naar hem toegelopen en gevraagd of hij haar even wilde helpen met haar fiets. De ketting lag eraf. Met trillende handen had hij aan de smerige ketting getrokken, zij zat gehurkt naast hem, hij viel bijna flauw. Ze stonden gelijk op, hij hoorde haar stem niet door het bonken van zijn hart. Hij rekende die datum als het begin van hun verkering. Omdat hij vandaag jarig was, maar zij tot laat naar wiskundebijles moest, hadden ze laat afgesproken bij de ingang van het park. Voor eventjes. "Ik moet je wel feliciteren!" had zij met een knipoog gezegd. Hij kon alleen maar aan haar denken, was zenuwachtig en opgewonden, keek elke vijf minuten op zijn

horloge. Het was het horloge dat hij van zijn vader cadeau had gekregen, het had iets symbolisch, vader-tijd-horloge-wachten.

215 Hartkloppingen

Ze stonden samen bij de deur van de juwelier. Hij keek haar aan en zij hem. Zij gebaarde: "zullen we?" Hij opende de deur, die toen rinkelde. In de stilte voelde hij zich misplaatst. Hij keek haar aan, in zijn ogen paniek, zij bleef rustig en legde haar arm over zijn schouders. "Komt goed!" De juwelier kwam aanlopen, glimlachte naar haar, naar hem en weer naar haar en vroeg hoe hij kon helpen. Hij slikte en keek haar aan. "Wij zoeken een ring. Goud!" Wij hebben mooie ringen, zei de man, voor u. Zij lachte en zei dat de ring niet voor haar was, maar voor een nichtje. Hij keek zijn noná aan en was verbijsterd hoe overtuigend zij loog, zij keek er heel vrolijk en onschuldig bij. Zij knikte bemoedigend en hij keek naar de ringen in een laatje, goeden ringen met steentjes. Zijn oog viel op een ring met een robijntje, rood als zijn liefde, dacht hij.

Hij had maanden gespaard om een ring voor zijn vriendinnetje te kopen. Hij wilde haar met Kerst verrassen. Met een ring was het echt officieel, vond hij. Maar toen hij het geld bij elkaar had en naar de winkel zou gaan, kreeg hij koudwatervrees. Hoe moest hij gaan, wat zou hij vertellen, hoe wist hij of hij de juiste ring zou vinden? De tijd begon te dringen. Al over drie weken was het Kerst. In zijn wanhoop was hij naar zijn noná gegaan. Die wist zogenaamd van niets, maar had hem wel degelijk zien kijken naar het buurmeisje, hij kwam om onverklaarbare redenen langs om dingen te halen, omdat zijn oma het had gevraagd en bleef dan dromerig bij de deur staan. Zij had ze zelfs een keer samen gezien. Toen zij erna vroeg kreeg hij een rode kop en stotterde een onsamenhangend antwoord. Ach, de liefde ...

Hij zat aan haar keukentafel te kauwen op een stukje cake en ontweek de hele tijd haar blik. Zij had door dat hij een doel had, hij had iets van haar nodig, maar wat? Zij vroeg het, hij ontkende en keek naar zijn handen onder tafel. Hij wilde het liefst opstaan en wegrennen. "Zeg, schat!" deed zij een ultieme poging, "je weet dat je bij mij altijd welkom bent. Als ik wat kan doen, hé? Vertel mij, lieve jongen, wat je nodig hebt". Hij hapte naar lucht en begon met zijn verhaal. Iets over een meisje, een lief meisje, ja, zo'n lief meisje. En hij, hij wilde een cadeau voor haar kopen. Maar hoe? Hij wist niet ... Iets. Nou, eigenlijk, een ring. Zij was zo lief. Zij had

van die mooie ogen, zo aardig, zij had een mooie naam, een cadeau dus. Hoe? Wat? Hij wist het niet. Hij liet zich achterover zakken in de stoel. Hij riep nog net niet: "Help!" Zij haalde haar vingers door zijn haar, pakte hem bij zijn schouder en zei plagerig: "Als je verliefd bent, dan ben je verliefd. Je mag het tegen mij zeggen, hoor!" Hij kon zijn zenuwen en zijn tranen haast niet bedwingen. Hij wilde ontkennen, ontsnappen, verdwijnen, maar hij had haar nodig, en voor het eerst gaf hij het toe: "Jaaaaa..."

De juwelier vroeg wat de gelegenheid was, waar de jongedame van hield en welke maat ring zij droeg. Bij die laatste vraag keek de jongen verschrikt op, een maat? Wat voor een maat? Noná bleef glimlachen. Zij heeft min of meer mijn bouw, zei zij. "Ik pas de ring wel". Ze bogen zich samen over de glinsterende steentjes en kozen de ring met het robijntje. Hij zou haar zijn hele leven dankbaar blijven. Voor veel dingen, maar misschien nog het meest dat zij hem had geholpen, hem serieus had genomen, naast hem had gestaan, deze keer, en vele keren in de jaren die volgden. "Wat leuk", zei de juwelier, "dat uw zoon de ring mag kiezen". Ze keken elkaar aan. "Mijn zoon..." fluisterde zij.

216 De ring

De juwelier pakte een doekje en poetste de ring. Koos vervolgens het mooiste doosje met een deksel van bordeauxkleurig velours. Hij klapte het doosje, plok, dicht. Hij betaalde. Zijn spaargeld was nu op. "Veel plezier met geven!" zei hij en gaf het doosje. De jongen hield het in zijn hand, het meest kostbare dat hij ooit in zijn handen had gehouden, waar hij het hardst voor had moeten werken. Het was licht, alsof er niets in zat. Hij klapte het doosje open, mooi, dacht hij en zijn ogen glinsterden. De deur rinkelde toen ze naar buiten liepen. "Kom", zei noná, "wij gaan gezellig wat drinken!" Hij liep als een slaapwandelaar achter haar aan. Ze dronken warme chocolademelk in een lunchroom, hij kreeg weer wat kleur op zijn wangen, zij keek hem vertederd aan. "Wanneer ga je de ring geven?" vroeg zij. "Met Kerst!" Hij staaarde door de beslagen ramen van de lunchroom naar buiten, het was al bijna donker, de kerstverlichting was nog niet aangestoken, het leek op een dag als alle andere.

Ze namen afscheid, hij holde naar huis om zich op te sluiten in zijn kamer met de kleine schat in het doosje in zijn handen en om te dromen. Zij zag met een glimlach hoe hij in de verte verdween, een en al geluk en verlangen, hoe mooi is de jeugd, bedacht zij, hoe schitterend het leven als je verliefd bent. "Hey, goedemiddag!"

hoorde zij een stem. "Goedemiddag, goedemiddag", zei zij. Hij informeerde hoe het met haar ging en zij deed hetzelfde. "Heb je het gehoord?" Zij keek hem vragend aan. "Kerst dit jaar hier. Met mijn gezin!" Hij was opgetogen. Vertelde hoe ontzettend blij hij was. En zijn vader. Ze waren nu al dagen in de weer met de voorbereidingen, het huis, boodschappen, dingen regelen, "je weet wel". Zijn ogen straalden, zijn gezicht lachte, "ach, eindelijk!" "Wat fijn voor je", zei zij. "Kerst! Mooie tijd om met familie samen te zijn". Het klonk gemeend met een vleugje verwijt. "Het komt goed!" zei hij ter geruststelling. Ze namen afscheid.

Terwijl zij naar huis liep bedacht zij hoe bizar de situatie eigenlijk was. In hun ons-kent-ons-stadje kende iedereen het verhaal van de ongelukkige vrouw die haar gezin verliet en haar zoontje van nog geen jaar achterliet. De jongen groeide op bij zijn oma. Zijn vader, die dronk en gokte, woonde ver weg op een eiland, ze zeiden dat hij was getrouwd, een kind had en zijn leven intussen op de rails had. Zijn moeder ging naar Duitsland, trouwde met een man uit ditzelfde stadje, iedereen kende ook zijn verhaal, van zijn broer en zijn moeder. Ze kregen kinderen en woonden tegenwoordig in de hoofdstad, hij was vertegenwoordiger en was de helft van zijn tijd weer terug in het stadje. Ze kenden ook het verhaal van de oude vrouw die maar net getrouwd weduwe werd, eerst moeder en vader was voor haar zoon en later voor haar kleinzoon. Of de jongen contact had met zijn vader en zijn moeder, niemand wist het, iedereen veronderstelde het. Niemand had het erover. Ook al gaat het leven een andere kant op, je kind blijft je kind, uiteraard. Hoe bizar was het dat de man en de jongen contact hadden, elkaar regelmatig spraken in het café in de baai, iedereen wist dat hij de man van zijn moeder was en veronderstelde dat hij het ook wist. Ook zijn oma wist dat de man regelmatig in het stadje was, zij kende de hele familie, sprak regelmatig zijn vader op de markt of in de kerk, maar had nooit geïnformeerd naar haar, haar schoondochter, de moeder van haar kleinzoon. Iedereen wist hoe het zat, ingewikkeld maar ook duidelijk, alleen hij, de meest betrokkene, wist van niets.

217 Een dag als alle andere

Met de rug van haar hand veegde zij het zweet van haar voorhoofd. De keuken had de wanorde van een commandopost, die een precisie-operatie zou uitvoeren. Kerst kwam eraan. De laatste vijgen en pruimen van het seizoen werden gekonfijt,

tomaten gepureerd om als saus te gebruiken, de gedroogde oregano en tijm werden in nieuwe potjes gedaan. De voorraden waren aangevuld voor de Kerstgerechten en zoete lekkernijen. De poedersuiker was op en de gist, zij keek er met een half toegeknepen oog naar, er moest nieuwe komen, dit zakje was niet genoeg. Amandelen, zet amandelen op het lijstje voor in de zandkoekjes, mompelde zij tegen zichzelf. En kooksoda. De kweeperen zijn nog hard, constateerde zij toen zij erin kneep, zij was er niet blij mee. Warm hier, zei zij, en pufte. Zij moest even gaan zitten.

Op een papiertje krabbelde zij de boodschappenlijst. Ik stuur de jongen zo om de spullen te halen, dacht zij, ik ben te moe om nog een keer het stadje in te gaan. Het had de hele nacht geregend en nu was het grauw en mistroostig. Kerst, wat een gedoe elk jaar. Al die voorbereidingen. Wij zijn maar met zijn tweetjes, een dag als alle andere. Maar, ja, het hoort wel, een schoon huis, een rijk gedekte Kersttafel, gezelligheid. Zij steunde met haar handen op haar knieën, die pijnlijk waren en haar soms niet meer konden dragen. Dat zou haar vroeger nooit overkomen. Ach, vroeger, vroeger kon ik alles aan. De jaren eisen hun tol, realiseerde zij zich, vijftenzestig jaren. Gelukkig was zij gezond. De rest hoort erbij, niets aan te doen. Op het papiertje schreef zij: griesmeel, kruidnagels. Toen wist zij het niet meer. Het overkwam haar vaker de laatste tijd. Het leek alsof haar hoofd eventjes helemaal leeg was, de gedachten, de woorden, de wensen, alles was zij even kwijt. En net zo gauw was alles terug.

De huisarts had haar nieuwe medicijnen voorgeschreven voor haar hart. Zij had jaren geleden een hartconditie gefaket om haar zoon onder druk te zetten. Dan viel zij zogenaamd flauw als reactie op zijn escapades en drankgebruik. Zij deed er alles aan om hem in het gareel te houden. Toen dat niet meer lukte met straffen en scheldkanonnades had zij dit wapen in de strijd gegooid. Later kreeg zij het echt aan haar hart, niets ernstigs, had de specialist gezegd, en had haar wat voorgeschreven. Rust, mevrouw, rust is het beste medicijn, zei hij. U wordt honderd, had hij haar verzekerd en zij had hem beloond met haar lekkerste kersenlikeur, die trouwens ook heel goed was voor het hart. De specialist was nog twee of drie keer langsgekomen om naar haar hart te luisteren. Hij was tien jaar ouder dan zij, een weduwnaar, alleen is maar alleen had hij met nadruk gezegd tijdens het meten van de bloeddruk. "Wilt u alstublieft even diep zuchten?" vroeg hij. Zij deed braaf wat hij haar vroeg en zag toen pas zijn geile blikken op haar boezem. Dat was het einde van het consult. Later kreeg zij van de huisarts nieuwe medicijnen. Preventief, zei hij.

Zij voelde zich zwak, raakte tegenwoordig snel buiten adem, was afgefallen. Het is een griepje, een verkoudheid, de omslag van het weer, de leeftijd. Zij at meer spinazie, linzen en sinaasappels. Van haar moeder had zij geleerd om elke dag een lepel honing te

nemen, wat zij altijd trouw deed. De kleinzoon klaagde vaak, dat zij niet luisterde als hij wat vroeg. Hij moest het wel drie of vier keer herhalen. Ze hadden er vaak ruzie over. Noná die bijna elke dag even langskwam was bezorgd. Zij had het er met haar schoondochter op het eiland over. "Ik weet het niet", zei zij, "er is iets met jullie grootmoeder".

218 Even kwijt

"Het was niet nodig!" zei zij beleefd. Nee, nee, het is goed, prima. Zij mompelde wat, nietszeggende woorden, vulling van de stilte, "platitudes", zou het schoolhoofd zeggen, hij had voor alles een moeilijk woord, om zich te onderscheiden, leek wel, van de mensen die slechts gewone woorden gebruikten. Hij wreef over zijn borstelige snor, tuitte daarbij zijn lippen, zei weer iets zwaarwichtigs en stapte als een pauw rond. Zij zag hem zo voor zich met zijn dikke buik en kromme benen. "Vaderland, Geloof, Gezin: daar draait het om in het leven!" zei hij, bij elk woord gingen zijn wenkbrauwen omhoog om de betekenis te "accentueren", nog zo'n woord. Uit het zakje van zijn gilet haalde hij een zakhorloge aan een ketting. Het was van zilver, met een druk op een knopje ging het dekseltje open. Hij hield het als een vogeltje in de palm van zijn enorme hand, voorzichtig, zachtjes, veilig. Keek er met zijn hoofd een beetje schuin vertederd naar. En drukte het weer dicht, het vogeltje werd geplet, klik.

"Hallo! Hallo!" Zij zat op het bankje waar de telefoon op stond in de gang. De telefoonhoorn aan haar oor. Iemand riep haar naam. Ja, ja, hier ben ik, je hoeft niet te schreeuwen hoor, zei zij en vroeg hoe het met haar kleinzoon ging. "Goed! Drie jaar is hij nu, een vrolijk mannetje, vlotte babbel en goedlachs, net zijn vader!" Zij lachte, quasi spontaan, zijn vader, ja. Het was als de dag van gisteren. Zij dacht aan zijn dekentje van zacht katoen met het geborduurde beertje. De randen waren van glanzende stof, geel en bruin. Zij had gewacht en gewacht. Het duurde een hele tijd voordat de stof werd geleverd. Zij kon niet bevallen, voordat het dekentje eindelijk af was. 's Middags had zij het gestreken en opgevouwen. Toen begonnen de weeën. Het ligt in de kast, herinnerde zij zich, onder de lakens, netjes gewassen en gestreken. Voor haar kleinzoon. Voor zijn kind. Op een dag.

Het regent hier, hoorde zij zeggen. Het weer op het eiland was ook 's winters meestal mild. Het regende nu. Zij bleef binnen met de

kleine, haar man ging met het busje op pad voor bestellingen en verhuizingen. 's Avonds haakte zij tafelkleden en bedspreien, jurkjes voor bruidsmisjes, bolero's voor bruidjes. Zij verdiende er meer mee, dan met haar baantje in het hotel, dat trouwens in de winter toch dicht ging. Het was afwachten of zij in het nieuwe seizoen in de lente weer mocht komen. "Het gaat goed met ons, Godzijdank!" Zij wilde weten hoe het met haar ging. En met de jongen uiteraard. Wat een aardige jongen, wat een liefje, zij prees hem. Was hij thuis, zodat zij hem ook even kon groeten? Dat was niet het geval. Jammer. De groeten dan, volgende keer beter. "Wij hebben jullie wel gemist ... Waarom komen jullie niet met Kerst naar ons toe? Gezellig." Het was niet nodig, herhaalde zij. Bovendien ging zij echt niet reizen in de winter, zij werd al misselijk bij de gedachte. Oh, nee, nee. Zij wist nog die ene keer dat zij met haar ouders op een schip zat, met heel veel andere mensen, al die lijven opeen gepakt, de geur van zweet, kots en knoflook, de angst in de ogen van de kinderen. De golven waren hoog, het schip kraakte aan alle kanten, het zeewater stroomde over het dek. Hoe oud was zij toen? Was het haar herinnering of waren het de vertellingen van haar ouders? Of de vertellingen van haar man. Het was zolang geleden. Hoe dan ook, zij stapte dus in de winter heus niet op een schip.

Ze konden het zich niet permitteren, de schulden waren torenhoog. Toch vroeg zij het timide: "Zullen wij dan komen?" Nee, nee, het is goed, mompelde zij.

219 Gewacht en gewacht

Voor wel de honderdste keer klapte hij het doosje dicht. De ring was schitterend. Het robijntje, mooi, straks die ring om haar vinger, hij hield het doosje, vederlicht was het, in zijn handpalm, hij telde de dagen tot Kerst. Nog een week, drie dagen school, dan begon de vakantie. Donderdag was het Kerst, ze zouden elkaar na de kerk spreken. Dat was de afspraak. Hij fietste naar school onder een strakblauwe hemel. Overhoring geschiedenis, hij had er voor geleerd, maar vond het moeilijk om zich te concentreren. Er waren zoveel andere belangrijkere dingen in het leven die zijn aandacht vroegen. Wat een mooie dag, dacht hij, en voelde zich licht, zorgeloos. In de verte zag hij de cafébaas naar hem zwaaien. Hij maakte een draaiend gebaar met zijn hand, ik kom straks. De baas begreep het en gebaarde, oké, oké, tot straks. Hij liet zijn jas wapperen, het was helemaal niet koud, hoe zijn oma ook zeurde, het leek wel lente.

Na school fietste hij langs zijn vriendinnetje. Zij zat op een andere school. Zij had nog een zevende uur en liep in de pauze met haar vriendinnen te wandelen over het schoolplein. Zij droeg haar blauwe uniform met het witte kraagje, een bruin vest en bruine laarzen. Hij wist dat zij hem had gezien. Een van haar vriendinnen keek om, wierp een steelse blik en knikte, blijkbaar als bevestiging dat hij was gezien. Hij keek door de spijlen, een gekooid dier buiten het hek. Hij werd plots verdrietig, zo dichtbij en toch zo ver weg. Hij wilde haar vasthouden, samen, met zijn tweetjes, voor altijd, wanneer zou de dag komen? Een van de meisjes liep nonchalant langs het hek en liet een papiertje vallen. Hij pakte het onopvallend op en fietste met bonkend hart weg. Een bericht, een bericht van haar.

Hij ging in een hoekje staan, snoof eerst haar geur van het papiertje. Hij ademde diep in. En nog een keer. Elke minuscuul stukje van haar wilde hij in zijn longen zuigen, door zijn bloed en zijn lijf laten stromen. Het was een bladzijde van het ruitjesschrift. Hij wist zeker dat zij het papiertje had gekust, voordat zij het opvouwde. Hij kuste het ook en voelde een moment haar lippen. Met vaste hand had zij geschreven: "Lief! Ik ga misschien met mijn ouders weg met Kerst. Is niet zeker. Zondag afspreken? Zelfde plek? Kus!" Haar initialen stonden eronder. Weg met Kerst? Nee! Al weken droomde hij van Kerst, van hun ontmoeting, van het moment dat hij haar de ring cadeau zou geven, dat zij de ring om zou doen en dat hij haar vast zou houden. Weg? Tranen sprongen in zijn ogen. Oh, nee ...

"Kom je de bestelling opnemen, jongen?" Een paar tafeltjes waren bezet, de cafébaas was in zijn eentje en maakte een praatje met iedereen. Nu hadden de gasten dorst. Hij knoopte zijn schort voor zich, pakte zijn blocnote voor de bestelling en schreef braaf op: bier III, nee, doe mij ook maar een bier, IIII, "verder nog iets?" ze knikten van nee. Hij hielp de rest van de middag, het werd aardig druk en toen het al bijna donker werd, maakte hij zich klaar om te vertrekken, genoeg voor vandaag.

Op het laatste moment liep zijn grote vriend de zaak binnen. Hij ging op zijn vertrouwde plekje zitten en bestelde een biertje. Hij zag er moe uit. "Hallo!" zei de jongen om hem op te vrolijken, "hoe gaat het met de kerstvoorbereidingen? Verheugen de kinderen en de vrouw zich al op de vakantie?" Hij schudde zwaar met zijn hoofd. "Tsja... misschien gaat het niet door ..." Hij dronk zijn glas leeg en bestelde er nog een. "En neem er zelf ook een. Kom hier bij mij zitten, zoon!" Hij bracht de flesjes bier, ging zitten alsof het de normaalste zaak van de wereld was. Ze hadden veel gemeen, de man en hij.

220 Flesjes bier

Hij haalde nog twee biertjes. Ze zaten met zijn tweeën aan een tafeltje, de laatste gasten in het café in de baai. De cafébaas had gezwaaid dat de jongen maar moest afsluiten. Hij ging naar huis. En dus zaten ze daar te drinken als vrienden. De man vertelde, de jongen luisterde.

“En toen kwam ik thuis”, zei de man. “Doodmoe was ik van de reis. Het had de hele weg geregend. Echt vermoeiend. En allemaal vrachtwagens en bussen op de weg. Kom ik eindelijk thuis. De kinderen slapen, ik kus ze, ze slapen. En mevrouw zit op de bank in een tijdschrift te bladeren. Wij kletsen wat, hoe gaat het, goed, met jou, ook goed. Zeg ik tegen haar, zullen wij dan maandag vertrekken? Zegt zij, hoe bedoel je? Ik leg het uit. De schoolvakantie begint zaterdag, laten wij niet meteen vertrekken, dan is het te druk, veel mensen gaan weg uit de hoofdstad. Maandag is beter. Hebben wij nog alle tijd. Rijden wij rustig naar het stadje. Kunnen de kinderen een paar dagen wennen aan de omgeving, aan alle onbekende gezichten, kunnen ze hun draai vinden in huis. En wij kunnen de laatste boodschappen halen, wat cadeaus nog misschien, het kerstmaal voorbereiden, gezellig. Jammer, zeg ik nog, dat je de kerstboom hier hebt versierd, als wij er toch niet zijn. De koekjes en de andere lekkernijen die nemen wij mee, er is ruimte in de kofferbak, dat is geen probleem. Ik verheug mij er zo op, schat, zeg ik. En weet je wat zij zegt? Wat zij zegt? Ik kom niet. Zo, tsjak. Ik kijk haar aan, weet niet wat ik moet zeggen, sta daar met mijn bek vol tanden, hoe bedoel je, vraag ik. Gewoon, zegt zij, ik kom niet. En zij kijkt mij niet aan, hé? Ik kan er zo niet tegen als ik met iemand praat en hij kijkt mij niet aan. Ik voel mij vernederd, alsof ik niet besta. Als je met mij praat, kijk mij aan, schreeuw ik tegen haar. Zij kijkt mij aan en weet je wat zij zegt? Hé? Ik heb nooit gezegd dat ik meega, nooit. Wat? Vraag ik haar. Waar hebben wij het dan al deze weken over gehad. Over het huis, de voorbereidingen, het schilderwerk, de inrichting, hoe mijn vader zich verheugde, dat het hele stadje het wist, met de kinderen hadden wij het erover, al weken, waar was jij dan? Ging het over een ander gezin, kennissen of burenen? Het ging toch over ons. Dat wij Kerst zouden vieren in ons stadje. Hoezo, ga je niet mee? Zij kijkt mij aan en herhaalt dat zij echt niet meegaat, dat zij het nooit heeft gezegd of beloofd en dat zij juist het tegenovergestelde heeft gezegd. Als ik de kinderen mee wil nemen, ik doe maar. Ik ga mijn gang maar. Dan viert zij in haar eentje Kerst in ons huis en zijn wij er niet bij. Zwaar, maar als het niet anders kan, dan is het maar zo. Zij heeft het stadje achter zich gelaten, zij komt er nooit meer, van haar leven niet”.

Hij haalde nog twee biertjes. "Maar waarom dan niet?" vroeg de jongen. "Wat is er hier in het stadje gebeurd waardoor zij niet wil terugkomen, niet eens op bezoek?" De man dronk zijn biertje, woest was hij, hij voelde zich verraden. Zij had hem op het verkeerde been gezet. Wat zou hij nu tegen zijn vader zeggen? "Die heeft toch ook recht op zijn kleinkinderen, recht op een beetje vreugde, zo blij was hij met het nieuws van het bezoek. Ik breek zijn hart. Kerst vieren wij hier. Wij kijken vooruit, het verleden is het verleden. Mevrouw kan op haar kop gaan staan, zij komt, of zij wil of niet". Hij noemde per ongeluk haar naam. De jongen glimlachte verlegen. "Wat bijzonder", zei hij, "zo heet mijn moeder ook".

221 Het verleden is het verleden

"Zeg, oma", vroeg hij toen hij thuis kwam, "mijn moeder, hé?" Zij keek verbaasd op van haar breiwerk. Zette haar bril af en hield die in haar hand. Over zijn moeder spraken ze eigenlijk nooit. Zij zat rechtop en keek hem aan, kalm, stil. Hij noemde haar naam. "Dat is niet een hele gewone naam, toch? Hoeveel vrouwen heten zo?" Zij fronste haar wenkbrauwen, nee, beaamde zij, je hoort die naam niet elke dag. Het getik van de centrale verwarming versterkte de stilte. "Oh, oké", zei hij, staarde voor zich uit, "maakt ook niets uit". Hij stond bij de deur van de woonkamer, speelde met de sleutelbos in zijn handen en keek naar de kleine kerstboom in de hoek. Kerst, hij had zich er zo op verheugd en misschien ging straks alles niet door. "Ik ga slapen, oma", zei hij, moe, maar bleef daar staan.

"Wil je wat weten, schat? Je mag alles vragen, hoor. Je bent een man nu". Zij bracht haar hand voor haar mond, maar het was te laat, zij had het echt gezegd. Zij richtte haar blik op haar breiwerk en ging quasi nonchalant verder waar zij was gebleven. Haar handen trilden een beetje, maar dat viel hem niet op, dat was de laatste tijd vaker het geval. Hij liep een paar passen naar zijn kamer, maar bedacht zich en ging naast haar zitten. "Weet je, ik vraag het mij af, hé? Waar zou zij nu zijn?" De breinaalden tikten tegen elkaar, het gaf haar houvast, om haar gedachten erbij te houden. "Wat zal ik je zeggen, schat?" begon zij, "ik weet het ook niet. Ik heb haar niet gesproken, sinds zij is vertrokken". Zij aarzelde of zij verder moest gaan en wat zij zou moeten zeggen. "Ik hoorde dat zij naar Duitsland was gegaan en later was verhuisd naar de hoofdstad, maar ik weet het echt niet zeker". De jongen had dit antwoord vaker gehoord. "Mijn vader was toch ook naar Duitsland gegaan. Waren ze daar samen?" Zij vertelde hoe het zat.

Dat zijn vader naar Duitsland was gegaan om te werken. Veel mannen gingen daar in de fabrieken werken. Ze verdienden er goed en kwamen na vijf jaar, sommigen eerder of later, met een gevulde spaarpot terug. "Jouw vader ging werken, maar kwam snel weer terug toen jij kwam". Zij keek hem vertederd aan en dacht aan de lieve, mollige baby, die hij was. Waar is de tijd gebleven, dacht zij, zoals zo vaak tegenwoordig. Zij kon uren naar hem kijken, zijn gezichtje, de grimasjes in zijn slaap, puur geluk, zij wist het allemaal nog, de tandeloze glimlachjes en de treurige pruillipjes. Zijn wiegje stond op haar kamer, zolang zijn moeder nodig had om bij te komen. Maar zij vertrok. "Ging mijn moeder ook werken in Duitsland?" Dat wist niemand. Waarom zij vertrok, of het haar plan was om daar te gaan werken of zij iemand kende of zij hulp had gekregen. Het verhaal was dat zij een relatie had met iemand en daarom was vertrokken, om met hem samen te zijn. De oude vrouw geloofde dat niet. "Je kunt nooit in het hart van een ander kijken, mijn kind, wat er in iemand omgaat. Al leef je naast elkaar, al ben je de hele dag samen, de ziel van de mens is een labyrint. Jouw moeder ... Zij was jong, onervaren, ongelukkig. Zij leefde samen met haar moeder, haar vader was gestorven, twee vrouwen alleen, een onzekere toekomst. Zij trouwde met jouw vader, omdat zij een beschermer nodig had, een steun en toeverlaat. Het waren moeilijke tijden, jouw vader had veel pech. Het lukte niet. Zo gaan die dingen soms, jammer, maar het is niet anders".

Hij keek haar aan, haar grijze haren, diepe groeven in haar gezicht, haar waterige ogen, haar strenge mond. Zij was zijn moeder, zij had hem grootgebracht. Hij wilde niet ondankbaar zijn, maar soms vroeg hij het zich af: "Waarom heeft zij mij niet meegenomen? Ik was toch haar kind?"

222 De ziel van de mens is een labyrint

Het was al laat. Het was stil in de straat, in het schijnsel van de lantaarnpalen danste de sneeuw, de sneeuwvlokken smolten toen ze op het asfalt vielen, nat en koud. "Witte Kerst ... nou ...", dacht hij bij zichzelf. Hij bleef in de auto zitten, draaide de sleutel in het contact, het werd stil. Hij had weer uren achter het stuur gezeten. Hij kon zich nauwelijks iets van de reis herinneren, hij reed op de automatische piloot, zijn gedachten bij de vakantie met het gezin naar zijn stadje, naar zijn vader.

Alles was klaar. Het huis opnieuw ingericht en opgefrist, hij had voor zijn vertrek de bedden voor zijn kinderen opgemaakt met

nieuwe bloemetjeslakens en pluizige dekens. Hij had een paar knuffels gekocht en een tekenblok met stiften, een paar boeken, een puzzel. Op een tafeltje had hij een stapel gebroken marmeren tegels gelegd. Zijn vader begreep het meteen en knikte glimlachend. Toen hij klein was struinde hij met zijn vrienden langs bouwplaatsen op zoek naar overgebleven gebroken marmeren tegels. De kinderen maakten daar torentjes van die ze "moskeeën" noemden. De kunst was om de toren van de tegenstander om te gooien door een marmeren schrijf ernaartoe te schuiven. Het was zijn lievelingsspel. Hij zou het met zijn kinderen willen spelen. Hij had het ouderlijk bed opgemaakt. Hij kon zich niet herinneren dat hij ooit daar had geslapen. Zijn moeder kon hij zich herinneren, die in dit bed lag te huilen, toen zijn broer, haar lieveling, verdronk. En later toen hij haar zo nu en dan bezocht lag zij weer hier, steeds minder de moeder die hij kende, steeds meer de schim die van haar over was. In zijn hart wist hij dat hij hier in zijn eentje zou slapen. Zij zou niet komen, echt niet. Toch bleef hij hopen dat zij zich zou bedenken. Hij maakte het bed op, aan haar kant, links, twee dunne kussens, zoals thuis. Op het nachtkastje drie tijdschriften, voor als zij zou willen lezen. De koelkast was gevuld, de bestellingen geplaatst, zelfs de nieuwe tafel stond op het terras. Zijn vader had het hout geschuurd en gelakt en nog een keer en een derde keer. Nu nog mooi weer, had hij gezegd, kijkend naar de grauwe hemel.

Toen ze afscheid namen voor het huis keek hij hem eerst een hele tijd indringend in de ogen aan. Hij pakte hem bij zijn schouders en klopte hem op zijn rug, vervolgens omhelsde hij hem stevig. In de ogen van de oude man bungelden tranen van ontroering. "Rustig, pa! Ik ben er maandag weer". Zijn vader knikte en veegde een traan van zijn wang. "Dank je wel!" zei hij zachtjes, "ik ben zo blij dat ik mijn kleinkinderen maandag zie. En mijn schoondochter. Ik heb hier zo lang naar uitgekeken. Dit wordt de mooiste Kerst van mijn leven. Dank je, zoon! Goede reis en kom gauw terug!" Hij bleef staan, terwijl de auto vertrok en in de verte verdween. Alles is klaar, zei hij tegen zichzelf. Hij trok zijn jas aan, zijn hoed en liep langzaam naar het kerkhof. Bij haar graf stak hij het lampje aan, ging op de grafsteen zitten en vertelde: "Liefste, wij krijgen bezoek!" Hij glimlachte naar haar, streelde de koude steen, een rilling ging door hem heen, het lichtje ging uit. De wolken, donker en dreigend, verzamelden zich boven het stadje. Met zijn handen in zijn zakken liep hij naar huis, was er net op tijd voor de bui.

Het werd koud in de auto, hij zat daar een hele tijd. Hij dacht na over zijn leven. Hoe een toevallige aaneenschakeling van gebeurtenissen hem hier had gebracht. "Wat als ...?" Hij mijmerde over alle andere paden, die hij had kunnen nemen, keuzes die hij had kunnen maken, wegen die nog open stonden. Een ding wist hij zeker: hij zou terug gaan naar zijn stadje voor altijd. "Als God het wil, blaas ik daar mijn laatste adem uit".

223 Wegen

“Hebben wij er zin in, jongens?” riep hij. Door zijn achteruitkijkspiegel keek hij naar zijn kinderen. Sinds ze thuis waren vertrokken hadden ze niets gezegd. Het meisje had een Prinsessenplakboekje mee, met glitterstickers en stiften om te kleuren. Haar barbiepop zat netjes naast haar op de stoel in haar roze jurk en roze pumps, een tiara in haar blonde krullen. “Wat is dat?” vroeg haar vader. “Een ti-a-ra”, zei het meisje ernstig met haar wenkbrauwjes in kleine boogjes, “dat is voor prinsessen, papa”. De jongen had van zijn vader een walkman gekregen. Hij liep er de hele dag mee rond, met een klipje zat hij vast aan zijn riem, luisterend naar zijn cassettebandjes. Hij nam liedjes op van de radio en draaide ze vervolgens af. Hij staaarde naar buiten met de koptelefoon op.

Het hele weekend was een feest. Ze wilden steeds weer verhalen horen van het stadje, waar hun ouders vandaan kwamen. Hij vertelde over hun huis, het terras met de bloemenstruiken, over de baai, over opa, over zijn jeugd, de kerkjes, de wandelroutes, over aardige mensen, over lekkernijen die ze hier in de hoofdstad niet hadden, over de kerstboom en de cadeautjes die misschien, heel misschien eronder zouden liggen, hij raakte niet uitgepraat. Met grote ogen keken de kinderen naar hun blije vader, hij had rode wangen van het vertellen, trok gekke bekken, pakte ze op en slingerde ze in de lucht. Buiten adem lagen ze met zijn drietjes op het grote bed te oefenen op kerstliedjes.

“Wat moet ik meenemen, papa?” vroeg de jongen. “Neem alles mee!” grapte zijn vader. “Wij proppen alles in de kofferbak. En als wij wat vergeten, dan kopen wij daar nieuwe, haha!” Drie Barbies lagen in het koffertje van het meisje met hun ti-a-ra’s. Een doosje vol cassettebandjes in het koffertje van de jongen. Er heerste een vrolijke en zorgeloze wanorde. ‘s Nachts had hij het opnieuw geprobeerd. Met voorzichtige woorden, rustig, smekend, dreigend, hij probeerde haar over te halen om toch te komen. Ze zouden het gezellig hebben samen, het stadje was veranderd, er was een groot kerstfeest met live muziek, ze konden er heen gaan om te dansen, of niet als zij niet wilde. Al haar vriendinnen van vroeger wilden haar weer graag ontmoeten, ze waren zo benieuwd. En haar beste vriendin, elke dag waren ze samen vroeger, weet je nog, die wilde haar beslist ontmoeten, zij had haar enorm gemist. Als zij niemand wilde zien, dan was dat ook oké uiteraard. Alles wat zij

wilde, was goed. Zij schudde haar hoofd, nee, nee, en weer nee. Maar waarom, vroeg hij telkens weer, waarom? "Wij hebben het erover gehad! Ik ga niet meer terug", herhaalde zij. Het laatste wat hij zei was: "Als je van mij houdt, doe het voor mij!" Zij draaide zich om, deed het licht van het nachtlampje uit en probeerde te slapen. Na een tijdje zei zij: "Ik hou van je, echt, maar dit kun je niet van mij verwachten".

Tegen de kinderen hadden ze gezegd dat mama moest blijven om te zorgen voor grootvader hier in de hoofdstad, "anders is hij zo alleen met Kerst". Dat hun moeder niet mee zou gaan konden ze nauwelijks bevatten, zij was er altijd. "Jammer, hé, dat je niet op twee plekken tegelijkertijd kunt zijn, hé, mama?" zei het meisje met een sip gezichtje. Haar stemmetje raakte een snaar, haar moeder kon haar tranen bijna niet bedwingen, keek weg en beloofde "wij bellen elke dag, liefje!" Zij keek naar hem, haar man, de vader van haar kinderen, die altijd deed wat zij wilde, maar deze ene keer niet. Ze kusten elkaar vluchtig. Zij had naar ze gezwaaid, totdat zij de twee bleke snoetjes in de achterrauit van de auto niet meer kon zien.

Het huis was leeg en stil. Een week zonder haar kinderen... Alle redenen dat zij niet mee wilde gaan, leken plots onbelangrijk. Zij begon heel hard te huilen.

224 Tegelijkertijd

Halverwege stopten ze bij een tankstation met een restaurant. Ze waren op tijd vertrokken om de drukte voor te zijn, dacht hij tevreden. De kinderen sprongen uit de auto, het meisje pakte stevig zijn hand vast, hij was haar enig houvast nu haar moeder er niet was en wilde hem niet kwijtraken. Ze liepen naar binnen, een paar mensen draaiden zich om om de nieuwkomers te zien. Hij kende ze allemaal, dit was zijn vaste tussenstop. Hij riep "middag, samen. Alles oké?" en liep trots naar zijn vaste tafeltje. De uitbater kwam meteen wijdbeens en waggelend aanlopen. "Zo! Zo! Eindelijk hebben wij de eer de twee kanjers te zien! Wat een mooie kinderen! Wat mag ik jullie serveren?" Ze bestelden. Hij maakte een praatje over het nieuws en over het weer, het was nat en glad, uitkijken in de bochten verderop, zei hij. Een paar mannen knikten. Kerst, ze verlangden allemaal naar hun gezin, "en naar varkensgebraad uit de oven", zei een van de mannen lachend. De kinderen keken hun ogen uit. Hun vader! Hij was hier bekend en belangrijk, iedereen noemde hem bij zijn naam, drukte hem de hand, vroeg zijn mening.

Ze zaten aan een tafel met een wit formicablad met een metalen rand, hij met zijn dochttertje op de ene bank, de zoon op de andere. De jongen was stevig en groot, met zijn tien jaar had hij een serieuze oogopslag, alsof hij meer begreep dan zijn leeftijd deed vermoeden. Zijn dochter was een dromerig kind met blonde krulletjes en groene ogen. Zij ging helemaal op in haar fantasiereizen. Deze reis was een verre en gevaarlijke tocht, maar zij, als prinses, werd beschermd door twee koene ridders, papa-ridder en broer-ridder. Zij hoefde niets te vrezen. Zij keek nieuwsgierig om zich heen en ontdekte in de hoek van de zaal een kat, die op een matje lag te slapen. Zij maakte een sprongetje, als een hertje zo licht en elegant, en ging bij de kat zitten, onbeweeglijk. In de ogen van zijn zoon, zag hij de ander, de jongen waarmee hij biertjes had gedronken en zijn hart had gelucht, zijn halfbroer. Zijn hart zei dat het kon. Deze twee jongens zouden het best met elkaar kunnen vinden. "Hoe gaat het op school?" vroeg hij. "Jouw rapport zag er goed uit! Weet je al wat je hierna gaat doen?" De vragen klonken pompeus voor een tienjarige leerling van de lagere school. "Ik weet het niet zeker", zei hij ernstig, "arts, denk ik, of rechter". Een oud mannetje in het lichaam van een kind, zei zijn vrouw, hij zag het ook.

"Zo! Was het lekker? Kunnen wij weer?" De kinderen knikten, ze wensten alle gasten fijne kerstdagen en tot ziens. Het meisje zwaaide vrolijk, de uitbater kreeg een knuffel als beloning voor de lolly die zij kreeg. "Goede reis, voorzichtig", zei hij nog en zwaaide, geen idee waardoor, geëmotioneerd. Met zijn vlekkerige schort veegde hij zijn ogen en ging zitten. Het was plots erg stil in zijn zaak.

"Je mag voorin!" De jongen keek hem met grote ogen aan. Echt? "Je bent al zo'n grote vent, ja, ga voorin zitten. Dan help je mij met de route, oké?" Hij ging heel voorzichtig zitten, trok de deur zachtjes dicht en klikte de veiligheidsgordel vast. Hij drukte zijn rug stevig tegen de stoel, keek naar buiten en voelde zich groter, wijzer en vrijer. Het meisje kroop op de achterbank, ging liggen en begon met haar barbies te spelen. Zij hield ze omhoog en vertelde een verhaal over een lange reis, een boze tovenaer en een dappere prins.

Tegen de avondschemering zag hij in de verte het bord met de naam van het stadje. Dat bord was voor hem het moment van aankomen, zijn hart was gevuld met zoete heimwee, maar nu was hij thuis. "Kijk, zoon, daar!" wees hij naar rechts, "wij zijn er!" Hij keek achterom, waar het meisje intussen in slaap was gevallen. Hij zag niet dat er van links met grote snelheid een vrachtwagen kwam.

225 Goede reis

“Kijk!” wilde hij tegen zijn dochttertje zeggen. “Wij zijn er. Daar rechts staat het bord met de naam van het stadje. Zullen wij aftellen? Drie-twee-een, nu! Nu gaan wij over de grens en zijn thuis. Dit is mijn plekje. Hier is het huis van mijn ouders, hier groeide ik op met mijn broers, hier staat mijn school, hier zijn mijn vrienden. Hier ontmoette ik jouw mama. Ik vertrok, maar verlangde naar de terugreis. En nu, nu ben ik hier met mijn kinderen. Ik ben de gelukkigste man op aarde. Dit wordt de mooiste Kerst van allemaal, ik beloof het. Je zult het straks zien, het huisje van opa, met jouw frisse, mooie kamer. Voor jou heb ik witte lakens met roze bloemetjes uitgezocht. En een roze pluizige deken. Het is koud, ga er straks maar lekker onder liggen. Dan lees ik nog een verhaaltje voor. Ik heb een plankje op de muur vastgemaakt, leg daar jouw barbies en knuffels maar op. Je zult opa lief vinden. Hij is erg handig, hij heeft hele grote, stevige handen, maakt er mooie dingen mee. Als je een poppenhuisje wil, dan knutselt hij het zo in elkaar, met twee verdiepingen als jij dat wil. En wij gaan naar de baai, wandelen. Daar zijn winkeltjes, een kade en een strand. Langs de kade liggen de bootjes van de vissers. Ze dobberen hoog heen en weer op de golven, het water spat op de rotsen, wij moeten uitkijken dat wij niet nat worden. Een andere keer, als wij weer komen, als het mooi weer is en warm, dan kunnen wij daar zwemmen. En kastelen bouwen met zand. Word wakker, prinsesje! Wij zijn er al!” Hij had met zijn hand over haar krullen willen aaien. Die zachte blonde krullen, een explosie van onschuld en schoonheid.

“Wij zijn er!” had hij tegen zijn zoon willen zeggen. “Goed dat je naast mij zat en mij hebt geholpen om hier te komen. Je bent mijn hulpje, zonder jou kom ik nergens, goed, man! Wij gaan samen op pad de komende dagen. Wij gaan naar “de zetel”. Het uitzicht is prachtig. Als het helder is, zie je de cipressen van het kerkhof in de verte, de dennen tot bijna in de zee, het kiezelstrand, de vissersboten, de rode daken van de huisjes, de wegen naar het centrum. Soms smelten water en lucht samen, zo mooi! Het is een hele klim, maar dat kunnen wij, mannen. Als het weer het toelaat, dan gaan wij, beloofd. Wij gaan ook naar de baai. Daar is een tentje waar ik regelmatig kom. Daar werkt een jongen, ik wil dat je hem ontmoet, hij is een vriend van mij. Hij is iets ouder dan jij, maar net zo serieus en aardig. Wij kunnen met z’n drietjes voetballen, zou je dat leuk vinden? En dan drinken wij warme thee met honing, heerlijk. Op jouw kamer heb ik een stapeltje gebroken marmeren tegels gelegd. Weet je nog? Ik vertelde je over het spel

dat ik als kind speelde. Ik laat je zien hoe je het best de schrijven kunt richten. En weet je? Opa heeft mijn oude fiets uit de schuur gehaald. Hij heeft de fiets helemaal opgeknapt, grijs-zilvergrijs, nieuwe wielen erop en een nieuw zadel, nieuwe remmen. Voor jou! Man, wat ben ik trots op je. Arts, hé, of rechter? Ik zie het je doen, dat gaat jou lukken, zeker weten”.

Zijn moeder zat naast hem. Zij was mooi, zoals zij dat vroeger was, een prachtvrouw. “Hey, ma! Wat ben ik blij dat ik je zie! Ik heb mij al die tijd zo schuldig gevoeld dat je je kleinkinderen nooit hebt ontmoet. Hier zijn ze. Jouw kleindochter, mijn prinsesje, jouw kleinzoon, mijn oud mannetje in een kinderlijf. Wat heb ik je gemist, ma ...” Tranen liepen over zijn wangen. Toen pakte zij zijn hand.